

ENRIQUE STANKO VRÁZ
NAPŘÍČ ROVNÍKOVOU AMERIKOU I
VENEZUELOU PO ORINOKU

OBSAH

Slovo ke čtenáři

KAPITOLA I. Na palubě *Bolivaru*

KAPITOLA II. V Ciudad Bolivaru a na cestě po Caicary

KAPITOLA III. Kánoe *Praha* a cesta do Urbany

KAPITOLA IV. K peřejím Caribenu a utkání se s divochy (Cuivas?)

KAPITOLA V. Periko. Opuštěn mužstvem. Guahibové

KAPITOLA VI. Indiáni Piaroas. Tančící ptáci. Peřejemi

KAPITOLA VII. Mravy a zvyky Guahibů

KAPITOLA VIII. Přes peřeje maypurské do San Fernando de Atabapo

Ediční poznámka

Slovo ke čtenáři

Bylo to ráno, 27. prosince r. 1893, když ocitl jsem se mimo holé svahy nejzápadnějších peruánských And, které ranním sluncem žlutí topasu a cihlovou červení se rozpálily. Můj kůň víc a více bořil se v písek okolí San Pedra, polopouště předpacasmayské, nyní roviny širokého rozhledu, ničím nežli sporou vegetací nezacloněného. Tu spatřil jsem na západním obzoru, jako na dosah, jedinou nepřehlednou, modrou půlbáň! – Moře splývající s horizontem! – Břehy Tichého oceánu byly v mé blízkosti. Jen rukou po nich sáhnout!

Má cesta „napříč rovníkovou Amerikou“ byla dokonána – již žádné horstvo nepřekáželo mi, bych dosáhl cíle. Přivázav koně do sporého stínu drobnolistého stromu „guarita“, z jehož koruny jen líně odlétla veliká káně, pohlížel jsem do prostoru plného světelného jasu, nekonečného, bez mráčku, beze skvrny. Nyní teprve pocítil jsem únavu; cválal jsem z Cajamarky v Andech bez oddechu dolů, slézaje stráň za stráň, úžlabinu za úžlabinou, kolem propastí a přes svislé boky Kordiller. Již ani jsem necítil následků četných zimnic a zhoubně působících na mne červenky. Jen dál a dále, kupředu, k cíli! Nyní však klesaly mně nohy a jen stíží vyšplhal jsem se opět v sedlo. Nežli jsem se dostal ze San Pedra v přístavní městečko Pacasmayo, soukala se lehká nit vzpomínek, táhl se těžký řetěz dojmů, vinoucích se a mohutnějších mým duchem. Pošmournost tolika tisíc čtverečních mil, pokrytých stinnými hvozdy, šerem polotlumený život v nich, zjev i mrav divokých indiánů, široká a veliká koryta sladkých vod, do nichž vešlo by se tisíc Vltav, stero Labí, mrtvý majestát vrcholků And a živost tropických údolí, lkající jen ještě kamením tragédie zašlé slávy Inků, exoticky pestrý život míšenců, jichž předků kolébka rozptýlena byla po třech dílech světa, orgie barev a tvarů přebujné přírody tropické vedle chudoby myšlenky, ospalého pohybu – zchátralosti obyvatelstva, neúnavné gigantní tvoření přírody, vedle chabého líného plemene domorodých kreatur nejpožehnanější oblasti světa – co tu dojmů a obrazů, duší zachycených! Pak zmocnila se mne lítost, že vše, čeho dopřáno mi bylo spatřiti, mnohdy ovšem za cenu nevýslovných útrap, má zahynouti se mnou jako kapka rosy amazonských pralesů v nenasytných řekách! Tenkrát dalek jsem byl ještě úmyslu činnosti spisovatelské, sděliti se s obecností naším o dojmy a zkušenosti cest svých. Napsal jsem jen několik nepatrných črt, a to jen na stálé doléhání přátel; vždy mrzutě bral jsem péro do ruky. Zálesák raději puškou vládl. – Ještě méně pomýšlel jsem na návrat do Evropy, ač rád byl bych stiskl ruku přátelům, kteří z dálky a po léta se vzácnou pozorností sledovali mou cestu.

Mnoho změnilo se od onoho jitra na pobřeží peruánském!

Vrátil jsem se a pozvolna živým i psaným slovem dal jsem nahlédnouti veřejnosti svým kukátkem do panoramatu šestnáctiletých svých cest světem. Pokus vydati roztroušené po časopisech své črty v celistvém rouše knihy byl veřejností i kritikou velmi příznivě přijat.

Používaje nyní doby odpočinku, nežli opět odcestuji, odhodlal jsem se vydati souborně některé cesty své, které v črtách svých sotva jsem jen letmo a kuse naznačil. Doporučeje cestopis blahovůli celé veřejnosti, činím tak s prosbou, by mnohá svéráznost a odchylka od obvyklých kolejnic cestopisců a spisovatelů vůbec přičtena byla zvláštnímu vývoji autora cestovatele; onomu ovzduší, jímž od mládí byl prosycen, volnosti života zálesáckého a jeho podřízenosti jen vůči majestátu přírody. Cestopis můj přinese zajisté mnoho nového, původního i pro literaturu světovou; kde obíráti se bude věcí známější, bude míti aspoň tu přednost, že líčené pozorováno bylo okem slovanským. Pisatel, byť i na újmu zajímavosti, místo výhradního líčení lovů a dobrodružství, v nynější cestopisné literatuře na úkor skutečnosti rádicího, držeti se chce přesně pravdy, jak káže svědomí přírodozpytce. Bez sentimentálních novelistických názorů falešné filantropie, *ale též bez pověstné mnohdy brutální předpojatosti vůči domorodcům*, líčiti chci objektivně člověka i přírodu, stržen leda krásou této někdy z cesty názoru střízlivého. Soudný čtenář rozezná, kde vypravuji z autopsie, kde používám pramenů cizích. Špatným byl by cestopisec, kdo neosvojil by si znalosti toho, co spolehliví předchůdcové a badatelé o předmětu cest jeho před ním byli napsali. –

Uveřejněním této knihy vzal jsem na sebe zajisté úkol obtížný. Škoda, že v přesycenou dobu na sklonku našeho století nemohl jsem s sebou přivésti něco čerstvého vzduchu mnou přeplavených moří – jasného, slaného, zdravého, něco té vůně pampy, volného vzduchu Kordiller; hávem také svěžesti a takých krás obživla by chudá moje řeč, v čtenáři lépe vzbudila by se představa velkolepé skutečnosti.

Bývá též zvykem knihu věnovati, komu autor cítí se zavázán. Byl bych na rozpacích, bych snad neopomenul někoho, kdož laskavostí svou morálně snahy mé podporoval. S vděkem a bolem zároveň vzpomínám na středisko, v němž s láskou sledovány osudy a práce Čechů mimo vlast dlících – Vojty Náprstka není více. Podporou bylo mně laskavé účastenství, jaké věnovali mně slovní pp. prof. dr. Ant. Frič a Václav Frič. Díky zavázán jsem ctěné paní Josefíně Náprstkové a vážené rodině Kottnerových, drahým přátelům a rádcům svým prof. B. Baušemu, řediteli Jos. Kořenskému, Karlu Polákovi a dr. V. Vávrovi, jakož celé řadě pánů, jež zajisté chovám u vděčné paměti. Povzbuzení dostalo se mně v kruhu slavné Společnosti musea Král. českého, ve slavné Společnosti zeměvědné a v Klubu přírodovědeckém. Rovněž

díky povinen jsem naší české žurnalistice, čilému „Klubu českých turistů“ a všemu ctěnému obecenstvu, jež hojně navštěvujíc veřejné mé přednášky, umožnilo mně předešlou cestu.

V době pozdějšího pobytu v Africe a na cestách Jižní Amerikou sílily mě, cizácky vycíleného, plody duševní práce českých spisovatelů, vštěpující mi lásku a úctu k národu pracujícímu bez únavy na poli své vlastní vyspělé kultury. Z těch hlavně povděčen jsem tvůrcům odborné české cestopisné a populárně vědecké naší literatury.

Největší ovšem dík patří tomu, jenž byl v ohni tolikerých zkoušek po dobu mého tříletého s ním pobytu v pampě a na pobřeží Venezuely nerozlučným a věrným druhem, panu J. Brázdovi.

KAPITOLA I.

Na palubě *Bolivaru*

Po jednoletém pobytě na libých ostrovech Kanárských, zvaných mnohými zahradou Hesperidek, po svých namáhavých osmiletých poutích horkou Afrikou vsedl jsem v červenci r. 1889 na palubu francouzského parníku *Olinde Rodriguez*. Zastaviv na ostrovech sv. Thomasu, Guadelupě, Martinice a Trinidadu, přistál jsem po více než dvacetidenní příznivé plavbě ku břehům republiky venezuelské, ze všech jihoamerických svou zeměpisnou polohou Evropě nejbližší. Když dostalo se mi v hlavním městě Caracasu doporučení a pasu od vlády – tenkrátě výmínečně od vlády občanské, nikoli od diktatury vojenské, v Jižní Americe obvyklé – vrátil jsem se na ostrov Trinidad (angl. kolonii), bych odtud se vydal ku krátkému zoologickému prozkoumání delty orinockého a pak napříč přes pampy východní Venezuely dosáhl břehu Orinoka pod Apurem a přikročil k své cestě, načrtnuté již plánem na ostrovech Kanárských, totiž napříč aequinoktialní^[1] Amerikou. Mistrná líčení Alex. Humboldta, Wallacea, Batesa, dr. Natterera, Condamina, Pöppiga, avšak ještě více středověké eposeje cestovatelů-dobrodruhů Pinedy, Orellany, Pizarra, Lopeza de Aguirré rozžhavyly mou touhu seznati oblast nekonečných pralesů, mohutných hor, největších řek. Doba tří let zdála se mi dostačovati k této cestě, načež od břehův oceánu Tichého chtěl jsem se vrátiti na ostrovy Kanárské; tíhlo tam mé srdce.

Skrovnou svojí zásobou peněžní, získanou prodejem sbírek afrických, doufal jsem krýti náklad první části své výpravy, zamýšlené v rozměrech velikých. Co dále bude, přenechával jsem budoucnosti a své činnosti jako sběratele přírodnin. Vědom byl jsem si obtíží, avšak netušil jsem, jaká zklamání mne očekávají. Sotva jsem přistál k východišti budoucí své cesty, v poříčí guarapičském, nehoda stíhala mě za nehodou. Duševně nemálo utrpěl jsem úmrtím vzácného přítele, knížete A. W., jehož plicní neduh návalem těžké zimnice tak se zhoršil, že ubožáček třetí den po našem přistání zemřel. Odbočka z cesty do výšin peruánských, kam bylo mu lékaři raděno, do Venezuely, urychlila tragický konec mladého, nadaného muže, jehož skromnou, vždy vlídnou povahu každý si zamiloval. Po letech drahé jeho ostatky zavezeny do rodné jeho půdy. Já v státu „Bermudez“ a ve společnosti nyní svého přítele, tehdy asistenta p. Brázdy, jenž na vyzvání mé na Kanárské ostrovy přijel, věnoval jsem první dobu zběžnému studiu rovin před deltem orinockým, když tu náhle morová rána pohltila většinu mých úspor: mezci, koně, osli (počtem šestnáct) v ceně více než dvou tisíc franků zahynuli epidemií, zuřící tehdy v oblasti řeky Tigre. Moje přírodniny do Evropy poslané zklamaly má očekávání: orchideje nevhodným umístěním na lodi shnily, takže v půl léte místo aby se cestovní fondy zvýšily – stál jsem tu zbaven všech prostředků, s nejmurnějšími vyhlídkami do budoucna! Nezvaní hosté, starost a paní bída, ohledu neberou: vplíží se všude, třeba v bohatou, volnou přírodu tropických pralesů a širých pamp, kde rozvířená mysl nás mnohých vybájila si pohádkovou říši „všeho hojnosti“.

Ale proč podrobnosti rázu tak soukromého kladu hned do první kapitoly svého cestopisu?

S úplnou nevšímavostí, ba s pohrdáním opomine většina cestopisců vše, co by zlaté modly člověčenstva, peněz, se týkalo. Jsouce všichni dosti dobře vypraveni, buď vlastními prostředky, buď nadacemi, nezmiňují se o peněžní stránce svých výprav. Šťastní lidé! Jak jim závidím! Bez groše podpory, starostmi o denní chléb svůj, budoucí existenci trápen, já ještě k tomu hledati musil zdrojů výdělku, jichž bylo mi třeba, abych vykonal namýšlené cesty. V Africe založením černošských družin loveckých, činností sběratelskou v oboru zoologie, zužitkováním různých vědomostí svých, vždy jen s velikou obtíží a s uskrovněním, které v západní Africe přineslo mi jméno podivína, mohl jsem bezpečně setrvati na dráze k vytčenému cíli. Avšak v okamžicích nejvýše kritických ve Venezuele zachránil mne šťastný objev stromu balatového (*Mimusops globosa*), dávajícího náhradu za gutaperču, v krajině punceréské. S úsporami více než 8.000 franků vydal jsem se konečně na cestu dávno projektovanou, již klasická líčení předních cestopisců i starošpanělské popisy dobrodružné,

zvláště Conquisty Pizarrovy, hanebné soldatesky v Peru a Ekvádoru, dodávaly pozadí romantické Odysseje.

Zanechav zástupcem přítele svého Brázdu v poloindiánské vesnici Puncéres – kdež až na malé změny s houževnatostí věru českou vytrval déle tři let, vývozem balaty se zaměstnáváje – vstoupil jsem dne 23. listopadu 1892 (můj nedobrovolný pobyt v úzké oblasti východní Venezuely prodloužil se tedy na tři léta) do hlavního a malebně rozloženého města Port of Spainu (Španělského Přístavu) anglického ostrova Trinidadu, kam jsem přistál plachetní lodicí z Guarapiche (čti Gvarapiče)^[2], řeky protějščího pobřeží venezuelského, na palubu dosti malého parníku kolového *Bolivaru*.

Již odpoledne téhož dne počal jsem na palubě s umíst'ováním veliké řady svých zavazadel, hermeticky zavřených plechových krabic, v nichž od vlhkosti tropických krajín chráněn býti měl složitý materiál cestovatele, jenž hlavně sbíráti chce předměty zoologické a též opatřen býti musí přístroji fotografickými a k těmto potřebnými lučebninami aspoň na dobu jednoho roku. Teprve krátce před vyplutím lodi měl jsem vše pohotově. Že při tom ledakomu šlápl jsem na nohu nebo houknouti si musil na lodního zřízence, jemuž chvat můj a opatrnost s křehkými předměty v mých zavazadlech zdály se neklamným příznakem pověstné ztřeštilosti „jorungů“ (polopotupné, poloposměšné pojmenování Evropanů ve Venezuele), netřeba obšírně vykládati. Že s pány černochoy, lodníky trinidadskými, kteří blahosklonně za slušný plat dovezli mne sem i s mými zavazadly, třebas byla cena předem ujednána, bojovati mi bylo proti jejich vyděračství, a to jejich výřečnosti a posuňky – jichž věrné podání rázem zničilo by přízeň mého čtenářstva – to vše ocení a omluví jen ten, jehož zavedla bludička do přeš'astných zemí svobodné tropické Ameriky, kde píle, chvat, ohledy, spolehlivost, důslednost zachovaly se jen ve zděděném podání, kde práce chápe se lid buď jen z nevyhnutelné potřeby, nebo z příliš dlouhé chvíle. Vždyť dlel jsem poprvé na palubě parníku, nad nímž nevlál národní prapor rasy čistě evropské: venezuelská modro-červeno-žlutá vlajka s napodobením hvězd unie severoamerické byla to, pod jejímiž křídly měl jsem přeplouti úzký pruh zálivu parijského a deltem orinockým z plavce vody slané měl jsem se za krátkou dobu několika hodin proměnit v plavce sladkovodního. Kolik tun naše plavidlo mělo, čtenáře asi nezajímá a mne tehdy teprve ne; mělt' jsem jiných starostí plnou hlavu: celní úřad venezuelský v Bolívaru jako hrozné strašidlo vznášel se stále v mysli mé. Velikost kolového *Bolivaru*, jenž historicky velkému jménu Bolívara, osvoboditele pěti jihoamerických republik od jařma španělského, stěží čest dělal, rovnala se poněkud rozměrům našich parníků vltavských. Stavba lodi byla ovšem vyšší a plavbě mořské přiměřenější. Svou

„coviju“ (čtverečný plášť ze dvou sešitých vlněných látek nepromokavých, barvy červené a modré, v nichž jest uprostřed otvor ku prostrčení hlavy) v jedné a „hamacu“ (visuté lože) v druhé ruce hledal jsem na zádi lodi pohodlného místečka, kde zavěsil bych mezinárodní houpavou postel, v níž za noci ve spánku a za dne v sladkém snění miliony tropických lidiček promarní hřivnu svého času. Dva železné sloupy mnou narychlo byly obsazeny, nežli poslední dovoz cestujících, loďkou ke schůdkům *Bolivaru* právě přirazivších, vyhrnul se na palubu. S „carambováním“ („caramba“, španělské hromování) tlustoučký mulat lehl si pod mé vysuté lože a kufřík maje pod hlavou spokojeně si oddechoval u vědomí zaručeného již noclehu; mělit' jsme jen čtvero kabin, a ty byly ještě vyhrazeny dámám první třídy. Méně šťastným druhé třídy nezbylo než – jak na moři a zde v krajinách tropických vůbec tomu zvyklým – ženskou prudérii odložit' a ulehnutí si tam, kde ještě bylo prázdných několik čtverečných stop mezi lanovím, nákladem a zcela pohodlně již odpočívajícím silným pohlavím.

Tmavou rumělkou zbarvil se západ. Jako rozžhavená, sršící ocel zmizela ohnivá koule slunce, 2.800 stop vysokým horstvem pobřeží guiriaského stydlivě se zakrývající, krasavice dne chystala se ke spánku.

Pohlédl jsem na hodinky, scházelo několik minut do šesti hodin.

Odlesk slunečních paprsků kryl celou plochu moře sytým nádechem purpurovým, opalizujícího občas vlastní svou tmavou zelení. V okamžiku, kdy slunce rychle zmizelo za hřebeny Kordillery karibské, plocha vod rázem ztemněla, rychle halila se ve stále prodlužující se stíny špičatých, divokých hor, ne příliš bujnou vegetací porostlých.

Ale vlastní moře karibské (nespr. karaibské), děkující za své jméno praobyvatelům Karibům, mohutnému kmeni indiánskému, viditelné za protrhaným řetězem divokých skalnatých ostrůvků, od západního cípu nejsevernější části ostrova Trinidadu ku protějšímu nejvýchodnějšímu cípu poloostrova parijského (Promontorio de Paria) se táhnoucích, větříkem slabě rozvlněné mihotalo se leskem zde ještě se koupajících paprsků slunečních. Ostrůvky tyto tvoří tak zvané Bocas del drago (dračí jícny), celkem několik set metrů čtverečních veliké, velmi úzké nepokojné průplavy, spojující moře antilské či karibské se zátokou parijskou, jejíž východní polovina promíšena jest sladkou vodou mohutného Orinoka.

Od Dauxiena Lavayssé (†1829) a od Humbodta na počátku tohoto století až po hraběte Erbacha, v době poslední moderního turisty pobřežními městy venezuelskými, každý opěval krásy těchto končin, hlavně moře! Jako by moře výhradně jen zde bylo krásným!

Z fialových odstínů v šedě modré, tmavé tóny přecházejíce, význačné obrysy horstva ztrácely se rychle, ráz na ráz. Necelých dvacet pět minut bylo k tomu třeba, a snesla se nad námi noc! Tak rychlý jest v krajích rovníkových přechod ode dne k noci, bez tajuplného, krásného šerení krajin, ležících severně a jižně od obou obratníků. Ono klidné naše, zdouhavé splývání světla a tmy, boje, v němž poražený z bojiště pomalu odchází a vítěz na jeho místo s ostychem se vkrádá: to jest v krajinách meziobratníkových zjevem neznámým. Středem takých krás byla špinavá naše loď, mimo kapitána evropského původu a dva strojníky – nemýlim-li se, Severoameričany – obsluhovaná mužstvem vesměs venezuelským, sem tam pobíhajícím v konfusní činnosti a v málo čistém prádle. Spolucestující až na dvě výjimky byli Jihoameričané. Plno postavíček drobných i velkých, všechny s nátěrem neupřítelné vrozené jakési elegance a Španěly vpěstěné grandézy, pletlo se mi v cestu. Hezké vedle směšného, masivní vedle drobounkého, dle toho, jak mísily se tu rasy. Od „vysokého“ úředníka, generála B., jenž ve své divadelně efektní uniformě hrdě si vykračoval, s pózou někomu okouknutou, až do jeho trabantů, v obyčejné haleny oděných a šavle na šli nosících, od moderně vystrojeného lvíčka ulic caracaských (hlavní město Venezuely) až po černocha, který sans gêne prsa obnažena na odiv stavěl. Vesměs typické figurky jihoamerické, z nichž každá vyzývala nějaký štětec žánrového umělce. Od pižmem páchnoucí a nalíčené kreolky až ku černošce martinické, mluvící nářečím francouzsko-černošským a rázu celkem podezřelého – od poloochočené karibky k snědolící, ale růžovité mesticky celá stupnice v koloritu pletí: všední kramáři, vládní úředníci venezuelští – rozumí se, že vesměs generálové a doktoři, neboť menších titulatur užívá se jen pro nižší třídy – emisaři z revolucionářství podezřelí, jimž ihned po přistání v Ciudad Bolívaru zabaven majetek, černoši-lod'áři i peonové (dělníci) – všichni tu pospolu beze všech příliš znatelných rozdílů společenských proti exkluzivní společnosti naší! Demokratický duch činí zde rozdíly nejspíše ještě v pleti: mestic nad mulata mní se povýšenějším. Rozdíl bohatství a veřejného postavení jest u většiny obyvatelstva nepokojných republik jihoamerických velmi vratký: jediná revoluce mnoho převrátí, při čemž výměna vezdejších statků zakládá se na zásadách anarchistických, avšak přece jsou to opět jednotlivci, kteří majetku se zmocní, nikoli celá společnost.

Měli jsme již o páté hodině vyjeti, ale teprve po šesté bylo mužstvo ne právě nejlídněji sehnáno; kuchař a kormidelník, o nichž se pověst šířila, že revoltují a nemíní účastniti se

plavby, již usmíření, celní úředník také již umístěn, dvě koňů, zděšených příšerným křikem a lomozem, přivázáno na palubu a již po dvacáté zahučeno na lodní píšťalu, aby v Port of Spainu uvěřili konečně, že opravdu odplujeme. Několik hezounkých poupat něžného pohlaví tisklo se na rozloučenou v náruč svých příbuzných. Lodice odrazila; jejími vesly čeřená, rozvlněná voda zazářila leskem všední zde fosforescence!

Několik černočů, zdálo se, že tentokrát již vážně pomýšlí kotvu vytáhnouti k odjezdu. Píšťala loďaře, rozkazy kapitánovy prorážely večerní klid, jinak málo rušený hovorem několika tuctů cestujících. Naši stateční černoši pro malé nedohodnutí a ukrácení chvíle cvičili se zatím v boxování, a kotva – ta seděla pevně. Příbrána pomoc. Jako stín mihlo se kolem nás dvě malých plachetních skořápek; jich obsah prozradila příjemná vůně. Sta hroznů banánových dováží se denně z Parie do Trinidadu. Zazněl rachot řetězů, pleskání lan o vodu; kola, skoro nerada, zvolna nořila se do vody, příd' lodi pomalu se otáčela. „Good by, přátelé v Trinidadu, kdož ví, zda na shledanou,“ polohlasitě řekl jsem si. „Con dios y la virgen,“^[3] zabručel si plavec margaritský (obyvatel venezuelského ostrova Margarity), zábradlí upevňující, a my klidně s málo znatelným kolíbáním pluli jsme k jihu, bychom přímo na východ obepluli nejzápadnější cíp ostrova. Hadovitě kolem břehů táhla se světla pomalu zmenšujícího se přístavu. Od hustě rozsázených a jasných světél městského centra až ku kmitajícím jen světélkům rybářských chat černošských bledlo a mizelo světlo za světlem pod hladinou ztrácejícího se horizontu. Pluli jsme pomalu, sotva 6 námořských mil za hodinu. Nad hlavami čistá klenba poseta byla třpytnými světy. Orion mdlou září vydával a severní hvězdu jenom těžko a na kraji polokoule bylo nalézt; také Velký Vůz jen přitlumeně svítil. Však za to celý roj hvězd oblohy jižní, výše nad obzorem stojících a větším leskem obdařených, zdál se hlásati: „Viz, Seveřane, jak my, dcery jihu, jsme sličny!“ Krásné je souhvězdí jižní polokoule, však – přes mnohá líčení – není nikterak krásnější nežli souhvězdí oblasti severní: jen průzračnost vzduchu schází, jen závistivá rouška mraků vadí sličnosti naší hvězdné polokoule severní. Oh, vy krásné noci na mořích tropických! Ovšem jen tenkrát, je-li moře klidné a duševní nálada přístupna dojmům příjemným. „V oněch nocích na moři karibském často jsem se tázal, zda výraz, tvar a způsob najdu, bych, co jsem zde cítil, projevit mohl řečí lidskou. Nemohl jsem než říci, že nikoli. Krásy také nelze velebiti ni prostým slovem, ni veršem! Za teplých oněch a sladkých nocí vše oblito světlem, prosyceno vůní. Jako filigránské pletivo proti nekonečnému firmamentu obrážejí se stěžnoví a lana ve vzduchu; měsíčním jasem třpytíce se kolébají volně nad tvou hlavou a ke spánku tě houpají. V klidu a majestátu rozestírá se moře v nekonečnost. Jeho povrchem třese se diadém zlatých kapek,

fosforujících perel. Odlesk hvězd závodí s fosforescencí mikrokosmu mořského živočišstva. Jako šíp vylétla ryba a stříbřité své šupiny smočila na chvíli ve světle měsíčním, opět ve vodě mizejíc s poděkováním spasiteli svému vzduchu, a před větším dravcem nepřátelským hrst perel vymrštila. Nekonečnost světů září nám nad hlavami, svádějíc nás, bychom na nesmírnost moře zapomněli. Tajuplný cit vkrádá se v srdce, všechnen půvab ztrpčován jest tušením neprohloubatelných tajemství. Z každé vlnky moře karibského cosi k tobě šepce: Blázinku, jenžto sníš a toužíš po tom, co ti nedosažitelno!“ – Tak psal kdosi jednou, nevím již, kde, kdo byl střízlivým, chladným tím severanem; užívám jen jeho slov, vlastní své citlivosti, momentním dojmům přístupné, se boje, abych, sám popisuje krásy moře karibského, čtenáře s sebou nevtlekl několika kapitolami.

Houpal jsem se v hamace a pozoroval světélkování moře, vyskytující se zde v plné kráse. Do nekonečna jde počet živočichů mořských, kteří světélkují; skoro snáze jest vyjmenovati ony, kteří ze sebe fosforence nevydávají. Zde jsou to nejvíce nejnižší živočichové – *Noctiluca*, rozmnožující se dělením. Miliardy takých obsaženo v jednom kubickém centimetru. Mimo tyto různé rackové mořští a poměrně dosti velké sumky (1–8 cm dlouhé) jsou nejhojnější; některé druhy sumek jsou jedlé a kolem střeozemního moře na trhu dosti obyčejné. Světélkování jich nejlépe vylíčil Buchholz (viz Květy, ročn. 1884: J. Jettmar, Světélkování). Pohyb vody, způsobený lodí nebo veslem, rozčiluje světélkující organismus těchto podivuhodných zvířátek, způsobuje celkové a dosti brilantní vyzářování celých ploch, kdežto svítivé medúzy, sasanky, *saphiniridi* aj. tvoří tu větší tu menší plovoucí skvrny, z nichž některé zářivostí směle přirovnati možno k drahokamům. Každé hnutí naší lodi, každá z vlnek o jiné se tříštící – hlavně poblíž boku *Bolivara* – provázena byla slabým světélkováním. Tam, kde voda silou lodních kol roztržena byla v miliony kapek, kroužících se vlnek, tam pruh vody v podobě obrovského hada, tažený zádi lodní, třpytil se jako rozpěněné mýdlo, namodralým světlem ozářené.

Co zatím na palubě dávno utvořily se skupiny a krátily si čas obvyklým a bezvýznamným tlachem, většina lidu, jenž mimo tak zvanou politiku, kšeftování, karty, zápasy kohoutí a pepřené boccaciady nespasne dovede si nalézt jinou látku k hovoru: já v mysli probíral jsem všechny významnější plavby, touto oblastí dosud vykonané od doby, kdy Kolumbus v červenci r. 1498 na své třetí cestě od Zeleného mysu plavil se s třemi karavelami směrem jižně od Španělska (dnešního St. Dominga) a bezvětrím trápen konečně spatřil a dle slibu svého sv. Trojici předem učiněného pokřtil objevený ostrov jménem „Ostrov Trinidad“ (Trojice). Dne 31. července vztyčil zde španělskou vlajku a dne 1. srpna poprvé oko Evropanů

uzřelo pobřeží kontinentu jihoamerického. Proti jednomu z ramen orinockých, nynějšímu Caño Macareo, zálivem parijským se plavě, jen s tíží jícný Bocas del drago proniknuv, Kolumbus vzdálil se opět, nejsa úplně přesvědčen, zda krajina objevená jest ostrov či hledaná veliká pevnina, o které již na ostrově „Española“ obdržel mlhavé zprávy. Ačkoli z množství sladké vody v zálivu parijském správně tušil výtok do moře obrovských řek, jakých žádný ostrov asi nemá, přece nemocí nucen nepokusil se záhady té rozluštit. Na poloostrově parijském poprvé běloch setkal se s obyvatelem Jižní Ameriky, a to s Pariagoty, typickým reprezentantem mohutné větve Caribů z kmene Guarunů, Féničanů Antil a Jižní Ameriky, jichž silný proud hrnul se pralesy a veletoky oblasti orinocké, rionegerské, až ku pampám oblasti laplatské! Dr. von Steinen našel jejich zbytky na horním toku řeky Xingu. Třídenní pobyt Almiranta (admirála Kolumba) a dojem, jakým naň působili pohostinní Pariagoté, v přistálých Evropanech sami bohy vidoucí, popsali dle starých zpráv španělských P. H. L. Borde a Rojas^[4] asi takto:

„Krásně rostlí, silní mužové, jen malou zástěrkou odění, ale k radosti Španělů již zlatem se krášlíci, bojovní a výteční lovci, ukázali se vůči Španělům lidmi pohostinnými a výtečnými obchodníky; v člunech i po zemi konali veliké cesty obchodní. Chatrče jejich vynikaly velikostí, úpravností a dosti pečlivou čistotou. Každého rána koupali se v řece nebo v zálivu, při čemž ženy jejich, nemající ani toho skrovného oděvu, jenž u mužů byl obvyklý, ve svém jednoduchém úboru matky Evy před pádem vynikaly mravností a cudností (cizoložství trestáno u Pariagotů napíchnutím na kůl), konaly službu ochotných pomocnic: pánům svým dlouhé černé vlasy pročesávající, malovaly těla vykoupaných červení (z *Bixa orellana*, orelánik barvířský), rozpuštěnou v hořkém oleji stromu carapového; na hlavy pak kladly jim korunky z pestrého peří tukanů a papoušků, zdobíce je kromě toho amulety kolem krku a náramky z mořských perel; kolem pasu vázaly jim „guajuca“ (zástěrky), pečlivě tkané a barvivem rostlinným zpestřené.“

Postavení žen při vši neupíratelné kráse jejich (Kolumbus líčí je jako nevšední krásky, barvy na divočky poměrně světlé, krásných černých očí, rysů skoro andaluských) a ponížené ochotě bylo přece velmi otrocké: mezi sebou mluvit musily nářečím, které považováno za nehodné mužů; mluvila-li však dívka nebo žena k muži, přikázáno jí užívatí toliko jazyka, jímž hovořili muži.

Oněm badatelům, kteří hájí teorie o východoasijském původu kulturních indiánů v Americe kontinentální, hlavně mexických, středoamerických a Kičvů (Peruánců), jest ono časně ráno,

kdy Kolumbus poprvé pozdraven byl na půdě parijské domorodci, dnem pamětihodným. V něm setkaly se po tisíci letech od rozchodu lidstva dva proudy téže společné kolébky asijské – západní a východní – žel, že na zkázu indiánské kultury!

R. 1499, tedy již za rok po plavbě Kolumbově, Alonso de Ojeda, Juan de la Cosa a Amerigo Vespucci (nar. 9. března 1451 ve Florenci), – z nichž jménem posledního neprávem pojmenován Kolumbem znova objevený Nový svět – od Trinidadu až ku poloostrovu Guajiře se plavivší, určili objevené země jako břehy velikého kontinentu.^[5] R. 1531 Juan Carnepo vnikl do Orinoka, Diego de Ordaz šířil báje o „El Doradu“, říši krále města Manoa, jemuž kněží každodenně tělo olejem natírali a zlatým práškem z velkých foukaček poprašovali. Alonso de Herrera následoval jeho stop, takže vody, jimiž jsem se plavil, brázděny byly karavelami dobrodružných, po zlatě lačných Španělů, jejichž každý nový úspěch vykoupen byl krví domorodců. S jakými asi city plul zde objevitel Amazonu, Francisco de Orellana, jenž r. 1539 provázel bratra Pizarrova, v Ekvádoru skořice hledaje! Sám s hrstkou lidu pronikl, po řece Napu se plavě, do Amazonu a ve stálém boji s přírodou i lidem dosáhl ústí amazonského, odkud bez kompasu, břehu se drže, plul kolem nynějších Guayan, Cayeny, Surinamu a Demerary, až kolem samého delty orinockého dosáhl ostrova Cubagua; vzdušná čára této cesty obnáší 2800 km, kdežto proslavená cesta Stanleyova Kongem obsahovala by sotva 2/3 této vzdálenosti. Zlotřilý pirát Lopez de Aguirre, hlava tak zvaných Maraňonů, z poříčí Amazonu – možno že touže cestou jako já – r. 1562 vyplul sem, vraždu a zhoubu po celém pobřeží s sebou nesa, až přemožen Španěly a popraven. Avšak podnes ještě straší ohnivou obrazotvornost zdejšího obyvatelstva pobřežního, které v močálových bludičkách domnívá se viděti nepokojnou duši jeho.

Romantická osobnost v Toweru popraveného milostníka královny Alžběty, sira Waltera Raleigha, jenž Virginii a Guajanu získati chtěl koruně anglické a jehož báchorkovitý popis cest v oblastech orinockých („The discovery of the Large, Rich and Beautiful Empire of Guiana with a relation of the great and golden city of Manoa, which the Spaniards call El dorado“)^[6] v Anglii vzbudil neukojitelnou žízeň po zemi zlata. Plavíval se tudy pln nejkrásnějších snů; viděl se již zlatým hávem oděn, jako pán nesmírných bohatství. Cestovatelská a kolonizátorská činnost Raleighova počala r. 1578 – po smrti Alžběty ze spiknutí obviněný do Toweru vsazen, avšak po dlouholeté vazbě r. 1616 přímluvou svých přátel byv propuštěn, opět plavil se hned následujícího roku slepě za osudem k Orinoku. Vrátivše s nepořízenou r. 1618, znovu souzen a utracen rukou katovou. –

Souhvězdí Jižního kříže stálo mi skoro již nad hlavou. „Ráčíte býti pan V.?“ německy ozvala se za mnou postavička, jejíž blízkost v zadumání sotva jsem byl zpozoroval. „Mé jméno jest August K., cestuji pro pražskou firmu bratří S.“ zněla další slova neznámého. Výmluvný a čilý semitský commis-voyager pustil se tentokráte z ostrovů antilských až do Bolívaru na dolním Orinoku; lněné zboží, spřádané upracovanou rukou horských chud'asů našich, mělo chladiti rozpálená těla lidí, jimž pečení ptáci v hojnosti tropické létají do úst. – Mluvili jsme o Praze, Walter Raleigh zbledl při vzpomínkách na křivolaté, starožitné ulice naší matičky, které tehdy již dvanácte let jsem byl neviděl.

Parník *Bolívar* počal se silně kolébat, silný proud sladké vody delty orinockého bojoval proti mořskému přílivu. Bylo deset hodin; mnozí již spali, jen venezuelská „zlatá mládež“, kupící se kolem krasavice, která nepřímo nemalou roli hrátí měla v mé výpravě, hloupým svým chechtáním kazila krásu noci. Za průvodu čtyřstrunného *cuatra* jakýs tenorista na přídi lodi zpíval dosti dobrým hlasem sólo z rozkošné „*Mariny*“:

Dichoso aquel que tiene

[: su casa flote:]

y el mar le mece

[: en su camarrote:]^[7]

Přímá vzdálenost vzdušnou čarou z Port of Spainu do Ciudad Bolívaru (města Bolívaru) jest něco více než 60 zeměpisných mil. Orinocké delta obrovskou rozsáhlostí svou pokrývá trojúhelníkovou plochu 17.500 km²,^[8] tedy asi 0,3krátě tolik co Čechy. Hlavním jeho ramenem jest „*Boca de los navios*“ (ústí lodic), ramenem pak nejzápadnějším „*Caño Manamo*“ či „*Vagre*“, k němuž s indiány *Guarauny* docházival jsem, pátraje po zajímavé žábě „*pípě*“, jež svá mláďata v četných otvorech na zádech vychovává. Ramenem nejvýchodnějším ze známých 56 (17 velkých) ramen orinockého delty, z nichž však jen sedm jest splavno větším lodím, jest *Caño Imataca* či *Barima*. Avšak lodi z *Trinidadu* plující berou se vesměs *Cañem* (kanálem) *Macare'em* (viz mapu delty orinockého).

Očekávající, kdy příliv bude na vrcholu své síly, vpluli jsme přesně o 12. hodině do ústí *Macarea*, nápadně řídké magrovím zarostlého. Připlouti sem nebylo tak snadno; četné písčiny před ústím řeky v době odlivu plavbě zcela překážejí. Břehy poměrně úzkého *Caña* zdály se ve svém tmavém hávu ještě užšími. Zvolna plul *Bolívar*, vedený rukou zkušeného lodivoda; mně nezbylo než následovati příkladu všech a lehnouti si. Skoro vše již spalo; ten kousek reprezentace vyspělé Evropy nesl tu vše, i věc nejnepatrnější, jako dílo lidských rukou,

vedených tisíciletým vývojem ducha – a vůkol nás prostíralo se na sta tisíc čtverečných kilometrů přírody panenské, v témže stavu a na témže stupni, v jakém byla, když první hordy asijských vystěhovalců osadily Evropu. Jen jako ve snu propluje s námi loď oblastmi tajuplných pralesů, v nichž pouze indián Guaraun ruší soulad přírody, rukou lidskou neposkvrněné. Až se vrátí do Evropy pan August K., jenž v Trinidadu z hotelu na loď vsedl a v Ciudad Bolívaru opět do hotelu se vrátil, bude mluvit o svých cestách deltem orinockým, jež spatřil z paluby lodní jako v obrázkové knize, aniž víc o něm zvěděl, podobně jako velkoměšťák, jenž v internacionálním panoramatu dívá se na fotografické snímky. Jak jiným jeví se pralesy tomu, jenž se syny věčně zelené té říše žil v jejím nitru, cestovateli, který vedle tolika krás poznal i tragické výjevy prospěchářského boje, jaký stále veden uprostřed velebné přírody tropické, kde nepatrná lidská jepice mizí v moři tvůrčí, ale i ničivé síly vegetační!

Noc byla velmi teplá, 26 °C o 12. hodině, teprve k ránu klesla na 18 °C; spalo se výtečně. Ráno počalo se rozednívatí teprv o půl šesté. Já však dávno již jsem bděl a vstoupiv do jícnu lodi, dlouho jsem pátral po kuchtíkovi, jež jsem konečně přiměl k tomu, aby uvařil černou kávu. Ve Venezuele každý si zvykne – jako v oblasti tureckoarabské – hledati útěchy a osvěžení mimo v tabáku také v silné černé kávě. Sotva se kdo probudí, již zatouží po aromatickém odvaru oněch zrn, jež děkují prý za své málo poetické objevení kozám, a ohlíží se po dobrodějně ruce, která podala by jej třeba do lože – nemusí to býti ani měkká ručka hurisek.

Několik volavek, vyrušeno naším objevením z poslední nejsladší dřímoty, opouštělo s nářkem větev, coitory pěly klarinetem, žáby kuňkaly bučivou intonací a voda odrážená lodí od nízkých porostlých břehů pleskotala v odměřených intervalech přitlumeně, jakoby ostatních spáčů nechtěla budit. Tma bledla, stín za stínem mizel, podrobnosti kontur ostřeji vystupovaly, koruny stromů zaleskly se namodralým, pak načervenalým odleskem, modré nebe rychle se zardělo, a nežli jsem cigaretu vykouřil – byl jasný den. Obrovský skleník tropického rostlinstva, jenž nováčka by okouznil, ale mne, jenž dalek jsem s Appunem^[9] viděti v černých pralesích orinockých vrchol vegetační krásy, mocně uchvátil, zjevil se pojednou z hluboké tmy v brilantním osvětlení. Pohlížíme-li z daleka na vegetační stěnu, zde řekou přesně ohraničenou, tu prales, jak si jej většina Evropanů představuje a ve své fantazii snad dále šla, nežli sama příroda může tvořiti, se skutečností ovšem nesouhlasí. Palmy, veliké kapradiny, buď vůbec nenalézají se všude, rostliny listů banánovitých, velkolisté aroideje^[10], ozdobné epifyty (rostliny cizopasně, žijící na povrchu svých hostitelů) buď nevynikají nad

obzor; jsou tlumeny a zastřeny celkovou masou stromů, které mnohdy nikterak neliší se od rázu bujné středoevropské neb severoevropské vegetace.

Teprv když přistoupíme blíže a počneme rozeznávat strom od stromu, pronikáme zrakem hlubokými stíny košatých korun, dovedeme odhadovati výši obrů lesních, pro kterou zde, kde vše jest velkolepé, chybí oku našemu obvyklá míra nějaké lidské budovy: teprv pak oceníme svéráznost, odlišnost od naší vegetace, pak uvidíme ono bohatství forem a množství rostlinstva, které zápasí vespolek o místo, téměř jedno na druhé se kupí a svou bujností a houšťkou při prvním pohledu v jeden celek splývati se zdá!

Jinak ovšem jeví se ony části, kde kupí se sličné palmy, kde oázovitě z pralesa vystupují do popředí břehů, kde velkolisté helikonie a *Theophrastie* tvoří banánovitý háj, v němž v zeleni smaragdové žlutne neb rdí se svými květnými hrozny nádherná *Strelitzia*. Jsouť veškeré podmínky nejbujnějšího tvoření v obrovském deltě rovníkových řek pohromadě. Amazonas ani Orinoko nemají sobě rovných. Zde nad obrovskou plochou vod, nad půdou, v níž černý humus jde na metry hluboko, při průměrné teplotě 26–27 °C, kde každoročně v době dešťů Orinoko rozleje se po březích a až přes 60 stop nad nejnižší niveau suché periody vystoupí (jsa ovšem přílivem mořským udržováno v rovnováze), jest vzduch stále prosycen parami.

Silnými lijáky, našim průtržím mračen se podobajícími, které v periodickém období deštivém s malou přestávkou trvají skoro 8–9 měsíců,^[11] musilo by každé jiné rostlinstvo nežli tropické shnítí a utopiti se; zde však věčně pučí a zraje! Až na sporé výjimky většina stromů sotva pozorovatelně mění listy; jen několik druhů krásných stromů korálových (*Erythrina*) a žlutokvětý mangre ztrácejí všechny listy a posety jsouce květy, odlišují se pestře od tmavozelených listů ostatních stromů.

Vegetace delty dosti zdatně třídí se na čtvero pásem terasovitých. První tvoří směs vodního rostlinstva, částečně ve vodě potopeného; některé z rostlin zde mají vzduchové nádory v lodyhách, aby lépe držely se nad vodou a rozkládaly zde své šípovité a klínovité listy. Rozkvetlých viděl jsem jen málo. Druhé pásmo tvoří tvrdá tráva gamelote, na níž vedle manatí pochutnává si největší z hlodavců kapybara (plavoun veliký); pak bohatý podrost marantů, colokasií, strelitzií, helikoní a řada pnoucích se keřů, posetých zvonečkovitými bílými květy motýlovitými. Pásmo toto na mnohých místech pojednou zpestří vegetační zeď. Třetí pásmo sestává již z větších křovin a stromů, z nichž nádherná *Bignonie*^[12] nachovým květem jsouc poseta jest z největších okras pralesa a v plavci budí přání, aby loď zastavila jen na chvíli, by utrhl si hrst vábivých květů! Vždyť i mrzutý lenochod květů těchto vyhledává,

ovšemže za potravu. Na počátku prvních dešťů právě toto pásmo jeví se květy nejbohatším, jsou pokryto zvláště hojně květy nesoucími rostlinami tenkouponkovitými: *Petraea*, *Norantea* (kukelník), *Allamanda* s modrobílými korunami, veliké *Passiflora* (mučenky) – vše to tvoří barvitou bohatou ozdobu, jakoby princezna víla v zakleté své říši strojila si svatbu! Keře jako *Desmanthus*, *Combretum* a veliká mučenka *Decaloba rubra* patří mezi nejkrásnější zjevy venezuelského poříčního pralesa. V této směsi tisícových menších druhů rostlinných objeví se občas tu po jedné tu po dvou neb i v malých skupinách, obyčejně však v delších mezerách – krasavice tropů – palma.

Kdo byl by s to slovy vylíčiti krásu podobné skupiny palmové, něžnost jejich korun, útlost kmene, z nichž některý druh u paty má jen tloušťku obyčejného bambusu zvedá se až do výše 70 stop, takže sotva v rovnováze udržeti může kadeřavou svou hlavinku! Tlustého kmene, ale krásné koruny jest *Mauritia flexuosa*^[13], ve Venezuele „moriche“ zvaná, o níž již Humboldt psal, že jest indiánům Guaraunům stromem nejužitečnějším. Ze ságovité dřevě připravují si chléb nakyslé chuti, pro Evropana věru nestravitelný; jejím listím přikrývají své chatrče a z vláken pletou si visuté lože „chinchorra“ (hamaky), neb i zástěrkové oděvy. *Oenocarpus* nejedlými plody podobně jako *Oreodoxa yagua* připomínají na zvrhlý kokosovník. *Euterpe edulis*, kapuston jedlý, palma „seje“, která poskytuje plodů, z nichž připravuje se v Brazílii hlavně zdomácnělý nápoj, jest zde poměrně vzácná a vyskytá se četněji až na horním toku Orinoka. Hroznými trny ozbrojeny jsou palmy *Bactris* a *Macanilla*, jakož i úponkovitá palma *Desmoncus*, proklínané každým cestovatelem, které kazí dojem královských jinak palem.

Čtvrtou a nejmohutnější galerii pralesa tvoří olbřímové vegetace; jako obrovský svícen zvedá se hladký kmen mory (*Mora excelsa*) do výše až 50–60 stop, kde teprv nasazuje první větev. Jeden z kolosů těchto bouří skácený změřil jsem a byl 155 stop vysoký. Dříví hodí se výtečně k ločním stavbám, kůry užívá se na tříslo.

Guarauni a Guaikové v době nouze trou moučnatá, tříslovinou zapáchající semena na prášek a pojídají je, mísíce je se zpuchřelým dřevem neznámého mně stromu. Na jedné ze svých loveckých výprav v okolí Caño Vagre byl jsem po dva dny na tuto stravu odkázán.

Nad ostatní stromy výškou vyčnívají: *Nectandra rodieyi*^[14] s dřevem, jež těžce hnije, kdežto *Bombax ceiba* s listy pětičetně prstovitými má dřevo lehounké, snadno zpracovatelné, ale málo trvanlivé, z něhož vydlabávají se kánoe. Strom karapový dává hořký olej, kterým indiáni roztírají barvy, jimiž se barví a jehož hojně se užívá ku pomůckám pro vzrůst vlasů.

Jest ještě celá řada stromů, jichž upotřebením dnes již buď jest známo, aneb teprv v příštím století odhaleno bude, od čistě zelené kůry stromu Culebrilla až po Cuero del indio, barvou svou kůži indiána nápodobujícího.^[15]

Kráčejte takými pralesy, pocítil jsem vždy nevýslovnou lítost, že nedopřáno mně čísti tuto knihu přírody, jak bych si přál; sotva desítina stromů byla mně dle jména známa. Sami indiáni užívali jen pro nejcharakterističtější typy určitých jmen, všechny ostatní nazývali prostě „stromem“.

Množství druhů rostlinstva této oblasti předčí počtem nad rostlinstvo veškeré severní a střední Evropy! Co vedle palem a velkolistých rostlin dužnatých zvláště odlišuje tropickou flóru pralesů od květeny studeného neb mírného pásma a činí ji tak ozdobnou, jsou předně rostliny cizopasně na stromech lpějící aneb rostliny šplhající se jako po žebříku „per aspera ad astra“ vzhůru ke zdroji světla a života! Tak předně různé *Bromeliaceae*, *Aroideae*, rostliny tajnosnubné a orchideje, jimiž v této oblasti skorem každý strom jest poset. Ještě mocněji nežli toto rostlinstvo dekorativní působí na diváka obrovské liány, z nichž některé až 200 mdlouhé tu po zemi se plazí, tu jako obrovský had kolem kmene se vinou neb v železné své objetí několik jiných stromů spínají. Většina lián nepřekáží vývoji svého podpůrce, jsou však jiné jako druh smokvoně *Ficus suffocans* či *dendroica*, jenž tak dlouho oběť svou svírá, sama mohutnějíc, až sevřený kmen zahyne. Shnilý zbytek ukazuje, kdo tu byl zadáven. – Mnohé z nejkrásnějších květů nalezne chodec jen náhodou na zem spadlé; pocházejí z oné vrchní květnaté říše, kde vlastní krása tropů se rozkládá, utajena, neobdivována, v korunách gigantů, zraku lidskému těžce dosažitelných; tam bývají zvláště květy lián tvaru tulipánovitého hojny, které chodci pralesem větřík milostivě někdy jako překvapení k nohám sráží.

Jako nekonečný řetěz táhly se břehy Orinoka kolem nás; ne všichni stáli jsme ponořeni v obdivu a jen pro krásy tyto zaujati. Venezuelané zajisté všichni jen s odporem dovnitř hleděli. Stinné stránky: bahna, moskyti, těžké zimnice, opuštěnost a bezcestí těchto hrůzyplných hvozdů ovšem tomu, kdo není přírodozpytcem, zatemní úplně, ba zničí veškeren prvý příznivý dojem. Svízele, hlad a nemoci vystřízliví každého, krásou takých oblastí opojeného.

Velicí ledňáčkové, lodí poplašení, se směšnou vytrvalostí odlétli několik set metrů výše proti toku a za chvíli, opět námi vyrušení z číhané na rybky zvedli se poznovu, opakující tento manévr tak dlouho, až náhoda nebo konečné rozpoznání situace zanesla je směrem opačným. Čtrnácte dní budou míti pokoj; kánoe indiánů sotva je z klidu vyruší.

Několik krokodýlů tu ležících na bahně povýšenějšího břehu, onde jen povrch lebky a potměšilé oči z vody zvedajících, líně se potápělo, sotva nás uzřelo. Mým společenstvem naskytla se tak vítaná příležitost zkoušeti opakovačky Winchesterovky, které – ač přívaz jich do Venezuely vládou přísně zakázán – každý hledí do Venezuely podloudně dopravit; ležít v nich supremní argument jak jednotlivců, tak povstaleckých tlup. A nebýt trochu té politiky a guerill (válčení), zač stálo by zde žít? Jak nabylo by se zde lehce jmění? Střílelo se dobře, a mnohý chud'as ještě, jenž ani tušení neměl, že ve středověku vedle brevíře mnich nějaký též vynález se bude zabývati, plochým ocasem v bolesti a vzteku třískal do vody! Až se nyní zraněn potopí, hned malé, roztomile vypadající rybičky pospíší si, aby z otevřených ran jeho kořistily. Žena v nad bujných a takové pleti, že lehko bylo znáti, co krve černošské proudí nepokojným tím tělem, vášnivě pozorujíc střelbu, vzdychla si: „Ah, que lo siento de no saber matar!“ (Ach, jak lituji, že neumím zabíjeti!). „Takové ženy chraňte nás nebesa,“ myslil si snad mnohý; nikdo ale nelenil svou zbraň hned nabídnouti, zahnědlou ruku k míření řídit. Ale na štěstí ještě, jejichž jediným hříchem jest a chybou, že i člověk jde jim k duhu, spanilá ona krasavice, která byla na cestě – snad za mužem, snad jen za štěstím – do zlatodolů guasipatských, opět se vzímajících, vyznala se lépe v léčkách nežli ve střelbě! – Jak rachotila každá rána pralesem! Nekonečné echo, panenská příroda, uražená bezohledností lidskou, v protestu duněla: „Zpátky!“ Pak hrály si ty velké, ale zlomyslné děti, že v prales volaly slova pochybné hodnoty, jichž poslední slabika, ozvěnou zkomolená, novým svým dvojsmyslem bavit měla společnost, zvyklou vtipu silnému! Ach, jak stýskalo se mi uprostřed těchto lidí po okamžicích, kdy sám a sám, jen indiány doprovázen, skoro jen šeptem jsem mluvil, v úctě k tiché řeči stoletých těch obrů lesních! Někdy místo echa skřek poplašeného ptactva odpovídal. Vodního viděl jsem ho tu dosti málo: několik plamenně červených „cider“ (*Ibis rubra*), volavky, jichž jemná péra v posledních letech ozdobují dobrou polovinu všech dámských klobouků celého světa, tak dobře ve Švédsku jako v Čechách a v Brazílii a kterých libra stojí 1–5 tisíc franků, dále vodní „guacharacy“ (*Opistomus cristatus*), svou korunkou i zápachem připomínající obrovské dudky a plaché potápky s krkem hadovitým (*Anhingae*). Jako baletka na tenounkých nožkách tanče a na jediném plovoucím listě se udržuje, za hmyzem pobíhal roztomilý vodní kohoutek (*Gallito de agua – Parra jacana*^[16]). Tak jako štěstí v životě – jen letmo mihne se kolem nás – přes hladinu s jedné strany na druhou občas přelétl „sluneční paprsek“, na píd' široký, krásně modrý motýl rodu *Morphu*. Páreček žlutých nebo modrých arasů, stále na cosi hubujících „ara, ara“, houf z rozpustilosti křičících a někam se ženoucích papoušků, velmi vzácný hlas ptáka kurovitého „pauhí“ (*Crax alector*) a ještě vzácnější hlas opice vřešťana rušily zamlklost

okolí, kde čoud a hekání naší lodi, banálnost hovoru zdály se pravým políčkem přírodě. Jak malichernou byla tato oživená skvrna v obraze mohutnosti velkolepé, ač pošmurné scenérie říční! V jednom z ostrých záhybů shlédli jsme hejno největších ze všech hlodavců (*Hydrocheirus capybara*), pochutnávajících si na trávě gamelovité a ponořených zpola ve vodě. S chrochtáním přitlumeným, divoké vepře připomínajícím, zmizelo naštěstí dříve, nežli surová bezohlednost ke všemu živému svátečních lovců – mých pp. spolucestujících – mohla zde olovem rozesílati smrt a zhoubu mezi zvířata úplně neškodná, na nichž příroda, „rovnováhu milující“, tak jak tak neplechu páše svými jaguáry, krokodýly a obrovskými hady vodními (anakondy)! – Mluvě o anakondě, k nejhlubšímu žalu svému přiznati se musím, že štěstěna mi nepřála – jako některým privilegovaným „také-cestovatelům“ – v několika dnech a po několika stránkách dobrodružných popisů viděti a pobíti celou stupnici zoologického bohatství té neb oné krajiny! Já na celé své cestě oblastí nekonečných řek Jižní Ameriky spatřil jsem dvě živé anakondy, největší v kritickém okamžiku, kdy jako vydra hlavu nad vodou majíc vztyčenu, hnala se za plavajícím mým soudruhem indiánem.

Z hlavních povinností lodních zřízenců vůči cestujícím bylo starati se o jejich zábavu; proto jak druhý lodivod, tak správce nákladu u stolku a karet hazardní hrou o nemalé sumy krátili si čas s oněmi pány, kteří z Caracasu nebo Trinidadu „onzy“ (zlatý peníz v normální ceně 40 zl. r. č.) s sebou vezli. Malá událost vyhnala je všechny na palubu: ocitli jsme se pojednou mezi indiány Guarauny, silně ku břehům veslujícími. Jedna z mnohých, z jediného kmene dlabaných kánoí, většinou ženami a dětmi osazená, vlnou *Bolivarem* vzniklou naplnila se, a v okamžiku plavalo vše: na košících přivázaný a kdákající kur (kohouti důstojně mlčeli), drobotiny, ženy i dítky – sotva tříleté – kolem kánoe, ze které starší jakási indiánka čerpala vodu obratným houpáním loďky, načež dovnitř mrštně vlezši, nádobou tykevníku stromovitého vylévala poslední zbylou vodu. *Bolivar* zarazil a než zmizely nám podrobnosti s očí, viděli jsme již celou rodinu pospolu a vše pochytno a umístěno. Jako by se nic nebylo přihodilo, rodina „obojživelníků“ klidně veslovala dále. Smělejší z mužů, nejspíše stykům s tak zvanou civilizací zvyklejší, ve svých kocábkách pluli za námi, až dosáhli boků v pohybu svém nyní úmyslně umírněného železného kolosu. Posuňky a voláním dávali nám najevo své přání, že by ani sebemenším dárkem jakýmkoli nepohrdli.

Mnohým Venezuelanům a spolucestujícím trinidadským pohled na tyto snědé postavy a celkem pěkně modelované, dlouhým černým vlasem okrášlené – až na „guayuca“ (zástěrky z kusu látky nebo lýčí, obtočené kolem pasu a tažené rozkrokem ve formě *T*) – byl úplnou novinkou; však já znal Guarauny z častých svých výprav loveckých, a pokus můj,

guaraunským jazykem je pozdraviti a jim tabák nabídnouti, neminul se s úspěchem: vesly do vody pleskajíce a poblíž samého korábu se držíce, s úsměvem na mne volali: „Áha, áha!“ (tabák, tabák). Kde kdo na lodi měl po ruce nějakou titěrnost, házel ji do vody. O tabák, prázdné láhve a lodní suchary, vedle kánoe do vody spadlé, mladí i staří vedli boj, ale jen žertem. Na dně kánoe jejich mimo několik ryb a nechutně vypadajícího chleba ze ságové duše, yuruma zvaného, pak kromě šípů a harpun neviděl jsem ničeho. Surovost několika lidí, jakými hlavně od Mexika až po Patagonii všechny americké republiky oplývají, zaplašila indiány: místo do vody a do loďky mířili na svou „civilizaci“ hrdí dva Venezuelané i těžšími předměty po těle indiánů, a těžká plechovka, padlá na hlavu jednomu z naivních těch dětí pralesů a praček, oslavena hlučným haló! Zaražení a pojednou nedůvěřiví Guarauni odrazili. *Bolívar* plul dále a za několik málo minut zmizel obrázek, k jehož cizokrásné náladě a zbarvení marně hledali bychom mistrného štětce reproduktivního! – Dívá se za nimi, za tímto lidem bez velikých požadavků a nároků na život, jež lesy a řeky sytí, aniž mu třeba starati se, kde ulehnouti, čím zítra sebe, čím rodinu uživiti: přiznával jsem si, oč nad nás jsou šťastnějšími! Oč lepšími jsou nad mnohé ty, z nichž dobrá většina se mnou na palubě patřila by u nás mezi vyvrhel člověčenstva. Zde na vraždy, hanebnosti páchané hodí se rouška „politických důvodů a příčin“ a vyváží se „zásluhou o vznešené ideje demokratické“ a jak se všecky ty plané, jalové fráze tamějších uzurpátorů beze studu v tváři mluví a na papír píší i tisknou. Jak šťastný život uprostřed svých lesů vedou tito pralidé, nepronásledovaní nikým než lesními démony, příšerami vlastní pověřivosti své, a nemocí! V jak důvěrném poměru jsou hlavně k rostlinstvu! Jak mateřsky se syny svými cítí palma! Dítě se narodí, a pletivo její slouží mu za kolébku; proti slunci, je-li třeba, ochrání ho zase list palmy, v chatrči proti dešti táž blahodárná rostlina ve střeše nad ním sklání se, vždy hotova jsouc jemu sloužiti. Duši svou, sagem, je krmí; svou krví, šťávou (palmovým vínem) uvádí je v sladkou říši opojení. Když pak předčasně, v síle ještě mužné – jak na dítě pralesa se sluší – Guaraun zemře, mrtvola jeho opět v listí královské palmy moriche zahalená, na vztyčeném lešení, poblíž říčky spí svůj spánek při ševelu listí palmového a smutných tónech ptáka „fletnáře“ nebo slavíka „moriche“. Tak cestovatel s duší básníka dívá se a cítí.

„Šťastní lidé, dobří; vždyť člověk na prvotním stupni nízkého vývoje, superkulturou nezkažený, tak zvaný člověk přírodní musí býti šťastným a dobrým,“ tvrdí naivní lidé, v nichž zakořeněny náhledy doby Rousseauovy. Nižšími vášněmi živený, apatický duch divocha a fyzické přizpůsobování se těla minimálním požadavkům životním – v okolí, které jednotlivce snadno uživí – jsou ovšem podmínkou snadné a spokojené existence. Ale ze všech vášní, co

jich kdy v srdci lidském zabouřilo – od Caliguly až po diurnistu (který ovšem má více tužeb než vášní) –, jiskra, třeba nepatrná, doutná v každém divochu; pozorujeme-li jej bedlivě lupou, překvapení potkáváme se uprostřed nahých těch lidiček se starými známými, kteří zcela dobře se svými špatnými nebo dobrými vlastnostmi procházeti by se mohli po dláždění našich ulic nebo mezi hrudami venkovských polí. Čtyři velké nepřátele má každý divoch: nepřítel cizích kmenů, zhoubné nemoci, stáří, v němž stává se slabochem v boji proti přírodě, u vlastní své rodiny jsa v opovržení, ba u mnoha kmenů i násilně utracován. Avšak nejhorším bičem, jež duše divochů s diabolickou ukrutností sama na sebe upletla, jest příšera pověr. Ta nedává divochu klidně spáti; v každém stínu, zvuku zvířat, světélku zpráchnivělého kmene, všude zlý démon číhá se svou zkázou. Jak u těchto divochů nekonečný jest na příklad řetěz pověr, jež jsou základem nejbizarnějších mravů a zvyků, od palčivých, jedovatých mravenců, které ztřeštěná myšlenka některého z předků káže házeti novomanželům v lože snubní, až po týrání a pozvolné usmrcování osob, kmeni nepohodlných a z čarodějství obviněných. Avšak o zvycích a mravech Guaraunů budu míti příležitost mluvití obšírněji až v díle druhém, líčícím můj ustálený pobyt ve východní Venezuele. Tedy zase k naší plavbě!

Zvonili k obědu. Na dlouhý stůl a pološpinavý ubrus s rachotem naložili talíře. Malá sbírka vidliček a nožů, znázorňujících, jak pomalu v předešlých deceniích vyvíjel se tento průmysl železářský, ležela na stole. „Sopa de frijoles“ (polévka z bobů), maso s rýží a pečené banány, koruna kuchyně venezuelské „allacas“, paštika z kukuřičné mouky, vyplněná silně pepřeným masem hovězím a vepřovým a onotem (červení *Bixy orellany*) zbarvená, krocan s rýží byla naše jídla. Soused, general Don José Z., bavil mne nejen vyprávěním o událostech válečných posledního boje u Soledad, v němž padl nakloněný mně generál Carrera, ale i svým obratným počínáním s příborem, zděděným po pramateři Evě. Pokusiv se několikrát marně a pracně, aby se vši etiketou kluzké allecy vidličkou uchopil, sáhl konečně se slovy: „Dejemonos de ceremonias!“ (Odložme obřadnosti!) statečně a hbitě oběma prsty do talíře. Výtečný muž ten, pletí sambo (míšenec, v jehož žilách proudí krev indiánská, černošská a bělošská), který z Caracasu od vítězného generála Crespa, nedávno vlády se zmocnivšího, s odměnou za prokázané služby „ve spravedlivé věci“ domů se vracel, měl vedle skromnosti, s jakou líčil své skutky válečné, ještě tu malou chybu, že jeho prádlo velmi zřetelně oběma nejostřejším smyslům lidským hlásalo: „Já se držím věrně svého pána.“ Bylo tomu jistě hezky dlouho, co pan generál svou košili oblékl. Mimoděk vzpomněl jsem si tu na Guarauny, jimž jest voda nejoblíbenějším živlem. Poněvadž moudrá správa lodní venezuelským návykům chtěla ve všem vyhověti, dostali jsme výtečnou černou kávu, ale žádných ubrousků. Ve Venezuele 50

% těch, kteří si vůbec ústa utírají, činí tak okrajem stolního ubrusu. Při tom milují změny; rádi sedají si při každé příležitosti tam, kde včera někdo jiný seděl.

Ze spolucestujících zajímal mne (ovšem též generál) p. Francisco M., který „llanerem“ za obchodem po řece Metě konal cesty do Kolumbie. Dvakrát byv přepaden indiány „Siquanasy“, kmene guahibského, buď v nejlepší úmyslu, buď aby svou odvahu a útrapy ve větší gloriolu postavil, zrazoval mne od zamýšlené výpravy. Nebylo toho třeba; vědělt' jsem předobře, jaké obtíže a nesnáze mne očekávají. Alexander Humboldt, jehož líčení cesty Orinokem a Caciquiarem dosud jest knihou klasickou v oboru literatury cestopisné – ačkoli cesta ta konána již skoro před sto lety – cestoval pohodlněji. Tehdy nejen horní část Orinoka hustěji osazena byla obyvatelstvem indiánským, nýbrž od Borgy až do San Carlosu na „Černé řece“ (Rio Negro) roztroušeno bylo několik stanic misionářských. Tam hrstka sebeobětavých mnichů španělských s odvahou a sebezapřením dob prvních apoštolů křesťanství, s lidem i řečí jeho obeznalí, byli protestantu Humboldtovi, který jak od vlády španělské, tak od generalissima misíí vezl s sebou doporučení, vydatnou pomocí. Mne však očekával kraj zpustošený revolucí, teprve před čtyřmi měsíci ukončenou. Několik houfců tak zvaných říčních pirátů dosud, prý, strašilo, a peněžní úspory mé nebyly takové, bych s sebou hned z dolní části Orinoka vezl tlupu vybraných a spolehlivých mužů, jejichž pomocí bych snáze vykonal těžký přechod stržemi a proudy, pověstnými raudaly bohatou oblastí středního a horního toku Orinoka, kdež i na to musil jsem býti připraven, že loďku bude třeba vléci i po suchu. Dověděvše se také ostatní spolucestující o účelu mé cesty, buď zpozdilými radami svými mě obtěžovali, buď klonili se k domněnce, že cestu svou konám za účelem jiným nežli čistě vědeckým. Angličané, kteří v své uzurpaci území dříve venezuelského pokročili až za hranice více méně chimérní, za tak zvanou čáru Schomburgkovu, poplašili pozornost nejen vlády venezuelské, ale i celé Evropy, a cizinec, jenž v podezření byl by, že jest Angličanem, pokládán jistě za tajného agenta. Odpoledne šířilo se Caño Macareo, hustý prales řídnu a počal střídati se s malými savanami (stepmi). Minuvše vtok Caña Pedernales či C. Cucuina, slabě osazeného několika tucty míšenců, a bohatého jezírky asfaltu a nečisté nafty, blížili jsme se ku krajině osazenější. Sem tam, ale celkem velice pořádku, na malém kousku mýtiny uzřeli jsme rancho (chatrč), primitivní příbytek lidský, který v celé oblasti tropické a mírné Ameriky má ráz docela týž, leda že krycí materiál dle okolí zhotoven jest z listí palem jiného druhu. Několik kúlů do země zaražených, střecha, někde i stěna proti straně, odkud vítr duje nebo déšť vniká, nikde ani stopy po hřebíku, oknech, dveřích – po činži ani po daních. Z tak zvaného malého (chico) do velkého (grande) Caña vepluvše, uzřeli jsme poprvé na jižním

obzoru a na pravém břehu orinockém modravé obrysy horstva (Sierra) Imataca, oblast Guayany venezuelské, území Yuruari, proslaveného bohatstvím zlatých dolů, po nichž lačná ruka Angličanů dávno chystala se sáhnouti. Nešťastný Walter Raleigh hledal země zlata El Dorado hlouběji, netuše, že zlaté doly jsou tak blízko přístavu, z něhož chystal se učiniti útok na Španěly, usazené (r. 1617–1618) v San Thomas de la Guyana.

Přesně ve tři hodiny vypluli jsme z ramene Macarea a vepluli do hlavního koryta obrovského delty; masa vody „Caño de los navios“ jako veliký zelený koberec rozprostírala se před mým zrakem, rozkoší zaníceným. Ostrovem hrdlicím (Isla de tortola) vyplněné Orinoko jeví se ještě přes 4000^[17] stop široké, kdežto u vtoku do moře z 10.000 stop průměrné šíře hořejšího delty – ovšem též několika ostrovy rušené – valí se do moře šíří 20 anglických^[18] mil. Laskavý čtenář snadno si vypočte, kolikrát jest Orinoko zde širší než naše Vltava na místě, kde vine se kolem perly naší české minulosti, Vyšehradu. Jak rozkošnou změnou byl onen široký horizont, horstvem věnčený, jak ladně doplňovaly se masy vod černou, souvislou zdí husté vegetace! Plnými doušky sál jsem do sebe svěžejší vzduch a všechnu tu krásu! Kolem malého ostrova Yaya plující, přistáli jsme na půl hodiny do první stanice venezuelské, do „města“ Barancas, kde mimo několik polospadlých chatrčí jinak bystrý zrak můj nadarmo hledal, co by se vůbec k městu (třeba Krapotkinovu) mohlo přirovnati. Jenom málo cestujících přistoupilo; z nich nedobrovolně jeden: vrah spoutaný „sogou“ (lasem) v průvodu čtyř vojínů, kteří zjevem svým i surovým chováním málo lišili se od mladíka asi 27letého, jenž pro „quite me de alla las pajas“ (doslovně: „odklid’ mi tam ta stébla trávy“, úsloví asi ve smyslu našeho „pro nic za nic“) zavraždil otce četné rodiny. Když jsme odrazili od břehu, rozvázali mu ruce. Požádal mne o cigaretu; pak zamračený, sedě na stočeném lanoví, upřeně díval se na mizející dějiště svého zločinu. Strážcové jeho úkol svůj brali dosti lehce. Vždyť neuprchne! Proč by také prchal? Odvedou jej do C. Bolivaru, nechají tam dva tři měsíce nuceně pracovati, pak odvezou jej po lodi do západní Venezuely a vřadí do vojska. Leda by měl peníze; pak jej vůbec a co nejdříve pustí domů. Při více nežli 80 vraždách, které za mého pobytu ve východní Venezuele byly spáchány (z těch však jen jediná loupežná), nepamatuji se, aby kdo z viníků déle přes čtvrt až půl roku byl býval svobody zbaven! Zloděj, jenž v Maturinu balík balaty mně odcizil, přišel druhý den s čepicí a puškou – jediným odznakem svého nového důstojenství, policisty – hlídat mou loďku! Pobavil se výtečně se mnou a na upevnění přátelství odnesl si několik doutníků. Také já byl zdvořilým. S takými pány není radno žítí v nepřátelství; v bouřlivých dobách lehce některá kulka cestu si splete, jak autor z vlastní zkušenosti předobře ví. Myslím, že tento obrázek dostačí čtenáři, by si učinil svůj

vlastní úsudek o Venezuele již při první kapitole této knihy. Avšak vraťme se zase ku plavbě *Bolivara*!

Minuvši cíp ostrova Tortoly, naše loď plula plnou parou a středem nyní přes 8000 stop širokého Orinoka. Dříve velkým horkem 31 °C umdlení, nyní okřáli jsme svěžestí větříku a proudem vzduchu, vznikajícím rozjetou lodí. Z hor na pravém břehu, jako teninkou nit, dolů se vinoucí, zpozorovali jsme vodopád El salto de Casaquirma, o němž pololegendární pověsti vyprávějí, že první odbojníci proti jhu španělskému konali zde své tajné schůzky.

Čistě vegetační ráz krajiny, kde dosud – několik „ranchos“ vyjímaje – nebylo na píd' viditelné země, pojednou se změnil: na pravém břehu objevovala se do vody sáhající žulová skaliska, místy už jen málo vegetace; step střídala se s pralesem. Bylo již pozdě večer, když pluli jsme kolem skaliska tvaru erratického, ostrova Zorondo, nikoli pouze svým zjevem zajímavého. Ochotně vyprávěli mi lodníci, že zde král jaguárů svým poddaným celé dolní části Orinoka udílí rozkazy a přijímá vyslance. Později zakotvili jsme jen na půl hodiny v nepatrné vsi „Las Tablas“, která ale jsouc východištěm cest do zlatých míst guayanských, ze své kdysi velké doby uchovala aspoň náter velkoleposti – „hospodu“ a „hernu“, něco lépe obílené baráky. Nedaleko Las Tablas (pravý břeh Orinoka) valí se zajímavá a dosti velká řeka Caroni, proslulá velkým a malebným svým vodopádem, jehož hukot za příznivého větru prý až sem bývá slyšeti. – Pak opět pluli jsme dále, bohatší o dva tři spolucestující.

Dlouho do noci seděl jsem a pozoroval, kterak víc a více mizí všechna bujnější vegetace lesní a ustupuje „llanos“ (rovinám) s vegetací prérijní. Veliké roviny východní, které ve státu Bermudez vlivem mnohých řek mají krásnou vegetaci oázovitou, promíšenou travnatými stepmi, moje krásné pampy, sahaly zde skoro až ku břehům orinockým. Jen úzký pruh pobřežního lesa bránil mi ve volném rozhledu. Druhého dne (25. listopadu) probudiv se za svítání, viděl jsem se již v místech, kde Orinoko, nevysokými, ale souvislými břehy žulovými stlačené, tvoří památnou „Úžinu“. Hluboké sice a silného proudu, že málokterý „llanero“ osmělil by se je přeplovati, přece není zde mnoho širší Vltavy pod Letnou; měřit' na nejužším místě 2320 stop.

Sotva černou kávu jsem vypil a v jednom z lodních džberů (umývadel bylo na lodi, nemýlí-li se, jen dvě a to ještě jen v kabinách dámských) jsem se umyl, uzřel jsem na obzoru jasnou siluetu, bílou čáru, nad níž vysoko trčela věž: katedrála a hlavní město státu Guayany, Ciudad Bolivar, čili město Bolivarovo, cíl naší plavby. Před 8. hodinou naše loď zakotvila v přístavu.

Většina obyvatelstva snad ještě spala; nebyloť uvítání okázalým ani nečekalo na břehu mnoho zvědavců. Byl jsem z prvních, kteří po dlouhém prkně sběhli na chudičké nábřeží.

KAPITOLA II.

V Ciudad Bolívaru

a na cestě po Caicary

Štěstěna byla mi příznivou. „Interventorem de la aduana“ (dozorce celnice) nejen že byl zde tentokrát člověk vzdělaný, nýbrž i můj starý známý a mně velikými díky povinný za služby, prokázané jeho rodině v Maturinu v době povstání strany „el partido blanco“ („bílá strana“ na rozdíl od žluté, vládní; i při své barvě odznaku byli vůdce i comforts většinou mulaté). Velmi různá a hojná zavazadla moje – vzhledem k účelu mé cesty i dobrou vůlí dozorcovou – prošla tedy beze všeho vyclení. Tím byl jsem zbaven jedné z největších starostí. Čím byla mně myšlenka na divočiny pralesů proti obavám, že nenasytný drak celnic jihoamerických pohltí jednu zlatožlutou panenku „onzu“ za druhou! Výnos cla, podobně jako ve většině republik španělsko-amerických, jest ve Venezuele jediným vydatným zdrojem státních příjmů, z nichž živí se a bohatne od prezidenta (podnikatele spekulčního švindlu) až do nejnižšího úředníka většina byrokracie republikánské. Zvítězivší vůdce té neb oné strany, rozdělí dle okolností nejdříve majetek některých svých odpůrců mezi své přívržence – kterémužto velmi pohodlnému systému říká se „embargar los bienes“^[19] – (srovnej dobu pobělohorskou a jiné v Čechách) a pak obsadí veškerá místa úřednická svými stvůrami nebo jejich příbuzenstvem bez ohledu k tomu, zdaž vyvolenec k úřadu svému má vůbec nějakou způsobilost. Ostatně úřad beztoho nebude moci na dlouho podržeti; jeť řada jiných, kterým vláda také cítí se povinna ústa zacpat, jejich přátelství si zachovati – a těch jest větší počet než úřadů! – proto třeba tu střídání. Sotva jeden státní krávu podojil, již sedá si jiný k vemeni! Ký div, že setkáváme se s černošským veslařem, který je dnes „comandante de la plaza“ (místní velitel), s kravařem, jenž na ministra války povýšen, jiný vaquero (majetník a zároveň pastevec velikých stád skotu, ve Venezuele polodivokých) učiněn ministrem financí, ne-li dokonce kultu, a „fulano-zutano“ (kdosi-cosi), jemuž sotva pořad abecedy, neřkuli zákony průmyslové sebeochrany, jest znám, ustanoven zodpovědným správcem celním v městě, jež v pěti měst přístavních (Guaira, Maracaibo, Puerto Cabello, Carupano, Bolívar) náleží k nejdůležitějším.

Několik obrovských černochů a míšenců hravě dva tři kufry, aby nemusili choditi několikrát, na široká ramena si naloživše, vystěhovali mne z úřadovny do skladiště velikého obchodního domu Sprick Louis & Co. (Mimo dvě větší francouzské, jednu anglickou a severoamerickou firmu většina obchodů zde, ba vůbec v celé Venezuele, jest v rukou německých.) Doporučen byv listem panu Kolbemu, byl jsem zde, jako vůbec u všech Němců mimo naši vlast žijících, při své anebo snad právě pro svou národnost a své názory přijat vše. Poctivý Němec světových názorů bezcharakterním renegátem dovede jen opovrhovati. Momenty, za nichž ve společnosti inteligentních Němců kdekoli ve světě popřáno mi bylo názory o Slovanství, o českém národě, opravovati, zůstaly přese všecky prudké debaty v paměti mé bez hořkosti, jako nejlepší z mé cesty.^[20]

Jediná procházka městem úplně mi stačila, bych zvěděl, že Ciudad Bolivar je městem venezuelským a bez cizozemského živlu, který aspoň hlavní ulici poblíž orinockého břehu, tzv. obchodní („calle de comercio“), udržuje v jakémsi proudu životním, že by všechny ostatní ulice směle pokřtěny býti mohly oněmi výroky, jejichž hlubokým, filozofickým smyslem řídí se celá subtropická a equatoriální Amerika:

„¡Poco á poco!“ „¡No se apure!“ „¡Mañana – mañana!“ Prožluklá slovíčka! Co se mne natrápila po celé mé cestě a za mého pobytu v Jižní Americe! „Pomalú!“ „Nespěchejte!“ „Zítřa – zítřa!“ Žádej od lidu jihoamerického, co chceš, hvězdy z nebes, vše ti slíbí, snad i sám věří, že míní prosbě tvé vyhověti – ale čekej, čekej: Pomalu! Nespěchejte! Zítřa – zítřa! V Jižní Americe snad i matka ženichovi, na nějž dceruška zestárlá dosti se již načekala, řekla by: „¡No se apure!“ (Nespěchejte!)

Ciudad Bolivar, ležící na pravém břehu proti Solédadu, vesnici protějšího břehu, hlavní město státu venezuelského, (Venezuela měřící přes 1,25 milionu km², podobně jako Spojené státy severoamerické, dělí se na 5 států, 1 území a 5 teritorií), vypíná se zvolna na nízkém pahrbku balvanovitém, obklopený chudou vegetací. Jen jako na sen vzpomínáme, že ještě nedávno plavili jsme se mezi dvěma vegetačními stěnami, kde vše zakryto bylo zelení. Od tmavé žuly příjemně odráží se bledost domků lepších (mimo domků cizinců venezuelských), z nichž tolik, co by na prstech spočítal, jest jich o jednom poschodí! Ploché střechy, zamřížovaná okna připomínají nám ráz všech měst původu španělského.

Od 8. hodiny ranní až do 5 hodin odpoledne teplota celou dobu roční udržujíc se skoro ve stejné výši, rovná se nejhorečjším dnům našim. Dále na Orinoku průměrná teplota roční jest 29–30 °C.

R. 1586 Španěl Don Antonio Berrio založil na pravém břehu Orinoka město San Tomas de la Nueva Andalusia. Několikrát vypálené přeloženo r. 1764 výše proti toku tam, kde jest orinocké zúžení (El angostura), a dle tohoto nazváno San Tomé (neb San Tomas) de Angostura. V době osvobození od nadvlády španělské nazváno po svém osvoboditeli „městem Bolivarovým“. Roku 1810 napočteno tu devět tisíc obyvatel; dnes, na sklonku století, není jich více než jedenáct tisíc. Tak pomalu vzrůstá populace republiky, kam příliv vystěhovalců z ciziny jest nepatrný a domácí války často se opakují. Neprodléval bych při popisu města, jež kromě své polohy a jako východiště mé velké cesty, ničím není zajímavé, kdyby staré jeho jméno neprónásledovalo každého cestovatele světem do všech jeho dílů. Ve kterém velkém městě přímořském, ať to již na západním pobřeží africkém či na ostrově Jávě (o valné části velkých měst Evropy a Spojených států amerických ani nemluvě) nesetkáváme se se slovem Dr. Siegert Angostura Bitters? Hořké kapky, které Němec, Francouz, Holanďan, Angličan i Jihoameričan kape si do svých lihovin, whiskey, ginu neb cognacu! Němec Dr. Siegert, před 40 lety sem přišlý, rodině venezuelské odkoukal umění, zděděné po starých předcích španělských, a z hořké kůry „cuspy“, uschlých slupek oranžových a z přísad dovážených, dlouhou pozvolnou destilací obdařil svět touto nejrozšířenější, aromatickou žaludeční silicí (esencí) a sám sobě pomohl k malému milionku! Nerozumné celní obtíže a poplatky vývozně přinutily továrníka vystěhovati se na ostrov Trinidad, těšící se jakožto anglická kolonie veliké svobodě občanské, a zde dosud vyrábí se „hořká“, značená jen jména „Angostura Bitters“. – Ještě jinak a nejširším vrstvám u nás jest Ciudad Bolivar zajímavým. Tabák „kanaster“ (z Varinas), vesměs Ciudadem Bolivarem provážený, obdržel své jméno zkomolením španělského slova „canastos“, „canastillos“ – (košíky, košíčky), v něž byl pečlivě balen. Většina dosti drahých „fabatong“, vonných jader stromu *Dipteryx odorata*^[21], zde serrapia zvaných, vymírajícímu pokolení náruživých šňupáků jako vítaná přísada tabáku dobře známých, pochází z okolí středního Orinoka, hlavně z poříčí Caury a byla vedle kaučuku a volských koží jedním z hlavních a nejlépe se vyplácejících předmětů vývozních.

V Ciudad Bolivaru nebylo pro mne hodinky odpočinku. Přípravy k cestování, nakupování věcí a informace učinily ze mne u všech, kamkoliv jsem na hodinu a siesty bezohledně zapadl, osobu obávanou. Naštěstí předcházela mne až sem má pověst, jihoamerickými tarasconiadami zdejší bujně fantazie některých jednotlivců tím více v háv dobrodružnosti zastřená. Každý již ze zvědavosti se mnou se seznámiti ochotně vstával a se mnou běhal, kdykoli se mi zalíbilo. Jinak jest i zde potomek Španělů vzorem úslušnosti a dobré vůle, ač ovšem cizinec – nováček nesmí vše za bernou minci přijímat, co mu nabízí a naslibuje

kavalírská ochota jeho hostitelů nebo průvodčích. Jinak našel jsem občany jak státu, tak města samého velmi rozmrzelé a ve kvašení politickém. Ovzduší opět bylo prosyceno výpary, ohlašujícími blízkou revoluci. Místo sice samo nedávno valnou svou většinou, celá Guayana pak vůbec byly straníky mulata generála Joaquima Crespa, jenž teprve před několika málo měsíci „svobodnou“ vůlí národa usadil se na prestol prezidentský, avšak místo velikého nadšení a jásotu, který byl nedávno dostoupil vrcholu, náhle počaly se mysli vznětlivého lidu jitřiti. V Caracasu šlo o zvolení teritoriálního vůdce pro oblast dolního Orinoka a lid bolivarský nemile nesl, že jeho přání a sympatií nebylo pranic dbáno. General Crespo bezohledně potvrdil oblíbence a stvůru svou, jakéhosi Llanera^[22], kdežto miláčkem oblasti orinocké byl „El mocho“ (španělský výraz o člověku na jednom údu zmrzačeném), jednoruký generál Hernandez. Jeho právě zásluhou zvítězila na východě Venezuely „bílá“ proti straně vládní tak zvaného „continuismu“.^[23]

On porazil a rozprášil osm tisíc mužů maturinského generála Carrery a tím rozhodl běh revoluce na východě. A nyní odstrčen, ba dle některých zpráv i vězněn mužem, k jehož prospěchu bojoval! (Ne podivuhodnou hrou osudu, nýbrž skoro pravidlem v těchto zámořských republikách padl letos na oko odstoupilý, ve skutečnosti však svou loutkou, nově zvoleným prezidentem, opět vládnoucí Crespo v boji proti Mocho Hernandezovi.) Pochopitelno tedy, že se přívrženci a přátelé jeho bouřili, ale bylo zde i mnoho nohsledů budoucího vládce, tvořily se strany, dva žurnály pod různými hesly vrhaly na sebe šípy jedovaté a později i střely nejhrubšího kalibru! Jaký slovník fráží čítal jsem v „úctyhodných“ těch sloupcích, kde čern tiskařská, zde nejprodavnější poběhlice placeného přesvědčení, tu šklebila se na mne sprostotou svých myšlenek i forem, tu halila se ve šperky krasořečnění a háv chvalozpěvů. Jen malá ukázka doslovně přeložených několika vět z úvodního článku, věnovaného příchodu černošského loďaře a pašera, který byl povýšen v úřad „comandante de las armas“, velitele místní posádky v X.:

„Vlast, občane tohoto města vznešeného již tím, že kolébka tvá zde stála, jásají ti vstříc – – – Velký duch tvůj pomáhal lámati okovy, které tyranie zrádců a násilníků kovala svobodnému národu venezuelskému. Srdce tvé, plné nadšení pro věc svobody, bouřilo zlobou, vidouc strmá skaliska a propasti, v nichž trčel lid tvůj; ty’s vstal a za vzor maje jasné záře plný obraz našich heroů, ano našich hrdinů nesmrtelných, jako vykupitel člověčenstva (následuje blasfemie křesťanství, obvyklé přirovnání Spasitele s některým z domnělých aneb v pravdě i velikých heroů v bojích za svobodu Jižní Ameriky proti Španělům) mával jsi zbraní, nasadil

jsi život svůj, krb rodiny své jsi opustil, až dílo tvé dokonáno! Nemohu dále, výkřik srdce mě dusí (el grito del corazon me ahoga), tak plné vůči tobě jest nadšení!“ – –

Mimochodem byl p. comandante známý lotr, také duševní i tělesné hniloby, že... Čtenář se mračí a mrzí se snad, že drobet více nadužívám jeho trpělivosti, ale těžko vyhověti; není vše krásné v tropech, ne o samém letu kolibříků chci vyprávěti. Předěšlá malá ukázka květnatého slohu žurnalistiky jihoamerické, myslím, dostačí. Abychom seznali též takové krásy, kde jedem a hanou se kydá – čtenář mi odpustí – k tomu věru nebylo by nám Čechům třeba putovati až do Jižní Ameriky!

Jako věrný historik své cesty nemohu zapomenouti dvou nepatrných sice událostí, ale přece pro krajinu rázovitých. Oba páni redaktoři zmíněných lístků bolivarských aneb – mýlím-li se – aspoň dva z přívrženců, dopoledne na ulici a v dobu, kdy slunce největší práci si bralo, by své svěřence domů zahnal, bavili se vzájemnou po sobě střelbou z revolverů tak dlouho, až jeden padl mrtev. Druhého, poraněného hrdinu dne a povolání, odnesli domů, kde křižující se matka, polekané sestry, které úžasem zapomněly napudrovati si tváře a nejen zděšení své, ale i povadlost svých líček veřejně vystavily, uložily na lože miláčka svého, snad ne poprvé tak pošramocené. Dýše-li z těchto mých řádek opovržení, tím lépe; jak jinak možno cítiti, viděti pozorovatel – cizozemec, jak jinak dobré jádro, ne beze schopnosti a bez srdce výchovou své mládeže, hnilobou svých státních zařízení, nešťastnou aspirací na politické působení za výdělkem k vůli, samo sebe przní a mučí, mládež s hesly nejvyššího etického znění, ale bez přesvědčení s revolverem hraje si jako dítě s plechovými vojáky, lid šálí se a klame, o svobodě se žvatlá, a zatím jednotlivci, „apoštolové“, provázky loutek v rukou držící, kořistí a se obohacují, kdežto země hyne, národ suroví. Zde, podobně a ještě hůře v jiných těchto republikách, každý kluk nosí zbraň. Vraždy náležejí skoro k dobrému tónu, aspoň mezi jistou třídou lidu. „¡Es un guapo!“ (jest statečný), říká většina lidu zde o každém, kdo rychlejším byl a obratnějším při vytažení revolveru nebo kopí z pochvy. Matce hrdostí tvář se rumění, hraje-li si kluk sotva cumlíku odrostlý na dospělého. Dětství přestane v těchto zemích, kdy dítě mluví se naučí – náležejít v prvé jeho slovní bohatství výrazy, které mi zde podati nelze, které však sluchu tatíků velice lahodí. Štěstí, že ženy tu nad své muže mnohem lepší jsou, sice by tak zvaná civilizovaná Amerika meziobratníková již dávno byla shnila!

Malé zemětřesení více překvapilo mne samého nežli takému úkazu přírodnímu již zvyklé obyvatele města, pevně sedícího na žulovém podkladě skalním. Město Bolivar zemětřesením ještě škod neutrpělo. Vedle rozčilení politického, celkem dosti rychle se ochlazujícího, nové

objevy zlata rozrušily mysli všech touhou po starých zlatých časech, kdy callaoské míny šťastným majetníkům jedné jednotisícové akcie vyplácely až dvakrát sto tisíc bolivarů^[24] roční dividendy. Starý známý mně občan trinidadský od podílníka, zaleknutého špatným počátkem míny, výměnou za jednoho mezka koupil tenkrát papír, jenž vynesl mu půl milionu franků. Jak později s radostí jsem zvěděl, nové tyto objevy byly klamnými. „S radostí“ pravím, protože v těchto zemích, osazených již tak málo pracovitým lidem, nic nehubí veškeren vznik a vývoj kultury, orby, řemesel a průmysl takovou měrou jako hrabání se v zemi po zlatě.

Vykonal jsem několik povinných návštěv; představil jsem se „špicím“ nové vlády, by seznajíce mne osobně, přesvědčily se, že mou cestou nehrozí státu ani republice pražádné nebezpečí, že sloužím jen vědě a ne politice. Všude bylo mi gratulováno, že k cestě své výzkumné do vnitrozemí jsem si zvolil tak dobrou, příhodnou dobu – „vždyť byl v Bolívaru vysoce vzdělaný syn jednoho z největších pohlavárů celé Venezuely, mladý (jistě aspoň generál) V. P., jenž v Caracasu v odměnu za služby otcem prokázané dostal od vlády patent gubernadora (volně ale příhodně do češtiny přeloženo „místosultána“) celého území horního Orinoka a Ria Negra; výprava jeho měla co nejdříve za cílem svým opustiti město.“ – „V průvodu několika vybraných úředníků a jednoho tuctu vojáků nový pionýr civilizace chystal se k dílu velikému, všude po celé délce veletoku, skoro ani indiány neosazeného, zakládati se budou vesnice ochočených indiánů, obchod vrhne se z dolní části Orinoka sem, kaučuk přivezen bude ne již do Brazílie, nýbrž do C. Bolívaru. Pustá divočina pramenů Orinoka, Guainie a jiných řek stane se semeništěm nových kulturních úspěchů Venezuely znovu zrozené (Venezuela renacida).“ – „¡Sí, Señor, así es!“ (ano, pane, tak jest), „jsme již v červáncích lepší doby,“ lhal dále jeden z mých hostitelů, „vždyť syn vzácného mého přítele, el ilustre joven,^[25] generál V. P., studoval v Evropě, čtyři léta byl v Paříži a mluví všemi jazyky evropskými.“ – „Vezme vás s sebou na místo svého budoucího blahodárného působení, dva tací učenci – – – cesta bude vám hračkou, budete překvapen, napíšete fulminantní články do časopisů vaší vlasti, přivedete nám krajany za osadníky, tisíce jich tu zbohatne za několik málo let,“ líčil krasořečník dále. Vzal jsem doporučenku, svědčící tomu divotvůrci v pionýrství a s hlubokou poklonou a castillianskou zdvořilostí poroučel se další jeho přízni. Hlava se mi točila. Nebylo divu! Ejhle, zde cestovatel, jenž přišel sem prosycen názory, nabytými lekturou epochálních cestopisů Alex. Humboldta a dr. Jul. Crevauxe, jenž připraven byl na stero obtíží, ba i nebezpečí, na cestu nekonečnými divočinami a zatím, prý, pocestuje v průvodu vynikajícího muže pohodlně a krajinami, jejichž panenskosti pralesů

právě výmluvný prorok odzvonil umíráčkem a které co nejdříve z pustin, tapíry a jaguáry obydlých, změni se v zemi „oplývající mlékem a strdí“. Takový naivní cestovatel, profesor některé evropské univerzity, jenž na skok a za studiem elektrického ústrojí úhoře sem zavítal, sotva by se tak hned z překvapení vzpamatoval – já však znám své lidi. Podobně dryáčnickému žargonu dávno jsem si v Jižní Americe uvykl. Hned pochopil jsem, že z pana X. mluví onen nešťastný vliv teplého slunce jižního, který Daudet v nesmrtelném svém „Tartarinu z Tarasconu“ světu objevil a anatomicky popsal. Také jihoamerický Tartarin lze tak dlouho, až sám si uvěří. Ač o účelu a výsledcích cesty nového gubernadora byl jsem více nežli přesvědčen a v pravém porozuměn, přece těšilo mne, že předně spojenými silami snáze dostaneme se přes obtížné „raudaly“ (strže víry, proudy) atursko-maypurské, že u větší společnosti nepatrným bude nebezpečí proti možnému přepadení indiány a že duševní styk s osobou vzdělanou na cestě několika neděl, ne-li měsíců, osvěží mysl a nedá tělu fyzicky podlehnouti. Stálé ono hrozné duševní osamocení cestovatele v krajinách mimo obvod civilizace ležících jest hlavní příčinou zeslabení těla a malárií.

Kdybych byl tušil, jak ve všem se zklamal, s kým mi to bude cestovati, byl bych si jistě hned následující návštěvu v hotelu a u p. V. P. ušetřil! Pokročilý C. Bolivar má jednu budovu, které hotel přezdíváno. Tam šel jsem pln nedočkavosti seznámit se s osobou, jejíž vzdělání v Evropě nabyté budilo u mne spravedlivé očekávání. Kdybych byl pověřivým, setkání mé hned u vchodu se členem kuchyně, trinidadskou černoškou (zdejší dámy, třeba nejnižší vrstvy, mní, že pod své důstojenství jednají, otročí-li v cizí službě, proto řady služebných duchů doplňovati třeba z Trinidadu), hrncem na hlavě balancující a pokrytou špínou v pravdě černoškou, bylo by dostačilo, abych byl naplněn zlou předtuchou. O své návštěvě řeknu krátce: veni, vidi – přišel, viděl – a poznal jsem. Nový pan gubernador byl hejsek holobrádek, jenž ze svého pobytu ve Francii přivezl si znalost jediného cizího jazyka – francouzského a bohatou zkušenost o zkaženosti evropského světa a rozkoši života při víně a demimundu. Nic více, ale též nic méně! Uhlazený jako úhoř a jinak velmi přívětivý slíbil mi svou podporu. Pletí svou byl skoro čistý běloch; otcem byl mu Korsičan, matkou Venezuelanka s malou přimíšeninou krve jiné nežli čistě španělské. – Louče se, představil mě, „toujour comme chez nous“, nemaje tolik citu, by poznal, že urážku mi činí, „přítelkyni“ svou, sedící ve vedlejším pokoji. Byl jsem překvapen. Poznal jsem známé tahy spolucestovatelky z parníku, koketní drobounkou tanečnicí malé divadelní společnosti španělské, v Caracasu pohostinně vystupující. Tiskna mi ještě ruku na rozchodu, děl mi ochránce této čistokrevné Španělky: „Slečna tato doprovázeti mne bude na cestě mé na Rio Negro.“ Nevěřil jsem svému sluchu.

Takto jsem si nové vydání dámské cestovatelky à la Ida Pfeifer věru nikdy nepředstavoval! Bral jsem však vše za žert a odmítnuv vyzvání k společné večeři, nastoupil jsem svou každodenní pout' městem – za lodí a za mužstvem. Chtěl jsem již zde zakoupiti si vlastní člun a získati si mužstvo na cestu proti proudu veletoku. Jako ostřížci vrhlo se na mne několik dobrodružných občanů města Bolívaru, aby mi za nesmyslné ceny nabízeli buď nová, buď polozpuchřelá, ale vždy poměrně drahá plavidla. Za starý „bongo“ (viz např. *Elviru*, obr. 2) žádali maličkost dva tisíce čtyři sta franků, kdežto únosnost lodí sotva stačila na 200 obyčejných centů. Brzy přesvědčil jsem se o nemožnosti svou výpravu již zde zorganizovati a rozhodl jsem se podobně jako výprava nového gubernadora, která mezi tím na parníku dále do Caicary odplula, čekati na odjezd parníku druhého, který podobným směrem za několik dnů měl odplouti a teprve v Caicaře, poslední stanici lodí, získati vlastní prostředky dopravní. Zatím mně moji krajané evropští podali velmi obšírné zprávy, jakého peří jest V. P.! Otec že jest malým venezuelským Ivanem Hrozným a syn že nedávno sluhu svého pro malé provinění postřelil, dle jiných zpráv zastřelil, a že na úvěr nabral si zboží od firem bolivarských, aby obchodem výměnným a přirozeným vlivem své moci úřední od indiánů a mišenců državy jeho správě svěřené kaučuk skupoval – slovem, že syn jest na nejlepší cestě vyrovnati se úplně otci, o němž sám jeden Venezuelan, muž vynikající a počestný, mi řekl, že jest zvířetem dravým, nikoli člověkem a že na konec svého života strašen jest příšerami tolika obětí nevinných, jichž krví potřísnil své ruce. – – –

Učinil jsem poslední koupě všeho toho, čeho dle zkušeností mých i rad obchodníků třeba bylo jak na cestu, tak k obchodu výměnnému s domorodci, a strávil jsem poslední dva dni pouhou procházkou městem a okolím chudé vegetace, rázu čistých, pahrbkovitých, jednotvárných stepí. I povrchního cestovatele zaujme různost dojmů, jichž byl zažil, a náhlý přechod od delty, skoro nahým divošským lidem obydleného, ku městu přepychem měst evropských vyzdobenému. Tam divoši při primitivních potřebách, skoro rajským oděvem krytí – zde dámy i pány v módách pařížských vidíš kráčet. Dáma v hedváb a šněrovačku stažená s koketním kloboučkem setká se tu na ulici, v krámě s indiánkou Karibkou do města za koupí přišlou, která jen nucena svá ňadra kryje v tmavomodrou halenu.

Den před mým odjezdem dopoledne a mně ku potěše parník trinidadský přinesl mi evropskou poštu a s ní psaní od dra Antonína Friče, potěšitelného obsahu, že komitet přátel českého muzea zašle mi do Brazílie asi tisíc franků na dopravu přírodnin, které jsem slíbil darem poslati muzeu. A na rozloučenou takřka s posledním bodem civilizace a s Evropany pozván jsem byl ku plesu. Tré krasavic, z nichž každá byla jiné pleti a touto své příslušenství tu více k

Africe, tu k Americe neb Evropě prozrazovala, převzaly na sebe úkol svéstí mne z dráhy vážných příprav cestovních k lehkomyšlným radovánkám. Přesně dle jihoamerických vzorů: Večer se tančí, druhý den doprovází se přítel, jehož zkosila ruka žluté zimnice. Dnes bílé jasmíny, zítra popel do vlasů!

* * *

„El baile“, „el sarao“, ples konal se v malém, jen přízemním, ale úhledném domku, do čtverce obklopujícím malou zahrádku. Tančilo se v největším pokoji, který po vyklizení nábytku proměněn v malý salon taneční. Nábytku jest ve Venezuele beztoho i v lepších domech poskrovnu; přípravy byly tedy snadné. I zde byla to obyčejná, v tropech velmi hojná houpavá křesla, několik židlí, jedna pohovka a stolek, vesměs z ohýbaného dřeva, známého tovaru vídeňského. Dosud v čerstvé paměti chovám vzpomínku na moment, kdy přede mnou zde v Jižní Americe jedna bedna takového nábytku byla vybalována. Vyndáván kus po kuse. Zrakům svým nechtěl jsem ani věřit, oči si protíral – byltě každý kus, ať rákosová plocha neb jen noha sama, zabalen do českých novin. Tak tedy vypadá německá výroba některého rakouského zboží vývozního. Svorně, bez ohledu na zájmy svých stran denní časopisy objímaly dřevo, a prsty černocho, pouličního dítěte přístavního města venezuelského, neurvale dolů je strhující, musily na můj povel ustati. O blaho, co tu bylo četby, třeba o půl roku zpožděné, ale přece jen vítané! Tančící společnost při mém příchodu, něco opožděném, bavila se již; první chladnější obřadnosti, obvyklé poklonkování společenské, ustoupilo teplejšímu proudu svěží zábavy. Prvý valčík již dotančen. Asi tucet krasavic tvořilo střed, kolem něhož kroužilo sotva deset ostřížů. I v C. Bolívaru naříkáno na nedostatek tance a ženění chtivé mládeže. Cizozemský přírostek Evropanů, pokud jen drobet naděje jest, že příslušník náleží stavu svobodnému, ochotný zde uváznouti, jest dámským světem nejvíce blahořečen a vítán. Již sama bílá pleť a větší opravdovost mladého kupčíka, sem zavátého, jest ideálem, o němž sní mnohé srdce dívčí, které pečlivě hledí ukrýti, že má tety nebo babičku, jejichž pleť podezřele připomíná na slupky kaštanové. Dítka z takých manželství jsou většinou krásné a nejlepším dokladem zdárných výsledků křížení severu s jihem. Ale to sem nepatří! Několik z dívek bylo velmi hezkých, ovšem ne tak, jak po čtrnáctidenním pobytu svém líčí je beletristé, snad jen proto, aby hořkost svých srdcí si vylili na svých krajankách: ale v exotičnosti své, v přirozené eleganci, Evropance ne vždy lehce dosažitelné, byly zjevy půvabnými a okrasou svého pohlaví. Většinou pěkně urostlé a ohebné jako družka jejich v rostlinstvu – palma, malých nožek a ruček úhledně vysoustruhovaných, se svým vysokým účesem neb tlustými, dolů splývajícími copy, valnou většinou černé, až modře opalisující barvy, vlasů tu hedbávně

jemných, tu těžkých a tlustých jako vřes. Ke čtveračení a nevinnému koketování vždy nakloněná, očaruje a opojí tak zvaná „kreolka“ (criolla)^[26] lehce ubohé dítě severu, které není zvyklé tolika světlu a teplu, jež mu z černých, blýskavých očí vyzařuje. Ne nepodobná hladkým trnkám neb velkým a uleštěným černým granátům seděla očka pod poměrně nízkým čelem krasavic, po němž úponkovitě dolů vinuly se bujné kadeře. Jen se do těch bezedných očí nezahlédět! Spálí vás, sežehnou nebo pohlédnou na vás oním pohledem, kterým žena hrdá metne po vás, jako když žebráku almužna se hází. Aneb vás zastudí jako ta černá jezera jihoamerických Kordiller. Nebo zvlhnou a v lesku se zatřesouce mluví k vám v báji, vás ve snění ukolébají nebo tolik čtveračivého vám napovídají, že radostí srdce se vám šíří. Tak velká jest duše, jež se v nich kryje!/? – – – Chyba lávky! Citu zde dost, ale duše vězí v okovech konvencionální všednosti; zdejší krasavice může vám býti ženou, nikdy ale družkou, beroucí podíl na životě vašem duševním. Pletí tanečnic byl většinou onen pověstný kreolský úběl: Tváře jako z mramoru, sotva zardívající se únavou a rozechvěním v tanci. Jen některé byly temnějších líček, jako dozrávající broskve, červenající se pod příliš dotěrnými polibky horkého slunce, temnější proto, že i na prst tlustou vrstvou rýžové moučky prorážela přirozená tmavá pleť míšenky. O té pověstné alabastrové pleti kreolek a Španělek, vybájené spisovateli, kteří předmětů svého líčení mimo v hotelu, na plesu, v divadle nebo při býčích zápasech nikde neviděli, nejméně v dopoledním négligé, kdy tvářinky nejvýše ještě jemným chmýřím, nikoli ale barvivem jsou pokryty! Dívky jihu vůbec, až na nepatrné výjimky, nemohou se honositi takou bělostí pleti, že by byla bez nějakého příděchu barvy žluté neb zelené; proto rády opravují přírodu. Což teprve chtějí-li zakrýti, že v žilách jejich vedle krve conquistadorů koluje nemilá černochoť nebo rudokožců! – – – Tančilo se opět. Po valčíku následovala slovanská polka, pak mazurka, tedy vesměs tance dnes internacionální. Staré španělské tance fandango, bolero apod., právě asi jako ve své vlasti původní, jsou v salonu zapověděny. Jen španělská „danza“ byla zde vždy tančena jako čtvrté číslo programu s elegancí a uhlazeností stejnou jako ji tančivali napudrované Španělky za doby, kdy v říši španělské slunce nezacházelo. Pestrá skupina dam tvořila obrazy prvé části danzy z 8–16 taktů se skládající, podobné dílem čtverylce, dílem menuetu, tance jinak úplně svérázného a půvabného. Část druhá, originální a ve 2/4 taktu se pohybující, jest rytmickou zvláštností v triolách a osminkách, rozdělenou tak, že vzbuzuje domněnku, jakoby spočívala na dělení pětidílcovém. Rytmus tento vložen jest tu v melodii, tu jen v doprovázení; krok se vleče a loudá jak v americkém schottishu. Tato část tančí se kolem, při čemž tanečník družku svou v pasu objímá. – Valčík španělsko-americký rytmickým svým charakterem nikterak se nepodobá evropskému, se kterým zachovává jen týž takt. Synkopickým obsahem svým

nabývá onoho rázu zádumčivého, jakým vedle našich melodií slovanských oplývají popěvky španělsko-arabské.

Kdežto bandola (mandolina o čtyřech dvojnásobných strunách), housle a klarinet zpívaly, piano a dvě čtyřstrunná „cuatra“, zastupující zde místo guitar španělských, doprovázely valčík šestiosminovým taktem ve střední poloze. Hluboké noty basové s přízvukem trojdílným barvily melodii. Mladé dámy měly velmi pestré šaty. V tropech náhledy o křiklavosti nehodí se k rámcu přepestré přírody. Páni i při 26 °C v oběť etiketě potili se v těžkých černých kabátech. Nepravidelné křivky pestrých těl dámských, vzduchem se kolébajících, tento chaos obrazců, vlevo vpravo se proplétajících, nemile by rušila tak jednotvárná čern tanečníků, kdyby hojně to nenahrazovala divákům jejich elegance a vrozený půvab v tančení. Co Španěl nebo španělské krve jest, tančí s onou přirozenou vervou a úhledností v každém pohybu, jakou jen ještě nalézt lze u většiny Slovanů. Jako květy na ohebných stoncích, buď v polovášnivém vznětu, buď v poloopojení dřímající, houpala se tílka jihoamerických krasotinek; jen snad ještě jediná palma temiche v něžných svých bocích kolébá se tak nad břehy řek. Tančí tu krásně! Sám střízlivý fyziolog dr. Sachs, jemuž tragický osud nepopřál, by bádání svá o úhoři elektrickém dokončil, za týchž zvuků a zde před 20 lety sveden byl ku chvalozpěvům tance: „Žádný kolový tanec (Němec rodem neznal ovšem krásných tanců, co jich od luhů českomoravských až za Balkán Slávy dcery tančí) v Evropě nemá tolik půvabů, co venezuelský valčík a danza. Žádná Evropanka nemá více přirozené uhlazenosti a elastického souladu v pohybu než kreolka.“ – – –

Dveře na chodbu do zahrady, pokryté stříškou proti slunci, i jednoduchá, dřevěnými mřížemi chráněná okna na ulici byla dokořán otevřena. Občas úder občerstvujícího vzduchu provanul sálem, nesa s sebou těžké aroma rozkvetlých oranžovníků, gardénií, jasmínů a nočních „Ave Marií“. Děvčeti-li při tanci a snad pod žárem očí obdivovatele ve vlase květ uvadl, odskočilo a vrátilo se s čerstvým, zahradě uloupeným.

Lyšaj, velká můra, jiný drobnější hmyz, moskyt, ba i netopýr za světlem sem si spletli cestu. Proud zábavy byl tím živější, čím více odhazovány škrabošky společenské. Hrdina dne, já jako cizinec v maloměstských poměrech, musil jsem vhodnou galanterií odpovídati na všetečné otázky krasavic, které více zajímaly se o téma „las cosas del corazon“ (věci srdce) nežli o zeměpisné záhady, kde asi v Evropě má kolébka stála. Bohyně Minerva nemá tu svých kněžek, ale vrozený vtip ženský, chápavost a oduševnělý rozhovor není zde vzácností. Všichni byli jsme tu mimovolnými herci, jako na jevišti. Kupiloť se na ulici venku

obecenstvo, okny si nás prohlížející. Nezváno, ale též neodháněno, bralo podíl na naší zábavě, vesměs nižší to a nejnižší vrstvy obyvatel bolivarských; jen občas zastavil se, pohledl oknem i „vyšší kategorie“ chodec. A věru, též ona vrstva obecnstva nejchudšího, bez spodního prádla a bez košile, v lehkém šatu bavlněném, zapráním zhnědlém, chovala se poměrně slušně. Třebas sem tam ozval se pošklebek nebo kritika nás bičovala, závisti tu nebylo. Ani vidu po naříkající bídě, která tak často oknem u jiných hojnost přepychu vídá a osudu zlořečí! Vždyť zde bídy není!

Zde každý se nasytí, každý se baví. A padl-li ostřejší vtip, i po salonu smíchem provázený, kdo z tančících urazil by se tu výkvětem prostodušného názvosloví, věda, že pochází od lidu, jenž nečiní nároků, aby byl pokládán za třídu tak zvanou „vzdělanou“? Dámy ovšem mnohdy stavěti se musí hluchými; lid ve slovech není vybíravý. Mnohem urážlivěji působí leckdes v Evropě na nešťastníka, jenž z povinnosti vůči svým dámám plesu se zúčastní a v něm pak – díky, že ne všude tak trpěno – uprostřed tančících, v samém středu, utvoří se kruh odštěpenců, kteří sami netančice většinou zde jen překážejí. Jediný pohled některého z nich bývá citlivé dámě mnohem větší urážkou než by byla pouliční květomluva černochoů, mulatů a poloiudiánů měst jihoamerických! „Nebesa, snad nepukl mi někde živůtek nebo sukně se protrhla?“ táže se tanečnice, z rovnováhy vyrušená slídívyými pohledy a polohlasitými poznámkami, ubohá oběť, která kolem také „metlové, ulice“ musí se otáčeti! – – –

* * *

Zde v Bolívaru – a při tomto plese poprvé – uzřel jsem roztomilý zvyk, použitím jednoho z pohádkovitých, fyziologických zjevů z říše květné připraviti hostům příjemné překvapení. V jednom z rohů salonu na stolečku stál kořenáč. Rozsochatě, drsně, jakoby to závitek hadů byl, vypínala se, rozlézala různá ramena kaktusu. Když se večer sešli první hosté, stál tu ponurý, tmavý, v nevlídné své temné zeleni pravý asket: Memento mori. Chmurnou barvu i vzhled mexické poušti odcizeného nevlídníka jen nepatrně rušila velká, tvrdá poupata, stlačená v šedozelené lístky kalichu. Tvrdé, masité, spíše plodům podobné, trčely asi počtem devíti vzhůru. Jen vyčnívající bílá obruba korunky prozrazovala, že to poupata. Tu jakoby kouzlem tolika teplých očí pootevřela se některá, pozvolna protahovala se, jen líně ve vlažném tom ovzduší, a když prvního valčíku tklivá předehra a intonace třásla se vzduchem, květ za květem se otevíral. Jich duše v těžké, ale přece libovůni, některým drogám příbuzné, jásala snad hudbě vstříc! Zrakem skoro bylo pozorovati, jak kalich se rozkládal, svou tíhou dolů padal, nažloutlé své lože rozprostíraje, z něhož jak Venuše rodila se běloučká koruna. Jako v

gloriole rozprostírala svůj paprskovitý věnec kolem nažloutlého pestíku a příružovělých tyčinek. Poupě za poupětem rozpukalo se. „La reina de noche, la reina del baile“ – královna noci, plesu, jak ji zovou zde v Americe španělsky mluvící, půl noci stála v zenitu své krásy. Velká a hrdá. K ránu, když poslední danza a valčík vyzněly vážnost salonních tanců zvrhla se v rozpustilý rej domácích, poloindiánských „joropů“,^[27] „královny“ stahovaly se cudně na své lože, zavíraly se v nepřístupnost, hmyzem nepomilované odumíraly. Až slunko prorazí si k nim cestu, budou dávno spáti, tak jako ty tancem udýchané, nyní bez barvy a bez pudru, dívky – jen že spánkem smrti: jen jednu noc žije, jen v jednu noc touží po lásce nádherný květ „královny plesu“ (*Cereus nycticalus*).

Před ukončením zábavy, dříve ještě než květy zvadly, usedla na mne tíž úvah, předtuch, obav i příprav mé cesty; zaplašily radost tanečníka. Rozloučil jsem se. Mrtvými ulicemi pospíchal jsem domů; bojovní kohouti soupeře své vyzývali, žáby v lagunách kvákaly: „Camino real, camino real“.^[28] Jako stříbřitý obrovský had, netvor starých bájí v polosvětle hvězdnatého nebe, vinulo se Orinoko kolem mé cesty. Daleko až k obzoru viděl jsem jeho mohutné vody. Doma touha po dále, neznámém, po uskutečnění mých přání vítězila nad únavou. Pomalu, pozvolna houpavé mé lože, mnou rozkývané, ukolébalo mě ve spánek.

* * *

Dopoledne dne 7. prosince naložil jsem svá zavazadla, nyní ještě četnější a rozmanitější obsahem i obalem na palubu parníku *Guanare*, mnohem menšího než byl *Bolívar*. V poledne téhož ještě dne plavila se hrstka nás cestujících proti proudu veletoku. Několik přátel, též některé z mých hostitelek a tanečnic mávalo na břehu šátky: „¡Vaya V. con Dios! Šťastnou cestu, pozor na indiány a krokodýly!“

Guanare neměla mohutných strojů, nízký stav vody a proto slabý jen proud Orinoka lehčeji dal se udolati; rychle mizely, menšily se obrysy města, vesnice Soledadu i velikého skaliska žulového, stojícího uprostřed řeky „La piedra del medio“, tj. „kámen středu“ zovou jej Bolivarci, jimž slouží pohodlně za měřítko vzrůstu veletoku. V době této, suché, Orinoko bylo nejnižší; výše od Bolívaru bylo tedy třeba zkušených lodivodů, ač loď nebyla velikého ponoru, přece přeplněná zbožím tu onde mohla narazit na písčinu. Nyní jen nejvýš do Urbany po Orinoku, ale po řece Apure až do Nutrias plaviti mohou. Společnost paroplavební, zbudovaná z kapitálu cizího i venezuelského, vzkvétá; platíť 18 až 20 % dividendy. Doprava jak osob, tak zboží jest velmi drahá; platil jsem za sebe a asi za 80–90 centů nákladu svého

přes 180 zl., a to za cestu trvající pouze 3 dny a několik hodin, mimo stravování, které v tento obnos nebylo vpočteno.

Břehy opadnutím vody byly částečně obnažené. Písčité stuhy, nad nimiž několik stop vysoko teprve zvedaly se Orinokem vymyté břehy, sálaly žářem odpoledního slunce. Po obou stranách táhly se llanos, zakryté ovšem velmi chudým rostlinstvem pobřežním. Na tropy a poříčí tolika vod skoro až příliš neduživá to vegetace! Lidských příbytků, chatrčí co bys na prstech napočítal! Mezi písčinami u břehu sem tam vyčnívala skaliska ještě chudšího nedorostu zakrnělých stromků. Los zamuros, supové, chodili tu po písčinách, na skalisku nebo na stromě sedíce, slídili po shnilotině, vodou vyvržené. K večeru naší plavby výšily se břehy, hlavně pravý, kde na obzoru spatřil jsem obrysy nízké pahorkatiny, pohoří Purguay. Také vegetační zeď houstla, mohutněla. Již za tmy přistáli jsme na půl hodiny ku břehu, kde indiánští drvoštěpové pro nás uchystali dříví. *Guanare* topil jen tímto lacinějším palivem. K ránu Orinoko změnilo náhle směr svůj od západu na východ ve směr čistě jižní, ovšem jen na několik desítek kilometrů, načež opět vrátilo se ve svůj prvotný. Minuli jsme ústí řeky Caury, jejíž vrchní tok obydlen jest indiány Guagnugnomy, s nimiž dle tvrzení svých srazil se nepřátelsky Francouz Chaffanjon. Odtud až po řeku Cuchivero sahá nejlepší naleziště „vonné tonky“ (faba-tonga). Později téhož rána, dne 8. prosince, podstatně změnil se ráz řeky: mohutněla, rostlinstvo bylo svěžejší a břehy vroubeny širším pruhem této. Ale i zde a za touto zdí na levém břehu do nekonečna rozkládaly se „llanos“. Děsivé, vyprahlé, nízkou travou porostlé, kde monotonie rovné plochy rušena jest pořádku trčící klečí, zakrsalým „chapparrem“ (*Curatela*^[29]) a poměrně (20–25 stop) nízkými palmami „llaneras“ (*Copernicia tectorum*). Tytéž stepi, které Humboldt ve svých „Pohledech na přírodu“ vylíčil a jejichž smutnou náladu tak šťastně svým pérem byl vystihl. Jiného svěžejšího vzhledu, pestřejší barvitosti a bujařejšího žití jsou ony „llanos“, prostírající se od Maturinu, Barcelony na východ, na mesetách před Kordillery a v oblasti delty orinockého, o nichž jsem mluvil i psal jakožto o „pampách“. Zde „llanos“ spálené, poloodumřelé táhnou se od levého břehu Orinoka napříč Venezuelou na sever a na západ do Kolumbie až ku prvním předhořím mohutných velehor And. Na pravém břehu střídají se jen malé stepi s pralesy a vysočinami horstva „Parima“. Opět a na vzdáleném ještě horizontu pravého břehu vystávala horstva, většinou i na nejlepších mapách buď nesprávně podaná, nebo nepojmenovaná; jsouť dosud oblasti středního a horního toku Orinoka velmi málo nebo vůbec neprozkoumány. Horstvo to bylo „Serrania de hamaca“. Naší lodi bylo obstáti malou zkoušku. Dostaliť jsme se před první strže orinocké, totiž proudy „El Torno“ („Vír“) a „El Infierno“ („Peklo“). Mezi černými skalisky

dvěma průplavy valila se stísněná voda. Propluli jsme „Pekelným ústím“ čili „La boca del infierno“. – „Peklo“ na naši loď velikého dojmu neučinilo; drobet pracně, ale přece vítězně prorazila si naše *Guanare* cestu.

Velkolepost scenérie, mohutnost řeky, pestrost a nálada barev vzduchu, vody, nebes podivně odlišných od siluety lodí se vším, co na ní lpělo, zrovna žadonily po persifláži na plátno neb papír rukou umělcovou. Já, jehož narození génius umění nejspíš zaspal, skromně chystal jsem se aspoň nejvýznačnější z této krajiny zachytiti na desku fotografickou. A zde, žel že poprvé, bylo mi souzeno seznati, že nemotorným, třebaš důkladným a výborných čoček strojem svým na cestách této mé podobných nedobře pochodím. Byv po více jak jedno desetiletí vzdálen přímého styku s Evropou, neznal jsem fotografické vymoženosti doby nové. Momentky, Kodaky aj. byly mi dosud cizími. Jak pohodlně a výhodně snímal jsem pak život ulic japonských, ba i divochy novoguinejské, opatřen jsa na své poslední předešlé cestě stroji nejmodernějšími!

Na vyšším břehu malebně rozložených několik chatrčí, vesnice Mapire byla jedinou změnou naší jednotvárné plavby. Ten, kdo by cestu mou sledoval prstem po mapě původu venezuelského – a žel, vyskytující se pak i v dílech zeměpisných, velmi cenných, jakými jsou Reclusova nebo Perthesova – ten zažil by zklamání, mým podobných: buď vesnice pouhá označena tu na mapě „městem“ nebo existovala sice na mapě v době panství španělského, za cesty Humboldtovy, ale dávno ve skutečnosti zmizela a jen na papíře houževnatě dosud hájí své existence. Polovinu míst na mapách značených, pokud v Jižní Americe leží mimo osazenou čáru tak zvanou civilizační, nejvíce tedy na březích řek, kudy málokdo, nejvýš mestic se plaví, směle mohli bychom vyškrtnouti. Byla to většinou beztoho jedna – dvě chýše, málokdy větší hrstka příbytků indiánských.

Dvakráte loď přistála ku břehu, by nový náklad dříví vzat byl na palubu a vhozen byl v nenasytné útroby malého dřevožrouta, jemuž ovšem drvoštěpové indiánští více se obdivovali nežli si špinavá, nepatrná *Guanare* zasloužila. Dřevorubcové společnosti paroplavební, zde usazení, naříkali si na hojnost jaguárů, v Americe španělsky mluvící zvaných „los tigres“, a důrazně žádali o přesazení na místo méně nebezpečné. Žádosti jich vyhověno, vbrzku ocitli se všichni i se svým nepatrným majetkem – uzlíčkem šatů, sekerami a dvěma hrnci – na palubě, načež usazení na místo zdánlivě výhodnější, na písčité jazyk protějščího břehu orinockého. Zdrželi jsme se tím sotva o hodinu. Ostatně zde čas nemá velké hodnoty!

Horko na palubě počínalo býti nesnesitelným; vzduch sám až do 4 hod. odpoledne kolísal mezi 33–35 °C, lodní výhně hrály o závod, až jsme odkládali kus za kusem lehkého, bavlněného oděvu. Slovem „my“ znamenám tu lodní mužstvo a část spolucestujících. Šťastní ti, jež tmavý kolorit kůže sám o sobě kryje! Nahý rudokožec neb černoch vypadá očím Evropana, ba i Evropanky vždy víc oděný než obnaženého poprsí běloch, jehož barva zdá se vám, že křičí: „Stydím se, promiňte, že nahý jsem!“

Kdo mohl, spal i ve dne. Nebo leže se soudruhy bavil se, z které vesnice kohouti nejlépe se perou, kde nejhezčí jsou děvčata, kolik serrapie letos se urodí! Naštěstí, že večer při kostkách popralo se několik cestujících s loďaři; jinak dlouhou chvílí sám kapitán, Venezuelan, byl by již usnul! A opět jeden den, pro mne ztracený, odnesly si špinavě žluté vlny Orinoka k moři.

Dne 9. 12.

Sotva se rozednilo, kreslil jsem si do deníku obrysy homolovitého vrchu, odrážejícího se na pravém břehu v dáli 20 kilometrů vycházejícím sluncem, zvaného „Pan de Azucar“ („Homole cukru“) a pohoří „Cuchivero“ a hřebenů horstva La brusa, směrem více východním se táhnoucích.

O půl osmé minuli jsme ústí řeky Cuchivera, velikosti Labe u Mělníka a nalézajíce se oproti žulovým skaliskům „La laja de Manapuo“, pluli jsme již mezi čeřícími a o boky naší lodi tříštícími se vlnami, jako bychom se nalézali na rozvlněném moři. Foukalť od rána stále mohutnější ostrý vítr z východu. Hladina zde asi 2/3 jedné geografické míle širokého Orinoka připomínala na malá rozbouřená jezera! Všude čepýřily se a pěnilly vlny. Malá kánoe, která v takou dobu odvážíla by se ku přeplavbě, jistě v okamžiku naplnila by se vodou.

Hejno černých „cotuí“ (*Anhinga*)^[30] s hadovitě dlouhými krky jak šípy letělo vysoko nad našimi hlavami kamsi na západ. Vodní ptáci „gavioty“ a „guanare“, hlasitě nařikající, kroužili kolem lodi, řízené zkušeným lodivodem, brzo křídlem o vodu narážejíce, brzo nad ní se vznášejíce.

Guanare kolem deváté hodiny narazila na písčinu. Nastalo silné trhnutí, při němž mnohý stojící zavrával a ledacos se překotilo, kolo vzadu nadarmo nabíralo vší silou svými lopatami vodu – seděli jsme pevně! Napětím veškeré páry přece podařilo se nám brzy vyváznouti. – O půl desáté vrhla *Guanare* kotvu a provazem přitáhla se ku břehu vesnice Caicary.

K úpatí malého rulového kopce 146 stop vysokého tlačíci se „městys“ měl jen malé náměstí, kde mezi křovím a travou skot se pásal, a jednu ulici, rovnoběžně s břehem Orinoka se táhnoucí. Horších hnízd nad Caicaru i ve Venezuele málo by se našlo; kostelík omšený, pomazaný. Jen tři z domků celé a výstavnější. Nízké, špinavé, ač kdysi omítkou a vápnem zaplácené domky, asi tucet počtem, kryté potrhanými střechami. Tucty chatrčí buď sešlostí věkem klonily se na stranu, buď s břehů vystouplé Orinoko je pochroumalo! Obyvatel jsem zde za dobu svého asi sedmidenního pobytu tak sotva 30 dorostlých osob napočítal.

Dr. K. Sachs, jenž za studiem úhořů elektrických r. 1877 z poříčí Apure dostal se až sem do Caicary, ve svém věcném a velmi střízlivém spisu^[31] napsal o Caicaře:

„Byl jsem překvapen přívětivým a čistým zevnějškem tohoto malého města. Caicara jest vedle C. Bolivaru jediné místo na březích Orinoka, které lze městečkem nazvati. Domky jsou dobře stavěné, na ulici (!) potkával jsem se s lidmi slušně ošacenými; obchodních krámků bylo zde několik. Místo čítá asi 1000 obyvatel (autor patrně opsal číslici tuto z vládního censu, kterému nikdy na několika stech duší více nebo méně, lépe ale více, nezáleželo)^[32] a udržuje poměrně živý obchod s C. Bolivarem, městy apurskými a poříčím orinockým. Zdar a úspěchy tohoto města spočívají v jeho šťastné poloze na místě, kde spojuje se dvě důležitých cest obchodních atd. atd.“

Já v ulicích caicarských musil si cestu raziti holí mezi pasoucími se vepři a kravami, na hřbitůvku přenocovali osli a v půdě ryly svině (!). Jediné skotačení polonahé mládeže hlásalo o jakémsi životě v tomto hnízdě, v němž zvrhlo se bývalé „město“ Caicara! Revoluce, pochytání lidu, nuceně do vojska zařadovaného (ač ústava venezuelská každému občanu zaručuje plnou svobodu osobní), plenění hordami tu tlup povstaleckých, tu vládních, zahnilo lid do lesů a prérií ležících mimo také přístupné silnice jako zde jest Orinoko. Leč předbímám, líčím již svou novou rezidenci a zavazadla mám dosud na palubě.

Guanare připevnila se zatím ještě jedním lanem; proud veletoku jest zde dosti silný a třeba tu loď dobře pojistiti, aby stržena nebyla dolů, k čemusi, co jakéhosi nábřeží mělo býti počátkem a co u mne poněkud mluvilo ve prospěch zdejšího obyvatelstva, dokud nezvěděl jsem, že za drahý peníz a bez místní podpory těch několik kolů zarazila a prkny přebila si sama společnost paroplavební. Celá Caicara shromáždila se, vítajíc vhodnou příležitost, něčím jiným nežli jen hrou v karty, kostky, chovem bojovných kohoutů čas si ukrátiti. S dětmi a ženami bylo tu asi 50 osob. Kdo s lodí zboží očekával, měl tu své peony, kteří ve správném ocenění vzácné příležitosti sami se nabídli za cenu asi dvaceti zlatých přenéstí má zavazadla

do blízké chatrče, kde jen na mou uctivou prosbu a za slušné nájemné propůjčena mi byla majetníkem mesticem holá zem a tři celé stěny. Čtvrtá měla otvory, způsobené předešlou povodní a „sotva“ větší než dva až tři čtvereční metry. „Vzácnost“ stavebního materialu, hlíny a tyčí, nedovolila ubohému majetníku provésti dávno prý již zamýšlenou správkou, jak mi pravil s omluvou i láteřením vlnám Orinoka – jej i s rodinou živícího – sám pán, jenž by pod svou důstojnost byl pokládal, aby vedle peonů též on sám přispěl pomocnou rukou.

Tázal jsem se ihned po výpravě nového gubernadora Grala V. P. Sebral, řeklo se mi, lodi i lidi a tři dny před mým příchodem s třemi plavidly opustil Caicaru, plavě se dále proti toku. Zpráva ta nebyla mi lhostejnou – obával jsem se právem, že nyní sotva naleznu v Caicaře, čeho mi k cestě třeba – mužstva a lodi.

Guanare odpoledne odplula v ústí řeky Apure.

Caicara se uklidnila, psi z okolí mé chatrče již si na mne přivykli. Má zavazadla byla pod střechou, jen zvědavá mládež tlačila se ještě ke dveřím nebo pohodlně dívala se otvory malými i velkými dovnitř na počínání divného cizince, jenž nabízejí jim za každého chyceného brouka, ještěrku a jiné „bichos“ a „con-gorochos“ po půl i jednom centavu,^[33] patrně šašky si z nich dělali chtěl. Večer zahnal je konečně domů.

Největší díry ve stěně zastavil jsem bednami, menší zastřel svými houněmi nebo starými pytli, potom rozžal jsem svíci a do deníku zapsal nejdůležitější poznámky. Tu noc sotva jen z poloviny jsem prospal. Nedaleko v chatrči do rána hráli v karty a utráceli kořist, ulovenou v době lupu tak příhodné, jakou byla poslední revoluce. Měl jsem sám ne nedůvodné obavy, aby některý z pánů hráčů nepřišel si sem ke mně v noci pro náhradu za porážku v kartách utrpěnou. Nabil jsem si tedy opakovačku, již byl bych třeba i do vzduchu střílel na znamení, že připraven jsem mířiti také do něčeho jiného. Však ke cti obyvatelstva caicarského povinen jsem říci, že po celou dobu mého pobytu neztratil se mi tu ani provázek z obalu mých zavazadel a že kromě blech a „cucarach“ (švábů), kůži na prstech mi okusujících, žádnému tvorů nenapadlo mne chtít oloupiti.

* * *

Druhý den bylo o mne lépe postaráno; kdežto majetník chatrče hlídal má zavazadla, já bydlel a stravován byl – vše ovšem za přiměřenou, zde dosti velkou náhradu – v lepším domku obchodníka, jehož různé zboží nakupeno bylo v jedné světnici. Vše, čeho třeba primitivním

požadavkům míšenců, bylo tu lze nalézt: nože, bavlněné látky, domácí sýr, provazy, střevice, opánky (alpargatas), ba i petrolej. V Caicaře bylo dojistá asi tucet lampiček.

První má návštěva platila přednostovi caicarskému. Doporučující list od prezidenta státu Guayany měl mi zde usnadnit – ovšem doprovázený stříbrnými „fuertes“ – najímání plavců i koupi lodi. „El jefe civil“ („měšťanosta“) byl skoro černoch, čísti uměl, ale ani péra, ani inkoustu doma neměl. Tím více ale jevil ochoty zrazovati mne od cesty! Stále táž písnička: cesta prý je nebezpečná a nemožno najmouti lid, který by nyní v tuto dobu, v tento rok odvážil se na cestu.

A tak denně odbýval mne ujišťováním nejlepší své vůle, ale touž denní frází: Lituji...

Dlel jsem již pět dnů v nepatrném tomto hnízdě, o jehož zkaženosti mravní obyvatelstva několik smutných viděl jsem příkladů; dne za dnem ztráceného jsem litoval, aniž cíli svému, koupi lodi a nájmu veslařů, lodníků jsem se o krok přiblížil! Zato v jednom ze zpustlých domků, hernu a krámeček obsahujícím, odkryl jsem – biliár. Starý, maličký, špinavý, nejistě na nohách pošramocených stojící – ale biliár to přece! Bosí neb jen v alpargatách (opáncích) otáčeli se tu kolem mesticové a sambové^[34], kteří na mé nabídky, dotazy jen útrpně rameny krčili. Kýho d'asa prý, také já mám na práci na horním Orinoku, bych je vyrušoval z klidu! Pochopitelno, že naříkal jsem na svou nešťastnou hvězdu, lituje, že nezorganizoval jsem svou výpravu již v Maturinu, kde pomocí oddaných mi indiánů větší kánoi mohl jsem si zbudovati a s těmito podél pobřeží se plavě, Cañem Pedernales připlouti mohl jsem do Orinoka, aniž byl bych odkázán na líné jeho obyvatelstvo. Aspoň pro první oddíl mé cesty plán taký byl by se mi vydařil, později ovšem třeba bylo by mi stejně lidu jen domácího, s Orinokem a nebezpečnou po něm plavbou obeznámeného. – Bylo však pozdě naříkati.

Dobu nuceného svého pobytu zde hleděl jsem využítkovati činností fotografickou (snímky krajín a rostlinstva) a sběratelskou. Sotva ukázal jsem se mile překvapenému plno titulo obyvatelstvu caicarskému s vybaleným právě strojem fotografickým, nastal zvláštní rozruch. Kulturní spotřeby mýdla a prádla vstoupily ihned o 50 procent. Neméně mé rozpaky! Bylať se až i sem dávno rozšířila vědomost o jsoucnosti „stroje, jenž dělá obrázky“, ba valná většina nyní zevnějšek svůj si upravujících viděla neb dokonce i přivezla si z Bolivaru také své vlastní fotografie, kde domorodý umělec fotograf dal si největší práci, aby každá tvář i mulatova jevila se v bělosti, záviděné šťastnějším bělochům! A nyní ta vzácná příležitost, mítí fotografa ve svém středu, Evropana a „doktora“ k tomu!

Kolikera různým svůdným nabídkám ve formě krocana, slepic, prasátek, ba i zvonivého stříbra bylo mi tu odolati! Nemalé výmluvnosti bylo mi třeba, bych mým zamítnutím nespokojené přesvědčil, že i při dobré vůli není mi možno vyhověti jich přáním, že sice беру snímky na sklo, „stroje tiskařského“ ale s sebou nevozím! Ubylo mi mnohé přízně. Ba ve spravedlivé odplatě rozmrzelé sličné pohlaví, jehož jedna reprezentantka, skoro černoška, vážila, co váží náklad jedné „muly“ (mezek), zdráhala se prodávati mi dále potraviny nebo vše zdražila. V pozemském tomto ráji, kde daně se neplatí, plodiny sázejí se, kde libo, a zvířata domácí živí se jako za dob své předtisícileté volnosti sama a na svou pěst, u lidí nejvýše ještě kur a vepřič se přiživí a přenocují: tu za starou slepici ode mne cizince žádáno až 2 zl., takže nucen byl jsem sáhnouti i na své zásoby z Bolívaru přivezené.

Přírodovědecký material, který v okolí Caicary podařilo se mi nasbírat, byl pranepatrný; z hmyzu, zde a v tomto období poměrně nápadně řídce zastoupeného, jediný krásný chrobák *Phaneus festivus* zaslouží zmínky. Ač žije v elementu málo zamlouvajícím se lidskému zraku i čichu (příroda miluje takové hříčky), ve výkalech zvířecích, nicméně skvostnou kovovou svou barvou, bronzovou třešňovou červení, elegantní úpravou růžku a 2 výrostků ve štítu samečka náleží mezi lepší reprezentanty své čeledi. V noci a na světlo, jež na rozprostřenou bílou plachtu uprostřed travnaté „savany“ jsem postavil, chytil jsem málo a vesměs menší hmyz, za to několik těchto *Phaneusů*, jimž v naší domácí fauně nejbližším jest *Copris lunaris*. Caicarský dorost málo podporoval mé snahy sběratelské. Z počátku sice sledoval s jakýmsi zájmem mé počínání, občas i chycenou kobylku, čmeláka mi přinesl, byl to ale vždy týž druh hmyzu, neb ubohých, pomocí foukačky a hliněných kuliček zastřelených ptáčat, což vesměs v nejbližším okolí svých chatrčí ulovili. Dále ve vlastní divoké přírodě sbírat a se namáhati k vůli ztřeštěným nápadům „Francouze“, třeba tento peněžitou odměnu sliboval, nebylo nikterak předmětem mladických tužeb jejich.

K rozmrzelosti z prodlužujícího se pobytu a neúspěchu v Caicaře a k nemalému zděšení mému počaly se objevovati opět příznaky mé choroby, chronické již! Poslední rok mého pobytu ve východní Venezuele byl mému zdraví neblahý. Ba krátce ještě před počátkem mé výpravy v Puncéres skorem dva měsíce vyležel jsem na chudobném loži, o holi nebo skoro po čtyřech se pohybuje, zesláblý, anemický, na kost vyschlý zhoubnými následky střevního zápalu, se všemi příznaky tropické červenky. Očekával jsem, že plavba, třeba krátká, po moři a počátek mé velké cesty, pokud tento v mezích pohodlného cestování na palubě lodí a po prvé části Orinoka dítí se bude, přispěje k mému zotavení! Důvěra má až dosud nezklamala mne, leč nyní běda, když již jsem byl na prvním bodu zamýšlené cesty, příšera horečky a ztráta

krve, v tropech ještě více nežli v oblasti mírného pásma zhoubná, chytala se opět zuboženého mého těla. – „Jak bude pak dále, jak mi možno bude čeliti sterým svízelm a námahám?“ tázal jsem se, předem pochybuje v uskutečnění svých plánů. I při své chorobě učinil jsem několik dalších vycházek. Pátral jsem po „karibských obrazech“. V blízkém okolí Caicary, vysoko ve skále malého pahrbku, vtesány jsou se primitivní obrazce měsíce, prý, nebo slunce, původu karibského.

Málo kdo o nich věděl a na otázku mou, jakého asi jsou původu, co asi znamenají tyto skrovné památky dob starých, obdržel jsem od potomků indiánů, kteří Humboldtovi legendární, na genezi světa připomínající bajku poetickými obraty vysvětlili, odpověď, svým způsobem i obsahem nejlepší to opět důkaz, jaké plody přinesla zde „blahodárná“ civilizace tak zvaným divochům. Ohledy na slušnost nedovolují mi podati zde věrný překlad lakonického a pepřeného výroku jednoho z mých pozdějších plavčků. Vyznívala asi v ten smysl, že to bylo pár hlupců, kteří neměli moudřejšího nic na práci, nežli po skalách lézti a škrabat klikyháky. Primitivní, tvrdým kamenem ve skálu veškrabané obrazce téhož karibského původu jsou roztroušeny po celém toku Orinoka. Budu míti příležitost o nich více se zmíniti; zde (viz obr. 43) pouze typ týchže obrázkem z ostrova St. Vincent (Malé Antilly) znázorněn. –

Na radu svého hostitele odebral jsem se na protější břeh, kde dvě „ranchos“ primitivních jako jsou všechna „ranča“ pobřežní Guayany, která třeba byla lidem polocivilizovaným obydlena, nikterak neliší se, ba mnohdy ještě horší jsou čistě indiánských, tvořila malou vesnici. Bydlilo zde několik, na malý prostor stěsnaných rodin indiánských, příslušníků kdysi různých kmenů, nyní pomíšených, španělsky mluvících. Dále bylo tu několik mesticů, kteří o sobě mluvíce neopomenuli nikdy – s pohrdáním hledíce na ostatní, jen o jednu stupnici tmavší příbuzné své – dodati „nosostros la gente blanca“ (my běloši). Nezdálo se, že mnoho práce a starostí měli: většina válela se ve visutých svých ložích. A ejhle, čeho nikterak jsem neočekával, co zdálo se mi při zjevné lenosti jejich nemožným, že zde podařilo by se mi najmouti lidi – uskutečnilo se! Dík ženám! Ó blahodárný ty vlive ženský, jenž i u polovičných, ba i úplných divochů dovedeš vládnouti „silným“ pohlavím! Kolikráte na cestách svých nucen jsem byl tobě a jenom tobě děkovati za zdar svých podniků! Ač panstvo nikterak nejevilo ochoty vstoupiti ve služby mé jako plavci a veslaři na cestu několikadenní a třeba jen do Urbany, tedy daleko ještě od peřejí středního Orinoka: za to ženám a dívkám záleželo na tom, by jejich mužové něco vydělali, bych jim v Caicaře nakoupil anebo ze svých zásob jim dal některé z pestrobarevných látek.

„Vidíš, vždyť již nevypadáme ani jako lidé lepší společnosti (gente de mejor trato), co nejdeš na serrapii;^[35] nemám již v čem chodit! Až ‚el padre‘ (kněz) přijde, řekni ‚sambito picaro‘, v čemže půjdeme na křest, do kostela a k ‚fiestě‘ (slavnosti)? Nepůjdu snad jako indiánský trhan, jen s guayukem?“ durdila se a kázaničko spustila z mladších krasavic, sama více jsouc indiánkou než mestickou, jejíž nejženštější části těla jen z nouze a více z dobré vůle krylo pár cárů. Peskovaný manžel, pokud zde vůbec o manželství lze mluvit (v krajinkách, kam mnohdy po léta kněz nezavítá a pak teprve hromadně křtí a oddává, co dříve povolení z nebes nežli od církve bylo si vymohlo), sám nezdál se oplývatí hojností oděvu, tím méně prádla. Roztrhané nohavice a dva rukávy kazajky, jen malými kousky hadru pohromadě držící, smutně shodovaly se s aspirací jejich nositele, mezi „členy lepší společnosti“ se počítajícího. Kdo odolal by útokům něžného, nás milujícího pohlaví? Smlouva tedy učiněna a já byl šťasten, že mužstvo, šest osob, měl jsem najato, ovšem jen na cestu několikadenní, do Urbany, posledního hnízda ještě španělsky mluvících domorodců! Ku další plavbě tyto míšence a indiány přemluvití bylo marno; důrazně protestovali dále než do Urbany se mnou plouti, neochotu svou svádějíce na nutné práce doma jich očekávající (!), na neznalost dalšího toku řeky a bázeň před indiány guahibskými. Došlat' sem nedávno zvěst, že dva míšenci, oblastí onou se plavící a chytáním želv se zabývající, těmito indiány byli zavražděni.

Mzda, za kterou jsem je najal, jako vůbec v celé Venezuele, byla poměrně veliká. Mimo jich stravování, černou kávu a malou skleničku rumu ráno a večer, denní mzda obnášela 8 realů (skoro 2 zl.) každému a 10 realů jich kapitánu, kormidelníku, zde ‚el patron‘ řečenému. Dva až tři dny mzdy napřed vyplatil jsem jich ženám a matkám na hotovosti, obdařiv je mimoto ještě několika metry laciného pestrobarevného kartounu. Má dobrá vůle však byla odměněna. Až dosud měl jsem totiž jen mužstvo, nikoli však plavidlo. Ale nyní zvěděl jsem od jednoho ze svých mužů o vhodné lodi. Ihned poslal jsem pro jejího majetníka, půl hodiny cesty pod Caicarou usazeného, a měl jsem potěšení, že ještě téhož odpoledne (14. 12.), tedy na poměry jihoamerické s rychlostí neuvěřitelnou, připravila se velká kánoe se dvěma z mých lidí a s neznámým mi mladým mesticem.

KAPITOLA III.

Kánoe *Praha* a cesta do Urbany

Stál jsem právě v písku na břehu, bos lastur hledaje: střelil jsem po hlavě malého kajmana, ač tentokráte, jak se zdálo, bez výsledku. Kajmanů i krokodýlů jest v okolí Caicary méně nežli výše na Orinoku a Apure. Ale přece stali se zde letos osudnými nepozorně se koupajícím. Zatím přiveslovali loď, o které, sotva ji spatřiv, řekl jsem si: „Tebe nebo žádnou jinou!“ Byla to tak zvaná „curiara canoa“. Zde na Orinoku postupně plavidla dle velikosti zvana jsou takto: curiara, canoa, falca, bongo atd. Tato curiara byla na svůj druh rozměrů neobvyklých. Vypadala dosti nově a měla důkladné, silné, třebaš ne tlusté stěny, leč zdála se mi k účelu mé cesty přece malá. Však majetník mestic tvrdil mi, že únosnost se čtyřmi plavci – mne samého v to čítaje – snesla by ještě nejméně 70–80 centů přítěže, jsouc pak poměrně malou a lehkou, že dá se tím spíše řídit, vléci proti proudu a – co hlavní – bude-li třeba, i táhnouti po souši, po březích, kolem nepřemožitelných proudů a vodopádů, k čemu pak stačí jen půl tuctu lidí. Vnitřní rozměry lodice byly: délka 10,5 m (s vnějšími nosci asi 11,5 m), největší šíře ve středu 1,69–1,70 m, hloubka pouze 77 cm. Vytesaná z jednoho kmene lesního obra, tak zvaného „Cachicama“ (bohužel, nepodařilo se mi strom ten botanicky určit) čili Palo de Maria, moje curiara či, jak já jí říkal, kánoe jevila – až na kormidlo, později přidělané – ihned původ čistě indiánský, a mne zde, kde jen malé kánoe se zhotovují, nemálo překvapila. Větší kánoe kupují se zde vesměs od indiánů a užívá se jich pak k větším bongům za dno, k němuž se přibíjejí postrannice z prken původu evropského a severoamerického (!), dovážených až z oněch krajín sem, kde sice miliony stromů pro každého rostou, ale kde lidská práce jest velmi drahá, ne-li úplně nedostižná.

Neklamal jsem se: na mou otázku bez obalu majetníkem bylo mi řečeno, jakého původu jest curiara, o jejíž koupi jsem usiloval, a za jakou cenu získána. Caicarští sbírají v březnu a dubnu vonnou tonku v poříčí Caury a Cuchivera. Za různé tretky, hlavně však za kořalku, bavlněné látky a nože pomáhají jim v tom neodvislí indiáni, života i mravů ještě divokých, obyvatelé to oněch oblastí. Nejhorší sebranka dobrodruhů, bídáků vedle malé jen hrstky slušnějších lidí venezuelských zabývá se takým dobrodružným životem. Míšenec, jenž v nafouklé své ješitnosti pohlíží na děti pralesa, většinou naivní, jako na zvíře neb aspoň kreaturu velice inferiorní, nezachází s indiány vždy zrovna hladce, nejméně tam, kde se nemá čeho obávat. Někdy drzost jeho nezná mezí. Neběře v ničem ohledu a ve své nenasytlosti zcela zapomíná i na biblické „Nepožádáš ženy bližního svého!“ Někde indián obcováním s takými nositeli vzdělanosti dávno sklesl na stupeň člověka bezectného, jehož praktické názory o volné lásce

jdou tak daleko, že z nich těžce prodává své ženy, sestry, dcery cizinci, jenž návštěvou k němu zavítal, na dobu jeho pobytu. U jiných pak – ke cti a chvále divochů budiž řečeno, že tito jsou u veliké menšině – názory podobné bývají dávným, zakořeněným zvykem, aniž možno nemravnost a sebe nevážnost tuto přičísti výhradně styku s kulturou poloevropskou. Kvůli nedodržení slibu, neplacení dluhu, nejspíše ale kvůli ženám strhla se mezi caicarskými dobrodruhy a mezi indiány horního toku Caury bitka, a kdysi válečná kánoe Guagnugnoinů stala se kořistí, několik mladých dívek – „indieitas“ – pochytáno a do Caicary k civilizaci a pokřtěni čili jinak k domácímu otroctví přivezeno. Dostal-li se indiánům později do rukou až v jejich území hledáním serrapií zbloudilý nenáviděný běloch,^[36] počtem slabší, že se na něm krutě pomstili a z obou stran že vedena válka na vyhlazení, rozumí se samo sebou.

Několikrát krví zbrocené leželo tu těleso vyhloubeného stromu, jenž v nejzazších splavných částech Caury žil věk staletý, přes jehož hlavu přešlo tolik bouří tropických, tolikrát kvetl a tolikrát v plod uzrál, až indiánskými, kamennými sekerkami podťat změnil své dosud pevné stanoviště a vržen byl v proud lidského žití, bezohledného, dravého, tak jak ty velké kočky, které o jeho kmen kdysi drápy si brousily! A nyní kupoval jsem to staleté tělo, duši toho vydlabaného stromu; o jeho cenu smlouval se cizinec, jehož vlast sněh a led po měsíce pokrývá smrtelnou rouškou.

Co toto píše, čtenář snad rozumuje: K čemu tolik řečí? Krátce a stručně: Koupil's či nekoupil's? Avšak já zatím v plné síle dojmu, jen málo časem sesláblého, vidím před sebou břehy orinocké, spoustu kolem nás prchající vody, několik zvědavců a špinavé postavy v písku si hrajících dětí, sebe bosého a v netrpělivosti písek nohou brázdícího, i mestice tabák žvýkajícího, jenž „krejcaru“ nechce sleviti, co zatím tu člun indiánský s krvavou svou minulostí leží povytažen na písku! Jediný to kus dřeva, jež nésti mne mělo v nekonečnou a tajuplnou dáli pralesů a prašek jihoamerických, na jehož pevnosti mnohdy potom záviselo několik životů lidských...!

Za nestydatě přepjatou cenu – dvou set pesos – tedy asi 400 zl. koupil jsem curiaru a ihned s činností vpravdě horečnou a zároveň s tlumenou radostí z úspěchu pustil jsem se do přípravných prací k našemu odjezdu. Nejdříve pořízen a zasazen stožár. Pak vybalil jsem zásoby lanoví, kotev atd. Přes střed lodi překlenuty jako obruče tlusté, ohebné stromky, přivázané ve středu na trám o dvou oporách, položený podélně s lodí. Stromky ty pak liánami propleteny a tak vzniklá stříška (el toldo) pokryta listím, tenkou korou a starou nepromokavou plachtou. To vše přivázano těsně k sobě a na mřížoví tenkými liánami místo provazů, aby vítr

kus po kuse neroztrhal. Střecha tato byla ochranou před deštěm jak zavazadlům, tak i mně samému. Zde a na tvrdých bednách uprostřed veliké rozmanitosti a ne vždy příjemné vůně předmětů co nocí jsem proležel, proseděl, prospal a za těžkých návalů horečky co dnů prohlouznil a propotil – kolik celých měsíců své cesty! V tomto neb jiných podobných plavidlech v říčné oblasti Jižní Ameriky, kde jediné řeky jsou cestami, lidé půl svého žití stráví plavíce se. Lod' jest zde obyvatelům tím, čím na pobřeží, v pampách, Kordillerách jest kůň, čím nám vůz nebo železnice!

Hned potom zasmolil jsem si některé malé štěrbinu. Pak upravil jsem ráhno a prohlédl asi 22 m² velkou plachtu lodní, která ovšem zahrnuta již byla v kupní cenu kánoe. Ale za to třeba mi bylo zakoupiti lehké lano, na vodě se plavící, zhotovené z chiquichique (čti čikičike). Za den veškery tyto přípravy byly hotovy. Ještě před naložením lodí shledal jsem, že není možno, aby tato curiara všechna má zavazadla pojala, tím méně, ano množství soli, již 12–14 malých pytlů jsem s sebou vezl, bych za toto hledané zboží od „llanerů“ dostal „sušené maso“, „carne seca“^[37] bylo objemnou přítěží. V Caicaře však sotva jeden pytel soli jsem za potraviny vyměnil; se zbytkem odkázán jsem byl až na další hatos,^[38] ležící po pravém břehu Orinoka.

Ale i této starosti byl jsem brzo zbaven. Šťastnou náhodou podařilo se mi najmouti ještě jednu starou „curiaru“, *La Pastora* zvanou, po které zároveň vrátiti se mělo mé mužstvo, jen až do Urbany najaté.

* * *

Dne 15. t. m. dopoledne a ve slavnostní náladě šel jsem ku břehu, bych kánoi svou pokřtil! V nedostatku jiného barviva rozpustil jsem v oleji červeň orellanovou (*Bixa orellana*), v koflíku, který jindy na kávu jsem míval. Štětcem, který již večer primitivně z vláken chiquichique jsem si byl zhotovil, ne poprvé ani naposled ve svém životě pletl jsem se do řemesel mně jinak cizích! S pozorností a neobvyklou u mne vervou tvořivého umělce nakreslil jsem velkými písmeny na obě dvě strany lodní přídi slovo: *Praga!* Španělská výslovnost vadila mi, bych *Prahu* česky psal. A kdyby nějaký „přítelíček“ české národnosti nebo mne samého zde vtip si chtěl brousiti nebo šašky dělati z mého korábu a tohoto pokřtění, dopřejte mu jeho radosti! Slunce pro každého svítí! Já těšil se ze svého díla, ze svého korábu více, nežli kterýkoliv novopečený kapitán, krácející poprvé na velitelský můstek nového jemu svěřeného korábu! Mimo několik zevlujících, dorostlých a v písku válejících se kluků nikdo nezúčastnil se „slavnosti“. Slunce pánilo a mně nejen přirozený, nýbrž i onen chorobný, potměšilý pot z čela se řinul; nálada okolní nebyla nikterak rázu slavnostního.

Den 15. a 16. prosince 1892 byl mi dnem z nejdůležitějších na mé dráze cestovatelské. Když dílo své jsem ukončil, vytáhl jsem na stožárek praporec národních barev českých. Jako zaražený v cizinském tom okolí, líně visel dolů, až vzmáhající se větřík rozevlál jej a on o příční lano tloukl a vesele třepotal se, jako křídly mávali nad ním kroužící a se zájmem o rybářství dolů slídící rackové.

Nieves P., jedna zdejší krasavice, sličná mesticka pleti skoro bílé, sluncem jen přisnědlé, přebujného vzrůstu vlasů, jichž černé pletence sahaly až pod kolena, jediná z dam caicarských, kterou já fotografoval se slibem, že vrátím-li se, obrázek hotový jí pošlu, sešila mně obě látky na praporec. Se smíchem, jako štěbetavé ptáče, zatímco hbité její prstíky šily, co tu otázek všetečných, naivních a zase mnohdy zdravostí náhledu překvapujících, vyznělo z těch namodrale, jako nejtmaší třešně červených rtíků! Kde můj domov, jaký to lid, jehož barvy nese praporec, jejíž ona šije, zdaž také u nás tančí se a zpívá a lidé, mládež i staří, pro nic za nic po sobě střílejí? Proč, prý, po Orinoku pluji, když ne za obchodem...? Spojenou pak silou mého mužstva *Praha* vsunuta do vody, přivázána ke kúlům do písku vraženým. Tu poprvé houपालy se, poprvé snad zavlály české barvy nad sladkými vodami Jižní Ameriky!

* * *

Ještě odpoledne počal jsem s umíst'ováním zavazadel do lodice. Má zavazadla skládala se z:

8 větších,

5 menších kufříků, skříněk, beden, obsahujících: šaty, prádlo, 2 houně, hamaku domorodou, ochranné síť proti moskytům, na dobu jednoho roku vypočtené množství lučebnin, ploten a náradí fotografické, pokud se dotýče negativního procesu. Prach, prázdné patrony kal. 16. a plné, kulové kal. 44. pro opakovačku. Láhve, plechovky, nástroje ku spájení kovu. Cyankalium, chloroform, sirouhlík, arsenik, nástroje taxidermické, síť na motýly i živočišstvo vodní – předměty vesměs určené ku pilné činnosti zoologicky sběratelské. Léky (hlavně chinin, arsenik, protijedy, Tinct. Opii, Ipecacuanhu, Tanin, Calomel, Mořskou sůl, Jodoform, Sublimat) a obvazy. Sirky, křesadlo, svíčky, lampu s reflektorem ku chytání nočního hmyzu. Nitě a jehly, tenké provazy, lehkou obuv, domorodé sandály. Malou knihovnu odbornou, hlavně starošpanělské vzácné cestopisy (žel, že později utonuly!). Neúplné ročníky Světozora, Vesmíru, Zlaté Prahy, Humorů, Květů, zvěčnělým Náprstkem mi zasílaných, a půl tuctu české beletrie a turistiky, vesměs četba určená pro dobu skleslosti mysli, špatného humoru v periodě nekonečných dešťů a nemocí, kdy k nečinnosti budu

odsouzen. Zboží a drobnůstky ku výměnnému obchodu s míšenci i indiány a ku získání si přátelství poslednějších. Korále (skleněné) různé velikosti a různých barev, malá kulatá zrcátka, nožíky, udice malé i větší, šátky, jaké v Evropě nejchudší třída žen na hlavě nosí, u divochů ale dospělí, u míšenců jen děti mají na místo fíkového listu našich prarodičů. Americký tabák, o dlouhém vlhkém listí, nejsilnější odrůdy Virginia (přes přísné zákazy podloudně do Venezuely dopravovaný);

1 ruční skříň se strojem fotografickým;

1 dtto se stojanem k předešlému;

1 dtto s přenosnou malou tmavou komorou pro výměnu a ku vyvolávání desek;

3 ručnice, dvojky, předovky, s hlavněmi netaženými;

1 zadovka české práce, jejíž jedna hlaveň na broky, druhá tažená na kouli zařízená;

1 americká opakovačka, Winchester, na 11 patron. K této výzbroji, které naštěstí na celé své cestě jen dvakrát proti lidem jsem upotřebil, dlužno přičísti dva revolvery a přes tři stopy dlouhý nůž zálesácký, v pochvě kolem pasu nošený;

1 bednička s tuctem dobrých amerických seker;

1 dtto se 4 tucty „machetes“ nožů. Ploché, ve formě nože na špici něco ohnutého, ve velmi jednoduchém držadle sedící kus zaostřeného železa, v délce 3–4 stop. Obyvatelům teplejší Ameriky nezbytný nástroj ku pracím v poli, lese, společník na cestách a zároveň zbraň, na Kubě např. nemálo obávaná;

2 balíky modrého kalika, v Evropě jen pro exotické národy vyráběného; cena 1 lokte v C. Bolívaru 24 kr.;

1 dtto „zarazy“ zde zvaného kartounu pestrých vzorů i barev. Cena v C. B. od 18–36 kr. za loket;

1 dtto červené, bílé a žluté látky (poslední nesetkala se úspěchem a byla všude odmítnuta);

5 beden po dvou plechovkách, každá o 25 litrech lihu jen asi 70 % silného. Cena za litr tou dobou v C. B. 1,20 zl. Ač třtina cukrová roste tu jak divoký bambus, líh, kořalka, tedy rum zde vyráběný, kolísá mezi 8 až 20 pesy (16–80 zl.) za 1 cargu (60 litrů asi);

1 bedna tlučeného i celého kamence asi 60 lb^[39], ku preparaci koží savců;

3 dvacetilitrové láhve v rákosovém obalu, tak zvané damesanas, naplněné slabším lihem;

1 dtto s domorodým, dobrým rumem „Conditio sine qua non“ pro mé lodníky;^[40]

1 bedna s broky a olovem;

2 pytle rýže, v celku asi půldruhého centu;

1 pytlík nepražené kávy;

7 plechovek à 5 lb sádla;

1 bednička 20–22 lb mýdla obsahující;

1 větší bedna evropských potravin, jako: cukr, kondensované mléko, americké maso v plechovkách, pepř aj.;

1 pletenec cibule a česneku, ve Venezuele u míšenců delikatesní přídavek do všech pokrmů. Pepř cayenský a láhev octa;

2 balíky z listí palmového, obsahující asi 50 lb tmavého cukru domorodého v homolkách, zvaných „papelones“;

1 bedna o 12 lahvích červeného vína a 1 láhev cognacu;

1 plechovka prostých lodních sucharů;

2 plechové okovy na vodu;

2 velké železné hrnce;

1 menší plechový hrnec na vaření kávy;

1 balík z listí palmového domorodého chleba „casabe“.

Vcelku tedy 60 rozličných a různé velikosti zavazadel a předmětů, k nimž ještě třeba přičísti dlouhá lana, souvadla, 3 vesla, kotvu, dva ranečky mých lidí a některé drobnůstky, by ve čtenáři správný pojem byl vzbuzen o složitosti mých zavazadel, obtíží s umístěním a pozdější perné práce s vykládáním, přenášením jich přes místa nebezpečná atd. Podotýkám ještě, že to bylo poprvé na mých cestách, kdy dovolil jsem si něco přepychu v potravinách i nápojích

evropských, pokud žaludku mému lahodily, a že družina má statečně pomáhala na jich brzkém zničení. Na cestách svých Afrikou odkázán byl jsem ve vnitrozemí jen a výhradně na chudá, většinou ošklivost vzbuzující, nečistě připravená jídla domorodců.

Počítal jsem, že takto vypraven, bez obav většího nedostatku, dostanu se až ve střední oblast Ria Negra, netuše tehda nikterak, jakých útrap, ba i hladu na cestě své zakusím!

Dne 16. prosince ráno skončili jsme umístění posledních nejcennějších mých zavazadel. Tato dána v popředí „tolda“ (též „caroza“ zvaného) a zde pomocí houní a pytlů rýžových utvořil jsem si své lože a sedadlo! Loď *Praha*, rozměrům mých zavazadel nevyhovující, tak se vyplnila, že místo toto bylo nepatrné a že jen s obtížemi jsem se vměstnat mohl. Moji „námořníci“ umístili se u stožáru a na přídě lodi, el patron vzadu u kormidla. Mimo ochrannou střechu sice, ale v plechovém kufříku, dobře uzavírajícím, tudíž proti dešti a vlnám chráněný, měl jsem malý výběr všeho zboží a všech nejn nutnějších potřeb, bych, až třeba mi bude míšencům, později pak divochům samým zbožím platiti, předně nemusil potřebných věcí dlouho hledati, bedny přesunovati a konečně bych u nich ukazováním velkého svého bohatství nevznítal závist, žebravost neb dokonce touhu po loupeži.

Na svých cestách býval jsem vždy takto opatrným. Zvědavým domorodcům, ať již v Africe, Jižní Americe neb Indoaustralii, spíše ony bedny otvíral jsem, kde předměty jim nepotřebné, neznámé, ba jejich pověřčivost, strach budící, jako např. předměty mé sběratelsko-fotografické výzbroje, byly sbaleny dohromady se zbožím domorodci málo potřebným a žádoucím. Ostatní zásoby měl jsem vždy v nepřístupném obalu a o nich tvrdil, že vesměs „léky“ obsahují. Dlouholeté mé zkušenosti kázaly mi zde tentokrát i jinak ke lsti, žel i lži, se utéci. Ohavná slova, ale upřímná! „Opatrní buďtež jako hadi – prosti jako holubice!“ Nikdo není k této zvláštní kombinaci protichůdných vlastností více nucen nežli cestovatel nebo turista v nebezpečné cizině. V jeden z kufříků a s vědomím všech svých plavců uložil jsem „veškeré“ své peníze na hotovosti 80 pesos! Sdílnost svou tím jsem odůvodnil, by lidé moji v případě nebezpečí, krádeží, snad i mé smrti věděli, nad čím nejvíce bdíti, co zpět poslati a zač jsou zodpovědnými, co jest v zavazadlech nejcennějšího. Tím snadno pojali domněnku, jakoby suma tato byla veškerým mým bohatstvím.

Nikdo netušil, že na nahém těle, kolem pasu v koženém opasku ukrývám nic méně než osm až devět liber tíže zlatých a stříbrných mincí, omnia mea...!

Rozloučiv se s caicarskými, chtěl jsem již před 10. hodinou vyplouti! Jenže v tropech cestovatel mívá a domorodci mění, aneb i třeba byli téhož mínění, potřebují k rozhodnutí více času – mnoha hodin, dnů, ba i několika týdnů. Stateční moji plavci nemohli se totiž jen tak lehce odtrhnouti od svého rodného krbu! V malé kocábce musil jsem pro ně! Žertovně, ale energicky sehnal jsem je dohromady a s jich kánoí vezl si je do Caicary. Jen jednoho z nich více jsme nesli, než vedli: loučil se příliš důkladně a nyní pod děsivou tíží chmur alkoholu protestoval proti cestě, pak bratříčkoval se se mnou tvrdě, že jsem nejhodnější „francéz“ na tom širém božím světě, jehož on ani na píď neznal. Ač prý jaktěživ žádného jiného Francouze ještě neviděl, uznal mne za nejlepšího z tohoto jemu legendárního lidu.^[41]

Slunce zatím stálo kolmo, ba byla již hodina s poledne. V největším vedru, kdy pobřežní písek sálal horkem jako vápenné pece a nad vodou jemná pára se zvedala, odrazili jsme *Prahu* od břehu! Skoro celá Caicara přišla se podívat. Kdejaký pes zuřivě štěkal a zlobil se, že polední siestu mu pokazili cizinci, neboť mně na pozdrav a sobě pro zábavu někteří z Caicarců stříleli z pušek a z revolverů. Vytáhl jsem vlajku na stožár a sedl ku patronu a ke kormidlu. Několik rázných odrazů palankou (bidlem) uvedlo nás mimo mělčinu. Proud chopil se lodi a mrštil jí dolů. Však zatím již rozvinuta a spuštěna velká čtvercová plachta (vela romana), jejíž zpodní cípy byly pak lanem přitaženy. Vítr s chutí opřel se do pasti mu vržené a nadul ji jako pytel. S mocným trhnutím poskočila si *Praha* a příd' svou do vln zabořivši svrhla některé z předmětů, křepčení takovému dosud nepřivykých. Ještě jeden úder větru, a já rychle přitáhl plachtu na tři čtvrti větru a řídě na kormidle vydal jsem se větru na pospas. Plným, dosti silným pasátem hnána, *Praha* rozběhla se proti proudu. Hnala se jako rozpustilá dívčice k tanci. Na odvetu přátelům vystřelil jsem všech svých pět ran z revolveru, a co na břehu pomalu lidé se rozcházeli i moji plavci na lodi předměty rovnali, vyplula za námi i loď druhá *La Pastora*. Oddechl jsem si a setřel pot s čela.

Konečně tedy přání mé uskutečněno: cesta na příč rovníkovou Amerikou započata.

* * *

Měl jsem loď, mužstvo, výzbroj, vše, po čem k uskutečnění z nejspolehlivějších mých plánů jsem toužil. Radostí srdce jaksi nepravidelně bušilo, na okamžik před očima dělaly se mi mžitky; nervóza, zimnice, či jen nadšení samo to bylo? Dnes, co v nevlídném podnebí, pod zachmuřeným nebem nepodařené zimy z deníku vypisuji, paměť napínám a dojmy dávno minulé oživiti se nutím, lekám se chudoby slova. A přece každá řádka toho, co neobratně třeba píši, mně jest živou představou a odpovídá viděné, procítěné tehdy skutečnosti,

velkoleposti scenérie říční, do níž vyplul jsem s *Prahou*. Jak ale cosi podobného u čtenáře vykouzliti? Mohutné proudy vod, z končin neznámých většinou ještě nikdy bělochem nenavštívených, valily se pod mou i kolem lodí, v níž cizincem vedená hrstka lidí domorodých, cáry svými nikterak nehodících se v přepych majestátní přírody, usmyslila si proti síle a zlobě elementu dráti se vpřed, krok za krokem do tajuplného nitra. S myslí rozpálenou a oním zimničním napětím, horečnou cirkulací krve, nevěda, zda to ještě choroba sama, či pobouření duševní, stál jsem vzadu o carozu se opíraje a drancoval jsem zrakem své okolí. Co kořisti tu bylo! Mnohý snad, jemuž by štěstěna též popřála tudy se plaviti, těchto mých řádků si vzpomena řekl by: „Kýhovýra, kvůli kapce velké vody, širokého obzoru, sluncem jasně ozářeného a okolí cizokrajného tolik řečí!“ –

Třeba býti cestovatelem z povolání a ze záliby, neotupělým dítětem přírody, ku matce své páskou vřelého pochopení přirostlým, jemuž každý pohled jejich očí, zbarvení, háv i vůně její k srdci mluví, třeba mu toho omamujícího pocitu býti si vědomu, že zvítěziv nad překážkami, kráčí půdou panenskou, málo nebo vůbec nikdy nohou bělocha znásilněnou, aby vzlet jeho a opojení byly pochopitelnými. –

* * *

Sotva zmizeli nám s očí zvědavci caicarští, děla se s námi malá proměna. Dokud dlel jsem na zemi, v oběť dvěma – třem osobám, hlavně půvabné krasavici Nieves k vůli oblečen byl jsem v šat vlněný a střihu čistě evropského. Soudruzi moji, třeba jich kalhoty a kazajky ukazovaly až povážlivé trhliny, a to na místech, které většinou nebývají počítány mezi nejpůvabnější části těla lidského, byli přec dle zdejších názorů oblečení. Patron dokonce měl košili a tuto dle pravidel i zákona venezuelské městské slušnosti ne přes, nýbrž v kalhoty zastrčenou! Nyní však „svlékaly se kůže“, z „pup vylézali motýlové“, *homo sapiens*, varietas „poloochočený“, vracel se k přírodě. Snědá, skoro černá těla vylézala zcela z přítěže šatů a u patrona i prádla. Ovšemže obvázal se kolem boků šátek, neb nataženy pozůstatky kalhot, spíše zbytky staletými válkami rozbitého praporce, nežli nejdůležitější součást společenského muže představující. Nejmladší z lidí, indián, mající asi toliko studu, co ho má pavián, teprve když celé své nahé tělo v slunci si byl prohrál, a zajisté jen z ohledu na mne cizince připevnil kolem ohanbí kus špinavého hadru a ve formě *T* prostrčil jej rozkrokem. Adamův fíkový list byl asi mnohem decentnějším, protože použito zde listu palmového příslušenství člověka z ráje vyhnaného k přírodě prvotní tím lépe označeno, než zde dělo se kouskem látky tovaru evropského, tovaru tak laciného, že při trochet dobré vůli a pílí zde ve Venezuele i nejchudší

mohl by si dovoliti i přepychu úplným oděvem třeba i při práci šaty nejvíce ničící. Já převlékl se v šat domorodý, jaký hlavně obyvatelé „llana“ nosí. Jsou to bílé neb šedivé kalhoty a z téže látky, bavlněné, i téže barvy kazajka, tak zvaná guariconga, která od bluz českých dělníků jen tím se liší, že zapíná se na dlouhou řadu knoflíků perleťových, 10–12 počtem, a u krku těsným límcem uzavřená umožňuje chudším, by místo košile buď nejjednodušší a nejlacinější bavlněné flanelky používali neb vůbec žádného prádla nenosili. Evropanům doporučuje se pro podnebí tropické prádlo vlněné! Náhlé přechody teploty jsou tu zdraví nejzhoršujícími. Nikde nenastydne se tak lehce jako v krajinách rovníkových. Já otužený však nosil jsem jen prádlo lehké, bavlněné.

Dva z mých lodníků byli indiáni, leč na otázku mou, jakého kmene příslušníky jsou (měl jsem je za Tapanity), zvali sama sebe „gente criolla“, „cristianos“ atd. Třetí byl míšenec, o němž těžko bylo mi říci, zda čistým mesticem byl či sambem. Obyčejně cestopisci v dílech svých o J. Americe přesně označují různé stupnice křížení ras jmény: mestic, terceron, cuarteron, mulato, zambo – atd., pojmenování, kteréž jen tak dalece jest správné, pokud jest povšechné; pokud ale jmény těmito jednotlivci mají býti označeni, nebývá přesným, any fyzické známky míšenců na první pohled, bez důkladných studií ku přesnému určení nestačí; ba toto vůbec nemožným se stává. Kde zdánlivě plod jen dvojitého křížení vidíme, smíchala se mnohdy tři plemena. Lid sám jen souhrnně označuje míšence: criollo, mestic, zambo (čti sambo) a mulato a nešetří tu antropologické přesnosti. Sambem mu např. každý míšenec ať bílé, černé a indiánské, neb jen indiánské a černošské rasy. Byl to el patron, jenž loď řídil, a s plavbou po Orinoku, pokud se poříčí od Caicary až k Urbaně dotýče, obeznámený. Jména obou indiánů byla: José a Rosario,^[42] patrona: Pedro^[43] Garcia.

Když Pedro Garcia odhodil svou guaricongu, objevila se mi jeho hrozně zmrzačená levice. Veškeré maso od ramen skoro až za loket vnitřní strany k tělu scházelo, tenounké rámě zdálo se jako kost jen koží zahalená.

Bylo to při plavbě řekou Apure a blízko vtoku do Orinoka, kde ráno z bonga ku břehu přivázaného přes palubu k vodě nakloněn, Pedro máchal hrncem od rýže, když tu jako střela vymrštila se hlava menšího kajmana a zařala své hrozné zuby v rámě neopatrného, jehož štěstím bylo, že pravou rukou křečovitě držel se obruby lodní a že na jeho srdcelomný výkřik několik kroků u kormidla stojící muchacho (chlapec, plavecký učeň) přiskočil a v pravé indiánské chladnokrevnosti uchopil kus dřeva a bušil jím do hlavy ještěra na štěstí malé

velikosti, takže několika málo pádnými ranami vytloukl mu z mozkovice myšlenku na lacinou a dobrou snídani! Z ruky nebožáka visely ale cáry masa!

„Co myslil jste si v tom okamžiku, kdy zařal se kajman a stáhnouti chtěl vás dolů? Jak udržel jste se a nepodlehli síle dolů vás táhnoucího zvířete?“ tázal jsem se míšence, ohnivě a s živými posuňky příběh mi vyprávějícího.

„Ah, señor,“ řekl mi a přitáhl plachtu, bychom mohli vítr „přeříznouti“, „zařval jsem jako zvíře a nohama obemkl ‚el muleton‘ (do paluby zaražený kůl, k němuž dolní provaz plachty se přivazuje), pravou rukou stiskl jsem a přidržel se obruby lodní, až nehty se mi začaly do dřeva, hotov nechat se spíše kousek za kouskem trhati, nežli povoliti a stržen býti do vody.“

„A jak jste se pak vyléčil, v C. Bolívaru, u lékaře?“

„Kdepak, vždyť byl jsem ještě 14 dnů na lodi. Kamarád jeden, který prodělal sedmiletou válku a mnoho viděl i uměl, nabrousil nůž a ořezal visící maso, jako když z vola maso řeže – co se smějete, vy p...s!“ – zakřikl přes carozu chechtající se své spolčníky, přiblíživší se sem z přídi lodi, kde nyní žádné práce nebylo –, „měl jsem chuť kopat jako osel zimarron (divoký, poprvé lasem chycený), pak mi pahejl horkou vodou páčil a obvázal listím ‚guasima‘. Trvalo to ale hezky dlouho, než se mi rána zahojila!“ – – –

Dostavše se těsně ku břehu velkého ostrova zvaného caicarským, jenž zde dělí Orinoko na poloviny a vadí rozhledu přes 8000 stop širokou plochu špinavě nažloutlého, hlavně hlinitým Apurem zbarveného veletoku, přehodili jsme plachtu a chytivše se opět větru, nechali jsme se vésti křížem opět ku pravému břehu pevniny. Poměrně velké vlny tříštily se o lodici. *Praha* občas poskočila si, zatančila na vlně, sem tam hrst tříštící se vody pokropila nás jako ve čtveračivém dovádění. Skoro prázdná sice, ale s malou plachtou a těžkopádná *Pastora* držela se pozadu.

Započatý o kajmanech a nebezpečných dobrodružstvích rozhovor náš rozpřádal se dále. Příliš obvyklé a vítané to zde téma, aby tak záhy opuštěno bylo! Na březích Orinoka a řeky Apure politizuje se sice také, o kohoutech a snědých líčkách žen a dívek se vypráví, zlomyslným pepřem zbarvené skandální historky o bližních i polodivoch jak chleba denního potřebuje, ale dobrodružství s kajmany, „tigry“ (jaguáry), divokými indiány, o hadech, nebezpečných rybách rejnocích (trnuchách), karibech jsou hlavní osou, kolem které otáčí se každodenní rozhovor. Že není vše věrné, co se tu vypráví, že bujná fantazie a cesta tolikera ústy mnoho zbarvila tak, že skutečnosti a vlastní události již jen málo se podobá, rozumí se samo sebou!

Že ale jistí spisovatelé pak vůbec vše řadí v povídačky, jest jen negativním pólem oné unáhlenosti, jejímž pozitivním jest opět přepínání, aby látka, o níž píše, nabyla zajímavosti, jich osobní příhody hávu hrůzostrašných dobrodružství. Gerstaecker, který např. přeže všecko varování domorodci přeplaval říčky neb koupal se na místech za nebezpečná vyhlášených, aniž jej cos kouslo, sežralo, pohrdavě mluví o kajmanech aj. Jiní opět jsou rekordními mistry v přepínání a vyhánějí svému čtenářstvu husí kůži. Naštěstí celá řada, většina nynějších opravdových cestopisců, nepopouští uzdy své „fantazii“. Pravda o kajmanech a krokodýlech^[44] jest následující:

Některá místa Orinoka, ještě více však řeky Apure a Portugueza, Meta a Guaviare jen hemží se krokodýly a kajmany. První jest snadno od druhého rozeznatelný špinavě žlutou barvou, špičatější tlamou a výřezem pro čtvrtý spodní zub v hořejší čelisti i dokonalou blánou na zadních nohou.

Někde vídal jsem jich 5–6 kusů na jedné písčíně ležeti; kdysi z dlouhé chvíle bavil jsem se počítáním kolem nás plovoucích nebo na břehu viditelných krokodýlů a kajmanů a napočítal jsem jich přes šedesát kusů za necelé dopoledne. Jinde opět uplynul skoro celý den, nežli uzřel jsem jednu z oněch odporných hlav na hladině vodní, ploše, jako kus plovoucího dřeva, sotva znatelných, malých i velkých.

Největší krokodýl, kterého zastřelil jsem později v peřejích středního Orinoka, měřil 25 a půl stopy od špice tlamy až ku konci ocasu. Domorodci apurští tvrdí, že někteří ctihodným stářím vynikající patriarchové dosahují délky až 30 stop. Sám kajman úplně vzrostlý dosahuje velikosti kolem dvaceti stop. Nápadno jest, že jak krokodýl, tak i kajman jest zjevem velmi vzácným v takzvaných „černých vodách“, totiž v průhledných sice, ale barvy ztemnělé tak, že – jsou-li hluboké – zdají se tmavohnědými, mnohdy až černými, kdežto ve sklenici vypadají skoro čisté, jen nepatrně do hněda zbarvené. Příčinou toho jest nejspíše, že tu méně ryb a méně kalné vody, v níž – jak samo přísloví říká – nejlépe se loví. Na řekách černých vod – a těch v Jižní Americe několik velkých a množství malých – cestovatel oddechne si. O dvě jeho nepřátel tu méně: moskytů a roztomilých pozůstatků světa předpotopního, obrovských ještěřů, jichž špičákům ve třech dílech světa tisíce lidských životů ročně padne za oběť! Neboť nelze upříti, že poměr mezi krokodýly, resp. kajmany, a člověkem samým není nikterak přátelský. Aspoň ne všude.

Některé řeky, laguny atd. rozhlášeny jsou, že přechovávají „caimanes bravos“, zlé kajmany, jiné opět „c. manzos“, „krotké“. Třeba zdál se nám tento lidový názor podivným a

rozmarným, zakládá se na pravěké zkušenosti lidu a srovnává se většinou s pravdou. Jsouť mnohá místa, kde, ač kajmanů neb krokodýlů dosti, i mládež – ovšem jen na mělčině – se koupá, kdežto jinde zuřivost a dravost příšerných těch netvorů jde tak daleko, že lidé jimi z kocábky, lodi samé vytrženi byli; že lidé neopatrně se koupají, ba mnohdy – většinou ženy a děti vodu jen nabírající – skoro ze samého břehu, ani do vody hluboko nevkročivše, co by jen kotníky si omočili, uloupeni, strženi do vody a sežráni byli, přihodilo se každoročně jak na Orinoku, tak na jiných řekách jihoamerických.

Ve Venezuele ovšem Orinoko a některé z jeho přítoků mají nejhorší pověst! Na počet obyvatelstva a množství ještěřů, jimiž zdejší vody se hemží, věc není tak hrůzostrašná, aniž jest lidských obětí tolik, aby každému cizinci, hlavně v městech bydlicímu aneb jen v jistých krajinách a krátký čas cestujícímu, takřka před očima se odehrála. Dlouholetými svými cestami a životem loveckým, tedy vždy v přímém styku s přírodou a všemi jejími stránkami, ať dobrými nebo zlými, já sám zajisté nejlépe psáti bych mohl o nebezpečích s krokodýly aj. Při dostatečné opatrnosti cestovatel nemusí se obávati; ovšem koupati se ve vodách, kde potměšilá očka a zelenavá nebo špinavě nažloutlá políčka na povrchu se objevují, bylo by více nežli lehkomyšlností, nežřídka krutě potrestanou. Většina ještěřů, kromě těch, kteří maličtí a bojácní přede vším neznámým prchají, chňapá po všem, co ve vodě se ukáže a z masa jest, ať zvíře nebo člověk, a jen proto při hromadném plavení divokého skotu smělymi plavci llan přes velké řeky, jakou jest např. Apure, málo neštěstí se přihodí, že kus dobytka, kůň neb člověk sám zahyne „vodním dravcem“, poněvadž i nejdřežší krokodýl řvaním a hulákáním pastýřů i lomozem, způsobeným masou zvířat s vodou zápasících, z klidu svého vyrušen (a krokodýl jest vzorem flegmatického klidu) „běže do zaječích“.

Ostatně nejen o lidech, ale i o zvířatech vůbec a v našem případě i o těchto ještěrech známo, že různost charakterů podmíněna okolnostmi, výchovou, trávením dobrým neb špatným. Jsouť i mezi krokodýly, ne-li dobráci, aspoň příliš lhostejní, aby si práci dali pořádati honbu na člověka. Avšak jsou také jiní – a to jsou právě rozhlášení lupičové, jichž zlé skutky připočteny bývají na vrub této celé, zajisté na naší planetě staré rodiny. Jihoameričané říkají těmto: „caimanes cebados“, kajmani^[45] „zmlsaní“. Tací stávají se vskutku postrachem celých vesnic! Nejen ve vodě číhají na příležitost, kde mohli by se zmocniti člověka, jehož maso již ochutnali, nýbrž odváží se i na souš kteroukoliv dobu, tak dobře ve dne jak v noci, vyřítí se z vody a na břehu stojící svou kořist za nohy uchvátivše, prchají s ní do vody, jiní překotí šlehem svého mohutného ocasu kánoi, neb nízkých-li jest tato obrub, vymrští se a z ní

vytrhnou si kořist, třeba se tato, jako můj patron, nad vodu nenaklonila, aniž v ní rukou máchala.

Od Ciudad Bolívaru až do Urbany zjistil jsem 8 případů, kdy lidé padli za oběť odvážlivosti a lidožroutství „krále řek jihoamerických.“

Bych i jiným autorům popřál slova, dr. Sachs ve svém již jednou zde citovaném a velmi strážlivě psaném díle píše o apurských kajmanech:

„Zuřivý boj veden jest zdejšími domorodci proti těmto říčním tyranům, ovšem jen tehdy, když přesilou lze je napadnouti. Ne snad proto, že doufají tak jich počet, kterých jest nekonečná legie, zmenšiti, nýbrž z téže pomstychtivosti a trpkosti slabšího proti svým nepřátelům, již námořník veden, nezná lepší zábavy a šťastnější příležitosti nad lov a zabítí žraloka. Žádný rok nemine, aby v této vesnici (Camaguan) nepadla aspoň jedna lidská oběť krvelačným ještěřům. Obyčejně bývají to vodu nabírající ženy, které otupeny zvykem zapomínají nebezpečí a jsou neopatrnými. Kajman, který okusil jednu masa lidského a ztrativ bázeň přesvědčil se, jak snadný jest taký lov, stane se velesmělým a útočným, že ve snaze oblíbené krmě se zmocniti odváží se za loupeží i mimo svůj oblíbený živel. Očití svědci vyprávěli mi, že před několika týdny před mým příchodem rybář, jenž ve své kánoi u břehu přivázané sedě na udici ryby chytal, zezadu uchopen byl podobným „zmlsaným“ a z lodi vytržen. Několik osob bylo svědky tohoto případu a zřetelně viděly, jak nešťastná oběť, nežli pod hladinu vody stažena byla, pudem neb chladnokrevností vedena, marně snažila se zachrániti zde obyčejným, dle domnění jediné možným způsobem, totiž zatětím prstů, nehtů v oči lupiče...“

Já sám z vlastní zkušenosti své lovecké přesvědčil jsem se o lidožroutství krokodýlů, zvykem vypěstěném, a honebním sportu za člověkem. Nejlepší toho důkaz provedl jsem, dav před lety sám sebe za vnařidlo „zmlsanému“ krokodýlu, který v malé černošské vesnici Ninpu na horním toku řeky Gambie uloupil ženu a dvě děti v jednom roce a za vepří v noci odvážil se až do vesnice samé, nedaleko břehu se rozprostírající. Svou velikostí byl všem obyvatelům i mně samému znám a v řece, vždy kolem „přístaviště“, často vídán. Marně střílel jsem z obyčejné své brokovnice, ovšem koulí, po netvoru. Snad chyboval jsem, snad kulaté koule zploštily se o tvrdé jeho pancíře! Tu jednou večer za úplňku podlehl mé lsti. Vida uprostřed řeky jeho hlavu po kořisti slídící, chodil jsem po břehu u samého kraje vody, do níž větví jsem tloukl tak dlouho, až spatřil jsem, jak hlava proklínané bestie zmizela, znamení, že krokodýl potopil se, aby – jak správně jsem soudil a jak ještěři tito ve zvyku mají – tiše a pod vodou

plavil se ku břehu a zde pojednou vymrštil se a kořist uchopil! Několika skoky octnul jsem se u houštiny, vroubíci lesík asi dvacet kroků, pro panáka z listí a větví zhotoveného a mými šaty oděného, kterého na tenkém provázku hodil jsem před houštinu a sám skočil několik kroků nalevo s dvojkou v ruce za malý keř, pomocí provázku vnadidlem pohybuje, aby pohybem i šustotem zdálo se živé. Ač pochyboval jsem o zdaru svého nápadu, úspěch nedal dlouho na sebe čekat: jen několik metrů od břehu, jen na chvíli objevila se očka neprozřetelného, tolik lidské lsti netušícího, na to zmizela a za chvíli tíše, na místě zcela jiném nežli jsem očekával, a to o několik metrů výše, pomalu a pozorně vylézal obrovský ještěr a plížil se kolem mne samého, aby nejspíše budoucí kořist svou obejda, z lesa, z houští ji přepadl. Dostav krokodýla na ránu, tak blízko, že každou podrobnost jeho krunýře jasně ve světle měsíčním jsem viděl – ploužilt' se kolem mne vzdálen sotva deset kroků – vypálil jsem obojí náboj kulí i sekaného olova jemu do boku, že pažbou udeřen a poloslepý kouřem domníval jsem se, že hlavně mé pušky praskly. Než ale vzpamatoval jsem se, písek lital kolem a pádící ještěr s takým lomozem, s jakou dříve tichostí plížil se na souš, mrštil sebou do vody.

Druhého dne celá vesnice zúčastnila se v loďkách hledání, ale teprve večer našli jsme naduřenou, obrovskou mrtvolu v zátocce, zachycenou stromem z břehu skáceným! Za velikého jásotu asi 9 metrů dlouhý, nedávno ještě zlořečený lupič vytažen na břeh, kde hlavně příbuznými uloupených a sežraných ve vzteku za nejhorších nadávek rozsekán a vláčen byl; i zuby, později jako amulet nošené, jemu zvyráženy. I zde ve Venezuele (v deltu orinockém) poštěstilo se mi pozorovati podobný manévr u kajmana, jenž na břehu ku pasoucímu se jelenu zezadu chtěl se přiblížiti, až ranou tentokráte dobré kulovnice – pošramocen, zpět do vody uprchl, aby tam mezi kořeny mangroví bídně skončil svou hříšnou existenci.

Průběhem líčení své cesty budu míti častěji příležitost zmíniti se o zvycích kajmanů a o lovech mnou na ně pořádaných.

Při zmínce o samotné plavbě mé po Orinoku nemohu opomenouti tří jiných vodních, venezuelským obyvatelstvem obávaných živočichů: jsou to předně dravé rybky „caribes“ (viz obr. 37), které již svým jménem připomínají na divoké kdysi a loupeživé indiány Kariby; jsou více postrachem ve mnohých vodách, hlavně v malých říčkách „llanosů“ nežli obrovští ještěři, dále rejnokovitá trnucha ježatá, nebezpečná svými pilovitými ostny velikosti malého perořízku, jichž jedovatost někteří badatelé potvrzují, kdežto jiní ji popírají, a konečně úhoř elektrický, s nímž nahodilý dotyk plavcův – ryba jinak jest nevýbojnou – měl by vzápětí úder elektrický, dostatečně silný, aby plavec omráčen utonul. V tekutých vodách, velkých řekách

úhoř elektrický buď jest vzácnější, buď maje volný pohyb vyhne se člověku, aniž užije své vhodně zařízené baterie elektrické za zbraň a v sebeochranu proti němu. Jinak tomu jest v řekách malých, v lagunovitých „morichales“, kde mnohdy pospolitě po tuctech samičky a samečkové odděleně shromažďují se a kde nebezpečí brodícím nebo přeplavujícím se domorodcům skutečně není nepatrné. V díle jiném svého cestopisu, kde načrtnouti hodlám ustálený pobyt svůj a činnost sběratelskou ve východní Venezuele, jak úhoři elektrickému, tak rybkám „caribes“ budu nucen opětovně a obšírněji věnovati svou pozornost.

Podobně jako úhoři električtí také „caribe“ jest v Orinoku a jiných velkých řekách člověku méně škodný. Řeky jako Apure, Portuguesa, Oritocu, Tigre, Guanipa a všecky potoky, co jich do tisíců počtem jest na nezměrných rovinách východní, západní a jižní Venezuely, jsou rejdištěm těchto snad ze všech ryb nejkrvelačnějších. Běda zvířeti poraněnému, je-li nuceno do vody se vrhnouti! Jeho kreví přilákány, jako drobné ryby vod našich – kde se vzaly, tu se vzaly – ženou se za drobtý jim hozenými ode dna i ze strany: tak bleskurychle přichvátají „caribes“ a svými pilovitými zuby, ostrými jak břitva, vrhnou se se zuřivostí buldoka, a každé chňapnutí chrupem jejich stojí ubohou kořist kus utrženého masa! Je-li břeh vzdálen, oběť zahyne aneb, dosáhne-li ho, vyleze z vody ztýrána a na mnoha místech „na kost ožrána“, jako pospas blízké neodvratné smrti. Ale i tam, kde zvíře raněno ještě nebylo, postará se rychle o to některý po „soustu“ ženoucí se „caribe“, aby v nejbližším okolí poranil plavícího se živočicha, ať člověka nebo zvíře. Několik kapek krve postačí, aby na toto znamení všichni lupičové přihnali se ku kořisti!

Llaneros, mají-li svého koně, mezka nebo sebe sama přeplaviti přes říčky cariby příliš pověstné, brání se lstí: hodí kus krvavého masa do vody, a když proud zanesl jej doleji, rychle plaví se nebo brodí výše proti proudu; kolem masa a o ně rve se, kdejaký carib tou dobou v místech těch se potuloval.

Mnozí z autorů črt jihoamerických ovšem i toto nebezpečí nakreslili barvami až výstředně hrůzostrašnými, a jest jen litovati, že pisatelé sami nestali se působivým dokladem ke svým fantastickým povídkám o řekách, kde o nešťastného, anakondě např. unklého člověka perou se navzájem krokodýlové, caribové a spol.

Soudruh můj p. J. B. byl dvakráte, já sám jednou kousnut caribem, jehož vinou to ovšem nebylo, že lezli jsme, kam jsme neměli! Kalhoty, v nichž z opatrnosti koupali jsme se v malé polovyschlé říčce poblíž pobřeží, pochybuji, že u smělců těch a ze stanoviska kulinářského našly náležitého ocenění. Kousnutí bylo tak „neurvale“ prudké, že s látkou zároveň utržen

kousek masa, který jen neradi věnovali jsme takto na oltář drahé zkušenosti a přímému názoru přírodovědeckému. Hojení, hlavně příteli J. B., ono zranění stalo se na místech snadno se zapalujících, dalo mnoho starostí a vyžadovalo častých obkladů antiseptických.

Síla čelistí a ostrost zubů rybký velikosti od 10 až 18 cm, v jaké já je vídal a chytal, jest podivuhodná, a kdykoli nucen byl jsem tuhou carne seca pojídati, bývaly mým zbožným přáním zoubky caribů. Tenčí udici, drát mosazný překously, když lehce a ve velkém počtu jsem je chytal, mnohdy s rychlostí a přesností drát štípajících kleští anglických. Všetečnému klukovi, který strčil ruku do nádoby, kam z udice sňaté ryby byly házeny, jeden opět obživlý mstič svého plemene ukousl koneček malíčku, případ, jež sám zaručiti mohu, neb zastával jsem zde nevděčnou a ničím mimo „muchas gracias“^[46] a prosbou o cigarety nehonorovanou mi službu ranhojiče.

Ku popisu posledního z trojice obávaných netvorů říčních příležitost podá mi nehoda již druhého dne nás stihnoucí. O vodním hadu anakondě zmínil jsem se již v první kapitole; podobně se svým mořským soujmenovcem straší více na papíře nežli ve skutečnosti. Její jsoucnost i občasné choutky za masem lidským, žel, že upříti nelze, ale případy, kdy anakonda nebo pozemní hroznýš královský člověka, obyčejně nedorostlého neb ženy, se zmocnil a je pozřel, náleží ku vzácnostem.

O jednom však ještě tvorů, s vlnami orinockými laškujícím, nemohu nezmíniti se, který neškodný, obyvatelstvem uctívaný, patří mezi nejcharakterističtější zjevy říše přírodní vůbec a velikých řek tropické Ameriky zvláště. Jest to delfín sladkovodní,^[47] zde „tonina“ zvaný, který již od C. Bolívaru v četných exemplářích mnou byl viděn, ale dosud úplně opomenut. Z nevděku snad, že jest to savec úplně neškodný a že se studem sám o sobě musím vyprávěti, jak povinností sběratelskou nutkán, stal jsem se krvelačným a střílel po zvířatech, po nichž ani míšenec, ani indián neodvážil se mířiti. Marně namáhal jsem se od míšenců a indiánů španělsky mluvících zvěděti původ a odůvodnění jejich pověry! Odpovědí bylo buď: „To není dobře, to se nemá dělat!“ nebo pokrčení ramen a odvolání se na tradici rodičů, od nichž vždy slýchali, že zabití toniny způsobuje neštěstí. — —

Praha i Pastora skoro majestátně — jako dvě obrovských labutí — pluly opět k ostrovu Caicarskému; na protějším levém břehu ležela malá vesnice Cabruto, asi 5–6 chatrčí, kterou obyvatelé již dvakráte byli opustili pro hojné a smělé jaguáry, kteří tu vepře nebo psa, tu i onde člověka zadávali. Tak aspoň vyprávěli mi moji plavci.

V pět hodin přirazili jsme k malému ostrůvku, „Kapucín“ (El capuchino) zvanému, kde jsme utábořili. Ostrůvek nejspíše nazván tak po některém členu misie španělské, před 80 lety zde působící, který přenocoval zde, ostrůvku, snad i u indiánů bezejmennému, dědictvím zanechal jméno řádu, jehož byl příslušníkem. Podobně i v mnohých krajinách i po mně různá místa pojmenována.

Teprve půl hodiny po nás přistála *La Pastora*. Krátce teprve před šestou hodinou ulehl vítr. Byl nám nad obyčej příznivý. Od srpna až do dubna věje pasát (východní vítr) denně od časného rána do 5–6 hod. večer, buď po celý den, neb s polední přestávkou, která trvá buď od 11 do 14 hod., neb od 10 hod. až do půl třetí, jak aspoň na cestě své jsem pozoroval. V takzvaném deštivém počasí, od dubna do srpna, vějí větry západní nebo jižní a ztěžují velice plavbu proti proudu. Doba mé cesty byla tudíž volena velmi dobře, již ve příčině suchého počasí, trvajících tu – severně od rovníku – od konce srpna do 1. nebo 15. dubna, kdežto touže dobou jižně od rovníku panuje pořadem obráceným období dešťů periodických. Pravidla ta nejsou bez výjimky, nýbrž podléhají vlivům meteorologickým, výšce nad hladinou mořskou i množstvím vegetace, takže i v takzvané době suché prší, někde málo, někde mnoho, v horách Karibských na pobřeží venezuelském, např. v Guacharu prší – jak domorodý vtip tvrdí – ročně až třináct měsíců!

* * *

První můj nocleh v přírodě samé na vlastním Orinoku! Obě lodi přitáhli jsme na písčinu, *Prahu* zakotvili a ještě lanem upevnili na „palanku“ (lodní bidlo), vraženou do samého břehu. *Pastoru* držela dvě lana, přivázaná na kolíky v písku. Utábořili jsme se na písčíně, která se táhla od křovinatého břehu asi 30 m do opadlého Orinoka.

Tři z mých mužů – dva s machetami, třetí s puškou – ploužili se křovím, slídíce po palivu: několik stromků nemilosrdně porubáno, jich tenké rovné kmeny, vždy tři a tři zaraženy šikmo do písčiny, k sobě nakloněny a provazem svázané tam, kde stýkaly se v trojnoži. Na dva takové pevné sloupce dala se velmi pohodlně přivázatí hamaca; přes moji pak hozena síť, ač věru skoro nebylo jí potřebí. Jen málo moskytů v noci nás obtěžovalo, ve dne, díky větru a plavbě středem řeky, ani jednoho nezaslechl jsem vítězně zpívati, aniž zhlédl dorážeti na politováním hodné své oběti. Jak jinak a krutě jinak bylo tomu později! –

Několik kusů suchého dřeva, které s sebou jsme vezli, sloužilo za podklad velkého ohně, celou noc udržovaného. Moji druzi snesli dostatek dřeva na zbudování velké hranice, kteréž,

třeba by ovšem nebylo suché, žářem původního ohně brzo dosušené vzňalo se a hořelo za veselého praskotu, až několik ptáčat v křoví k spánku usedlých poděšeno odletělo na pevninu hledati si lepšího noclehu. Naše „kuchyň“ z lodi snesena na souš a Garcia, který ze všech nejméně byl špinavý, dobrovolně přihlásil se za kuchaře. Tři kameny, jež jsme schválně proto s sebou vzali, postaveny na zem, by místo třínože nesly velký železný hrnec, kdežto pro menší, jen k ohřívání vody určený, vezl jsem s sebou malý železný podstavec.

Poslední ještě půl hodinky, zbývající mi po přípravách k utáboření, použil jsem k obchůzce přírodovědecké, která zde na malém ostrůvku setkala se s úspěchem pranepatrným. Jen několik užovek prchlo do vody, několik opožděných Cicindel odlétlo s písku do křoví, by na listech přespalo; vrátil jsem se brzo.

Vodou se brodě vylezl jsem na *Prahu* a z přídě – tedy dosti daleko od břehu – kde hloubka řeky byla asi 2–3 metry a proud silný, změřil jsem teplotu vody 29,3 °Celsia! Tu vodu jsme pili. Měl jsem ovšem dobrý nápad vézt s sebou chladiče z nevypálené hlíny, obyčejné nejen v okolí středozemního moře, nýbrž všude v tropech, kam vnikl vliv Evropanů. Španělé jmenují praktickou tuto nádobu „el cantaro“, zdejší domorodci zvou ji „tinaja“. Velmi pórovitou stěnou „potí se“ voda a ochlazuje se tak, že sklesla mi teplota její až na 22 °Celsia.

Zatím volán byl jsem k večeři. Na počátku naší cesty menu bylo velmi bohaté; měli jsme ve vodě se suchým masem (*carne seca*) a s cibulí vařenou rýží, pak černou kávu se sucharem. Dezertem byl domorodý sýr (uschlý tvaroh) s papelonem (cukrem třtinovým, hnědým jako pražená káva). Ráno, v poledne a večer, každodenně jedli jsme totéž, jen tehda se změnou, když ulovivše něco, místo suchého masa vařili jsme s rýží čerstvou zvěřinu, nebo když ryby, kterými Orinoko tak jest bohaté, solí potřené pekli jsme nad žhavým popelem. Vůdce výpravy tentokrát rozmařilým choutkám svého žaludku více a častěji vyhovoval, nežli na dřívějších cestách jeho bylo mu možno: mastil si rýží máslem z plechovek nebo míchal je se zavařeným masem severoamerickým, ráno dokonce pil kávu s kondensovaným mlékem. Žel, že krásné ony dny aranjeuzské, totiž dolnoorinocké, neměly dlouhého trvání!

Mé mužstvo rozdělilo se na dvě skupin. Každá měla svou společnou nádobu, z které, pokud lžice dostačily, těmito nebo narychlo ze dřeva zhotovenými lopatkami se jedlo. Já ovšem, třeba uprostřed jich sedě, jídal ze svých nádob, však bedliv vlastních zásad, že co pánu dobré, aspoň k ochutnání má též dáti svým podřízeným. Hlavně ve styku s divochy nemohu cestovatelům sdostatek doporučiti vzájemné, pokud možno, s nimi lože, dělení se o jídlo, pojídání jeho z téže nádoby, z které divoši společensky se krmí, byť jen třeba málo a jako na

ochutnání, dále pak sebevědomé sice a hrdé vystupování, ale zároveň okázalé hlášení se za jejich přítele a společníka, jenž doma i v lese, na lovech i v kánoi s nimi jest zajedno! Veselou mysl, nevšímání si žen a předcházení si přízně starších mužů, hlavně ale stařen a dětí – vše to jest neklamná záruka získání si přátelství. Mé cestovatelské úspěchy, že i tam, kde jiní byli zavražděni, nebo – jak předčasně o tom se zmiňuji – kde např. i celá výprava mladého napůl Pařížana generála V. P. zahynula, já týmiž místy neobtěžován prošel, spočívají v těchto zásadách, k jichž provedení ovšem třeba mnohdy velikých sebezapření, otupeného čichu a silného žaludku!

Však ne všude a beze změny lze s prospěchem pravidel těchto užití ve styku s domorodci, nejméně mezi drzými černochoy ve většině afrických oblastí. Styk s indiány Střední a Jižní Ameriky jest většinou snadný, ne tak jejich fyzická pomoc, jako najímání atd. Avšak přesto černocho podnikavému, jenž velmi rád čachruje a vydělává i s větší aspirací po zboží cizincově touží nežli indiferentní indián, právem sluší přednost několikeronásobná! ...

* * *

Ještě jsme nedovečeřeli, když tu zahalil nás stín noci rychle přikvapivší, jakoby se dočkati nemohla, kdy jejími křídly krytí dravci, kterým jas slunce odporný jest jako krtkům, budou moci loupiti. Náš oheň po jedné straně zlatého lesku dodával a skotačil po větvích a listí malého nedorostu, takže něco hmyzu, který zde chtěl přenocovati, roztrpčeně a omámeně, nejdříve kolem svého lože, pak kolem svůdného a zrádného ohně poletovalo zarputile jako člověk umíněný, jenž střemhlav řítí se ve zkázu. Na druhé straně vrhal dlouhou ohnivou vlečku po ploše proudící vody, až ryby zvědavé hrnuly se sem v obdivu neznámého zjevu. Když tu setkaly se slabší se silnějšími, hned osobní prospěch, loupeživost nad zvědavostí zvítězila: hup! jak vyšvihla se v oblouku nad vodou prchajíc, onde jen rozčeřila hladinu vodní záchranným letem, po samé hladině vodní jako stříbřitý šíp vodu brázdíc, ryba, o jejíž maso usiloval nějaký větší dravec! Hlava ještěra po proudu plavícího se změnila směr a blížila se k našemu břehu, jedna, zde druhá, tam třetí – a zmizely opět, když přiblížil jsem se ku břehu.

Některá přišla mi příliš do rány, abych šetřil patron; má cesta po Orinoku vůbec byla krokodýlům a kajmanům neblaha; kdybych před soudnou stolicí zodpovídati se měl z hromadného vraždění mnou nenáviděných tvorů, jichž oprávněnosti k životu v přemoudré, prý, přírodě – kde vše má své „proto“ – nikdy dobře jsem nechápal, rozsudek zněl by: „Stonásobně vinen.“ Sotva zarachotila rána vzduchem, ještěr buď chyben klidně zmizel, nebo

hlupák čekal, až druhá lépe mířená přesvědčí jej, že to není hrom ani ston padajícího stromu, nýbrž hulákající a smrtonosná zbraň, která tu v době, kdy ani mráčku na nebi, hlomozí jak za dob „tornád“ (bouří), duní děsné rány a ruší klid přírody!

Nepříjemně polechtán, jako delfínové za hry činí, obrátil se kolem své osy, na chvíli zaleskla se v měsíčním jasu nažloutlá běl jeho břicha a „dračí“ pazoury, pak potopil se.

„O jednoho car... a méně!“ volali moji průvodčí, na písku se povalující, jimž tato podívaná na střelbu do úhlavních nepřátel působila nemalou, škodolibou radost. Rány z mé pušky pobouřily široko daleko okolí! S protějšího břehu volavky překvapené družka družce mrzutost oznamovaly, někde daleko napravo od nás pekelný rámus spustilo hejno papoušků, z nitra pevniny pak, za námi ležící, vřešťan, nejspíše sám pantáta – dle hlubokého hlasu soudě – bručivě upozorňoval členy své rodiny, že dnes není vše v pořádku. Občas jiný tenčím hlasem, pokud u vřešťanů lze o této vlastnosti hlasu mluvit, projevoval s ním svůj souhlas. A opět ticho, ono ticho velké, neprohloubatelné ticho, o němž paradoxně řekl bych, že mluví řečí bohatou výrazy a zbarvenou tolikera melodiemi, ono ticho nekonečných lesů i vody, z nichž málo neb vůbec nic nevypráví ti o člověčenstvu, jeho snahách, pracích, bojích i vítězstvích. Zde nad malicherností lidského žití a tvoření žádná skála nebděla, žádný strom neskláněl své koruny, jen příroda sama zde povolna, s hlasem zamželým, plná tajnůstkářství, jen svým vyvolencům pošeptává verš za veršíkem některé počáteční kapitoly obrovského eposu všehomíra. Ovšem spí-li tvoji soudruzi –! Jak rušivým zdá se lidský hlas v tomto tichu – a jak přece vítán opět, když chmura zasedla ti v hrud', tesklivost vyvolána hrozivým mlčením, tmou neb jen nočními stíny v duši tvou padajícími! Šťasten cítí se běloch, pralesem bloudící neb jen se potulující, uslyší-li opět hlas lidský, třebaš byl to divochův, mluva mu nesrozumitelná! –

Nabažil jsem se střelby a usedl si v písek jak kamna vyhřátý, že houni musel jsem si prostříti, hezky opodál, skoro na konec ostrůvku, by všední hovor mých lodníků mne nerušil.

Několik sladkovodních delfínů připlavalo poblíž našeho ležení, jako koně odfrkávalo si, vyráželo vzduch s vodní parou smíšený, a skotačilo jako houf koupajících se dětí. Není pouhou bajkou tvrzení domorodců, že tyto „nymfy orinocké“ – nebesa odpusťtež mi přirovnání! – podobně jako „los caimanes“ zamilovány jsou do záře ohňů, v jichž odrazu na vodě prý se samolibě zhlížejí. Bates a jiní, a dle nich i Brehm, tvrdí, že shromáždivše se v hojném počtu tak dovádějí, funí, „bubnují“ atd., až tábořící na březích Amazonu obyvatelé nuceni bývají zhasiti oheň, chtějí-li vůbec spát. Mně se nic podobného po celé mé plavbě J. Amerikou nepříhodilo, a více než asi půl tuctu „tonin“ shromážděných nikde jsem neviděl. –

Pak bylo opět ticho. Lehl-li jsem si na písek nebo přiblížil se ku křoví, tu postřehl můj sluch ovšem víření a znamení života zraku utajeného. Na březích Orinoka, podobně jako mnohde jinde, písek, hlavně ale některé žulové balvany „zpívají“ podobně jako z kamene tesaní obrové egyptských faraonů (Memnon aj.) a sfing. Že písek zvučí vzdušní vibrací, vlastním třením se v pohyb vzduchem přivedený a unikáním tepla spodních vrstev, přesvědčil jsem se několikrát. Pověstných „lajas hechizadas“ „očarovaných balvanů“, které z rána nebo pozdě večer silným hlasem plavcům prý již mnohdy věštily blízkou smrt,^[48] jsem, žel, nikdy neslyšel. Ač i mně byly by bývaly oprávněny mnohou nepříjemnost věštiti.

Záchvěvy organického života pak, jež v houšti postřehl jsem, ke štěstí našemu nebyly tu ony koncertní, hromadné, sborové zpěvy moskytů, nýbrž jen nepatrné bzučení a třepotání křidélek chudé časové hmyzové fauny. Na noční koncert zvířat, Humboldtem tak krásně vylíčený, marně jsem čekal. Šel jsem k svým soudruhům! Nalezl jsem je zabrány do vypravování bájí. Člověk na celém světě jest stejný. Večer u ohně, hlavně dlí-li mimo svůj příbytek, když v bizarních stínech a neurčitostech noc kolem splétá závoj a v něm halí, co za dne v lesku slunce jen se smálo, neb na moři, kde majestát nedohledných vod jeví se ještě nekonečnějším a hrozivějším: tu lidský duch kove si pouta, druh druha spíná v strach, v pověru zjevů nadpřirozených. Nejen míšenci, nýbrž sami jihoameričtí praobyvatelé v podání generace generaci vyprávějí si rozmanité legendární pověsti, hlavně ale bajky zvířecí, někdy naivní jako jejich tvůrci, mnohdy ale překypující humorem a znalostí zvláštnůstek zvířecích. Některé z těchto posledních zde na Orinoku a Amazonu zapamatoval nebo napsal jsem si a příležitostně seznámím laskavého čtenáře s nejvýznačnějšími z nich.

Ve svitu, horkem a parou zamženém, leskly se tuto noc hvězdy. Jeden po druhém ze soudruhů ulehali, oheň dohořival a opět nasycen vyšlehl, koupaje ty bronzové neb černé tváře zažloutlou znovu červení jako koncertní kreslíř světlo a stín, tvoří-li a hned ničí nekonečnou variaci kreseb. Patron Garcia chrápal již; se smíchem jeho podřízení viklali mu ložem, aby, prý, snad chrapotem svým kajmany nepřilákal. Čím výše stoupal Orion, tím blíže po zemi přisunovali se k našim visutým ložím a za oheň svými vlastními povídačkami postrašení improvizátoři. Nejen kajman, ale báječný tvor, brzo muž obr, brzo obrovský had v noci z vody vylézá a otroky do svých podvodních skrýší loupí! Brazilané podobnou svou bajkou více se mi líbili, jenom dívku – krasavici za lup mu přisuzující. Ale moji druzi – nevím, nevím, k jakému byli by užítku orinockému vodníku!

A třeba bylo v Orinoku ještě tolik ještěřů a jiné čeládky, my přece spali klidně a dobře, tentokrát ani moskyty, ani krvelačnými vampýry nesouzení. Mně občas jen pohyb a nové příkládání dříví probudilo. Zvláštní jest zábava domorodců, vstávati, kdy se jim namane, buditi své druhy a s těmito se rozhovořiti, bezohledně na spící, a živiti oheň i tam, kde není ho třeba ani k ohřátí, ani proti šelmám! Jak lpí všude člověk na světle a na teple, vyjímaje snad podivuhodné Eskymáky, jež by touha skoro po věčném mrtvu zledovělé jejich vlasti zhubila, i kdyby v ráj šťastnějších oblastí a v hojnost zanesla je pokusu chtivá ruka nějakého čaroděje...!

Probudil jsem se. Celé tělo bolelo mne nepohodlnou polohou v síti hrubotkané z vláken moriche, žaludek stísněn váhou opasku, před spaním jen nepatrně povoleného a plného kovu. Spalť jsem úplně oblečen a po půlnoci i přikryt látkou tenkou jak prostěradlo. V tropech člověk lehce zchoulostiví a zde při 22 °C v noci třese se zimou, zvykl-li si za dne teplotě 38–40 °C. Skrz mušelinovou svou síť zpozoroval jsem na protějším břehu vysoko nad tmavou čarou lesní stěny zlatící a červenající se zoři. Vyskočil jsem a div jsem nešlápl na cosi tmavého, na zemi schouleného – míšence, jenž se byl ulebedil až k nohám mého visutého lože. Patron rozdmýchoval polouhaslý ohniček, a vody z Orinoka nabrav, vařil kávu. Jen úzký pruh světla lámajícího se jako mexický opál, tu modře, tu granátově, loudal se na východě. Jako nekonečná velká vlna, již vidíme se pomalu valiti z dále ku břehu, blížilo se světlo. Jako byste, pozdní vstáváci, z oken svého příbytku nejdříve odhrnovali těžké žaluzie a teprve pak a to zvolna – by náhlý jas neoslnil vám oči, spánkem ještě zalepené – vysouvali záclonu.

Ptactvo, šťastnější nás, protože v korunách stromů slunce je zdraví nejdříve, pělo chválu dni. Někde z hrdélka ozval se jásavý výkřik, jinde skřehotáním a řvaním volavky a papouškové vyjadřovali své uspokojení, že příšerné noci konec. Jen slabá pára zvedala se nad břehy veletoku. Houšť za námi žloutla, písek se zlatil, pak svezlo se světlo po našich hlavách, ohniček zbledl v nepatrnost, i šum kolem nás proudící vody nyní, co okolí obživlo, zdál se jinak zníti. Díval-li jsem se proti šeru břehu, ve vlastních stínech pohříženého, škádlil mne optický klam, že zdrojem světla jsme my, náš malý ostrůvek. My nejdříve leskli se světlem. Jedna – dvě – tři, co bys dvacet asi napočítal, ponořeni stáli jsme v záplavě, potom hořela kánoe *Praha*, po jejíž vlajce a dolů po stožáru svezl se paprsek, a z ní valil se jako červené víno pruh světla; teprve nyní „vzňal se“ celý protější břeh. Nad jeho stromy, radostí ze zdařeného výkonu rdíc se, zjevila se žhavá koule, „oko dne“ domorodců.

Jak velkým mistrem v scénické úpravě, světelných efektech vždy nových, jest slunce!

Z ochranného pouzdra hodinky jsem vyndal; ukazovaly 6:05; natáhl jsem je, očistil zbraně, dal vše mimo kuchyňské náčiní odnésti na palubu a sedl si k snídani, která zatím byla již hotova. Kromě dezertu, který scházel, byla stejná s večeří. Plavci moji, kteří jako všichni domorodci, divoši pak ovšem nejvíce, když nedostatkem jsou nuceni, dovedou stravou nejskrovnější a při minimálním množství uživiti se – za to snědí ale, když mají hojnost potravy, porce, věru, nadlidské! Což teprve když jedí, jako tentokráte, na účet cizí! A moji stateční plavci, jichž jedinou prací bylo plachty řídit, pustili se s takou chutí do rýže, že třeba bylo mého „veta“, nechtěl-li jsem, aby zásoby mé ztenčily se dvoj- až trojnásobně, nežli jsem si vypočetl.

Dosud panovalo bezvětří, ale k sedmé hodině zvedl se větrík. Voda za noci něco opadla. *Praha* i *Pastora* seděly polovinou svého těla pevně v písku! Hravě sešoupli jsme je do vody, skočili dovnitř, plachty napjaty. *¡Con Dios y la Virgen!* obvyklý počátek každé plavby na Orinoku zahájen těmito slovy, posledními zůstatky nauky křesťanské, zde kdysi misionáři pěstěné, a *Praha* napřed, skromnější pak *Pastora* pozadu vypluly dnes tiše, bez rozmarné dovádivosti včerejší – – –

* * *

Zdržel jsem se něco déle při líčení našeho prvního táboření na Orinoku, poněvadž s malým jen rozdílem a s jinými odstíny v barvě večer za večerem, noc za nocí stejně nám uplynuly, stejně budilo nás ráno po celé cestě až za Urbanu. Ba podobně více méně i na další cestě až k peřejím Orinockým. Sama plavba, náš denní život ve velkolepém sice, ale jednotvárném živlu a okolí, kde spousty vody s pralesy se pojí v nekonečno, v jednotvárný celek zacloněný vyhrátým nebem, na počátku naší plavby skoro bez mráčku, byl až k řece Metě stejný. Teprve styky ne vždy přátelské s divochy, lovy a boj proti přírodě změnil tento jednotejný ráz naší plavby, kde vítr hnal nás sice rychle kupředu, ale nepopřál nám mnoho času břehy navštěvovati.

* * *

Sotva minuli jsme ostrůvek, který nás pohostil, zadul silnější vítr a my bez křižování mohli jsme středem řeky rychle plouti. Obepluvše jiný malý ostrůvek: „La isla del fraile“ (Ostrov mnicha) přistáli jsme v devět hodin k „Ostrovů gaviot“, zvanému pak proto, poněvadž asi na 500 metrů dlouhé „playa“, písčíně vyčnívající nyní několik stop nad hladinou Orinoka, gavioty^[49] neb guanare snášejí sem po 2–4 vejcích do písku a více teplem slunečním nežli

vlastním vusedí svá mláďata. Olivově naběhlá vajíčka velikosti asi holubích jsou orinockým obyvatelům vítanou pochoutkou!

Sotva že tedy moji plavci uzřeli hejna nad ostrovem vznášejících se a po písčíně pobíhajících ptáků, požádali mne o dovolení přistáti. Jako mračno vznesli se nám nad hlavu ubožáci, kteří sice i proti „Karikarimu“ (*Polyburus brasiliensis Gmelin*, malý i zdechlinami živící se pták orlovitý) ubrání svých vajec a mláďat, ale proti člověku bezbrannými jsouce, jen nářkem proti bezpráví protestují. Mohli jsme tu zajisté několik set vajec nasbírat, mně však bylo ptáků líto a třebas jednání mé vzbudilo úsměv a neporozumění, kázal jsem soudruhům obmeziti loupež na několik málo tuctů.

Náhoda chtěla, že mlsný posměváček ihned byl ztrestán, žel, že krutě na svůj přečin. Sambo, vraceje se k Praze a v klobouku nesa vajíčka, zapomněl pravidel opatrnosti na Orinoku nevyhnutelných: brodil se sotva po kolena mělkou vodou, palankou, ani větví, ani ničím podobným před sebou do dna písčnatého nerýpaje, když tu s výkřikem srdcelomným svalil se do vody. Poděšen hnal jsem se k vodě v domnění, že snad kajmanem byl uchvácen. Moji druzi ale smíchy za boky se popadali a nikterak nezdáli se sdíleti mé obavy. Skoro po jedné jen noze dobelhal se k nám klobouk i vejce opustivší a hromující polodivoch. Byltě šlápl na potměšilou trnuchu, která ráda zahrabává se do písčín nízkých břehů v nehluboké vodě a vyrušena jsouc nebo v obavě o svou vlastní kůži ocasem jako škorpioem obráceným mrskne a pokuší se nebo nepříteli svému do těla vráží svůj ostrý, nebezpečný hrot. Na štěstí sambovo byl to tentokrát exemplář maličký, rána nebyla hlubší než centimetr. Že však velmi bolela, nejlépe viděti bylo v tváři poraněného, jež dva soudruzi stále se ještě smějící, ač jim od nešťastníka výprask byl slibován, odvěkli do lodí, kde jsem mu ránu amoniakem vypálil, olejem karapovým obložil a pevně zavázal.

Od této nehody počínaje vypověděl jsem „rayam“ válku a společně s plavci po březích chodě, kdekoli jsme přistáli, harpunoval jsem ryby, které tak potměšilou mají zbraň. Bodnutí ostnem trnuchy mívá vzápětí mnohdy silnou horečku, velké bolesti, v řídkých sice, ale přece potvrzených případech i smrt otravou krve, někdy strnutím (tetanem). Můj pacient ale uzdravil se ve dvou dnech, aniž byl horečkou stížen. Ovšem kulhal! Jediným nepříjemným následkem poranění byly: jeho nechut' ku práci a opětovné žebrání o sklenku rumu: „Para el remedio (za lék), señor Vráz!“

Plnou plachtou hleděli jsme ztracený čas nahraditi, od včerejška do dnes potkali jsme jen jednu malou kánoi a mimo Cabrutu jen dvě „rancha“ na břehu zpozorovali. Mezi desátou a

jedenáctou hodinou plavili jsme se proti vtoku řeky Apure a odbočného jejího ramene Apurito. Zde viděl jsem Orinoko nejširší. Apure, který zde ve středním svém toku jest dosti široký, zasloužil by si jména velké řeky, zúžený zde v době nejvyššího sucha asi na 150 metrů, Orinoko však, které zde při úpatí vysokých, mohutných balvanů žulových (výběžek, předhoří Encaramady) Curiquima tvoří podobně jako moře malý záliv, i nyní za doby vodního nivo měří přes jedenáct tisíc stop šíře, ač jest tu 120 mil břehu mořského vzdáleno. V době periodických dešťů, kdy vzrůst řek všech dostupuje svého vrcholu, rozleje se zde Orinoko, Apure i jižněji tekoucí Arauca daleko za břehy, zatápí celé krajiny, takže tvoří jezera až 20 i více kilometrů široká. Vysoké hory Curiquima, Pocori aj. stanou se ostrovy a šíře Orinoka s hladinou po llanu rozlitého Apure dosahuje až 24.000 stop (dle Humboldta a Codazziho). Pluli jsme jako v mořské zátocce; pasát tou dobou dul silně směrem severovýchodním. Zde, kde Orinoko pojednou mění směr svůj (po toku řeky hleděno ze směru skorem přímo jižního ve směr východoseverní) a pasát odráží se od čelícího mu horstva, na tomto místě proudy vody orinocké narazí na proud velkého i malého Apure (Apurito jest diminutivum slova Apure), Orinoko zvedá vlny asi 3–4 stop zvýši, takže tím spíše vzbuzuje představu ne-li moře, aspoň velkých rozčeřených jezer. V periodě deštivé, hlavně ale na počátku této, zvedají se velké bouře. Rok před mou plavbou víchř překotil tu sesterskou loď *Guanare* (jméno vypadlo mi z paměti), několik osob utonulo, mezi nimi i mladá žena a dítě kapitána samého. Ba nemine skoro rok, by menší lodi jako moje *Praha*, neb i větší bongos nevzaly zde za své.

Jak již několikrát zmínil jsem se, plavba po Orinoku není bez nebezpečí. Jsou tu předně ony bouře, zvané zde „chubascos“ a „tornado“, o nichž později z vlastní zkušenosti budu mítí příležitost podrobněji se zmíniti, „vendavales“ větry jihovýchodní neb jihozápadní, které srazí se s pasátem od severovýchodu vějícím nebo vůbec s větry východními, hlavně tam, kde Orinoko náhle směr svůj mění a koryto řeky pojednou zbaveno jest té neb oné ochranné zdi horstva a vydáno na pospas úderům větrů protivných. Lid říká jim zde „las fugas“, „las bolimas.“ „Fugasy“ jsou největším postrachem; neopatrnému a nepřipravenému plavci plachtu srážejí, aneb o tuto se opřevše loďku převrátí. Proudny, víry, strže, peřeje, písčiny pod vodou a zachycené kmeny, plovoucí ostrůvky vytvořené vegetací od břehu utržené, neméně ztěžují plavbu a vyžadují nevšední pozornosti.

Pocítily jsme několik nárazů bolimy a byli jsme nuceni držeti se těsněji pravého břehu; některé vlny šly tak vysoko, že o příď lodi tříštice se kropily nám loď; ba i menší chrsty vlny zatopily nám loďku, až třeba bylo tykvovou nádobou vodu ze dna vybírat.

Opadlé břehy, jen z písčín záležející, táhly se kolkolem a vypadaly jako podivuhodné žluté paspartout velké mariny, jejímž vlastním rámcem byly pruhy lesů a křovin, daleko za písčinami ležících. Na obzoru jižně zvedal se osamělý vrch Cerro de Mato (Humboldtův Coruato?) a menší kopec z planiny se zvedající; východně žulové skály Curiquimy trčely jako díla gigantů, kdežto za námi zvedala se „Homole cukru“ caicarská. V popředí horizontu, kam příd' lodi naší mířila, mírně vypínalo se svými vrcholky pohoří Manapiare. Na celé té prostoře nebylo spatřiti jediného znamení lidského žití, třebaš zde po březích roztroušena byla ranča; nepatrné ty chýše, zakryté vegetací, mizely v mohutnosti přírody, jako ztrácí se zraku poutníkovu hnízdo veveřice v šumavském pralese. Domorodí obyvatelé pak, indiáni kmenů Tamanaků, Palenquesů, Virivirů, Guarikotů, Parguatosů aj., o nichž Humboldt i Codazzi psali, buď vyhynuli, nebo smísili se s vetřelci; jest jich tu, dnes vesměš španělsky mluvících, sotva 200–300 roztroušeno na ploše velikosti asi 1/8 Království českého.

Spíše udrželi se tu polokočovní Guamos a Yaruros, které obojí odpoledne téhož dne naší plavby uzřel jsem snad společně, jak moji průvodčí tvrdili, neb jen příslušníky jednoho z těchto kmenů, sbírající vejce gaviot na pobřežních písčinách! Bylo jich asi dvacet, mužů, žen i dětí, kromě psů, které s sebou všude vodí. Špínu bylo na nich z daleka viděti. Muži měli kolem opasku jen malý proužek lýčí, kdežto dívky a ženy nosily „guayuca“, pokud kukátkem jsem dobře viděl, pouze z látky bavlněné. Dívky kmenů na pravém břehu Orinoka, hlavně ve vnitrozemí Guayny, zhotovují si tyto zástěrky ze skleněných perel ve vzorcích velmi vkusných. Obrátil jsem plachtu a zaměřil k nim, leč narazil jsem na písčinu a na mé volání místo bych je k nám přilákal, zaplašil jsem je na zem! Měli asi špatné zkušenosti o styku s chátrou venezuelskou, za obchodem tudy se plavící.

Abychom využitkovali větru, nedovolil jsem v poledne přistáti; naším obědem tenkrát byl jen „el queso“ (tvarohovitý sýr), papelon a domorodý chléb casabe. Sotva jsem něco pojedl, hlásily se bolesti a svíjení jako při kolice – stará má nemoc, a jen silná dávka éteru, později dvě dávky prášků dowerských (Ipecacuanha s opiem) zjednaly mně úlevu. Později léčil jsem záchvaty červenky odvarem listí divoké guayaby. Bíle, šípkovitě kvetoucí keř to, jehož veliké množství viděl jsem po obou březích již od Caicary a jenž byl skutečnou ozdobou těchto zvláště v letním období květenou chudých břehů.

K večeru již plavala kolem nás velká želva rodu *Hydraspis*, kterou šťastnou ranou z pušky omráčiv mohl jsem přispěním druhů dodatečně harpunou vyloviti a tak opatřiti výbornou večeří. Bylo již po páté hodině, když nedaleko vtoku řeky Cabullare utkali jsme se s celou

silou pověstného proudu: El recoston del Cabullare. Naštěstí vítr po celý den zachoval svou prvotní sílu, takže dosti lehce drali jsme se kupředu. Jinak bývali bychom odsouzeni přistáti ku břehu a vyčkati větru aneb soukati se lanem od stromu ke stromu, úmorné činnosti, která od Urbany nahoru často nás v rozmrzlost přiváděla. – Již za tmy přistáli jsme k malé písčině, kterou nazval jsem „sin nombre y sin plaga“ – „bezejmenná a bez moskytů.“

18. 12.

Již v 5 hodin, ale za slabého větříku vypluli jsme. Minuli jsme dopoledne ostrov Astillas. Na březích uzřel jsem něco málo nerozvitých orchidejí (*Schomburgkia*). Mimo jednoho tukana a několik hrdliček, dvě volavky, jednoho ledňáčka nespátřil jsem stromoví břehu ničím oživeno. Poprvé opět, co z Caicary jsem odplul, zpozoroval jsem na břehu několik zakrsalých palem. Rychlost proudu 6–6,5 stopy za vteřinu. Teplota vody 28,6. Maximalní t. vzduchu 35 °C. Minuli jsme jižní svahy velmi malebného žulového horstva Encaramady, divoce rozbité, rozházené balvany s vegetací hojnější nežli na březích. Zde byla před více než sto lety stanice misionářů, zde psal jezuita P. Gili své dílo, prvé toho druhu, v Římě vydanou „Storia dell' Orinoco“, obsahující mnoho plev, ale též mnohé dobré zrna. Jeho 18letý pobyt mezi indiány a velká znalost řeči indiánských byly mu dobrou pomůckou.

Vítr hnal nás jako pára nejrychlejší loď, křižující moře. O hodině odpolední přes četné písčiny kolem „Želvího ostrova“ vpluli jsme k vesnici Urbaně, poslední skoro stanici venezuelských míšenců na Orinoku. Již celou hodinu viděli jsme tu vesnici, malebně na úpatí hory položenou, lákající hlavně mé plavce, aby spěšně přistáli. Pozoroval jsem zakotveny tři lodi a na břehu pohybuující se četné postavy; v tom zarachotily vzduchem četné rány z pušek a revolverů. Výprava generála V. P. z dlouhé chvíle vítala můj příchod. Přistáli jsme. –

General V. P. byl ve velmi dobré náladě. Předně, ač sotva zraku svému jsem věřil, vezl si svou kurtizánu s sebou, za druhé mocí úřadu svého „pronajal si“, kde jaká vhodná loď byla v Caicaře a zde v Urbaně, a podobným způsobem zaopatřil si osvědčené plavce a vůdce k další cestě k peřejím. Mne přivítal s vybranou zdvořilostí, slíbiv mi, že ač sice ještě dnes se čtyřmi svými loďmi dále popluje, postará se o to, by mi na rozkaz jeho (!) a z hořejších „ranchos“ byli posláni dobří lodníci. Slib, o kterém ovšem předem byl jsem přesvědčen, že není ani upřímně míněn, ani že uskutečněn nebude. V Urbaně vyplatil jsem své mužstvo, naštěstí proměnil většinu soli za potřebnější mi věci a počal s najímáním lidu nového.

Z nepatrné kdysi vesnice indiánů zeměžroutů Otomaků, Uruana čili nyní Urbana, která byla za dob Humboldtovy cesty sídlem misionáře, stala se dnes ještě menší vesnicí s chatrčí míšenců, indiánů „povenezuelanštělých“ a operačním obchodním bodem dvou neb tří kramářů, rozumí se též míšenců. Posledního bělocha viděl jsem u C. Bolívaru.

Za Urbanou a v pohoří na mapách dosud neudaných Océ, Colorado, Turiba, Trapichote bydlí indiáni Panáres, kteří jsou prvním poblíž břehu orinockého bydlícím kmenem, jemuž jest známa příprava jedu šípového kurare.

KAPITOLA IV.

K peřejím Caribenu a utkání se s divochy (Cuivas?)

Nežli přikročím k dalšímu líčení své cesty, třeba mi věnovati několik slov Orinoku a cestovatelům, jimž děkujeme aspoň za povšechný popis tohoto dosud tak málo známého veletoku. Poněvadž jinde (ve vysvětlivkách v „Napříč rovníkovou Amerikou V., Dodatek“) obšírněji tak učiněno, obmezím se zde na nejhlavnější.

Orinoko jest po Amazonu a Paraně největší řeka celé tropické a Jižní Ameriky vůbec. Prameny jeho jsou dosud neznámy, třeba cestovatel Chaffanjon – jehož indiánští průvodčí však tvrdili mi pravý opak – v cestopisném díle svém vychloubavě dal se vyobraziti, kterak stojí *u vlastních samých pramenů*, nepatrných, že nohou byl by je mohl zašlápnouti. Pravda jest, že Chaffanjon sledoval snad Orinoko, snad jedno z četných jeho ramen, potok některý až k úpatí horstva Parimy, v němž Orinoko mezi 2–3 stupněm severní šířky vzniká, několik dnů dále za peřeje zvané Guaharibské.

Nejpamátnejším Orinoko stalo se, když dříve již známá sice, ale teprve Humboldtem popsána byla i nejširším vrstvám světa evropského bifurkace orinockého ramene Caciquire (výslovnost Casiquiare není správnou, všichni indiáni nazývají řeku tu Kacikjare). Orinoko, které od vesnice Esmeraldy obrátilo se směrem západním, vysílá u místa nyní neobydleného, na mapách zvaného jménem Buenaguardia, mocné jedno rámě, řeku Caciquire na jihozápad do Guainie, kteráž po smíšení se s Caciquirem sluje Rio Negro (Černá řeka), spojující největším z celého světa přirozeným sladkovodním kanálem dva obrovské vodní systémy jihoamerické, orinocký s amazonským. –

Délka Orinoka jest přibližně 380 zeměpisných mil.^[50] O šíři jeho dolního toku zmínil jsem se již několikrát; rozlohu jeho delty různí autoři různě udávají! Velkost kolem 18 tisíc km² jest asi pravdivější nežli údaj novější, až 25.300 km² dosahující. Čechy pokrývají plochu 51.948,18 km².

V oblast Orinoka padá 436 řek, z nichž 5 jest velikosti Dunaje a třicet větších Vltavy atd.

Delta orinocké, ač pobřeží moře všude jest civilizaci nejpřístupnější, jest zde tak málo obydleno jako jeho nejvíce vnitrozemní část, a to neodvislymi indiány. Obydlenější, ač ovšem velmi slabě, jest jen ona část od Puerto Tablas až ku Caicaře. Urbanou po pravém břehu a rancherii Santa Barbara po levém břehu končí oblast na Orinoku usazených míšenců, vyjímaje ovšem ještě San Fernando de Atabapo na řece Atabapu, poblíž ústí jeho v Orinoko. Všechny tyto končiny, kdyby parníky tudy plavily, snadno přístupné, s půdou úrodnou a svlažované hojnými dešti, s plodinami nekonečně rozmanitými, s bohatými horninami, jsou skoro pustý. Části jsou tu, které ač větší jsou země Koruny české, přece nemají dohromady tolik obyvatelstva, co naše nejnepatrnější městečko. Střední a horní tok Orinoka jest dnes obyvatelstvem chudší, nežli byl nejen v období cesty Humboldtovy, nýbrž i za doby objevitelů španělských. Vzájemné vraždění, surové zacházení míšenců s indiány, kořalka a Evropany sem zanesené a míšenci dále šířené nákazy, hlavně neštovice, zničily více než 2/3 obyvatelstva! Z horního toku Orinoka a ještě venezuelského Ria Negra vládními paši – jakým např. i mne právě předcházející generál V. P. – utiskovaní domorodci a míšenci vystěhovali se do tehdejšího císařství brazilského, kde nedá se upříti, že panovaly poměry aspoň částečně lepší.

Několik let před mou cestou organizovala se francouzská společnost k využitkování orinockého bohatství mineralogického i vegetabilního a zařizovala postupně své „factories“ od Puerto Tablas až na samé peřeje orinocké, kolem nichž zachoval se nimbus Humboldtovy cesty a jichž pouhé jméno ve Venezuele rovná se našemu: „na konci světa“ a „kde čerti se žení“. Ba malý parník přes peřeje vytažen, aby na horním toku za Maypúres zprostředkoval další dopravu, mohl by směle se plaviti Caciquiarem až ku peřejím svatogabrielským v brazilském Riu Negru! S jásotem vítala zprávy tyto celá interesovaná severní část Jižní Ameriky.

Za půldruhého léta ztroskotal se kdejaký parníček, osady – šest počtem – zašly, dva z Francouzů byli indiány zavražděni, jeden otráven indiánkou, a co neumřelo zimnicemi, vrátilo se na duši i těle skleslé. V Ciudad Bolívaru zůstali dva, v San Fernandu byl jeden, který

později, jak jsem zvěděl, zahynul smrtí nepřírozenou. V San Carlosu na Riu Negru setkal jsem se – nemálo překvapený Evropany v tak odlehle a těžce přístupné krajině – s dvěma Francouzi, z nichž dnes jeden také odpočívá ve smrtonosné, miasmy přesycené půdě tropické, druhý v Peru se usadil.

Francouzský cestovatel Chaffanjon, jenž r. 1886–1887 nákladem francouzského ministeria osvěty a krásných umění podnikl výzkumnou cestu na Orinoko, cestoval mnohem pohodlněji než já; nalézal od Urbany počínaje, třebaže málo, přece dostatečně pomocníků, kromě toho veza si s sebou již z C. Bolívaru a Caicary potřebné mužstvo k expedici.

Jinak tomu nyní. Roty některých říčních pirátů, hlavně v poslední revoluci za přívržence strany bílé se vydávající, ale bez rozdílů stran všude stejně loupící, Hernandezy např., rozptýlily i těch několik tuctů domorodců pohromadě usazených, které dodnes na mapách značeny jsou, jako by to vesnice, ano i města byla. Mne tedy očekávala pustina!

Z cestovatelů, jichž energii děkujeme za popis poříčí orinockého, uvádím zde jen ty, kteří konali cesty své výzkumné během tohoto století. Jsou to mistři Humboldt a Bonpland, Schomburgk, Vlach-Venezuelan Coronel Codazzi (r. 1838), Venezuelan Michelena y Rojas, muž na dobu svou i národnost velmi vzdělaný,^[51] Vlach hrabě Stradelli a Francouzové: Dr. J. Crevaux^[52], F. Montolieu (r. 1870–1872) a J. Chaffanjon (r. 1886 až 1887). Delta orinocké a Caronii navštívil a popsal C. F. Appun; cestoval v Guayaně r. 1849–1868, zemřel na nové výpravě v britské Guayně.

Dva sběratelé orchidejí beze všeho vědeckého vzdělání, Němci Arnoldt a Bungeroth, sbírali na Orinoku orchideje; poslední vnikl až do Atabapa, kde zemřel, prvější až ku peřejím Caribenu, kde mezi jinými našel krásné a vzácné *Catasetum bungerothi*. Jich skromná činnost nikde neuvedena, ač útrapy jich o nic nebyly menšími cestovatelů předešlých.

V Urbaně zdržel jsem se jen půldruhého dne! Poštěstilo se mi přes to, že generál V. P. sebral, kde koho mohl, najmouti dva za míšence se prohlašující a obstojně španělsky mluvící indiány a dva indiány čistokrevné kmene „Guamos“. Poslední mluvili velmi málo španělsky a nazývali mne dle zvyku z dob misionářů zachovaného „Compadre“ (kmotře). Získal jsem je jen tím, že jsem každému hotově vyplatil předem plat na deset dnů, tedy čtyřicet fuertes (100 zl.).

Pobyt svůj v Urbaně jen málo jsem přírodovědecky využítkoval. Mezi malými ptáčky, jež mi mladíček míšenec, brodící se potokem, za Urbanou ulovil foukačkou – jak u nás kluci z

„plozoru“ – hliněnou kuličkou střilející, byl jediný vzácnější a zajímavý druh kolibříka, ve Venezuele „králem kolibříků“, „rei tucuso“ zvaná *Lophornis ornata*. Na temeni i po straně hlavy „rei tucuso“, okřídlený to skvost přírody, má pérka, jež zlostí, dovádívostí neb i láskou opojen vzpřímí v korunku, odkudž také nazván králem od lidu, který i při svém vyhlašovaném republikanismu „v hlavách korunovaných“ přece jen vidí zosobněnu buď – přednost, krásu, neb – sílu. Abych několik ještě dokladů tohoto názoru podal, sluje u Venezuelanů nejkrásnější divoká kachna „pato real“^[53] nejsilnější sup „rei zamuro“^[54] atd.

Mnohdy na mesetách maturinských mezi vonným „mastrantem“^[55] za účelem pozorování biologických hmyzů a ptactva se procházejí, mezi četnými kolibříky obecnějších druhů, někdy přistihl jsem „rei tucusa“ u květů se vznášejícího a svým význačným, silným bzukotem, chrousta připomínajícím, ihned rozeznatelného od ostatních druhů, většinou tišeji křídélky třepotajících. Klamné bylo by domnění, že v letu a na jednom místě mihotající se kolibřík ohněm svých různých barev jest nápadným, ukazuje se v plné své kráse, jak jej vidáme ve sbírkách muzejních, význačný svůj habitus že prozradiv, okamžitě zrakem rozpoznán býti může, který to druh! I blízko nad námi na větvičce sedě, kolibřík ve stínu dosti kolmých paprsků slunečních zdá se nám jednotné tmavé barvy a nemá-li některých význačnějších zvláštěstek, jako jest např. ozdobný dlouhý ocas, zobák podivuhodně prodloužený neb ohnutý aj., pak jsou si drobounčí tito okřídleni zcela podobni. Jinak tomu jest, padají-li na něj ze strany paprsky slunce ranního nebo večerního nebo létá-li pod námi: tu polarizující barvy jeho rozdmychají všechen žár svého kovového lesku a jasem i zbarvením svého roztomilého tělíčka prozradí, zda setkáváme se tu se starým známým či vidí-li potěšené zraky sběratele zjev nový, vzácný, snad vůbec ještě nevidaný.

Lophornis superba, ornata jest z nejmenších kolibříků; samička jest ještě o 1/4 menší nežli sameček. V přirozené velikosti zobrazeného vidíme jej na obrázku 47. Fotografický snímek ten zároveň ukazuje nepoměrnou velikost kolibříků ku hmyzu; zobrazením pak našeho střízlikovitého „králíčka“ čili „zlatohlávka“ v přesné skutečné velikosti podán i poměr ku ptactvu našich krajů. Nevybral jsem švábem *Blaberouzrovna* nejvyšší stupeň nepoměru; největší jihoamerický brouk *Megasoma elephas* jest v objemu svého těla 20–25krát větší a více než padesátkrát těžší než nejmenší samička kolibříka. – – –

Ač vlastní Otomakové vyhynuli, setkal jsem se v Urbaně přece s indiánem zeměžroutem, s břichem velmi nadulým (viz obr. 45) vyobrazený geofag, typem, zjevem svým onomu úplně se podobající, jest indián oblasti peruanské) a chorobným výrazem ve tváři.

Nikde na svých cestách J. Amerikou nesetkal jsem se s kmenem, sdružením jednotlivců, kteří vesměs byli by oddáni vášni, zem, hlínu, vápno pojídati; zato všude s jednotlivci, většinou dětmi, ale též osobami dospělými, kteří abnormální choutce své padali za obět.

Nejen u indiánů, i u míšenců skoro bílých viděl jsem dosti často děti s náhubkem, maskou, svázanýma rukama, jen aby, pokud nenalézají se pod dozorem pěstounů nebo pánů svých, zamezena byla jim veškerá možnost „comer la tierra“ (zem jísti). S ošklivostí a zároveň bolem nad trýzněním lidí takzvanou matkou přírodou vzpomínám si příšerného výjevu, jehož svědkem stal jsem se v chatrči míšenců v llanech řeky Tigre! Z trestu ke kolu se spjatýma na zad rukama kluk asi sedmiletý olizoval a hltal zem vepří znečištěnou. Ubohý tvor! Zemřel za několik měsíců!

O ustáleném zeměžroutství, pojídání hlíny jako potravy všeobecné, píše Humboldt, líče svou zastávku v Uruaně (Urbaně), takto:

„Otomakové pojídají zemi, tj. polykají ji několik měsíců každodenně v dosti značném množství, aby zahnali hlad, aniž při tom škody bere jejich zdraví. Toto nepopiratelné faktum potkalo se od doby mého návratu do Evropy se živým odporem, ježto se smísily dva výrazy, ‚zemi jísti‘ a ‚zemí se živiti‘. Mohli jsme sice jen jediný den pobýti v Uruaně, avšak to postačilo, abychom seznali, jak se připravuje ‚poya‘ (koule ze země), jakož také abychom ohledali zásoby z ní od domorodců nahromaděné a určili množství země, které přijímají ve 24 hodinách. Ostatně Otomakové nejsou jediným národem v poříčí orinockém, jemuž hlína jest potravou. Také u Guamů vyskytuje se tento převrácený způsob výživy a mezi přítoky Metou a Apurem mluví se o zeměžroutství jako o věci obecně známé. Zde podávám jen tolik, co jsme spatřili na vlastní oči nebo zvěděli z úst misionáře, ježž neblahý osud odsoudil k tomu, aby dvanácte let žil mezi divokým, nepokojným kmenem Otomakův.

Obyvatelé Uruany jsou pastevci stepní (Indios andantes), již tíže se dají civilizovati než obyvatelé lesů (Indios del monte); chovají velikou nechuť ku vzdělávání polí a živí se téměř výhradně honbou a rybolovem. Jsou to lidé silného složení tělesného, avšak ohyzdní, divocí, pomstychtiví, vášnivě oddaní lihovinám. Jsou to živočichové v nejvyšším stupni ‚všežraví‘, takže ostatní indiáni, pohlížející na ně jako na barbary, říkají, že ‚není nic tak hnusného, aby to nebylo Otomakovi potravou.^[56] Dokud jest v Orinoku a přítocích jeho málo vody, dotud Otomakové živí se rybami a želvami. Střílejí je s obratností až překvapující šípky, jak se jim objeví na hladině. Jakmile se řeky rozvodní – což v Jižní Americe podobně jako v Egyptě a Nubii mylně přičítá se tání sněhu a v celém horkém pásu periodicky se děje – pak jest téměř

úplně po rybolovu. Tu bývá stejně nesnadno dostat rybu ve hlubině řek jako na širém moři. Ubozí misionáři v poříčí orinockém často nemívají prázdných ryb ani ve dni postní, ani v nepostní, ačkoli všechna mládež indiánská ve vesnici jest povinna ‚loviti pro klášter‘. Proto v době těchto povodní, trvajících dva až tři měsíce, Otomakové polykají neuvěřitelné spousty hlíny. Nalezli jsme v chýších jejich z oněch kulí hromady v podobě pyramidy zvýši 3–4 stop; kule měly v průměru 3–4 palců. Země, kterou Otomakové jedí, jest velmi jemný a mastný jíł; jest žlutošedý, pálením v ohni přechází trochu do červena, čehož příčinou jest obsažený v něm kysličník železitý. Přinesli jsme si něco této země, již jsme vzali ze zimní zásoby indiánů.

Že jíł ten magnesium obsahuje, jest mínění docela nesprávné. Vaquelin nenašel ani stopy toho, zato více látek křemičitých než kamence a 3–4 % látek vápenitých. Otomakové nepojídají každý druh hlíny bez rozdílu; vyhledávají vrstev aluviálních, jež obsahují hlínu nejtučnější a chuti nejjemnější. Tázal jsem se misionáře, zda-li skutečně navlhčenou tuto hlínu, jak tvrdí P. Gumilla, nechávají tak rozkládati, že vzniká kyselina uhličitá a sirovodík, kterýžto rozklad ve všech jazycích sluje ‚hnitím‘; avšak ujistil nás, že domorodci nikdy nenechají hlínu hnití, že jí také nemísí ani s moukou kukuřicovou, ani s olejem želvím nebo tukem krokodýlím.

My sami již na Orinoku a po návratě v Paříži zkoumali jsme přinesené koule a neshledali jsme v nich ani stopy látky organické, moučné ani olejovité. Divochovi jest vše záživné, co zahání hlad; otážeš-li se tedy Otomaka, čím se živí dva měsíce, kdy jest řeka rozvodněna, ukáže ti na ty koule hliněné. Nazývá je hlavní potravou svou, neboť v té době zřídka najdou nějakou ještěrku, kořen z kapradí nebo leklou rybu po vodě plynoucí. Pojídá-li pak indián hlínu celé dva měsíce z nouze (a to 3/4 až 5/4 libry denně), chutná mu také ovšem v ostatním roce. V suché době roční, kdy rybolov jest nejvydatnější, strouhá koule z ‚poye‘ a přimíchává jen drobet hlíny do svých pokrmů. Jest nápadno, že Otomakové nezhubnou za dobu, pokud požívají tak velikou měrou hlíny. Jsou naopak velice silní; břicho jejich není nikterak napjaté ani nadulé. (Jinak tomu u lidí jen z vášně zem pojidajících – pozn. překladatele.) Misionář Fray Ramon Bueno tvrdí, že nikdy nepozoroval, aby zdraví domorodců v době rozvodnění Orinoka bylo doznalo nějaké pohromy.

Na pravdě založené zprávy, které můžeme podati, jsou tyto. Otomakové jedí po několik měsíců denně 3/4 libry jílu v ohni poněkud ztvrdlého, aniž zdraví jejich tím nějak patrně trpí. Dříve, nežli zemi polykají, znova ji navlhčují. Dosud nebylo lze přesně určit, jakého množství látek rostlinných nebo živočišných požívají v této době; ale tolik jisto jest, že dle

jejich vlastního tvrzení nasycují se jílem, nikoli pečlivě upravenými potravinami, které vedle toho jedí! Žádný zjev fyziologický není osamocen, a proto nebude nezajímavo, zmíním-li se zde o několika podobných případech, které jsem tu i onde nasbíral.

V horkém pásmu všude u mnoha jednotlivců, dětí, žen, někdy také u dospělých mužů, zpozoroval jsem neobyčejný, téměř nepřekonatelný pud zemi jísti, nikoli zemi ledkovatou nebo vápenitou, jakožto prostředek (jak se obecně myslí) proti šťávám kyselým, nýbrž tučnou, mastek obsahující, silně páchnoucí hlínu. Často třeba jest dětem ruce zavázati nebo je samy zavřítí, aby se jim zabránilo zemi jísti, když přestane pršet. Ve vesnici Banco při řece Magdaleně viděl jsem ženy indiánské, hrncířství provozující, kterak neustále veliké kusy hlíny pojídají. Nebyly těhotny a tvrdily, že „země jest potrava, která jim neškodí.“ U jiných kmenův amerických lidí do nemoci upadají a hubnou, oddávají-li se příliš této náklonnosti (zemi jísti). V osadě misionářské San Borja viděli jsme dítě z kmene guahibského, hubené jako kostra. Matka po tlumočnickovi nám oznámila, že příčinou této vyhublosti jest nezřízená touha po jídle. Čtyři celé měsíce děvčátko ničeho nechtělo přijmouti než jíl. A jest přece ze San Borja do Uruany jen 25 mil, kde bydlí kmen Otomakův a – bez pochyby nenáhlým návykem – požívá „poye“ neškodně. P. Gumilla tvrdí, že Otomakové při nastalé zácpě pomáhají si olejem krokodýlím nebo ještě více rozpuštěným tukem krokodýlím; ale misionář, s nímž jsme se u nich sešli, nechtěl o tom ničeho věděti.

Jest otázka, proč tato touha, zemi jísti, mnohem řidčeji se vyskytuje v pásmu studeném a mírném nežli v horkém, proč v Evropě shledáváme ji toliko u těhotných žen a chorobných dětí? Příčinou tohoto rozdílu mezi horkým a mírným pásmem jest zdlouhavá činnost žaludeční, jakožto následek silného vypařování pokožky. Bylo prý pozorováno, že u kmenův afrických zvláště tato touha, zemi jísti, tím více vzrůstá a nebezpečnější jest, jsou-li odkázáni výhradně na stravu rostlinnou a zbaveni nápojů lihových. Jestli jedení země škodlivosti své pozbývá vlivem těchto uvedených prostředků, pak mohlo by se Otomakům takřka gratulovati, že jsou tak velikými pijáky.^[57]

Mimo setkání se s potomkem bývalých zeměžroutů, nevím, co bych jiného zajímavého o obyvatelstvu urbanském řekl, ledaže k divošství mají již pouhý krok. Žijí pod vlivem a nátlakem vůkolní přírody skoro jako bývalí Otomakové. Jenom několik kramářů vyjímaje, nestará se polonahá většina těchto obyvatelů o nic jiného, nežli o shánění potravy rybařením a lovem, hlavně ale sbíráním vajec velké želvy „tortuga“, indiánsky arráu^[58] a jinak zde zvané, která žije ve vodách orinockých ve velkém množství.

Jsou to hlavně ostrovy Tortuga a I. de Urbana, San Rey, Playa blanca (za dob Humboldtových indiánskými jmény označované) u Urbany, pak všechny dál až ku peřejím přicházející velké písčiny, pobřežní i ostrovní, které v době nejvyššího odpadu řeky, od 15. prosince do 15. března, táhnou se několik kilometrů na délku a mnoho stop do výše, všude hladinou vodní vyčnívají, zvláště řečištěm středního toku orinockého, poskytující více než milionu „tortug“ příhodného místa k snášení vajec.

V Humboldtových črtách „Pohledy na přírodu“^[59] a v Brehmově „Životě zvířat“ jest kladení vajec sladkovodními želvami jihoamerickými, jich sbírání a využitkování věnováno několik stránek a většině čtenářstva tedy zajisté známo. Omezím se tudíž na věci nejzajímavější.

Od delty orinockého až ku Caicaře jest velká želva „la tortuga“ vzácnou, ale vyskytuje se tu, podobně jako ve všech ostatních přítocích Orinoka nebo v řekách v oblast tuto příslušících (pokud tekou horkými rovinami), menší želva „la terequay“. Za peřejemi maypurskými postupně proti toku Orinoka a na přítocích pravého břehu, jak já jsem konstatoval, jest čím dál vzácnější, nebo nevyskytne se vůbec, kdežto přítoky břehu levého, Guaviare a Vichada, v aluviálních rovinách tekoucí, jsou jimi bohaty. Od Urbany až ku peřejím aturským doba kladení vajec trvá od druhé poloviny února do konce března; čím jižněji, tím nastává dříve. Únorem počínají želvy více než jindy vylézati i za dne na písčiny, „by se vyhřívaly“; vhodná tu příležitost pobřežním indiánům a plavícím se na loďkách míšencům k jich lovu. I nám bylo maso takto ulovených želv zpočátku aspoň vítanou změnou v potravě.

V měsíci březnu počínají se objevovati velké, společně plovoucí houfy želv, které, majíce ten neb onen ostrov v oblíbě – snad každoročně tentýž – žijí nyní v jeho blízkém okolí, až pak počínaje západem slunce – mnohdy až do východu slunce v houfu, mnohdy počtem až do tisíců, vylézají na písčiny a zde zadníma nohama, předních mnohem delšími, hrabou díry až na metr v průměru a půl metru zhloubi, kamž kladou dle tvrzení míšenců až 80 vajec. Já sám našel jsem v jednom takovém „hnízdě“ 121 celých vajec; nejspíše, jako se často děje, snesla sem pudem ku kladení rozlícená jiná želva, první odstrčivši, nežli jámu zaházela, i svá vejce do tohoto společného hnízda. Takové želvy, které i za dne vejce zahrabávají, bez ohledu a strachu na nebezpečí, polopitomé hledí rychle vykonati, co snad za noci bylo jim nemožným učiněno, totiž zadost pudu v živočišném světě nejmocnějšímu, rozmnožení vlastního druhu, domorodci španělsky mluvící jmenují „tortugas locas“ (želvy bláznivé).

Vejce snesená tortuga zahrabe pečlivě do díry a zahladí veškeré stopy po své noční práci tak, že třeba k tomu velmi bystrého a zkušeného zraku člověka aneb želvích nepřátel, jakými jsou

jaguár, ocelot, krokodýl, sup, karikari^[60], aby hnízdo bylo vypátráno. I stopy vlekoucí se želvy, zanechané v písku, většinou neb aspoň poblíž hnízda bývají zahlazeny opatrným rozházením písku, což děje se zadníma nohama. Zkušení, kteří spatří na písčíně nepatrné stopy, vrážejí špičatý kolík sem a tam do písku, až na volnější, měkčí půdu narazivše, poznají, že tu jest méně stlačený nános písku, želvou na hnízdo naházený. V místech, kde hromadně želvy snesly vejce, jest na každý krok, čtverečný metr, několik „hnízd“ pospolu – daleko ovšem ne tolik, jak Humboldt líčil! Nerozumným vybíráním všech hnízd, od doby, kdy jich vypuzením moudřejších a ochranu aspoň jedné pětiny „ložisek vajec“ prikazujících misionářů přestalo veškeré rozumné hospodářství s tímto přírodním bohatstvím, počet orinockých želv sklesl jistě daleko pod polovinu množství dob počátečných tohoto století. Posledních 8 let ale, jak jinde již řečeno, zpustly břehy Orinoka, a úžasnému množení se želv opět poskytnuto výhodné periody.

Vejce tortugy jsou o třetinu větší velkých holubích, kdežto terequaye, která většinou jen asi 20–30 vajec snáší, jsou mnohem menší. Skořápka jest sice vápenatá, ale ač poddajná, přece velmi pevná, takže vejce, upadne-li na zem, nerozbije se tak snadno jako ptačí. Chuť obou, když zvykli jsme si jejich zvláštní olejovité, těžké příchuti, jest výborná. Avšak vejcím terequaye dlužno dáti přednost; jsouť mnohem jemnější. Vařená neb jen na slunci sušená sevrknou se jako přesušené švestky, zvráskovatějí, dají se uschovati na delší dobu a byla mi vítanou lahůdkou. Olej z vajec vyvařený, vytlačený, byl draze placen a v době prvé poloviny tohoto století ve množství velkém do C. Bolivaru a odtud i do hlavních měst venezuelských přivážen. Dnes asi sotva již více než tisíc láhví oleje se prodá na celém poříčí orinockém a tisíc spotřebuje se sběrateli. Na jednu láhev (1 l) třeba asi 200 vajec. Ne tak v Brazílii, kde z vejce téže želvy olej jest velmi oblíben. Dlužno ještě připomenouti, že terequay ani se neshromažďuje ve větších skupinách, ani hromadně vajec neklade.

Urbanští s nedočkavostí těšili se a o ničem jiném nemluvili, nežli o budoucí „cosecha de huevos, vaječné žni“ – – – a o zavraždění několika osob obávanými potulnými indiány kmene guahibského Cuivas a Siquanas. Tlachem svým byli by v posledním okamžiku mého odjezdu odradili mé mužstvo z cesty. Teprve slib, že tři z nich dvojkami ozbrojím, dodal jim odvahy. Bojovnou náladou pojednou uchvácení slibovali všem „divochům“ smrt a pomstu – ale za několik dnů měl jsem příležitost jejich bojovnost viděti, kdy prošli pernou a jejich udatnosti nikterak příznivou zkouškou ohněm.

20. 12.

Velká část soli, kterou *Pastora* byla přivezla, naložena na *Prahu*, a odpoledne ve 2 hodiny opět za hojných pozdravů zvědavců nastoupena další cesta. Přibylým zatížením soli a jedné osoby *Praha* byla nejen přeplněna, nýbrž okraje jejího středu vznášely se sotva půldruhé stopy nad vodou, takže s obavou hleděl jsem prvním peřejím vstříc, nemluvě ani o možnosti, že větry (bez bouří!) rozvlněno bude Orinoko. Vítr byl skrovný, ale posunoval nás přece kupředu; nyní i jindy poznal jsem, jakou perlou byla proti jiným má *Praha*, jak lehce kormidlem bylo možno ji řídit, jak dobře „krájela“ vodu a jsouc lehká a pružná i při slabém větru urazila hezký kus cesty. Kdežto na protějším břehu (levém) ústí jedno z ramen Araucy vtéká do Orinoka, kde velký ostrov S. Rey zakrývá rozhled a dělí Orinoko ve dva toky, za nižší vody ve čtyři ramena, z nichž pravé, jímž plavili jsme se, jest nejužším a nazýváno „Brazo de S. Rey“ – druhé několik tisíc stop široké, „Brazo de la playa blanca“ že nazývá se, bylo mi řečeno. Na konečné, nejjižnější špici, písčíně téhož ostrova, utábořili jsme se mezi pátou a šestou hodinou večerní.

21. 12.

Mnoho zápasili jsme se silnými větry a já s patronem často rychle přítuží^[61] a lanem ráhnovým rychle musil jsem manipulovati, aby *Praha* nenabrala vody. Když i „fugy“ a „bolimy“ počaly na nás dorážeti, nucen byl jsem vedení lodi předati úplně patronu, který sice málomluvný, tabák žvýkající a nikterak příjemný společník, ukázal se aspoň dobrým lodivodem. Celé dopoledne bylo zapotřebí býti opatrným a při každém sebemenším záhybu řeky býti připravenu na nehorázný políček úderem z protější strany foukající bolimy. Přetížení *Prahy* dělalo mi mnoho starostí; až do spodního prádla vysvlečen připraven byl jsem na věci nejhorší, ovšem bez vědomí svých lodníků, kteří bezstarostní – jakým lid požehnaných krajín tropických všude jest – starostem a strachu mému byli by se jen vysmáli, třeba o několik neděl předtím tu neb onde udál se případ neštěstí, který takou bezstarostnost až do neopatrnosti jdoucí nikterak by neodůvodňoval.

Mužstvo mé proti předešlému caicarskému méně se mi zamlouvalo: scházelať mu srdečnost a hovořivost prvějšího. Zasmušilí a spíše z milosti mi odpovídající, patrně prozrazovali buď čistě indiánský původ, nebo větší přítěž dědičnosti indiánské. Ne všichni, ale valná většina indiánů jsou méně hovornými a zasmušilejšími, nežli jsou např. černoši a obyvatelé Oceánie. Odlesk pošmurnosti věčného stínu pralesů, jednotvárnost a nekonečnost pamp vidíte v každé tváři jihoamerického divocha, částečně i míšence; jen obyvatelé přímoří, ať indiáni, ať

potomci krve evropské, jsou veselejší, hovornější – a hudební... Tady člověk více se směje, zpívá, hraje na hudební nástroje – ale také více kleje. Moře, které živí, ale i zpívá (nikdo mi zajisté neupře, jak působí na duševní život kohokoliv věčný šum moře), vědomost neb aspoň předtucha, že všude za tím horizontem jsou také světy, jež jsou domorodcům přibarvení skoro báječného, pak styky obchodní s pohádkovým oním světem Evropou – to vše zpestřuje život a rozveseluje duši zdejších obyvatelů. Proč naopak v dálném severu moře v duších lidských spíše trudnomyslnost vzbuzuje...?

Dlouhou palankou občas zkoušeli jsme hloubku; jinde, když nastal obrat křižování, lavírování přehozením kormidla a opačným popuštěním a přivázáním levého nebo pravého konce příčného ráhna, *Praha* na okamžik v letu svém ustala; tu hodil jsem nořidlo (dlouhou šňůru, olovem zatíženou) a někde při délce na 15 i více metrů nenarazil jsem ještě na dno. Teplota vody kolísala mezi 28–29 °C, vzduchu 36–37 °C.

Několik tonin rozběhlo se za námi, podobně jako mořští delfínové, kteří rádi dovádějí a škádlí se a kde jaká loď v jich obzoru se zjeví, pouštějí se s ní v závod, často těsně při bocích, nejraději ale kolem konce přídí samé se držíce, připraví divákovi velkolepý pohled. Také zde odvážily se toniny dosti blízko, ba točily se kolem samotné malé loďky, kánoe, kterou k zádi *Prahy* na delším provaze přivázanou vezli s sebou prázdnou moji lodníci, by měli v čem vrátiti se do své domoviny. Byla velmi malá, ba zdálo se mi nemožným, aby unesla čtyři osoby! Poněvadž *Praha* příliš kvapila dostati se co nejdříve k cíli svému, nezdálo se mi vhodné a potřebno bráti si některou toninu na mušku, ač potřeboval jsem jí do sbírky Českého musea; zvíře to jest ve sbírkách evropských i při své hojnosti v Orinoku, na Amazonu a jinde předmětem dosti vzácným. Ulovení toniny jest úkolem nejvyšší obtížným. I dobře střelena zmizí a třeba ji pak ještě pronásledovati a harpunou dodatečně uloviti.

Někdy prořízla *Praha* voj ryb tažných; ubohé poděšené rybky jedna přes druhou vymršťovaly se z vody, měnily směr a jakoby ocas dlouhého vodního hada vodu brázdil, rozčeřily široký dlouhý pás vody, na nějž upozorněny hnaly se toniny za kořistí. Bylo mi a jest dosud záhadou, jak vlastně uhájí malá rybka ne jako jednotlivec, nýbrž hromadně své existence v elementu tak průzračném a tak málo skrýší propůjčujícím. Jak lépe na zemi chráněn jest hmyz, malý savec nebo ptáče! Proto onoho úžasného množství jiker třeba! Ryby v houfu táhnoucí, z nichž jedna do lodi nám vpadla, byly – pokud zběžně určití jsem mohl – velmi chutné „palometas“.^[62]

V poledne přirazili jsme na chvíli ku břehu a vařili obvyklou rýží a kávu. Odpoledne a za slabšího větru těsněji kolem břehů se ploužice, spatřili jsme na větvích vysokého „algarroba“^[63] hejno odpočívajících kachen, zvaných „patos carreteros“, které nechaly loď dosti se přiblížiti, avšak jsa plachtou zakryt střelil jsem po nich teprve, když vylétly. Houf nebyl hustý, takže jen jedna padla do vody, nejspíše s rozbitým jedním křídlem a tlukouc druhým o vodu, několikrát napolo se potopila. Obrátil jsem kormidlo a zaměřil přídi k místu, kde kachna se tloukla o vodu, kdežto indián na samé přídi lodní chystal se na okamžik, kdy nakloní se a uchopí část budoucí naší večeře. Měli jsme sotva 15 metrů k oběti lidské masožravosti, když tu vymrštila se hlava dosti velkého kajmana nebo krokodýla – na vědecké rozpoznání druhu nezbylo času – a zlodějsky, v pravém smyslu slova nám „před nose“ chňapla po tučné pečince a zmizela s ní pod vodou.

Minuvše vtok řeky Suapure, ocitli jsme se v úžině baraguanské, místě z nejmalebnějších celé plavby po Orinoku. Kdežto levý břeh Orinoka jest rovný, vystupují již od Caicary stále větší a četnější horstva Guayanského pohoří až k samému břehu. Tmavý, roztrhaných stěn, většinou kolmých, a málo vegetací porostlý jako obrovský strážce vchodu do tajuplného chrámu horního Orinoka stojí Baraguan na pravém břehu. Úžina táhne se až k ústí řeky Suapure. Ráz celé krajiny jest chmurný. Člověku až úzko z toho klidného nehybného kolosu, valící se vody a neoživené ničím nežli několika cukrujícími hrdličkami, na rybku číhajícími ledňáčky, lesnatého sice, ale jen malými stromy porostlého levého břehu. Žulové skály Baraguana, kolmo spadající ku břehu, nepřesahují výši svou více než 300–320 metrů, a přece na velké ploše roviny a v kmitu rozžhavených vrstev vzduchových zdají se kolosem více než tisícimetrovým.

Změřil jsem zde šíři řeky a shledal ji o 120 metrů větší, než stanovil Humboldt, tedy 1746 m, oč nyní pobřežní písčina jest užší. Později u řeky Mety šíří se opět Orinoko na více než 7000 m. Mnoho tortug plavilo se dolů po vodě. Sotva opatrná želva zpozorovala loď, rychle potopila se malá hlavička, zmizel nepatrně nad vodu vyčnívající štít. Již od včerejška neuzřeli jsme mimo sebe samy ni jedné známky lidského žití. Jak v pohádce o zakleté zemi! Když pak večer přistáli jsme k písčině ostrova „Playa del fraile“ (opět „Mniší břeh“, písčina) a já několik kroků do houštiny vkročil, předla se pohádka dále: nikde živého lidského, ba mohl bych říci ani ptačího tvora, nebýti dvou „azulejů“^[64], kteří po větvičce se prohánějíce, tichem vůkolním zaražení tlumeně něco si povídali. Tu narazil jsem na chatrč! Volám, žádné odpovědi! Zato zápach jakýsi, nejvýš smrdutý, když dokonávající větřík zašustil palmovou střechou nepatrně jen o třech stěnách chatrče, urážel můj čich.

S opatrností hodil jsem kus ztrouchnivělého dřeva po stěně chatrče! Nic! Kde pes se neozve, indián zajisté též nebydlí. Hodil jsem spíše proto, bych snad jaguára vyplašil, kteří i na nejmenší ostrůvky sem a tam se plaví, hlavně v honbě za želvou, a mnohdy i v opuštěných chýších se zahnízdí, ale jen několik málo ještěříček zašustilo po stěně, zhotovené též z listí palem, palem, které tu sytí, šatí a člověka chrání proti slunci a vodě. Přiblížil jsem se opatrně a vkročil dovnitř: malý had prchl skoro přes mé nohy. Vevnitř ale na lešení v „catumare“, nůši z listů palem zhotovené, jak okamžitě podle tvaru a spíše ještě dle čichu poznal jsem, ležela mrtvola indiána. Jak bych ránu v tvář obdržel, nový úder větříku div neomámil mne hrozným zápachem „poslední z věcí člověka“. – Vyskočil jsem jako střela a nos si zacpáváje běžel ku břehu! Indiáni některých kmenů ale i mnozí míšenci, zemře-li člen rodiny náhlou smrtí, opouštějí ihned chatrč a vymyslí si steré báje o nočních příšerách, upírech atd., netušíce chudáci, že ve zbytcích majetku zemřelého největší z příšer – nákazu s sebou vlekou.

Oznámiv novinku o nepříjemném „sousedství“ našemu mužstvu, neodporoval jsem nikterak jejich přání co nejdříve dostat se na místo příjemnější k noclehu. Ač třeba bylo veslovati, ochotně moji lidé pustili se do práce, až opět jsme dosáhli jedné písčiny, jen částečně s pevninou souvisící. Nad opuštěným ostrůvkem zatím ale ukázal se sloup dýmu: bez mého vědomí zapálili před odchodem lodníci suchou trávu, a do půl noci hořela zarostlá špice ostrova. Mrzelo mne, že proti zvykům indiánským zde mrtvola měla uhořeti, která hmyzu za potravu, vzduchu k vysušení byla přikázána.

V noci poprvé počali nás obtěžovati moskyti; já sám chráněn jsa sítí, málo jsem utrpěl, avšak moji druzi – caicarských chudší – spali jen na zemi a při velikém horku (písek byl ještě v 8 hodin večer 42 °C teplý) hlavy přikrývali si lehkou látkou. V době, kdy běloch většinu oděvu svého odkládá a svléká se, před spaním totiž, v tropech lid obléká si vše to málo, co má, by mu v noci nebylo zima. A nejen tmavokožec, i běloch sám, cestovatelem-li jako pisatel, v noci bývá nejvíc oblečen. K ránu probudil mne děsný rámus. S hořícími a doutnajícími dřevy moji polekaní polodivoši házeli po kajmanu, který vylézaje pomalu na písčinu, mermomocí snad zmocniti chtěl se zuřivě štěkajícího, ale k pánům svým tulícího se psa. Naneštěstí pro mne zůstal pes naživu, a i dále při každé příležitosti, i když kost jsem mu hodil, cenil na mne své tesáky, jsa i takto dokonalým typem psa indiánského, hladem zmučeného, nemile zapáchajícího, s kůží svrabovitou.

22. 12.

Ráno cítil jsem, že nemoc má opět se horší. Prudké bolesti nutily mne k větším a větším dávkám opia. Vítr též nás zlobil, někdy ustal na chvíli, takže moji chápati se musili vesel, k čemuž nezdálo se, že by obzvláštní měli náklonnost. Odpoledne minuli jsme ústí nepatrné říčky Cocuisy, o níž tvrdili mi plavci podobně jako o Suapure Humboldt, že bohata jest hnízdy divokých včel, kterých prý velmi velikých na stromoví pobřežním jest také množství, že indiáni pořádají sem výpravy jen pro výborný med. Odpoledne vznesl se sice silnější vítr, ale též proud řeky mohutněl, spád vody byl větším. Tam, kde byl nejsilnějším, v úskalí, zvaném „Los arrecifes del corozo“, vinou patrona chopil se nás proud, když vítr na okamžik službu vypověděl, a mrštil *Prahou* o skalisko, že v duchu viděl jsem již *Prahu* rozraženu a topící se. Strachoval jsem se zbytečně – ohebné, výtečné dřevo naší lodi osvědčilo se pevnějším nežli slabá moje důvěra – my bez pohromy vyváznuvše přistáli jsme ku břehu, bychom si opožděný již oběd v klidu na zemi uvařili a požili, dávající tak větru dosti času na rozmyšlenou.

Náhodou utábořili jsme se tu v sousedství stromu, kterému tak mnohý, dojmům ještě přístupný navštěvovatel opery s hrůzou se divil, pod nímž v posledním jednání „Afričanky“ tolik již primadon vypustiti musilo zpěvnou svou duši. Známo, že romanopisci, básníci a malíři i spisovatelé poučných knížek pro mládež nemusí držeti se přesně hranic suchopárné vědy, nejméně zeměpisu, geografického rozšíření zvířat a rostlin apod. V Americe rostoucí a hanebně pomlouvaný strom „el manzanillo“ přesazen Scribem do Afriky, by nešťastná hrdinka překrásné báje mohla tragicky a se vším scénickým efektem zahynouti. „El manzanillo“^[65] též „el lechero“, „higuerote“ zvaný není u domorodců oblíben.

Příšerná poetická bajka, jako by pouhé prodlení, usnutí pod stromem následkem mělo smrt, jest sice velmi působivá a zajímavá, však naštěstí obyvatelům přece jen smyšlenkou. Pravda jest, že málokterý domorodec odvážil by se strom poraziti nebo jen do kůry jeho sekati: silné bolení hlavy, vyrážka, ba i nebezpečné otoky byly by následkem takého nemoudrého počínání. Jest totiž šťáva všech stromů i rostlin téže čeledi žíravá a jedovatá, takže stříknutí na kůži nebo vdechování jich jeví účinky otravné.

Po sběratelské kořisti slídě, spatřil jsem na dosti hladkém kmeni neznámého mi stromu seděti velikou ještěrku leguána (španělsky „la iguana“, viz obrázek 52), vyhřívající se nebo čekající, až se jí kořist před tlamu postaví – jsouť hmyzožravé i býložravé. Ve Venezuele, hlavně v poříčí sladké vody, jest až i 2 metry dlouhá ještěrka tato zjevem všedním; ve sbírkách svých

dávno měl jsem a do Evropy posílal četné exempláře, nezachtělo se mi tedy kořisti. Jinak smýšlel průvodčí můj indián, který zvědavostí puzen, aby viděl počínání podivuhodného bělocha, doprovázel mne, kdykoliv jsem odešel z tábora. Chutné maso leguánů příchutí svou kolísá mezi rybou a kuřetem a jest domorodcům, hlavně indiánům, velmi oblíbeno. Honí se na zemi psy, nebo střílí se šípy, ale není-li psů po ruce, lehce i se šípem, třeba i spadl se stromu, uteče do houští, do vody neb opět na strom. Houževnatost života leguánů nemá sobě rovné.

V pampě v okolí Maturinu za přítomnosti p. J. B. byl jsem svědkem, jak živé samici leguána, které byl břich nožem rozříznut a vyňaty veškeré vnitřnosti, srdce, jater a plic nevyjímaje – opětují srdce, jater a plic nevyjímaje – a ubohé zvíře rychle puštěné uprchlo na blízký strom, odkud teprve po chvíli na zem spadlo. Víím, že mnohý z čtenářů nedůvěřivě hlavou potřásá, a hrozí se krutosti spáchané na ještěru, třeba to byl živočich nízkého duševního rozvoje, snad „bez nervů“. Též já tak činil a jen právě má nedůvěřivost, pochybovačnost ve tvrzení domorodců byly toho příčinou, že neoprávněnost nevěry naší byla nám před očima dokázána.

Mému indiánu, jakožto nefalšovanému ještě dítěti přírody, plnému lsti a vynalézavosti, kde jde o ulovení zvěřiny, nebylo ani šípu, ani psa potřebí, aby se zmocnil kořisti. Na tyč přivázal oko zhotovené z ohebné, ale silné čerstvé rostliny úponkovité, tiše přikročil ke stromu, zvedl tyč, pomalu skláněl oko nad hlavu ještěrky, která i když měla zelenou, nevinně vypadající léčku již skoro u samého nosu, dosud nenechala se z klidu vyrušiti – vždyť veliké množství takých úponků a haluzí vítr nad ní každodenně skláněl – až pojednou zadrhnuta a rázem dolů stržena chudák marně sebou trhala. Přitiskne-li leguán hlavu k zemi, není úplně bezbranný; šlehy ocasem jeho působí bolest jako býkovcem; jeho zoubky dovedou se silně zakousnouti i do malého kuřete, prý. Indián svázal touže liánou, již vykonán byl lup, ještěrce nohy, potom i tlamu a odnesl si večeři do *Prahy*. Mně se zvířete ale nejen zzelelo, nýbrž nechtěl jsem ani, aby při mé večeři odporné mi sousto v ústech mých soudruhů přede mnou bylo žvýkáno, snad dokonce na mém ohništi pečeno – když opět vypluli jsme, přeřezal jsem ještěrce pouta. Několikrát zježila hřbet a s nevýslovně hloupým pohledem na mne a na své okolí vrhla se do vody. Výborná plavkyně dosáhla zajisté blízkého břehu a snad jednou svědčiti bude ve prospěch dobra mého srdce, obtěžkaného tolikera hříchy spáchanými na živočišstvu všech pěti dílů světa!

Tento den plavby nezdál se náležitě ke dnům šťastným. Sotva malá příhoda s leguánem pozapomenuta, za silného opět větru kánoe ženoucí se jako kůň, který k večeru čenichá a touží již po cíli, po stáji, vši silou narazila na písčinu – nežli zbyl nám čas kormidlo obrátiti

nebo plachtu přehoditi. Co zaryta byla *Praha* v písku, vítr vší silou uchopil plachtu, v cestu se mu stavící, a jako ve vzteku, že ta lidská hračka nechce povoliti a s ním dále skotačivě o závod běžeti, naklonil pravou stranu *Prahy* do vody, až se nám všem z hrdla vydral výkřik: ¡Nos vamos á voltear! (překotíme se). Cesty osudu jsou prapodivny! Nejhloupější z mých lodníků byl to, který pustil lano plachtu kladkou vytahující, takže rahno dolů spadlo a plachta srazila jej mezi pytle soli – my byli, lépe řečeno náklad *Prahy* byl zachráněn před důkladnou lázní. – Za čtvrt hodinky letěli jsme dále, smějíce se jen a blahořečíce silnému větru, který ještě dnes měl nás vehnat „v přístav“ dvou (bych nekřivdil, snad i více) baráků, místečka, které na větších mapách označeno okázalým jménem „Svaté Barbory“. Hlavně moji lidé toužili po sourodé společnosti, s kým by pohovořiti si mohli o dojmech zažitých s podivuhodným cizincem, který se vyptával na tolik zbytečných věcí a zajímal se o každé „bicho“ (každé zvíře atd. savec, hmyz, neb hlemýžď – velmi elastické názvosloví jihoamerické, kterými i koruna tvorstva, člověk, nezřídka bývá klasifikován; český výraz totožný jest asi „potvora“).

V pět hodin přistáli jsme k místečku na břehu orinockém, asi pět metrů zvýšeném, kde opodál na výsece stála malá chatrč, malý „corral“ (ohrada pro dobytek), kam na večer sháněno bylo asi dvacet kusů hovězího dobytka, a chýše pro pastevce. Několik „ranch“ (chatrčí) roztroušeno ještě po okolí, také další malá „hata“ leží ve velikých vzdálenostech od sebe po obrovských rovinách, vyschlých už nyní llanech, které počínajíce za stromovitou a křovinatou zdí pobřeží orinockého, sotva sto metrů silnou, táhnou se až k úpatí And kolumbijských (Los Andes de Columbia). Jsou to povšechným rázem svým ona „llana“, jež seznal Humboldt a popsav je, v Evropě vzbudil představu jen částečně správnou a jen oblasti „llan vysokých“ (llanos altos) odpovídající, kdežto, jak již několikráte byl jsem upozornil, „llana nízká“, (llanos bajos) a v poříčí řek nalézající se vynikají dosti bujnou, stromovím porostlou a deset měsíců aspoň svěží vegetací. K lepšímu porozumění a srovnání uvádím ve vysvětlivkách (viz „Napříč rovníkovou Amerikou V., Dodatek“ – *Humboldtovy llanos*) překlad Humboldtova líčení llan. Za malou čtvrt hodinku, několik krásných palem moriche minuv, ocitl jsem se tváří v tvář krásnému zjevu přírodnímu, vznešeného půvabu a ohnivého koloritu, svéravnosti také, jaké marně jinde bychom hledali, ku které třeba tropického slunce, jen vlastním horizontem ověncené vyprahlé roviny a onoho příděchu hrozivé prázdnoty a usínajícího dne, jakými hojně obdařeno bylo panorama zapadajícího nad llanem slunce. Kam jen pohledl jsem, jednotvárnost a přece zase vznešená mohutnost plochy jen chudou vegetací, slabými skupinkami palem „llaneras“ a křovím „chapparra“ znamenáné, leskla se, hořela a bledla, v

polostíny se ukláněla – a já rychle vrátiti musil jsem se, bych roštím a houštím cestu si nalezl, nežli tma mne z ní svede.

Několik míšenců a indiánů, asi pět žen, na nichž nikterak nebylo zřejmo, že prozřetelnost určila je, by trnitou dráhu pohlaví mužného oslazovaly a zdobily, sedělo, procházelo se, vesměs kouřic doutníky (doma o kolena utočené z domorodého tabáku), kolem mého mužstva, bavíc se otázkami a odpověďmi, vesměs otáčejícími se kolem mé vzácné jim osoby. Každý připraven měl již prosbu o lék na různé skutečné i vymyšlené nemoci. Žel, že i zde – jako v celé Venezuele, lépe řečeno v J. Americe – kde Evropany zanesena nákaza divochům neznámá, žádáno ode mne v jednom případě pomoci proti nemoci, jež se u nás obyčejně rtutí léčí. Rozumí se, že odmrštil jsem každého. Cestovatel, třeba měl vědomosti lékařské, nechť jen tam lektvaří, kde rány, hnis aj. antiseptickými prostředky možno mu najisto vyléčiti. Jinde a prostředky interními nejvyšší zimnicí dávkou chininu nebo maličkosti zácpou povstalé dobrým purgantem nechť zahání. Avšak v jiných případech buď krátkost pobytu jeho nebo tajné míchání léků domorodých zároveň s evropskými, jakož i malá důvěra k osobě jeho, a odtud vzniklé zanedbání přesných předpisů lékařských vydává jej v případě nezhojení v nebezpečí býti pokládán za traviče, za původce, že se nemoc zhoršila nebo že smrt následovala. Cosi podobného však hlavně u divochů, kteří vidí v každé smrti, nenastala-li ve vysokém stáří, zlý úmysl nepřátel neb démonů, má dalekosáhlé následky a vesměs nevděčného rázu.

Zvědév, že předešlé noci majetníkovi „hata“ zadávena velká kráva, nedaleko na okraji „savany“ (traviny – louky), navrhl jsem jíti této noci a to ihned na čekanou.

Starý llanero, který špatnou brokovnicí ozbrojen s radostí uvítal možnost zbaviti se nepřítele svých stád, s mou druhou puškou a v mé společnosti vydal se na cestu. Poněvadž houštinou měli jsme se dráti, vzal s sebou zapálenou smolnici. Přišedše na místo, zápachem již z daleka se ohlašující, vyšplhali jsme se na rozsochatý strom, pověsili do větvoví chinchorra (hamaky) a usedli, doutníky kouřice. Obzvláštních loveckých příprav nebylo třeba. Kde jaguár člověkem málo nebo vůbec není stíhán, třeba by lovec cítil a šramot uslyšel, přece přiblíží se, aby se podíval, co to, co se tu děje. Od supů ohlodané zbytky ležely od stromu asi čtyřicet kroků vzdáleny, na volné prostře; blížil-li by se jaguár odkudkoliv, musil nám ihned přijíti na mušku, dříve než by bystrý zrak jeho zpozoroval nás ve stromě číhající.

Klameš se, laskavý čtenáři, myslíš-li, že vylíčím ti ono nervózní tlučení srdce, náladu lovce, jenž v nočním tichu samoty na dravce čeká – celý ten děj románovitě přibarvený, a konečně

šťastné ulovení! Mně lov jaguára nebyl tenkrát ani novinkou, ani jsem nedoufal, že by k hrozně zapáchající kořisti vrátil se jaguár (ač tak dosti zhusta činí), maje jinde hojně kořisti čerstvější. Tvůj jemnocit nechť laskavě odpustí, řeknu-li, že hromoval jsem mezi zuby dvě hodiny, hodinu pak skoro hlasitě – „zancudos“ komáři div mne živého nesežrali, a já, bez toho churav, slezl ještě daleko před půlnocí, se mnou ovšem též el llanero, zapálil smolnici a vrátil se k chýši, kde psi zuřivě se hnali na má hubená lýtka (snad ve výsměchu, že s nepořízenou jsem se vrátil, ač sama zbabělá ta spřež indiánských psů, sotva jaguára ucítí, zaleze do chýše), kde ale čekalo mne v síť ochrannou zahalené lože, milosrdný spánek a – těžké sny! – – –

Ráno dostal jsem slabý záchvat zimnice. Suché llana také mají své miasmy, ale nejvíce přenášejí neznámý jed nemocí tropických komáři a mouchy – jak tvrdili lidé zkušeni, a dnes již moderní věda lékařská sama připouští možnost přenášení zárodků zimnic hmyzem; nejzlopověstnější v té příčině čeledi tropickou jest *Culex* a *Simulia*.

24. 12.

Ze Santa Barbary vypluli jsme teprve po osmé hodině ranní. Pravý břeh věnčen byl pahorkatinou zvanou Serrania (pohoří) del rincon, západní výběžky to od severu na jih táhnoucího se horstva Parguaza. Z této nejvýznačnější byly 200–400 metrů vysoké vrcholky: El castillito („hrádek“) a Guacamayo („aras“). Vítr byl příznivý. Ve dvě hodiny odpoledne přistáli jsme k největší a bohatstvím želvích vajec (sbírají se tu v dubnu) nejznámější písčiny pararumské (La playa de Pararuma). Rozprostírá se po levém břehu Orinoka. Co patron vařil, dva indiáni hledali vajec a vbrzku vrátili se asi se 30 vejci menší želvy terequaye. Mnoho kajmanů a krokodýlů plavilo se, aneb na písčíně se vyhřívalo; horko bylo ale nesnesitelné; já cítil se tak sesláblý a symptomy brzké zimnice zemdlelý, že ulehl jsem pod carrozou.

Potom přiblížili jsme se opět ku druhému břehu, spatřivše dříve a na konečné výspě písčiny neklamné známky, že tu tábořila na své cestě výprava generála V. P. Pluli jsme nyní dosti těsně podél druhých jižních strání či dosti kolmé stěny Castillita, na hodinu cesty za břehem do vnitra se zvedající. Břehy porostlé byly vegetací velmi jednotvárnou, palmy objevily se jen zřídka a posud zakrsalé. Monotónii krajiny nejspíše ještě rušily skotačivé toniny; ptactva tu na rozdíl od jiných veletoků, hlavně afrických, málo – ze savců neviděl jsem po celé již několikadenní plavbě – kromě krav a býků v St. Barboře a tonin ani jediného exempláře; ovšem dlužno též na myslí míti, že málokdy pluli jsme podél samých břehů nebo na zem vystupovali. Za dob Humboldtových byly asi břehy orinocké patrně také zvířenou, nikoli

pouze lidmi bohatšími. Cestovatel, jenž právem domnívá se od přírody tropické vyžadovati větších rozmanitostí, bohatství, nemálo byl by zde zklamán – neuzřev po více než týdenní plavbě ani jediné opice, v lesích tropických přece nejhojnějšího většího to savce.

V pět hodin odpoledne pluli jsme podél svislých stěn zajímavého vrchu Mogote, na mapách Mogote Cocuiza zvaného; průvodčí moji podobně jako všichni obyvatelé dolnoorinoctí tvrdí o něm, že na nepřístupném (?) jeho temeni španělskými misionáři před jich vypověděním z Venezuely uschován byl velký poklad – snad sušených ryb neb želvích vajec, jiného nevím, co by ubozí misionáři doby té a v této krajině, mezi nahými skoro divochy strádající, byli mohli nastřádati! Patron mé lodi ale věděl to lépe: los frailes (mniši) znali prý tajná ložiska zlata a vidouce své panství ohroženo, kázali věrným indiánům do svislé stěny Mogota zarážeti skobu za skobou a dopraviti tak poklady nahoru a pak opět všechny skoby dali sestupmo zvytahati. K večeru bylo nám bojovati proti proudu malých peřejí „Raudalcitos“ (zdrobnělé španělské slovo „raudal“ – vír, peřej – latinsky *raudus*) de Marimare; s obtíží a několikrát slabě na žulové balvany pod vodou narazivše, dostali jsme se, díky dnes vytrvalému a dosti silnému větru a vydatné pomoci tří vesel, přes tuto předzvěst budoucích obtíží. Noclehovali jsme velmi nepohodlně na skalnatém, písčinou pomíchaném klínu pravého břehu. Svou síť zavěsil jsem na malý rozsochatý strom. Sotva ulehl jsem a veslováním zemdlelí indiáni ztichli, přeběhlo jakési zvířátko přes provaz, na němž nade mnou upevněna byla síť muselínová. Vyskočil jsem a hnal se rychle po kořisti; dle tenkého zakňučení domníval jsem se, že to jest asi malounká vzácná a roztomilá opička „titi“.^[66] Bylo dosti temno, doběhl jsem si tedy k blízkému ohni, zbudiv tím a polekav své lidi, pro hořící dřevo a světě si podél celého lože svého až ke stromu, objevil jsem rušitele mého již dřímati: maličkou vačici, téhož druhu, které živé před lety do Prahy jsem přivezl. Jako skokan stálo hezounké (v očích přírodozpytce) zvířátko na zadních nožkách, přední majíc zvednuty v póze krvelačné šelmy, lva, jenž vrhnouti se chystá na člověka. Ohněm zaslepená jeho očka, zornici stahující a rozšiřující, brzo na mne, brzo do neurčita se dívala směrem tam, kde za mnou více na celý noční výstup nežli na nepatrné to zvířátko (poloviční velikosti naší veverky) štěkal protiva pes. Popadl jsem kus hadru do ruky, přiblížil jej ke zvířátku, které předníma nohama a zoubky ihned zařalo se do hrozného nebezpečí, chytl jsem je a slabě sevřel. Zřetelně cítil jsem, jak ubohému trpaslíku srdéčko úzkostí bušilo. Přesvědčiv se, že to sameček obyčejného mně známého a v exemplářích embryologicky zajímavých hojně do Evropy posílaného, odnesl jsem jej do houští a zde pustil.

V poříčí řeky Puncéres, Guarapiche, zabývá se pěstováním vačice potkanové a ostatních druhů, nejmenších ze savců vačnatých, našel jsem tři, snad čtyři různé druhy, z nichž tento *Didelphys murina* byl nejuhlednější a lehce zkrátí. Banány žrali mi skoro z ruky. Roztomilé jest podívání na matku, která mláďata svá, jež ve vaku^[67] byla prošla posledními stadii embrya, nosí; když vylezla, „přilepená“ skoro na matku, která nyní vypadá jako hrbolovitá koule, nechají se všude „vléci světem v boj o existenci“. V učebnicích a na vycpaných exemplářích vidíme, jak matka ocas svůj přes zadek ohnouc připravuje svému potomstvu jakousi hrazdu, na níž mláďata, ne-li sokolovat, aspoň ocásky svými zachytí se mohou. Podobného však nic nespatriil jsem u žádného ze 6 druhů, jež ulovil jsem na svých cestách J. Amerikou.

Samičky vačice potkanové nenosí ohon přes zadek převislý, nýbrž vždy v poloze přirozené, volně natažený, leda někdy samým koncem trochu dovnitř stočený. Nikdy nepozoroval jsem u oněch pěti různých druhů vačic, které jsem sám vychoval, té esteticky sice krásnější, ale nepřirozené polohy ohonu přes zadek; mladé vačice také této podpory ohonem nepotřebují. Pevně drží se drápy v srsti matčiny a ovíjejí své ocásky kolem kořene ohonu matčiny, kolem jejích nohou, ba i kolem krku, jak se jim právě hodí.

Malá vačice potkanová žije většinou ojedinele, jen v době páření s jediným samečkem na listnatých stromech celého území gujanského. Připravuje si ze spadlého a zežloutlého listí jednoduché lůžko v přirozených dutinách stromů nebo v hustých skupinách ratolestí stromových neb rostlin úponkovitých. Hlavní potravou zvířeti jest ovoce a hmyz; druhdy spokojí se také malými vejci. V suchých měsících, tj. v prosinci nebo lednu, mívá osm až deset mláďat, velmi nevyvinutých, která ihned přísávají se na malé prsy matčiny ve vaku aneb v záhybech kůže. U jiného druhu našel jsem v záhybech kůže 27 embryov. mláďat. Takto vytrvají 40–50 dní až do úplné dospělosti a dávají se v této době od matky vléci, až dospějí téměř dvou třetin své přirozené velikosti. Nyní však jsou matce břemenem a bývají od ní až na čtyři nebo na pět sežrána.

Vačice potkan. prospí, jako všechny druhy této čeledi, celý den a teprve za soumraku vyhledává potravu. Jest neobyčejně úhledné zvířátko, s hlavou asi 16 cm dlouhé, s ohonem krysímu podobným, jenž jest zděli 17 cm. Barvou jeho jest světlá hněd' srnčí, na hřbetě něco tmavší; od čenichu až k temeni srst ozdobena jest tmavým ostře ohraničeným pruhem. Oči jsou poměrně dosti veliké, poněkud z důlků vystupující, bledě hnědé, se zvláštním výrazem, ježto zřítelnice za dne jest neobyčejně malé, že se takřka ztrácí.

Neobyčejný jest také stálý, třaslavý pohyb velikýma, lysýma, skoro modročernýma ušima, jež připomínají netopýří. Kožešina malé vačice jest nadmíru měkká proti kožešině větších druhů, jejichž srst jest někdy až příliš tvrdá.

V okolí Maturinu domorodci nazývají zvířátko to – nevím proč – „santito“ – „svatoušek“.

Ulehaje opět do lože, pykati musil jsem za neopatrné své předešlé počínání. Jako bych nikdy nebyl cestoval a žil v zemi, kde moskyti a komáři přivádějí teplokrevné bytosti v zoufalství, vyskočil jsem z obalu mušelínu, zapomenuv v loveckém nadšení jej opět přehoditi; nyní ve vnitru jeho čekala na svou kořist armáda krvežíznivců. Perná to práce nežli jsem je vytřásl: dovnitř rychle skočiv, konce síti na zem jsem upevnil a pak při světle rozsvícené svíčky kus po kuse zabíjel uvnitř ještě zbylé. Sotva jsem usínal, nedaleko v řece dva samci kajmanů (dle domorodého názvosloví budu vůbec mluvit jen o kajmanech, pokud zvíře nemohl jsem přesně určit, zda to aligátor či pravý krokodýl) pustili se do sebe! Snad o kořisti, snad o samičku rvali se – kdož může viděti na dno srdce kajmanova, jaké tam vášně bouří? Ať tomu tak, neb onak, hudba ta nebyla příjemnou, tím méně, že náš, neříkám „náš“ s obvyklou hrdostí lidí užívajících přivlastňovacích jmen přídavných, pes statečně sekundoval.

Jeden ze zápasících bučel – nemám pro silný hlas kajmanův, připomínající temné bučení býků neb dunění velkého protrženého bubnu jiného lepšího přirovnání – snad bolestí, snad vztekem z neúspěchu, načež brzo odpovídalo s různých stran několik jiných kolegů. Moji lidé zvětšili oheň a já usnul lépe než dnes, kdy nad mou hlavou rabiátní kojeneček hudby do půl jedenácté přebíhá klaviaturou piana! Od mého visutého lože nebylo více než dvacet kroků k okraji řeky, a přece spal jsem již ze zvyku s plnou důvěrou v osobní jistotu. Není krokodýla neb kajmana, který odvážil by se vrhnouti na hrozebně, lekavě a všemu jinému nepodobně vypadající velkou tu bílou nestvůru – síť přes dlouhé, visuté lože přehozenou! Ba, prý, ani sám jaguár se toho neodvážil! Tím méně, když poblíž mocný plápolal oheň, o jehož stálé udržování pečoval vlastní zájem mých jen na zemi spících druhů.

Ráno vzbudili mne indiáni naříkajíce, že pes zmizel beze stopy. Nemohli jsme si to nikterak vysvětliti; konečně shodli jsme se v tom, že asi na svůj účet šel lovit a byl silnějším sežrán! Bylo mi ho přes to, že nebylo mezi námi srdečného styku, přece jen líto!

* * *

25. 12.

Plavili jsme se kolem velkého žulového balvanu, vyčnívajícího z písčitého ostrůvku, o němž děli mi společníci, že sluje „la laja de Marimare“ a že tu letos uprchlík mulat, v poslední revoluci v Caicaře nepřátelsky proti Crespovi vystupující a pak s rodinou svou prchající do Kolumbie, kamž po řece Meta chtěl dospět, dohoněn byl piráty Hernandezovými, oloupen a zavražděn. Malý křížek, dvě větvi, několika kusy „sogy“ (provaz z volské kůže stočený) křížem svázaných, označoval místo děsného činu. Divoká to země, J. Amerika, divoký lid, vášně-li jsou rozpoutány! Minuli jsme jiný ostrůvek, kde velké žulové balvany, zbytky posledního úpatí výběžků guayanského horstva, Orinokem po tisíciletých bojích srovnané, převládaly, proto opět domorodci na rozdíl od zalesněných ostrovů (islas), písčin (playas) zvané lajas čili „balvany“. Byla to laja de Zamari. Tato i pravý břeh Orinoka byl malebnějším, vegetací barvitějším proti krajinám až dosud vídaným. Již i korunky malých, mně neznámých palem střídaly se tu s obyčejnou vegetací stromovitou.

V poledne, když přistáli jsme na chvíli, by lidé moji uvažili si rýži, já hodinku věnoval prohlídce pobřežní vegetace za studiem a sbíráním živočišstva. Když se skrovnou kořistí něco hmyzu a dvou ptáků jsem se vrátil, zapisoval jsem si různé poznámky. Předěšlé zápisky pročítaje, teprve zpozoroval jsem, že jedno datum dvakráte se opakuje a že tudíž včera byla již a ne dnes večer doba, kterou Evropané, Arijci bez rozdílu vyznání světí, sami se radují i z radosti jiných, hlavně děti se veselí. Štědrý večer! Při rozdílu z délky více nežli šestihodinovém, vzpomněl jsem, když dnešního rána jsem vstával, že na východě, na severu statisíce stromků vánočních pohaslo, v hlavičkách dětí předly se krásné sny, staří při punči vzpomínali svého mládí! Zde, daleko v pustinách pralesů jihoamerických, touže dobou já plavil se k neurčitému cíli, sám, churav, uprostřed jasu tropického slunce a po nekonečné stuze žlutošedivé vody!

Štědrý večer! Za 13 let jen dva ty svátky strávil jsem mezi lidem, jemuž význam toho dne byl povědom. Den, jenž poutníku v cizině nejdelším se zdá. — — Když opět plavili jsme se, tázal jsem se svého mužstva, zdaž světí „las pascuas“. „Jsme chudí,“ řekli mi, „a to je svátek pro bělochy a ne pro chudý lid!“ Ve dvě hodiny odpoledne spatřil jsem na levém břehu ústí toku Mety, řeky sotva menší Dunaje, ač ústí samo nyní nezdálo se mohutným proti délce a hloubce řeky. Silný proud dávno hlásal nám blízkost mocného, po Guaviare největšího přítoku Orinoka.

Nebylo by nám bývalo možno proti proudu se dostat; vítr zeslábl a tři vesla nestačila. Přirazili jsme tedy ku pravému břehu a poprvé použili způsobu plavby zde „por la espia“, „soukání se lanem“, zvaného. Způsob, ku kterémuž, když proudem, bezvětřím nutno sáhnouti, třeba nejvyšší dávky trpělivosti, ano mnohdy po půldenní práci sotva více se urazí než jeden – dva kilometry cesty. Bidlem, přirozeným hákem opatřeným, špaň. „el garrabato“ zvaným, lodník na přídi lodi stojící zachytí se břehu, stromoví, balvanu, kdežto druhý v malé kocábce, kde složeno dlouhé, poměrně lehké lano z chiqui-chique (piasavy), jehož jeden konec ku velké lodi jest přivázán, vesluje proti proudu, až pokud stačí lano, které za sebou do vody pouští. Jediné lehkost domorodé kánoe činí plavbu i proti nejsilnějšímu proudu možnou. Nyní upevní druhý konec lana, které – jak již řečeno – lehké jsou, na vodě plave, na větev nebo vůbec, nač je upevniti lze, vrátí se, přitiskne se kánoí svou za před' lodi a kdežto na přídi dva – tři mužové, „po lanu se soukajíce“, přitahují svou loď proti proudu a jiní ku konci lana v kánoi sedící dolů lano svíjejí, aby, až druzí jeho přišplhají se až ku konečnému uzlu lana a zde se opět garrabatem zachytí, mohl s lanem opět proti proudu a opakoval postup namáhavého tohoto způsobu plavby. – Soukali jsme se tak dvě hodiny, pak dostavil se opět silnější větřík, takže minuvše hlavní sílu proudu, rozepjali jsme plachtu a pluli zvolna, ale přece kupředu. Potom zkrížili jsme řeku, doufajíce v jejím středu a poblíž druhého břehu zachytiti se příznivějšího větru. Nezklamali jsme se. Zpozoroval jsem mnoho želv a kajmanů.

Hejno volavek táhlo nad Metou směrem západním. Rychlost toku byla zde asi 7 stop. Uprostřed Orinoka leží značný ostrov, velký balvan, zvaný „kamenem trpělivosti“, který volnému toku řeky překázeje, působí malé, za doby bezvětří plavbě nemálo překázející víry. Odtud jeho jméno.

* * *

Kolem páté hodiny a asi na dva tisíce metrů od nás vzdáleny, když pluli jsme asi dva kilometry nad ústím Mety, z úkrytu malého ostrůvka objevila se jedna, pak druhá loďka, jak zdálo se mi, vlastně ale vorovité plavidlo, půl kánoe – půl „balsa“ (vor), jež zjevem svým vzbudily v mých lidích zděšení.

„¡Los indios, Señor, los indios!“ (Indiáni, pane, indiáni!), volal patron, sám indián, a skočil po dvojce zadovce, kterou jsem mu půjčil. Z přídi lodi přiskočil druhý a prosil mne o pušku, kdežto třetí indián, jemuž pro hbitost říkal jsem „Culebra“ (had), chopil se harpuny na zavazadlech ležící a ukazuje na plavidla, zakoktal: „¡Compadre los Guahibos!“ Vytrhl jsem patronu pušku z ruky, obávaje se, že by v rozčilení nás postřelil, chopil jsem se kukátka a

prohlížel si ony dva body, k nám po proudu řeky rychle se blížící, které ve statečných mých hrdinech vzbudily takový strach.

Rozeznal jsem na jednom plavidle osm, na druhém šest či deset postav; zdálo se mi totiž, jako by několik osob leželo vodorovně na rovné ploše indiánské balsy. Všechny postavy byly až na guayuca nahé, jen uprostřed druhého plavidla stála postava, mající kalhoty i kazajku. Tvář nebylo lze rozeznati, ale šat ukazoval možnost, že jich nositel jest z Colombie, pro vraždy uprchlý sambo jakýsi, skoro černocho, který mezi indiány metskými usadil se a po léta dopouštěl se loupeží na slabě osazených lodích nebo na neopatrných noclehářích, Orinokem, hlavně ale po Metě plavících se poříčních obchodnících, kteří v době příhodné (na týden přijde sotva jedna loď) plaví se do rovin horní Mety. Zvěděl jsem již v Caicaře a Urbaně o dvou nových loupežích a vraždách, spáchaných těmito indiány.

Tak posledně přepaden uprchlík cestující z Colombie se ženou, dvěma dítkami a s několika veslaři. Přepadení stalo se skoro již v ústí Mety. Celá rodina seděla na písčíně, když pojednou na ni vrhlo se asi třicet indiánů. Náhodou v lodi (malém bongu) podál břehu sedící veslař indián skočil nepozorovaně do vody a šťastně doplaval na malý ostrůvek, kde ploše lehl si mezi křoviny a písek a odtud pozoroval hrozné počínání indiánů Cuivasů (příslušníci velkého kmene Guahibů), kteří pánům a soudruhům jeho, mrtvým již neb zraněným, ještě dodatečně hlavy rozbili kyji, děti zprobodali a zuby zvytloukali. (Nosí je snad jako zuby psů a opic zavěšené na náhrdelníku.) Že náhodou Kolumbijec ten též nazýván byl Don Enrique, když až do Ciudad Bolívaru roznesla se zpráva o opětné vraždě té, vznikly obavy, že zavražděným byl jsem já, jemuž tu mnohdy podobně říkáno.

Od těchže zavražděn také Francouz, agent bývalé „Společnosti ku využitkování bohatství orinockého“, a jiní. Nebyly tedy obavy mých lidí tak nepodstatny. Otevřel jsem rychle kufřík, vzal hrst patron do kapsy, opásal si revolver a chopil se opakovačky Winchesterovky, devíti patronami nabitě, a podal jsem loveckou svou dvojku a několik patron k tomu kormidelníkovi. Dříve půjčenou jemu pušku předovku, velkými broky nabitou, nabídl jsem přes carozu jednomu z lodníků, kázal kormidlo nakloniti, aby loď držela se spíše středu řeky, a přísně přikázal svým lidem, zbraně neukazovati, nestříleti, dokud bych nerozkázal.

To vše stalo se ve dvou, třech minutách. Vítr byl slabý, takže sotva pozorovatelně přemáhali jsme sílu proudu.

Podezřelá plavidla brala se po toku sice dolů, ale přičmo, jako by se s námi chtěla setkat – dále několik set metrů výše, ale od břehu odrazila malá loďka, rychle tímže směrem k nám po vodě se plavící. Situace stávala se čím dále podezřelejší. První plavidlo přiblížilo se již jen asi na 600 metrů: velel jsem kormidlo ještě více nakloniti, by *Praha* odbočila. V tom mávala oblečená postava na okraji balsy stojící oběma rukama a volala cosi! „Gooo, goó...“ hučelo to, až rozeznal jsem, že to španělský zvuk. Sedící postavy zrychlily tempo, vzdálenost se menšila.

„¡Amigo-ooo, amigooós!“ volal dále zavalitý chlap, náčelník patrně; „amigo vendanos tabaco, sal, – por pescaaaádo, serra-piaaaá!“^[68]

Nápadně dobrá španělština na divocha, myslil jsem si a tratil pochybnosti o personáliích vyvolavače tak dobrých plic. – Nad protějším břehem sklánělo se slunce, myslím, že kroužilo i několik supů, ostatně kdož ví? Mělt' jsem jiné starosti: plavidla křížila k nám, ale pozvolna, jen vodou nesená, jako by nikdo na nich nevesloval. Jejich plavci neměli naspěch k nám se dostat, a přece bylo zřejmo, že vzadu sedící s veslem ponořeným kormidelníci plavidla k nám řídí!

„¡Señor, señor...!“ hučeli mi nářky své do uší moji hrdinové, z nichž jediný ozbrojený harpunou jevil chladnokrevnost. Priskočil jsem k patronovi, odstrčil jej od kormidla, přitiskl toto bokem ještě více napravo, aby plachta nezakryla mi pole pozorovací; beztoho chvílemi visela líně dolů, a teprve když větřík milostivě opět foukl si, zabrala naplno a postrčila nás o několik metrů kupředu. „Patrone, chop se pušky,“ zapomněl jsem, že dávno se jí křečovitě držel, „slyšíš, pozor! Neposlechnete-li na vlas, co vám poroučím, shodím vás do vody anebo vám pažbou připomenu! Tak pušku vzhůru, ty Pedrito též, ty ale nestřílej, slyšíš, nestřílej, nesmíš, vy patrone ale po mně! Hned, jak vystřelím, střílej do vzduchu, do vzduchu, běda ti, budeš-li mířiti po indiánech!“ Poslední příkaz, věru, mohl jsem si uspořiti; můj spolubojovník vedle úzkostí zelený beztoho nevěděl, jak se míří; vzdálenost podezřelých našich „Amigos“ pak byla špatnému střelci nedosažitelnou.

„Necht' jen vidí, že jsme dobře ozbrojeni! ¡Fuera! Atras!“ vykřikl jsem, seč hrdlo stačilo a hrozil puškou, „Fueraaa – Atras!“ (Pryč – zpátky!). Ale plavidla neustala blížiti se, ač kormidlem z cesty jsem odbočil. „¡Fuego!“ (Oheň!) velel jsem a vystřelil rychle po sobě dvě rány, patron ve spěchu vypálil však obě hlavně na jednu a pažbou ztýrané pušky dostal ránu do nosu, až krev vytryskla – první a poslední na palubě *Prahy*prolitá. Div jsem se nesmál! To jest *nesmál* jsem se, poněvadž včas vzpomněl jsem si, že nemám nyní ani proč, ani času k

tomu. Musil jsem se zlobiti. Na přídi lodi a mezi bednami polo zatarasen přes můj zákaz a mého zakřiknutí neslyše, zvolna ránu za ranou vypálil Pedrito z obojí hlavně brokovnice – škoda jeleních broků a v rozčilení stále ještě tiskl pušku k pleci, do vzduchu do neurčita míře! Zajisté péra tiskl ve vroucím přání, že puška snad ještě několikrát vystřelí!

Již při mé druhé ráně kdejaký divoch na plavidle stál neb seděl, padl jako mrtev, kryje se tak proti našim střelám, o nichž netušil, že jen výstrahou do vzduchu dány byly; sotva ale zahoukla druhá rána Pedritova a nastala pauza několika delších vteřin, ač my jak proudem, tak lavírováním tíhli opačným směrem, dávali tedy najevo, že neútočíme: hned tu několik chlapíků jedním, dvěma údery vesla svou vorolod' popohnali, kdežto několik jiných vzchopivších se poslalo nám pozdravem několik šípů. Oblečená postava ale vypálila na mne střelnou ránu. Vzdálenost první balsy od nás umenšila se již tak, že dobře viděti jsme mohli pohyby svých útočníků. Až dosud zdráhal jsem se střeliti jinam než do vzduchu, nejsa si jist, zda pokojné indiány neb luzu loupežnickou poručí metského před sebou vidím; když ale zahoukla rána, špatně našťestí mířená a nejspíše přestřelená, a sotva dvacet metrů před námi do vody se ponořil šíp, jenž pak dle indiánského způsobu kolmo byv vystřelen, kolmo ze vzduchu padl do vody před samou příd' lodi a když jiné zřel jsem vzduchem mihnouti se jako tenoučkový stínek (klame se, kdo by za to měl, jakoby prudkost šípů obrovským lukem vymetnutých byla takou, že by opeřenou střelu nebylo lze viděti a jí se vyhnouti, nebo že dále nedoletí než nějakých 100 metrů): uznal jsem, že nejvyšší čas ukázati rotě indiánů, že dnešní den si špatně vybrali k útoku.

Vystřílené patrony za nové vyměniv, což stalo se hned po první střelbě, zvedl jsem opět pušku a v odměřených, ale rychlých přestávkách, na povýšené zádi lodní stoje, vzal jsem si po dvakrátě na mušku nejznatelnější postavy. Když divoši opětovali manévr svůj, střílel jsem po plošině voru a myslím, že na některém těle, ne-li trup sám, tedy lýtko nebo rámě odneslo si památku. Ještě jednou vystřelil po nás z pušky lotr, jenž divochům velel, a dal mi tak příležitost vzíti si jej samého opětovně a rychle na mušku. Tentokrátě s lepším zdarem! Vor zatím neřízen, obrátil se špicí dolů a plynul po vodě, druhý ale ve vzdálenosti ne více než asi 150 metrů, vesly rozehnan, letěl dolů, ale již ne směrem k nám, nýbrž ku břehu obraceje; jen tak mimochodem posláno nám bylo opět několik šípů, kteroužto pozornost vůči nám oplatil jsem poslední a, doufám, dobře mířenou ranou z Winchesterovky a potom ještě na postrach pěti planými ranami z revolveru.

Zděšení divochů, kteří v době sotva desíti minut zaslechli 19 ran z naší lodi vypálených, jistě bylo dle chvatu, s jakým spěchali dostati se z bojiště – nemalým. Ztráty jimi utrpěné a myslím, že i smrt nebo poranění vlastního vůdce, snad zbavilo ne-li navždy, tož na čas okolí Mety jedné části z bandy guahibských lupičů. Nepochybuji, že byla to táž rota, která nedávno spáchala řadu zločinů. Třetí plavidlo, kocábka, dávno uprchlo.

A ještě padly dvě rány z *Prahy*: kurážný můj patron, mnou v horkosti „boje“ nepozorován, konečně opět nabil dvě patrony a nyní dopřál si toho zadostiučinění, že za prchajícími – na vzdálenost půl tisíce metrů – poslal důkaz své statečnosti a bojovnosti! Tak slavili jsme den, křesťany nejčistší lásce lidí k lidem aspoň v teorii, ne-li vždy v praxi zasvěcený.

* * *

Mé počáteční otálení a do vzduchu střelení snad mnohému z mých laskavých čtenářů zdálo se podivným. U citlivějších vznikla sympatie s cestovatelem-autorem, který jeví tolik humanismu, že ani proti divochu nechce se prohřešiti dříve, pokud nevyhnutelná nezbytnost, sebeochrana mu tak nepřikáže. Vpravdě honosím se rád tím, že jen ve skutečném nebezpečí, často i proti opatrnosti hřeše, teprve tenkrátě sáhl jsem po „ultima ratio“ lépe vyzbrojeného bělocha vůči domorodcům – špatně ozbrojeným, ale s výsadou na lest a zákeřnické přepadení, když vyžadovala toho vlastní bezpečnost.

Tentokrátě ale nebyl to humanismus, který nutil mne otáletí; nepočítám tedy nijak na sympatie, v jichž udílení beztoho nebývá veřejnost (kteráž jest exotika exotikou), vždy přesnou: byl jsem si vědom přesily bělocha, dobrého střelce a majetníka smrtonosné zbraně, a proto čekal jsem, až poslední pochybnosti o úmyslech divochů blížících se zmizejí a já státi budu před neodvratnou nutností sebeobrany!

Za šestnáct let cestování světem, z nichž více než deset let bylo *systematické a účelné*^[69], a to několikrátě územím, které *jakožto prvý Evropan jsem navštívil*, mezi lidem nejrůznějším a ne vždy mírumilovným, bylo takých případů nepatrně málo, a i ty uvádím nerad.^[70] I tentokrátě pomlčel bych o „zajímavém dobrodružství“ i „mnohoslibné“ záhlaví IV. kapitoly vynechal bych, kdybych se neobával, že prohřeším se tím, vzbuzuje v čtenářstvu nepravé pojmy. Vnitrozemní poloha zemí Koruny české, nepatrný zájem národa československého, který se svými vlastními otázkami, boji o existenci a vývoj má příliš mnoho vážné práce, aby se více starati mohl též o země a obyvatele exotické, poměrné malé množství českých cestopisů, to vše zaviňuje, že u čtenářstva cestopisné literatury dva extrémny se vypěstovaly: většina

zklamána by byla, kdyby cestovatel na cestě své nesetkával se s řadou nepřetržitých nebezpečí, z nichž boje se šelmami a domorodci jsou v první řadě; druhá, snad menšina, zavedena v extrém opačný těmi cestopisci, kteří buď podstatou svých cest (Brehm např. tropil si šašky z Appuna a dlouho upíral ne-li jsoucnost upírů, aspoň časté jejich útoky na lidi, ač případy ty jsou v Jižní Americe věci zcela všední), náhodou, shodou okolností nikde nenarazili na nebezpečí, mnohdy ani útrap nezakusili, jichž čtenáři pak ve všem, co nepodobá se jejich příběhům z ulice, domova, neb cesty až do Kaira, vidí přepínání – bajku.

Kdo má cestovatele kontrolovati? Táže se mnozí! Cit, důvěra a vědomosti čtenáře samého, dovolím si odpovědět já! Nikdo nečtiž knihy, v jejíhož autora pravdomluvnost nevěříš!

Tato menší část po světě rozšířených pochybovačů, rozdílu nečinících, jsou proselyty stále nedůvěry. Jsou i cestovatelé cestopisci, kteří hlásají takové zásady, že jejich čtenář sveden z cesty názoru střízlivého v každém divochu vidí naivní, bezelstné dítě přírody, v každém bělochu brutálního utlačovatele, a zabijí-li kde misionáře, cestovatele, kupce, tvrdí, že stalo se tak vinou jeho brutálního chování, neznalostí, vtírání se atd.! Domorodec jest nevinný jak velikonoční beránek!

Tito hřeší chybnými svými názory zrovna tak na skutečnosti jako ti, jimž domorodci kteříkoli jsou divochy, zvěří, proti nimž jest prach, kořalka a neštovice nejlepším civilizačním prostředkem. Jeden „znatel“ N. Guineje napsal loni, že Novou Guineou (německou) možno procestovati s deštníkem, jen deštníkem v ruce. Téhož roku lidé téhož znatele přepadeni a částečně pobiti byli „nevinnými“ domorodci; hned potom, když plnými hrstmi rozdali mezi ně dárky, získaným přátelstvím ujištění vraceli se na svou loď. Škoda, že majetník talismanového deštníku nebyl přítomen. Podobně zahynul dr. Crevaux, který výtečně obeznámen se zvyky indiánů, muž mírný, chladný, rozvážlivý povahy, utlučen byl kyji domorodců, sotva že je štědře podaroval, ač kdesi tvrdil, že jen vinou cestovatelovou vzbuditi možno nepřátelskou srážku s domorodci!

Z dalšího popisu mé cesty, příhod a povšechného vyličení mravů, života a názorů indiánů takzvaných polocivilizovaných a divochů laskavý čtenář sezná účel těchto mých předběžných vývodů – že názory u nás ustálené o cestách, cestovatelích, domorodcích, obtížích cest atd. srovnávají se málokdy s pouhou skutečností, že třeba jejich tu a tam poopravit.

* * *

Plavili jsme se dále spokojeni, že vše tak dobře dopadlo. Pohybovali jsme se příliš zvolna kupředu, vítr zafoukl jen v přestávkách nepatrně silněji; velel jsem tedy lidem svým, by chopili se vesel. Z opatrnosti držíce se pravého břehu, pracně brali jsme se kupředu; až po jedenácté hodině, opětovného útoku se obávajíce, přistáli jsme k malému ostrůvku, kde jsme přenocovali. Část na písku, část, a mezi těmi také já, spala na *Praze*, střídajíc se v noční hlídce. Kázala nám tak opatrnost! Strach mých lidí vítězil nad únavou, hovorem udržovali se v bdělosti; do půlnoci patron s „Culebrou“, pak druzí dva indiáni hlídali. Já sám a ve špatné poloze spal jsem velmi málo.

Ráno zabil jsem velkého kajmana, který na konci ostrůvku ležel zpola na souši, zpola ve vodě. Rána první tak jej omráčila, že jen stěží a převaluje se obrátil do vody, dav mi hojnost času vpáliti v břicho jeho dvě dalších ran.

26. 12.

Zrána v stejné, leč nepatrné síle vál pasát, a my plavili se křižujíce více středem řeky, aniž potkali jsme člun nebo někde na březích zahlédli známky lidské činnosti. Na včerejší dobrodružství vzpomínajíce, dávali jsme ovšem bedlivý pozor, zdaž nespátříme opět lodí podezřelých. Moji plavci slíbili mi na diplomatické moje návrhy, nenaleznu-li v peřejích aturských lidí k další cestě, že oni sami doprovodí mne až do Atabapa, odkudž pak s příležitostí některého do Ciudad Bolívaru plavícího se „gomera“ (sběratele kaučuku) vrátí se domů! Plat, který jsem jim byl nabídl, byl skutečně na poměry orinocké tak vysoký, že spoléhal jsem zcela na jejich slib. Nalezl jsem upokojení v myšlence, že ač velkou obět přináším, přece moudře jedním, zajišťuje si nenahraditelné jich služby, opravdu nenahraditelné tam, kde mimo tyto mé průvodčí skutečně jiných lidských pomocných rukou naléztí by nebylo. – Nebýti mé houževnaté, oslabující a bolestné nemoci, byla by má spokojenost úplnější.

V poledne přistáli jsme na chvíli ku břehu, kde mezi přípravou k obědu poštěstilo se mi uloviti několik mně zcela nových hmyzů. Odpoledne před proudy Caribenu^[71] připlavivše se, k nemalé žalosti, mým mužstvem mnohdy jadrné slovy vyjádřené, opuštění byli jsme větrem. Řeka tu zúžena břehy; v jejím řečišti leží několik na šířku i na délku hozených žulových balvanů, barvy pro oblast tuto význačně černé, čímž proud stal se náhlým a tříštící se voda tvoří malé víry! Třeba slabým větrem podporovaní, spoléhajíce na výpomoc tří silných vesel, pustili jsme se v boj proti obtížím. Sotva ale pracně prodrali jsme se asi k prvé třetině proudu, když tu zanikl vítr vůbec, proud se nás uchopil a s nepřijemnou nám rychlostí mrštil námi

zpět. Vzdálenost, ku které dříve potřebovali jsme více než půl hodiny, nyní co by dvacet napočítal, mihla se se kolem nás. *Praha* přímo řítila se proti jednomu z obou skalisek, mezi nimiž jen pomocí bidel a napětím veškeré síly nás pěti jsme se prodrali. Viděl jsem již *Prahu* tříštící se, když pojednou uchopil se nás vír a jako bychom dětskou hračkou – „káčou“ byli, vesele námi zatočil, až na přídi stojící, palankou k odrazu o skalisko připravení indiáni skáceli se do lanoví. Na štěstí vír ten nepřipustil, bychom se srazili s balvany; pohodlně jako vory proplují vrátky, sjeli jsme zpět, a nezbylo nám nežli přiraziti ku břehu a v trpělivosti čekat, až se „pánu foukavému“ uráčí.

Sotva přivázali jsme loď a machetou počali osekávati pobřežní houšť, bychom lépe na zem mohli, zaslechli jsme podezřelé praskání: prasečí zachrochtání, kviknutí ozvalo se, a již pádilo cosi četného do dáli. Marně vyletěli jsme jako střely, já i patron s puškami. Indiáni s tím, co po ruce měli, machetou a bidlem, marně tloukl jsem se o větve a houští prodíral se ku předu jako lesní zvíře; „las vaquiras“, jinde „pekari“ zvané, divocí vepři byli ti tam. Přišli jsme o výtečnou pečínku! Nezbylo než vrátiti se. Vše to událo se sotva v 5 minutách.

Tu patron, který napřed jda dostihl již zase břehu, volá: „Loď je pryč!“ – V letu běželi jsme zpět – běda, *Praha*, nejspíše špatně nebo vůbec nepřivázaná – snad uzel svlékl se po hladké větvi, příčné větvičky rozdrtiv – plynula naštěstí v tišině zátoky a nedaleko břehu dolů, malou kánoí mých indiánů ve vleku majíc! Byl jsem na chvíli jako zdrcen. Ale již běžel po břehu houštím, hbitě jako po rovině, bez překážek, nejmladší z indiánů, nedávaje mi času dokončiti plán, který v mysli jsem si právě tvořil, totiž narychlo poraziti dva stromky a zhotoviti z nich vor, na němž bych vyslal některého indiána za *Prahou*, a již vrhal se do vody a „brazeando“, to jest „sáhováním“ rozháněl vodu, jako delfini vymršťuje se ku předu a hřbet ukazuje. Jak třáslo se mi srdce úzkostí! Což kdyby najednou vynořila se hlava kajmana, a náš statečný indián zahynul! Chopil jsem pušku a přiložil ji k líci, čekaje, že jak uzřím podezřelý bod kdekoliv v okolí plavcově, vypálím ránu; vždyť právě v takých tišinách mimo proud nejvíce ryb, a tedy i nejvíce kajmanů bývá. Ale již sahá ruka plavce po obrubě malé kánoe, ještě několik vteřin, a tu vymrštil se indián dovnitř! Později odvykl jsem si obávati se, že sotva někdo z mých lidí do vody se vrhne, ihned pohlcen bude kajmanem. Provazem k *Praze* se přitáhnuv, přeskočil na tuto a uchopil se velkého vesla; ovšem jedním jen veslem nemohl jinak nežli loď po vodě plynoucí ku břehu řídit tak dlouho, až mohl uchopiti se větve stromu Orinokem vytrženého a ku břehu se přisunouti. Skoro tři čtvrti hodiny šli jsme po břehu, patron napřed; jen pro mne vysekával největší obtíže, nežli dostihli jsme nevděčné uprchlice.

Ke čtvrté hodině zotřil se vítr; rychle vytáhli jsme hlavní plachtu, aby ani minuta ztracena nebyla. Nyní, ovšem opět s úsilím nás všech, pomocí vesel i bidel dostali jsme se přes peřeje, které později, když atursko-maypurské jsem viděl, zdály se mi směšně nepatrnými! Velice unaveni a na žulovém ostrovu, mnou proto „laja de los tigres“ („tigřím balvaništěm“) nazvaném, poněvadž v písku našli jsme stopy dvou jaguárů, spali jsme nestarajíce se o „tigry“, kajmany, ale v bdělosti proti indiánům opět bez ochranného ohně. Noc na rozpálených plochách byla dusivě horká; naštěstí nebylo tu trýzně hmyzové.

KAPITOLA V.

Periko. Opuštěn mužstvem.

Guahibové

27. 12.

Dnes přál nám vítr. Cesta byla dosti rozmanitá, protože břehy jak žulovým tak vegetačním rázem svým nabývaly většího půvabu, i průvodčí moji stále děsili sebe i mne vyprávěním o výpadech indiánů kmene guahibského, v této jich oblasti spáchaných. Poslouchám rád pohádky. Ale nevěřil jsem ani desetině toho, co mi namluviti usilovali. Guahibové Cuivas a Siquanas ovšem toulají se po celém levém břehu od řeky Vichady až pod Metu. Nám však na řece v lodi dobře ozbrojeným proč obávati se, když nedávno jako vítězové vyšli jsme hradě z takového nebezpečí? Odpoledne bylo nám opět přemáhati obtíže v plavbě, a to značnější nežli včera, totiž peřeje St. Borja zvané, kde Orinoko opět zúženo jest o několik set metrů žulovými břehy a skalisky z koryta vyčnívajícími. Odhadl jsem zde šíři Orinoka na 450–500 metrů. Nejobtížnější průplav mezi dvěma skalisky přinutil nás vyložiti polovinu zavazadel na severní cíp žulového skaliska, pak pomocí větru, vesel a provazů vydrati se proti spádu vod a na druhém konci ploché, tisíciletím omyté žulové stěny ostrova, v klidnější již zátocce, až kam předem již nesli jsme zavazadla – asi jen 30 metrů daleko, kde bylo lze opět náklad na loď umístiti. Zavazadla vynášejíce učinili jsme málo příjemný objev. Nalezli jsme pod carozou do bedničky zaražený šíp, který, indiány po nás vystřelený, nejen prolétl lehkou stěnou tolda (střechy), ale ač jen ze dřeva byl a s kostěným hrotem, zarazil se přec ještě asi 3/4 centimetru do dřeva.

Mezi dvěma lajas valící se proud vody nebyl delší než 15–20 metrů, vyžadoval ale dvě hodiny práce, úkolu to v horku tropickém a na balvanech až na 45 °C rozpálených i mým soudruhům nikterak příjemného. Plavili jsme se ještě asi 1 km dál a přenocovali, opět bez ohně a jen na zemi, na ostrůvku zvaném St. Borja.

Zde někde opodál, ovšem na březích, stávala před sto lety misie krátkého trvání; jen jméno zůstalo oblasti této památkou po snahách šířitelů křesťanství. Indiáni Macos na pravém břehu obývající prchli před Guahiby do vnitrozemí; na pravém břehu bydlící Guahibové jsou nečetní, divocí a všemu sblížení s Venezuelany více méně nepřátelští.

28. 12.

Dnešní devátý den po vyplutí z Urbany, osmý den plavby (jeden den strávili jsme ve Sv. Barboře) měl být posledním na cestě k peřejím aturským a jakousi samostatnou částí plavby Orinokem, která skončila dosažením Àtures, čili Svatého Jana Nepomuckého Aturského, kdež pod protektorátem tohoto vltavského patrona před více nežli sto lety misionáři jezuité založili svou stanicí. Dílo jejich nemělo tu trvání. Humboldt a jiní velmi nepříznivě vyslovují se o činnosti španělských misionářů tohoto řádu, kdežto o působení řádů jiných týž autor, třeba byl protestantem, měl názory lepší.

Cestopis můj dalek jest tendencí jakýchkoli směrů, vždy mnou poznané pravdy přísně se přidrzuje. Španělských jezuitů vojáci svým pánům loupili „duše“ divochů nepovolných a tyto jako otroky přiváděli do misijních stanic, by tu na křesťanství byli obráceni (viz Humboldtův „Cestopis“ i jiné autory). Avšak němečtí a čeští jezuité, jako proslavený Čáslavan Jindřich Richter, Moravan Samuel Fritz v XVII. století, nadšenci pro dobro, přátelé a ochránci indiánů, obětovali svůj život v Brazílii, Peru a i mezi indiány došli pověsti světců.

Odbočil jsem poněkud. – Osm dnů plavby tedy, ve vzdálenosti uražené asi přes 250 km, kromě lidiček ve Sv. Barboře a divochů nás přepadnuvších nesetkali jsme se s nikým, nespatriili nikde lidí než na samé lodi *Praze*.

Minuvše tohoto dne několik nepatrných peřejí, ostrůvky Guaripe, Bachacos, Panumano, přistáli jsme odpoledne po druhé hodině k cíli prozatímnímu své plavby do „Perica“ (perico – papoušek). Na levém břehu asi 8 metrů nad vodou povýšeném stála chatrč; také cosi jako stezka dolů ku břehu vedoucí prozrazovalo, že lidé tu bydlí nebo bydleli. Ještě než vyskočil jsem na břeh, uzřel jsem na plošině břehu opadávajícího Orinoka četné šlépěje, ba i patrné brázdy, stopy po lodích na břeh tažených. Místo abych potěšen byl, soudil jsem ihned a ne

chybně, že vidím tu stopy výpravy V. P. – jenž mne opět předešel! A předtucha má, jaké to pro mne následky bude mít, mne nezklamala!

Vyběhl jsem nahoru – chatrč prázdná; volám – nikdo se nehlásí! Moji průvodčí upozornili mne, že Perico, „el pueblo“ (vesnice, městys) leží tisíc metrů za břehem, které také jsem uzřel, když spatřiv cestu jakous houštím jsem ji sledoval. Uprostřed pustiny, kromě malých tlup polokočovných indiánů nikým neobydlené, kterou více méně od Urbany jsme sledovali, mlčelivou a prázdnou, tu pojednou pohlížeti na několik plechových střech, dřevěných stěn, domečků pionýrů civilizace, téže konstrukce a téhož vzhledu, jaké tak dobře v Africe, Austrálii, jako kdekoliv jinde v tropech staví podnikavý Evropan, jest zajisté velkým překvapením. Ne však příjemným, řeknu-li předem, že kromě dvou, tří domorodců neočekával jsem zde nikoho! Zaslechli jsme štěkání psa. Patronem doprovázen blížil jsem se k domkům, když vynořila se z křoví postava starší indiánky, oděné skoro jako mesticka, to jest nejen v sukni, nýbrž i hořejší část těla majíc zahalenu; přistoupivši k nám, v plynné a dosti dobré španělštině pravila: „Dobry den, señores, odkud a kam vaše cesta, patříte k výpravě jenerala?“

* * *

Se zájmem a překvapením pohlížel jsem na ženu, která na rychlé mé otázky, krátké, ale promyšlené dávala odpovědi a nechtěl jsem sluchu svému věřiti, když mi řekla, že tu sama. Měl jsem za to, že ve strachu, majíc mne za stvůru generála P. V., zapírá muže, tito do lesa že se ukryli, by nemusili mně býti nápomocni. A přece nebylo tomu tak! Indiánka, Manuela zvaná, znajíc dobře mého patrona, brzy zajisté byla přesvědčena o pravdě mé řeči a o hodnotě mých úmyslů. Nač tedy lháti a zapíratí? Manuela, indiánka kmene Banivů z poříčí Atabapa, od mládí mezi míšenci orinockými žijící, byla zde skutečně sama!

Sama uprostřed pralesů, jaguárů, a to v okolí indiánů nejen charakteru lhostejného, mírného a bezpečného, nýbrž i v sousedství indiánů divokých. Její muž opustil ji na dobu několika měsíců, snad navždy; oba míšenci, dříve zde se zdržující, jediní obyvatelé Perika a strážcové prázdných domků „Společností francouzskou“ před několika lety zde vystavěných, musil přede dvěma dny s výpravou V. P. Kromě této výpravy a mne samého, již po tři měsíce nepřišla sem žádná kánoe „gumařů“, z dolního Orinoka do Atabapa se plavících.

Čím a jak se živila? Inu, rybařením, sbíráním vajec, chytáním želv, „yucou“ (*Jatropha manihot*)^[72] a kukuřicí. A což když byla sama, nebála se? opět jsem se tázal. „Dříve ano, nyní

již nikoli. Mám psa a ten mne upozorní, blížilo-li by se nebezpečí; indiáni Piaroas chodí ke mně, a ti jsou hodní; přijdou-li Guahibové z protějšího břehu, ti, když nejsou opilí, nejsou zlí! Beztoho se mne bojí! A Guahibové zlí – ti mají jakousi pověru: žádný by do Perika nevkročil. Vyprávějí si totiž, že kdo by střechy Perika zhlédl, oslepne. Guahibové vichadští to roznesli. Bývala jsem tu sama, oba druzi i můj muž chodívali na serrapii, já zůstala vždy hlídati.“ Podivuhodná žena, řekl jsem si! Pravá Amazonka! K čemu jí pomoc silného pohlaví? Vládat veslem, nožem a lukem jako kterýkoliv muž a nepochybuji, že kdyby pušku měla, střílela by i jaguáry, jako dnes šípem loví hlodavce nebo harpunuje želvy.

Zatím došli jsme s ní k lodi; lidé moji připravovali opožděný oběd, já nabídl Manuele kávy a roztrpčen, nepěkně potěšen naslouchal jsem jejím řečem, jak prý obtížno bude mi dostati se dále.

„Poslechněte, Francouzi,“ řekla mi, „kdo vám to poradil? Se čtyřmi muži s takovou lodí a plnou těžkého nákladu chtějí se prodrati nahoru na řeku! To si z vás dělali blázny! Že vy, Francouzové, jste všichni tak tvrdohlaví a – hloupí?“ (Manuela rozhodně byla přítelkyní řečí bez okolků.) „V Àtures (2,5 až 3 hodiny cesty) není kromě starého compai Lorenza a té staré baby, jeho ženy – beztoho že ji nemohu cítit – nikdo, a kdož ví, zdaž neodjeli na Atabapa s tím generálem? Do Maypúres jsou v malé kánoi tři dny cesty a je jich tam (lidí) pět, jestli nejsou mladí na gumě, a i ti by vám pomoci nemohli! A Guahibů uňianských neviděla jsem už čtyři měsíce! Jestli vás pět stačí na kánoi tak velkou, nevím. Inu, pokuste se, já vás povedu; znám peřeje jako tyto své nohy.“

S jakou sklíčeností musil jsem dáti ve všem Manuele za pravdu! Ano, nás bylo málo, a loď ani zavazadla má nehodila se na cestu peřejemi! Jak šťasten byl jsem, že aspoň těchto svých čtyř mužů pomoc jsem si zabezpečil! „Snad přece,“ naděje nikdy nemizející děla mi, „postačíme, neb indiány nalezneme a získáme si ku přechodu, třeba jen až do Maypúres!“ O toho ošemetného, darebáckého odchovance Babele nad Seinou, jenž jako by naschvál i zde poslední muže mi vzal, dobře přece věda, že jsem na cestě a na pomoc lidí budu tu odkázán! Mnoho jsme hovořili, co a jak, až příliš mnoho uvažovali jsme; nevědět jsem, jak tím bylo chybováno!

Večer spal jsem v chýši, kde Manuela nahoře pod krovem měla lože. „U dveří když rozdělám si oheň,“ řekla, „nevím, který tygr by se na mne dostal.“ Moji plavci štědře potravou, kávou podělení, dnes dostali o doušek rumu více a každý i po doutníku z mé zásoby si vykouřil. Nechtěli v chýši spáti, že u *Prahy* na břehu spáti budou. Skoro do půl noci slyšel jsem jich

hovor. K ránu vstal jsem a před chýš vyšel dříve nežli indiánka. *Praha* klidně ležela na hladině, soudil jsem tak dle stožáru, jehož polovinu jsem viděl. Ale ohně jsem nespátřil.

Seběhnu dolů, abych se umyl – nikde stopy po mých lidech; přiběhnu k *Praze* – malá, k její zádi přivázaná kánoe zmizela! Ještě na chvíli sám sobě předstíral jsem, že se klamu, že indiáni vyjeli si na lov želv, ryb, neb nevím čeho, namlouval jsem si, ale pohled dovnitř *Prahy*, kde ani jednoho předmětu jim patřícího jsem neuzřel, řekl mi pravdu. Uprchli! Stál jsem tu sám, zuřivě volal jsem po indiánce; slunce zatím vyšlo, zlatilo břehy, smálo se na mou loď, na mne, jako bych tu nestál zničen a v bolesti se ztracenými nadějemi! Sám a sláb, bez důvěry, bez odvahy, při prvním, ale těžkém útoku nepřízně poražený!

* * *

29. 12.

Den strávil jsem v humoru málo záviděníhodném. Manuelu poslal jsem do *Àtures*. Vrátila se s nepořízenou; u *Cataniapu* nenalezla kánoe, s kterou by se převezla na druhou stranu.

30. 12.

Manuela nejevila pravého porozumění pro mou zlobu a nesdílela skleslosti mysli. Během jednoho měsíce, prý, na jisto dostaví se sem míšenci i indiáni a mně bude odcestování umožněno! „Potravy tu dost, čeho se tedy obávati?“ indiánské její povaze cena času nebyla známa – „když ne dnes, tedy zítra!“ Nezbylo mně než s rezignací hleděti vstříc dalším událostem; že ne se založenýma rukama, rozumí se samo sebou. Zvěděl od Manuely, jak předevcírem na protějším břehu uzřela mohutný dým, patrné znamení, že *Guahibové* tamtudy táhli, prérije travnaté před sebou zapalující, přemluvil jsem ji, by šla se mnou na druhý břeh vyhledat divochů, kteří jsouce nejspíše *Guahibové* z poříčí *Mesety*, nejsou zlí, a za doby, kdy ještě nedávno ročně tucet výprav sběratelů *pryžce* (*los gomeros*) ubíral se přes *peřeje*, dávali se na výpomoc najímati.

Odchod ustanoven na odpoledne. Manuela připravila něco v popelu pečených ryb a vajec želvích, jakožto zásobu na cestu. Já uschoval pušky do malé skalní rokliny asi 1/4 hodiny daleko, urovnal různé maličkosti v kánoi *Praze* dovnitř, přehodil východy pod *carozou* a zatarasil je rohožemi, pak zabiv při uklízení pušek značnou užovku, pověsil jsem ji, s hadříkem na větviici připevněnou, na špici přídi. Známt' pověrčivost indiánů; že by *mesticové*

sem přišli, jiná výprava, bylo předem vyloučeno. Neměl jsem tedy o náklad *Prahy* starosti; ostatně doufali jsme, že nejdéle druhého dne večer se vrátíme.

Prahu samu přitáhl jsem ještě více na břeh, kotvou v řece připevnil zád', příd' přivázal jsem dvěma lany ke stromu na břehu.

Již za tuto jednu noc Orinoko tak opadlo, že loď přídí svou seděla na souši. – Manuela měla malou kánoi svého muže uschovánu výše nad přístavištěm *Prahy*, dobře pobřežní vegetací zastřenou a také již na souši. Zhrozil jsem se stavu, v němž byla; příd' uražená, odhnilá, dno s několika otvory, a v kocábce té měli jsme se odvážiti na druhou stranu! S *Prahou* nám dvěma osobám, pochopitelně, že nebylo lze se přeplaviti! Rychle roztavil jsem lodní smůlu, a pokud stačila skrovná zásoba, kterou měl jsem po ruce, vyspravil jsem trosky kdysi dobrého plavidla indiánského.

O takovém dopravním prostředku nemožno říci, že byl by u mne vzbuzoval důvěru, poněvadž ale Manuela nikterak nejevila nejmenší známky bázně, já muž, stydě se tu před ženou, třebaš nebyla v květu mládí, a indiánkou, již z mužné ješitnosti stavěl jsem se odhodlanějším, nežli skutečně jsem byl v okamžiku, kdy odrazili jsme od břehu. Opatrnost má, abych s sebou vzal plechovou nádobu, dosti velikou, nebyla nikterak nevčasnou ani výsledkem slepé bázně. Sotva několikrátě mávli jsme vesly indiánskými, lopatkovitými, jimiž na rozdíl od našich vesel – řemeny připevněných nebo v železných násadách upevněných – volně oběma rukama drženy kolmo „píchá“ se do vody a rozmachem na zad loď se pohání od hladiny vodní tímže směrem, kterým veslařů tvář zírá: již voda drala se nám dovnitř. Zvolal jsem na Manuelu, by veslování zanechala a plechovkou neustala vodu vybírati; zrychlil jsem tempo veslem. Za deset minut byli jsme na protějším břehu. Nebýti plechovky, kterouž indiánka nepřetržitě vodu do kánoe se vstřebající vylévala, přeplavba naše byla by špatně skončila. Nebezpečí bylo tu – i mnohdy jindy při plavbách mých – tím větší, poněvadž v umění plaveckém nevníkl jsem nikdy dále přes prvé počátky a nejvýše ještě na znaku dlouho na vodě se udržeti dovedu.

Věc zdánlivě nepochopitelná, ale smutná to pravda! Na cestách svých většinou buď dlel jsem v místech, kde, vody-li nebyly živlem člověku nepřátelských tvorů, byly řeky mělké, a když hluboké, tu opět přechovávaly v sobě čeládku, s kterou nikdo nevstoupí rád – třebaš by to bylo za věcí tak účelnou jako jest touha naučiti se plovati – v „bližší styky“. Někde jinde, žel, přiznati se musím, byla to též má netečnost!

Ukryvše loďku dobře na souši – byla stěží tři metry dlouhá – prodrali jsme se vegetací zákrsků pobřežních a za malou půlhodinku kráčeli volnějšímí savanetami (malými prériemi, ovšem ne pouze travnatými), zpočátku půdou málo zvlněnou, pak přes větší již pahrbek, až kolem čtvrté hodiny dostihli jsme hřebenu malého pahrbku, asi 500 stop vysokého, odkudž měli jsme volný rozhled po rovinách západních. Slunce pánilo, v mrtvém vzduchu ptáka nebylo viděti; zase ta nekonečnost, tísnící ten klid na pohled umrtvené přírody! Krajina vyprahlá, nikde předmětu, na němž by si oko odpočalo.

Zpozorovali jsme slabý kouř směrem ZSZ nad hustým pruhem do savany jazykovitě zasahujícího lesíka. „Tam táboří Guahibové,“ děla mi Manuela, a já označil si směr malou kapesní střílkou magnetickou. Vzdálenost odhadl jsem na 10–15 km. Pochybovali jsme, že ještě večer dorazíme, ovšem že pokud možno by bylo, chtěli jsme i do noci kráčet. Stepi střídaly se zde s četnými ostrůvky vegetace, ba s celými pruhy palmových lesíků moriche, *Copernicia*, *Manicaria*. Teprve z blízka pozorované odrážely se svěže zelené jejich korunky pestře a nápadně od stromů žářem letním sežloutlých nebo prachem pokrytých, kdežto dříve zdaleka toto rostlinstvo zdálo se zbarveno odstíny smutečnými, jakoby příroda po vodě sténala, jevíc samé tóny žlutohnědé a našedivělé. V odlesku zlatých paprsků slunce, k západu již se sklánějícího, toliko zeleň palem nedala se utlumiti.

Kdykoliv přišli jsme ke sníženinám půdy, teprve objevily se příčiny svěžejšího rostlinstva „oáz“, laguny neb potůčky, ba i četná bahna, která bylo nám obcházet. Zde znáti také bylo čilejší život ptačí! Na savanetě samé malí stepní kulíškové^[73] před svými zemními děrami sedíce, u vyjevení ale beze vší značné plachosti čepýřili se, krk natahovali, vidouce nás kolem jíti. Po celé cestě neviděl jsem jediného motýla letěti, jen několik kobylek pro sbírku svou jsem ulovil. K osmé hodině utábořili jsme se. Manuela nesla jen malý raneček potravin a několik metrů látek pro Guahiby, já uzlík s tretkami ku podarování, sirky, lahvičku soli, doutníky a v kapsách ovšem lahvice na hmyz. Puška Winchestrovka, dlouhý nůž, revolver a opasek plný patron byly mou výzbrojí. Brzo zaplál veliký oheň; ryby ohřáté a domorodé lepenkovité placky jako ze seschlých drtin zhotovené „casaby“ snědeny. Pod větrovím o samotě stojících chaparra spalo se dost dobře. Liška^[74] s mládřaty až asi na dvacet kroků přišla se podívat na oheň a přiblížila se ještě více, a co skotačivé, rozpustilé její děti klubkovaly se v trávě, zvedala čenich svůj, podezřelého cosi čujíc. Sotva hnul jsem se, zapískla, a obrázek rodinného štěstí zmizel v houštinách.

V 8 hodin ráno druhého dne došli jsme spáleniště, Guahiby způsobených. Několik kilometrů široká, nepravidelného tvaru, dlouhá, černá silnice táhla se uprostřed břehů, nepoškozených jen proto, že půda jejich byla vlhká a vegetace čerstvá. Silnice tato, táhnoucí se směrem severním k řece Metě, přerývána byla nespalitelným křovím, hlavně curatel a guajav.

V dobu bezděstí Guahibové táhnou z místa na místo, traviny před sebou zapalujíce, by jednak pohodlnější měli postup, jednak aby ukořistili hojné zde veliké a přechutného masa želvy morrocoy'e,^[75] jakož aby také jiné zvěři lépe zmocniti se mohli, od velkých žab chinaguas až k hadům. Cílem konečným pak bývají písčiny Mety a Orinoka, kde šípem střílejí želvy a jejich vejce do zásoby sbírají. V malých tůních a potocích cestou uloví vždy hojnost ryb, takže skutečně dobře se jim daří; vykrmí se a v době dešťů snáze nepohody počasí snášejí. V této poslední žijí ve svých vesnicích, v chýších, nyní spí kdekoliv a jen občas, na počátku periody již nejisté deště přinášející, narychlo natrhají velkých listů palem a zrobí si z nich jakousi stříšku. Kdyby možno bylo uvěřiti bornejským Dajákům, nebydlí ani orangutan o nic hůře!

Dojem, jakým taková spáleniště, v žáru slunce ještě jakoby stále doutnající, působí, není zrovna z příjemných. Z černé obrovské plochy zeje nejen prázdnota, o kterouž zde jak tak již nebylo nouze: jemnocitný člověk ale mimoděk cítí, slyší ston tolikera života, který byl tu zničen, ba i s hadem soustrast cítí, který snad nemohl se včas zachrániti! Sledovali jsme tu silnici, zdánlivě nekonečnou, smutnou, sotva hodinu, když tu narazili jsme na malý potok, na jehož samém břehu vynořila se postava babizny před námi prchající, až guahibským voláním, hesly přátelství, jež Manuela provolávala, nedůvěřivě se vracela, pak stanula a rovněž voláním dorozumívala se s mou indiánkou, řečí mi ovšem nesrozumitelnou. Upokojena dovedla nás severněji k témuž břehu, kde pod stromem, mezi jehož větve zastrčeno bylo místo stříšky několik listů palmových, v hamace z vláken palmových ležel staroch indián, kterému ovšem zjev bělocha nebyl novým, kdežto stařena, žena jeho, s úžasem, s nedůvěrou spojeným, a zároveň s bázní poprvé ve svém životě pohlížela v úplně bílou tvář.

Noha starce zapáchala hroznými ranami a otokem. Zápach byl tak odporný a pronikavý, že obával jsem se zvracení. Před týdnem uštknul jej hádek; rána se nehojila, maso se rozjitřilo, a oteklá noha na různých místech otevřela se v žíravé vředy! Žádal mne o lék. Jak litoval jsem, že neměl jsem ho – ostatně všechno marné, viděl jsem, že otrava tak daleko pokročila, že smrt co nejdříve dostaví se i sem na břeh úhledné říčky, kde právě, co já pomocí Manuely hovořil, zatím v koruně palmy škádlil se párek novomanželů papoušků sedmibarvých, do kmene

hnízdečko své lásce si dloubajících. Zvířecká otupělost nemocného, jenž máje přece hrozné bolesti, nikterak jich najevo nedával, i v tom se jevila, že politování mé, nemožnost úlevy a vyléčení ode mne přijal se lhostejností, ba hašteřivý dědek hrozně babizně své spílal, že rybičky, které v říčce nachytala, v ohni byla připálila.

Ke zlepšení mé nálady tragédie člověka, třebaš že divochem byl a na velmi nízkém stupni lidské vyspělosti, jehož viděl jsem již zítra, pozítří supy požirati, nikterak nepřispěla, tím méně, když zvěděl jsem, že rota Guahibů, jichž příslušníky byli tyto dvě kreatury, již přede dvěma dny táhla tudy dále k Metě, zanechavši člena svého, který již ani po čtyřech lézti nemohl, prostě žalostnému osudu.

K vrchu Uñianě, k řece Mesetě, kde část tohoto kmene usazená má svá chudá políčka, bylo odtud více než dva dny cesty; nezbylo nám tedy než vrátiti se. Nabídl jsem, ne v naději na úspěch, nýbrž pro vlastní své uspokojení, aby Guahibka s námi šla si pro léky. Ale ani ona, ani muž její nepřijali návrhu mého. Klidně stařec odháněl si sta much z ran, babizna dopékala ostatní ryby, když odcházeli jsme, ba sotva se poděkovali za potravu, tabák a udice, kterými jsem je podaroval v lítosti, že více učiniti nemohu.

Vracel jsem se v náladě velmi nepříjemné; jakási úzkost, že by se mé *Praze* a jejímu nákladu přece mohlo něco státi, poháněla mé kroky. Chtějíce si nadejítí, neobcházeli jsme míst močálovitých; svlékl jsem si pohodlné sandalovité alpargatas a jen v ponožkách místy těmi jsem se přebrodiv. Chvat můj špatně se mi vyplatil: ztrativ jednu z alpargat, k hlavní pušky špatně přivázaných, musil jsem celé odpoledne půdou i kamenitou přes ostré trávy a roští bez obuvi. Poslední hodina byla mi pravou trýzní, hlavně levé chodidlo moje bylo plno puchýřů.

Kolem čtvrté hodiny odpolední byl jsem přinucen, ani ne dvě hodiny Perika vzdálen, usednouti si a Manuele navrhnouti, by napřed šla, já že tu budu přenocovati, zapomenuv, že jí samé nebylo by možno bývalo dostati se na druhý břeh. Připomněla mi to mrzutá a ve starosti jsouc více o svého psa, kterého v Periku ponechala, nežli o mne. Sama bosa, s kůží na chodidlech tak tvrdou jako byla podešev mých bývalých střevíců, mé naříkání a kulhání pokládala jen za známku slabosti. Ta dobrá duše, která řečí svou jevila sice jakýsi stupeň vyšší inteligence, ale životem posledních let s polodivochem a mezi divochy klesla na stupeň zvířecímu podobný jak způsoby svými, tak i výcvikem smyslů a nabytou otužilostí tvora čistě přírodního, ta dívala se na mne jako na slabocha! Teprve později změnila názory své o mně.

Hojněji nežli na cestě samé jsem pozoroval flóru. Rostla zde v okolí našeho noclehu zajímavá *Bromeliacea*^[76], ve Venezuele „maya“^[77] zvaná, s plody barvy nažloutlé, rostoucími podobně jako ananas, jenže plody nejsou srostlé v celek, nýbrž asi u velikosti trnek tvoří malý hrozen vzhůru trčící, podobně jako podivuhodné ovoce téže čeledi curucuhul, neb curujujúl^[78] zvané, které ale hrozny své má u země; měkká dužina ovoce chutná částečně jako srstka, částečně jako rozvařená jablka. Nejlepší a jablkům vařeným nejpodobnější chuť má, když se ve slupce něco ve vodě spařené osuší a na noc rozloží do rosy, pak na slunci se nechá zahřátí, by se utvořilo více cukru; při požívání třeba jisté opatrnosti. Plody jsou totiž pokryty jemnými chloupky, zánět chřtánu působícími, které se musí opatrně setřítí. Nechal jsem se svést k jich požití, ale neopatrnost a bezohlednost tu při své chronické chorobě odstonal jsem ještě téže noci. Podivné následky noci silvestrovské!

Ke spánku na balvanu se chystaje, teprve rozpomněl jsem se, co tu v temnotě a široširém okolí pustin indiánců naslouchám, že stojím na rozhraní starého s novým rokem! Obrazně řečeno, jinak ležel jsem na půdě divoké, neobydlené, na území republiky kolumbijské,^[79] kde na několik tisíc km² nikdo události té ani netušil, aniž o to se staral, že jeden rok lidského žití, lidmi, jimž periody časové jsou známy, beztoho málo chvalořečený, odchází v nekonečnou minulost a zapomenutí! Divochu novou periodou jsou první velké deště. Nyní ale ani mráčku na nebi, řekl jsem si: „Teď u nás půlnoc! Nyní lidé při pivě a pod parou šampaňského namlouvají si, kterak radují se, že jsou o rok staršími.“

Bolavá noha nedala mi usnouti, více ale nežli změna roku starost o další mou cestu udržovala mozek můj v činnosti. Manuela spala tvrdě. Mnohý z přátel mých ve třech dílech světa dnes na mne si vzpomene, ale sotva myslil si na mne v tomto okolí, kde stíny balvanů žulových se stíny stromoví rvaly se s naším ohníčkem o panství, kde na polotmavém nebi kmitaly se hvězdy jižní, kulíšek stepní volal a drobných cvrčků hlas mísil se s diskantem moskytů, kde vlažný vzduch bez rosy, teplem jsa ve stálém pohybu, ovíval tváře dvou osamělých poutníků tak různé barvy kůže, tak různých citů a duševního obzoru!

Ráno, když svítalo a drobné tanagry v křoví zašveholily, vstal jsem s tělem bolavým, a za dvě hodiny došli jsme k Orinoku. — — —

Z mého deníku:

1. 1. 1893

Nový rok. Zase v Periku! *Praha* na svém místě, jen hada sežrali mravenci. Nepověřiví! Pes, námi před cestou v domek uzavřený, kde vody i potraviny dostatek mu zanecháno, vytím ochraptělý a celý uslzený, vítal nás a skákal jako pominulý. Ptal jsem se Manuely, jak jest stará. Čtyřicet let, myslí, snad prý jen třicet. Periko připadá mi jako kousek báchorky. Sem do pustiny zanesla tyto evropské baráky, postavili je na posměch pralesa, bydleli tu lidé bílí jako já; nevím, jak se jmenovali, vypadali, zdaž dnes všichni ještě žijí – většina vím, že umřela. – Padesát celníků mesticů s sebou přivezli a tolik indiánů Guahibů se zde, bělochům a míšencům polo pomáhající, potulovalo. A celá ta sláva civilizace trvala tři čtvrti roku! Zbyly z ní tři židle, stůl a šest prázdných chalup, Manuela, jeden pes, dobré ohniště a několik železných hrnců!

A prales vysekaný s větší zuřivostí, že poražen byl, rozestírá svá ramena, obklopuje svého nepřítel, dusí jej; plot sám – do země zaražené kdysi, polosuché větve – vyrostl ve stromy a větvemi svými vráží do střechy jednoho z baráků. – – –

Spravujeme kánoe. Manuela dostala látku, jehly ode mne a šije si šaty. Také já stal jsem se krejčím. Manuela umí výborně péci želvu! Ulovili jsme jednu na protější písčíně. Zabil jsem tři kajmany.

2. 1.

Dosud neviděl jsem peřejí; ležít nad Perikem asi 1,5 km. Šli jsme k řece Catañiapu, za jejímž druhým břehem stojí tři chatrče indiánů, zvané na mapách venezuelských „el pueblo“, městys – vesnice Àtures. Kánoe byla na druhém břehu. Catañiapo jest vody černé a zde jest asi 50 metrů široké. Marné bylo naše volání, střílení, nikdo se neozval, nikdo nepřišel. Manuela nechtěla doplavati pro kánoe v obavě před vodními hady! Kajmani jsou v černých vodách velkou vzácností. Pak vzpomněla si, že Catañiapo v nedalekém ústí svém do Orinoka, pískem jsouc zaneseno a četnými balvany promíšeno, snad dalo by se přebrodit. Našli jsme brod hluboký, ale přes balvany lezouce, skákající, dostali jsme se k místu mezi dvěma balvany, přes které nasekané dlouhé kmeny jsem položil, po můstku přešli a dále pohodlně mělčinou přebrodivi jsme se na druhou stranu.

V Àtures nalezl jsem míšence či indiána, člověka to staršího, a ženu jeho sešlou, nemocnou indiánku. Oba měli zimnici, oba mým příchodem překvapení, spíše pomoci si vyžádali ode mne, nežli já mohl od nich. Oba mluví španělsky. Jsou původem z Urbany! Zde jsou několik let usazeni. Do příchodu G. G. V. P. bylo v Àtures šest lidí a tři děti. Dva mužové šli s V. P., ostatek jest v Maypúres neb S. Fernandu d. Atab. – Viděl jsem peřeje aturské ve vší kráse a úchvatné velebnosti, ale dojem přece nebyl takým, jak jsem očekával. Popisem Humboldtovým^[80] vzbuzena v mé obrazotvornosti představa jiná, velkolepější, barvitější; ovšem nyní, za doby sucha masa vody jest menší, nežli byla v době, kdy Humboldt vracel se z Caciquiara. Přijdu sem zítra fotografovat.

Indián Andrés ukázal mi vzácnost aturskou, patrona, sošku od misionářů ještě pocházející, která v jednom z opuštěných „ranch“ měla jakýsi výklenek. Špinavá, umouněná soška velikosti asi tří stop, pošramocena a bez brady nemohla býti obrazem jiného nežli aturského patrona, sv. J. Nepomuckého; poznalť jsem tak dle železného kruhu kolem hlavy, na němž patrný byly hřeby pět počtem, kdysi hvězdy držící. Podivuhodné setkání se dvou krajanů! Dvanáct set km rovné čáry od pobřeží a ve vnitrozemí divočin J. Ameriky! Uprostřed pralesů! Něco tesknoty vkradlo se mi v srdce, touha po březích Vltavy!

3. 1.

V Periku z četných oslů, mezků a krav, francouzskou společností sem zavezených, zbyl jeden osel a dva mezci, v Àtures dvě krávy – ostatek pošel nebo sežrán byl jaguáry! Těchto jest zde dost; včera večer koncertoval nám párek asi nedaleko od chýše, ale o zarostlé okolí zradil mne od lovu. Jak dovedla ubohá ještě zbylá zvířata uhájiti své bídné existence zde, kde jaguárů, už dle stop ode mne za tři dni tu zpozorovaných, taková hojnost, jest mi záhadou.

Nasadili jsme na Manuelinu kánoi malou plachtu a pluli k peřejím, zvaným Piapoco (tukan); vítr srazil nám plachtu, div kánoi nepřekotil, a proud vrazil námi o skalisko, až kánoe nárazem praskla po stranách, kde smůlou a hadry jsem ji spravil; byli jsme v nebezpečí potopiti se. Manuela sotva stačila vodu vybíratí a přece smála se a nejevila žádného strachu. Nebezpečí polooděné indiánce nebylo ovšem veliké! Domorodec, převrátí-li se mu kánoe, plave vedle, obrátí ji, rozhoupe, aby voda ven částečně se vylila, načež opatrně vlezte dovnitř a nyní nohama jako lopatkami vypleská zbytek vody. Opět jsem zastřelil kajmana.

4. 1.

Sbírám a studuji okolí. Severně a na druhém břehu, avšak daleko na obzoru, zvedají se mocné sloupy a mračna dýmu ze savan, patrně Guahiby zapálených.

5. 1.

Bystřé oko Manuely spatřilo na druhém břehu, dole po toku, mnou nepozorovaný dým nad stromovím. Pomocí kukátka uzřel jsem i dvě kánoe na břeh vytažené. Guahibové! Rychle vzal jsem něco dárků, a již plavili jsme se k nim. Nežli přirazili jsme ku břehu, vyvolávala Manuela: „Gvagvaj, gvagvaj,“ (běloch, běloch) a nejspíše ujišťovala Guahiby, že je gvagvaj obdaří četnými dárky. Nedůvěřiví mužové rychle sáhli po svých šípech a kopích ke kmenům stromoví, pod nímž utáboření kolem ohně seděli, já zatím na povel Manuely na zem z loďky volně sestoupiv, odložil jsem pušku. V pasu měl jsem revolver! Guahibové měli dva psy, kteří neštěkali. Sama Manuela potvrdila mi tuto vlastnost některých psů indiánských, kteří štěkati neumějí, nedovedou. Nejvyš kňučí. „Jsou němí,“ děla mi. – Nade vši pochybnost „němí“ psové vyskytují se v oblasti orinocké, ale jsou vzácností! Snad to dědičnost?

Dle počtu žen odhadl jsem tlupu na 5 rodin. Někteří Guahibové, když ostatní podělil jsem solí, udicemi a tabákem, plavili se s námi ku *Praze*. Prohlédli si zavazadla a slibivše, že „až najdou šňupavého koření“ (viz dále zvyky Guahibů), přijdou mi s více soudruhy na pomoc, odpluli. Marná byla výmluvnost, slibování mé tlumočnice! Odešli, a pochybuji, že vrátí se; krátká ta radost moje, že Guahiby jsme našli! –

6. 1.

V noci byl jsem na čekané na tapíra na místě, zvaném „lamedero“, tj. takém, které má hlínu jílovitou, již tapír rád olizuje, známý to úkaz geofagie u savců a ještě více u ptáků se vyskytující. Do koruny stromu zavěsili jsme naše chinchorra, marně ale čekali jsme na příchod největšího savce jihoamerického.

7. 1.

Sláva! Připlavil se Louis Antonio! Indián, tentýž, o němž mi nedávno Manuela vyprávěla, že býval usazen v Àtures. Vrátil se od Guahibů vichadských. Jeho neočekávaným příchodem snad brzy osud můj se prospěšně změní! Žije buď zde, neb u Guahibů, kde má ženu. Nepochybuji, že Manuela „vdova“ holduje zásadám polyandrie. Louis Antonio vydává se za mestice, v žilách jeho proudí ale snad i tolik černošské co indiánské krve, avšak nemyslím, že by měl jedinou kapku krve bělošské. Zvyků jest více indiánských nežli sambijských, nazývám

jej tedy jednoduše indián Antonio. V jeho kánoi ulovili jsme dnes odpoledne velikou toninu harpunou a dvěma ranami z pušky. Bylo třeba více než dvou hodin, nežli jsme zvíře vytáhli z vody. Harpunou zasažené vleklo nás i s provazem ke kánoi přivázaným rychlostí parníku dolu vlevo, vpravo po vodě, až konečně mohli jsme se břehu zachytiti a konec lana kolem žulového skaliska jsme přivázali. Nyní pomalu přitahovali jsme je ku břehu. Kdykoliv přitáhli jsme je pozvolna k sobě ku břehu, šlehlo sebou zvíře tak silně, že lano nám z rukou vyrváno a my byli poraženi do písku. Jakoby zbujný kůň nebo vůl splašený z rukou se nám vytrhl!

Konečně dvě rány dobře mířené, zasazené, když objevil se delfin na povrchu, seslabily jeho sílu, a my zpocení, bez dechu, já s pícháním v celém těle, vytáhli jsme kořist právě dokonávající na souš. Jedna z kulí prostřelila játra. Přes půlnoc pracoval jsem, podporován Antoniem, bych pro České Museum zhotovil dobrou kostru. Zajímavý savec tento byl 2,10 m dlouhý.

8. 1. 93

Zpropadená choroba! Dnes opět musil jsem několikrát vzít silnou dávku opia. Ani Antonio, ani Manuela nechtěli pojísti masa toniny; vházeli jsme je tedy do řeky. Brzo objevili se čtyři hlavy kajmanů, po kořisti se ženoucích, jimž dvěma lebky jsem pošramotil.

9. 1.

Kdy se odtud dostanu? Každý den zdá se mi ztrátou nenahraditelnou. Okolí Perika chudé, nevábnivé, čas zde strávený tedy promrhán bez účelu! Noha se mi již zahojila! Počal jsem s fotografováním. Slezl jsem homolovitý kopec, čtvrt hodiny jižně vzdálený, osamotněle z pláně do výše několika málo set stop (400–600) se zvedající, odkud čarokrásný měl jsem rozhled po krajině. Kopec ten dal osadě jméno Perico, proč, neznámo. Na tři desky učinil jsem snímky velkého panoramatu jak Orinoka, tak horstev systému Mapichi, jehož nejvyšším jest C. Cunavano 1.890 m zvyší, druhým Sipapo, více v popředí stojící.

Mapichi větví se tu ve dva směry, z nichž nikde na mapách neudané pohoří táhne se směrem severovýchodním. Dva nejvyšší vrcholy jeho nazval jsem po vzácných svých přátelích vrchy Náprstkovým a Fričovým.

Vylezení na témě Perika stálo mnoho potu. Stráně jeho jsou velmi strmé. Antonio nesl stroj, já třínožku. Slunce již ve mdlém lesku předvečerním ještě dosti zaslepovalo mne, takže čekal jsem chvíli ještě, do pěti hodin, nežli počal jsem se snímky. Kolem zrak můj přehlédl

prostoru, velikostí svou rovnou asi jedné desetíně Král. českého, o níž směle mohl jsem říci, že sotva 500 divochů hostí ve svých pralesích a stepích. Orinoko odtud zdálo se klidně plynouti, jen v peřejích viděti bylo pěnu tříštící se vody, na obzoru v modravou mlhu zahalen čněl Sipapo, polooblouk horstva táhl se od východu na jih a pak na západ, sotva znatelně Orinokem proražený.

Nahnědlé barvy krajinka zdála se spíše anglickým parkem, nežli tropy jihoamerickými, nebýti těch ztepilých, štíhlých palem, které tu jednotlivě, tu v řadách jako dlouhá sloupoví nebo v chumáčích zvedaly své ušlechtilé hlavinky povýš ostatní stromovité vegetace. Plochy zakrsalého křoví a travnatých stepí střídaly se velmi malebně s lesíky, ale ráz celkový není nijak podoben bujaré mohutné přírodě pralesů poblíž břehů přítoků amazonských. Dostatek potůčků a malých lagun udržuje i nyní část vegetace ve svěžesti. Ovšem tato svěžest savan, posetých žulovými balvany, na místech proti slunci nechráněných, jest sežehnutá.

10. 1.

Antonio vyzná se dobře ve zdejší krajině, ba stýkával se s plachými indiány kmene Piaroa. Vyzval jsem jej k cestě k vrchům a k Piaroům, bude-li možno jich nalézt. Manuela zůstala v Periku.

Oba ozbrojeni a opatřeni potravinami odešli jsme kolem osmé hodiny. Velké obtíže činilo nám nesení stroje fotografického, na jehož velikost a nepraktičnost tolikráte byl jsem si již stěžoval. Zpočátku šli jsme směrem jihovýchodním, pak otáčeli jsme se východu, přes vyprahlé prerie, kde stejné množství bylo trávy jako nízkého křoví. Po celé oblasti této roztroušeno bylo množství okulacených balvanů žulových, patrně, že Orinoko několikrát měnilo svá koryta a že kdysi na obzoru našem zvedající se horstva byla vlastními břehy Orinoka předtisíciletého. Snad vlny moře třetihorního, jejichž dnem jsou nynější llanos, sahaly až sem a zanechaly pozdějšímu Orinoku již připravená koryta, roztráštěvše poslední západní svahy horstev guayanských.

Velmi vlnitá půda s četnými pahorky vyššími i nepatrnými, jak již řečeno, mnoho připomínala na umělý park seskupením stromů, naházenými skalisky, jezírky nebo potoky, kolem kterých okrasně, zdá se, jakoby lidskou rukou nasázeno bylo rostlin ozdobných, hlavně palem. Kdežto v savanách málokterý pták svým nepokojným tělíčkem pestřil monotónii a ještě vzácněji hlásek jeho umlklou přírodu zbavovoval několika tónů nejpošmournějších: zde v hájích palmových datel ťukal, drobné ptactvo se škádlilo a malí papouškové z čeledi *Conurus* v buj-

nosti hleděli se navzájem překřičeti. Sotva však vkročili jsme, utichlo vše, mnoho se i rozprchlo, houf papoušků, proti našemu příchodu protestujících, vznesl se nad koruny palem a v polooblouku letěl v dáli. Jak chudou byla ale tato krajina hmyzem, ač jinak půvabná svou rozmanitostí, právě při své nehubté vegetaci poskytující volnosti a dostatečného rozhledu – vesměs vlastností, které scházejí vlastním pralesům. Hmyz, hlavně motýlové, nejen že pestří, ale i oživují ráz každé krajiny. Zde sotva občas vosu bylo viděti, jenom mouchu slyšel jsem zabzučet. Později teprve moskyti starali se o lesní hudbu.

Kolem malého močálku jdouce našli jsme stopy jaguáříce a jednoho mláděte, hned potom zbytky jejich hostiny, ožrané vaquiry, o jejíž střeva klovalo se několik supů s dvěma karikari. V poledne teplota počínala býti nesnesitelnou; slunce pálilo mne do hlavy skrz klobouk i šátek přes hlavu přehozený, takže měl jsem okamžiky, kdy zmocňovala se mne slabá mrákota, zaviněná nejspíše nejen žářem slunečním, nýbrž i následky posledních útoků mé choroby, při kterýchž ztráta krve bývala dosti značnou. Odpoledne kráčeli jsme již vegetací bohatější; také bylo mi tu popřáno objeviti strom krásy překvapující.

Nevysoký, štíhlý, měl kmen pokrytý květy velikým různým podobnými; také žhavostí své červeně připomínaly na růže nebo kamélie. Vydávaly vůni těžkou, nerozhodného druhu, částečně po drogách, částečně po jasmínu nebo po růžích. Sám průvodce můj obdivoval se vznešené kráse květů, proti ostatnímu okolí vpravdě královsky vypadajících. Řekl mně též, že vzácné jsou, strom pak že zápachem suchého dřeva, pronikavý výpar vačice velké (*Philander*) připomínající, proto zván bývá stromem vačicovým (El palo de rabo pelado). Mimo kmen i větve obsypány byly hojnými květy, jejichž korunek průměr přesahoval mnohdy 8–9 cm. Květy připomínaly mi jiný nádherný strom tropické Ameriky, hlavně ve výšinách 1000–3000 stop pobřežní Kordillery venezuelské rostoucí, copé, copey (*Clusia rosea*), náleželi ale mezi *Cesalpiniaceae*. Fotografoval jsem, později i v lihu preparoval květy okrasného stromu toho, jenom žel, že fotografie byla zničena: preparát utonul s ostatními při potopení se mé lodice *Tukuso*.

Na svazích malých hřebenů horských, které jsme nyní slézali, nalézal jsem v bujně již vegetaci pralesů zajímavé orchideje. Byly to hlavně v obrovském množství, většinou ale na balvanech rostoucí *Schomburgkia*, pak zemní *Sobralia liliastrum*, více ještě v savanách na březích lesů rostoucí, a epifytické (na stromech) rozvětvené *Stanhopeae*, *Catasetum*, z nichž i tu viděl jsem vzácné *C. Bungeo* a velmi pěkné, však ne ve značných skupinách velkokališné *Cattleya Eldorado*.^[81] Mnohý jiný zajímavý typ vegetace lesní guayansko-

orinocké spatřil jsem na našem pochodu a snad bez porozumění kráčel jsem i kolem stromů, které jednou, asi teprve v daleké budoucnosti, důležité budou v lékařství nebo v některém odvětví průmyslovém.

Noclehovali jsme na malé planině; ohněm naším chytla savana, a požár táhl se čím dál mohutněji dolů, zachvátil dolejší plató, a až do rána viděli jsme záplavu rudé záře, rozlévající se směrem k Orinoku. Několik malých jelínků,^[82] požárem vyplašených, postřehl jsem dole údolím pádících; několik supů a dravců kroužilo po kořisti, slídíce nad ohněm. Pak nastala noc, a my usnuli jsme uprostřed tří mocných ohňů spánkem nepokojným, protože píchání – a v kouři jsme odpočívali – zabloudilými komáry a nuceni často vstávat i oheň živit.

KAPITOLA VI.

Indiáni Piaroas. Tančící ptáci.

Peřejemi

11. 1.

V deset hodin můj společník oddělil se, u břehu malého potůčku mne zanechav, aby napřed jda připravil indiány z kmene Piaroas, kteří blízko tu v několika chýších bydleli, na můj příchod.

Vrátil se za hodinu, doprovázen jsa několika indiány ozbrojenými foukačkami, luky a šípy. Až na malou zástěrku, z lýčí stromu zhotovenou, úplně nahé postavy byly barvy světle čokoládové, světlejší Guahibů, jako vůbec většina indiánů jihoamerických, v pralesích neb na horách bydlících, kteří živí se aspoň poněkud vzděláváním půdy, sázením plodin,^[83] jest pleti světlejší než kmeny poříční, přímořské a na llanech obývajících. Z indiánů s Antoniem příšlých pouze dva starší viděli již Evropana – onoho, který před málo lety zařizoval stanici Periko. Indiáni kmene Piaroa, jsouce povahy bázlivé, nedůvěřivé, nejevili chuti zavést mne do svého „puebla“, o němž – podivno – Antonio sám nevěděl, aniž indiáni řekli mu, jak by slulo, označující je slovy „pod palmami“. Později zvěděl jsem, že čtyři chatrče jejich jen prozatím byly tu postaveny, hlavní jejich „pueblo“ že daleko v lesích, že zlý démon navštívil je a oni prozatím rozprchlí jsou a roztříštění v různé rodiny.

Dle líčení Antoniova (nevím ovšem, zda dobře překládal mi z jazyka piarojského) účinky „démona“ jevíly se nemocí, která řádila v jejich kmeni a četných vyžádala si obětí – naše chřipka.^[84] Antonio upozornil mne, že varovati se mám kýchnutí nebo zakašlání, nechci-li, aby se mi rozutekli. Doveden jimi do chýší, nedaleko úplně v lese ukrytých, našel jsem zde jen tucet mužů a dětí. Žen tu nebylo, a teprve pozvolna a když dárky jsem rozdával, jako víly z dekorací v báchorkovitých hrách vystupovaly ze stromoví a třesouce se na těle blížily se, posměch sklízejíce od statečnějších mužů, ke mně, aby přijaly zrcádka, perly, udice a tabák. Sůl nezdála se jim vítanou tak, jak jsem očekával. Zhotovují si solidlo z popelu. Jedna z mladých Piarojek byla dosti sličná.

Ztepilá, něžného výrazu v tváři skoro oblé, jiskrných a hlubokých černých očí, s vlasem volně po bronzově lesklé šíji dolu až ku pasu sahajícím, oděná kouskem lýčí, šíře sotva větší její ručky, obkročmo protaženým a na šňůrce palmové kolem boku upevněným, hnědá Venuše pralesů, směle mohla nároky činiti na dokonalou krásu divošky. I v očích malíře neb sochaře byla by našla ocenění až na nepoměrně slabá hubená lýtka, u divochů většinou soulad ostatního těla rušících. Půvabný ten zjev neodpovídal sic úplně kráse Appunem snad přechválených indiánských krasavic anglické a holandské Guayany, byl ale přece pro mne prvním po Karibkách dokladem, že mezi čistými indiány jihoamerickými, ač ne zhusta, přece lze spatřiti představitelkyně názorům našim o kráse částečně vyhovující. Jinak tu většinou muž nad ženu vyniká souladnějšími tvary těla svého.

U žen bujně, oblé a měkké tvary rychle vadnou, kůže svažuje se a prsa žen, dítky své mnohdy do třetího až čtvrtého roku kojících, vbrzku jsou zohyzděna; postava se hrbí nošením dětí a potravin a jiných potřeb, často i za mužem na cestách potulných. Žena tu pod tíží břemen až klesá, ale „pán přírody“, muž, sotva více nežli své zbraně s sebou nosí. Ne všude. Viděl jsem i divochy starostlivé, kteří aspoň dítky své nosili, by ženě se ulehčilo.

Pohyby této mladé indiánky byly vedle půvabných také slušnými. Nehledě na počáteční bázeň a rozpaky, chování její, ač volné bylo, jevílo čistotu mravů, cudnost, smím-li tak říci a hodí-li se slova u nás mnohdy již jen banální (jako cudnost, slušnost – pojmy naší etiky) na duševní život a cítění divošské, na jejich přirozené zákony morálky člověka čistě přírodního, morálky to často podivuhodné, která např. u indiánů pořící Xingu (Bakairi aj.) dovoluje oběma pohlavím hovořiti tak naze, jak úplně nazí jsou tam muži, o výkonech tvoření v přírodě, ale káže jim stydět se druhu před druhem, pojídají-li pokrm, který závist druhého mohl by vzbuditi. A tito nazí, naze myslící divoši, jejichž láska fyzická náleží k obyčejným

imperativům přírody, při tom při všem mají mezi sebou, aspoň většinou, méně cizoložnic skutkem nebo myšlením, méně polopanen nežli národové „kulturní“, kteří nejen celé své tělo, ale i jazyk odívají šatem konvencionalismu a módy našich Babelů. Oč „nažší“ byla by duše mnohého dlažbošlapa, kdyby vedle jeho „já“ šla si po ulici, nad tělo této dívčice pralesů jihoamerických!

Jedna z žen – tyto vesměs ohyzdné, scvrklé – a nejstarší muž měli buď kolem boků, nebo přes hořejší část těla přehozeny látky modré, patrně z Perika pocházející. Lýtka, někteří z nich i ramena, měli kolem dokola, na jednom neb i dvou místech obvázána pletivem z vláken listí palmových, pevně přitažených, v šířce i podobě náramků. Po celém světě a u mnoha kmenů rozšířený zvyk tento, již i dítkám podobné „podvazky“ silně na lýtka nebo kolem předloktí, jinde na rameni samém tak pevně zavazovati, že zarůstají neb na místě obvazu zadržují vývoj svalů, sílí prý tělo, hlavně nohy k chůzi. Chýše Piaroů podobně jako guahibské jsou dvojí: denní otevřené a noční kuželovité, jako velký na zem poklopený zvon, s nízkým vchodem, který na večer zastře se látkou, upletenou rohoží aneb marimou (o jejímž zhotovení zmíním se při Guahibeč), aby komáři, moskyti neměli přístupu. Uvnitř podél stěn rozvěšena jsou lože visutá a většinou u každého hoří ohniček. Jen malým otvorem nahoře odchází kouř; atmosféra a horko v chýších těch, zde „paupa“, u Guahibů „čuruata“ zvaných, jsou Evropanu nesnesitelný!

Indiáni jihoameričtí, kteří bydlí v takých chýších, velmi trpí zánětem očí, slepci ale jsou zde vzácným zjevem! Snad kmen zhostí se násilím těchto obtížných členů, podobně jako činí s dětmi nezdravými nebo starci a stařeny. Chýše denní, otevřené (viz obr. 63) jsou tytéž jako chýše valné většiny indiánů nejen orinockých, nýbrž celé tropické Ameriky i severní, střední nebo jižní. V těch, kde, žel, že také míšenci bydlí, lenost jejich tím více přiváděna k virtuozitě! Několik do země zaražených tenkých kmenů, několik příčnic, přes to střecha z listí palem, zde u Piaroů jest to palma temiche^[85], vše pak spojeno, svázáno rostlinami úponkovitými, které vloženy několik dní do vody, jsou ještě ohebnějšími, lůžko visuté, podobně z vláken palmových zhotovené; plody stromu taparovitého^[86], naši tykev připomínající a vydlabané, slouží za mísy, talíře, láhve, domorodé z hlíny hrnce a celé zařízení, takže domácnost je úplná a hotova za několik dnů!

Oč více práce dá ptáku snovači zařízení jeho uměle „tkaného“ hnízda!

Piarové (španělské množné číslo zní los Piaroas, jak na mapách jsou označeni) bydlí po pravém břehu, asi od řeky Parguazy až po Caño Siquita, na levém břehu jen v poříčí řeky

Mataveni. Na místech, kde na mapě Andréova atlasu nesprávně udání jsou indiáni Maypúres, o existenci těchto nevím ničeho; patrně jsou to Macos a Piarové. Macos, není-li to jiný název Piaroů, již dávno asi opustili břehy orinocké a vnikli dále do vnitrozemí. Lidopis Jižní Ameriky jest z nejzanedbanějších, národopisné mapy dosti povrchní a nesprávné.

Piarové jsou vzorem lesních, bázlivých indiánů, plní pověr, v neustálém strachu, jak před lesními démony, tak před jinými kmeny, nejvíce před míšenci orinockými. Zbožňují slunce. Bydlí v pralese, raději opodál břehů řek splavnějších, kde ukryti jsou mohutným zdivem rostlinstva. Ráno, když ohnivá koule např. i Japonci zbožňovaného zřídla života, slunce, rozhání stíny a proniká listovím k chýším divochů, Piaroa vylézá ze své paupy a kloní se slunci, šťasten, že příšery noční minuly! S ním ptactvo jásá, opice vřiskají slávu jasnému, teplému, minulému dni! Zosobněného démona, příšeru, která kmeni jeho jest odvěkým nepřítelem, vidí v jaguáru – lidožravci. Nepřítel to, který na se vzal podobu kočkovitého dravce, aby dávil! A přece případy, kdy jaguár zadávil člověka zde, v těchto zvěří bohatých pralesích, jsou řídké! Antonio tvrdil mi, že setká-li se Piaroa s jaguárem, hodí zbraně své na zem a třese se úzkostí, dupe a řve, slova kletby ze sebe vyráżeje neb úpěnlivé prosby, až jaguár, dojistá neméně než Piaroa polekaný, odvrátí se a odejde.

Piarové tvrdí, že duše zemřelých osob dospělých stěhuje se do těla tapíra, duše dětí do některých ptáků (trogonovitých); nehoní tedy, aniž pojídají zvířete toho nebo podezřelých druhů ptactva. I když tapír pustoší jich nepatrné sazenice, neodváží se střílet po něm lukem, nýbrž spokojí se toliko, že zaženou jej zapálenými poleny. Jejich „conuca“^[87] jsou velmi chudá, malinké mýtiny, které vysekává též Piaroa, podobně jako činí skoro všichni indiáni zemí mnou procestovaných, nikoli poblíž svých chýší, nýbrž opodál, mnohdy i hodinu cesty daleko! Příčiny toho nemohl jsem nikdy nalézt. Piarové sázejí jen yucu (maniok) a něco málo kukuřice. Ryb velkých prý méně pojídají, menší a v malých přítocích „barbaskem“ (kebulí) omamují a jimi se živí. Potravu vaří v hrncích vlastní výroby, bez formy, volně rukou kroužených, s ozdobami vtlačnými, mnohdy i s barvivem, červení orellanovou neb caraňou pomalované.

Indiáni jihoameričtí, pokud vzdáleni jsou moře, připravují si solidlo pálením plodů různých palem. Popel rozpouštějí a míchají s pepřem cayenským (paprika ostrá), který jest nevyhnutelnou přísadou k jídlu u všech usedlých indiánů tropické Ameriky. Jen Afričané předčí v pepření nad některé kmeny jihoamerické. Indiáni sídlící v poříčí řek bohatých skalisky ve vodě ponořenými sbírají zajímavou rostlinu Linnéovi ještě neznámého

rodu *Podostomaceae*^[88], významného ve flóře jihoamerické a rostoucí pod vodou. Sbíral jsem takové, a to *Lacis* a *Podostemon*, v říčce Catañiapu. Algám ne nepodobnou rostlinu tu suší, spalují, samu nebo s květnatou násadou a s plody palmy *Astrocaryum*, a z popelu připravují malé kuličky zvané taha, čivi. Před potřebou rozpouštějí je ve vodě a pak z listu bananovitého *Heliconie* utvořivše nálevku, kapají si roztok do jídla. Kdežto Piarové solí málo (potulní Guahibové Siquanas, jak bylo mi řečeno, vůbec nesolí), jiní divoši američtí, kdykoliv k tomu příležitost se naskytne, pojídají sůl jako u nás děti cukr. Piarové jídla svá jedí lépe vařená nebo pečená nežli Guahibové.

Piarové žijí v jednoženství i mnohoženství, dle hojnosti dívek v kmeni. S kmeny cizími se nemísí. Dítka nezdravé vraždí neb je v lese zanechávají. Snad vraždí také starce a stařeny; jistě činí tak Guahibové.

Humboldt v cestopisném díle svém barbarské zvyky indiánů peřejí orinockých a příčiny, proč hynou rasy indiánské, popisuje takto:

„Mezi příčinami, proč Raudales obyvatelstvem opuštěny, pomínul jsem neštovic, jež v jiných krajích amerických působí tak strašné pustiny, že domorodci hrůzou jsouce jati, chaty své zapalují, děti hubí a všemu styku se vyhýbají. Na horním Orinoku neví se o této metle pranic, a kdyby tam vnikla, lze se nadíti, že by jí brzo přítrž učinilo očkování, jehož blahodárny vliv denně znamená na svých pobřežích Terra Firma. Příčinou, že opuštěny byly osady křesťanské, jest odpor indiánů proti kázni v misiích, nezdravé, horké a zároveň vlhké klima, špatná výživa, nedostatek péče o děti v době nemoci, hanebný zvyk matek, užívajících rostlin jedovatých proti těhotnosti. Mezi barbarskými národy v Guyaně, jako u polocivilizovaných obyvatelův ostrovů jižních, jest mnoho mladých žen, které nechtějí býti matkami. Narodí-li se jim děti, bývají vydány nejenom nebezpečnosti života v pustině, nýbrž i mnoha jiným, jež zdroj svůj mají v nejhnusnější pověře. Jsou-li to dvojčata, převrácené pojmy o slušnosti a cti rodinné vyžadují, aby jedno z dětí bylo utraceno.

„Dvojčata přivést na svět znamená vydati se posměchu všeobecnému, činiti to jako myši, vačnatí a nejnižší zvířata, jež mívají několik mlád'at najednou.“ Avšak ještě nad to: „Dvě děti zároveň narozené nemohou býti od jednoho otce.“ To jest fyziologická zásada Salivů; ve všech podnebích pak a na všech stupních vývoje společenského pozorovati lze, že lid, osvojil-li si jednu zásadu toho druhu, houževnatěji na ní tkví nežli učení lidé, kteří ji první pronesli. Pro zachování domácího míru staré tety matek nebo mure japoic-nei (porodní babička) postarají se o to, aby jedno z dětí odklidily.

Je-li novorozenec – byť i nebyl dvojčetem – stížen nějakou vadou tělesnou, otec ihned jej utratí. Chtějí mít jenom děti zevnějšku slušného a silné; neboť vadami jejich má k nim přístup zlý duch Joloquiamo nebo pták Tikitiki, nepřítel pokolení lidského. Někdy týž osud mívají dítky toliko příliš slabé. Je-li otec tázán, co se stalo s jedním ze synů jeho, tváří se, jako by mu byl vyrván smrtí přirozenou. Zapírá čin, jež pokládá za hanebný, však nikoli za trestný. „Ubohé mure (dítě),“ říkává, „nemohlo nám stačiti; byli bychom musili každou chvíli na ně čekati; nespátřili jsme po něm ani stopy, nepřišlo tam, kde jsme spali.““

To jest ta nevinnost a prostota mravů, to jest ono velebené štěstí člověka *ve stavu prvotním!* Člověk hubí vlastní dítě, aby nebyl na posměch svými dvojčaty, aby nebyl nucen volněji cestovati aneb dost málo v něčem se uskrovniti.

Své mrtvé Piarové kladou do nůši „catumare“ na Orinoku zvaných (do košů, v nichž na zádech potraviny se nosí), stlačené na bobku, jako by seděli; sváží je kolem pevně liánami (podobně vázané nalézáme některé peruanské mumie) a odnášejí je do skal v pralese, na hory, nebo na ostrůvky peřejí atursko-maypurských. Zde na místech jeskyňovitých pod svislými balvany staví je do řady. Jedno takové pohřebiště nalezl jsem na cestě peřejemi, jiné indiánů aturských (?) na ostrově Siniguaně.

Chaffanjon ve svém dosti správném popisu mravů piarojských a guahibských líčí dle čerpaných informací zaklínání skřítků zlých do těla tukanů. Zvyk ten není ale jen Piaroům vlastní, nýbrž z nejstarších u všech indiánů oblasti orinocké a rionegerské; ba i pobřežní indiáni Chaimas, Cumanacoas aj. horstva Karibského pokládali „piapoca“ (tukana) za ptáka strážného, a zabítí piapoca poblíž vesnice mělo vzápětí hrozný trest, že tato se propadla, jak vyprávěli mi indiáni puncérestí. Zaklínání do tukana viděl jsem u indiánů Puinabů. Piarové – podobně jako Puinabové – postaví-li si novou chýši nebo ve staré-li tuší ukrytého nepřítel, který obyvatele stihá nespavostí (!), nemocí, předčasnými porody – nebo zemrou-li v téže osadě v krátké době dvě osoby: opustí chýše nadobro a jinde postaví nové – hledí se ho zbaviti! Celý kmen klade ptáku léčky nebo v noci přepadne samičku tukana, na vejcích v dutině stromové sedící, a přinese ji do chýše, kde všichni slavnostně shromáždění jeví velikou účast na příštích čarodějných pokusech stařešiny či kouzelníka kmenového. Z ocasu a křídel vytrhne ptáku zaklínač několik per, přilepí je paramanem (smůlou) na zvláštní hůl, k tomu účelu připravenou, nebo na luk, do země zaražený. To děje se před chýší. Nyní odnese tuto do chatrče; kdežto všichni ostatní ve svých chinchorrech sedící obyvatelé nového neb i starého domu k tanci vyšňoření prozpěvují monotónní popěvek, on zaklíná démona zla. Pták vložen

buď v malém pouzdře, buď svázan v kornout z lýčí, tlačěn rukou zařikávače a týrán vytrháváním per všemi dorostlými členy obyvatelů chýše, jež tito lepí buď na hůl, buď na svůj majetek, tluče sebou, by na svobodu se dostal – neklamný to divochům důkaz, že s démonem zápasí. – Mužové v chýši shromáždění tančící vytláčují ducha k místu, kde tukan buď držen, buď na zemi položen tak dlouho, až zařikávač prohlásí, že duch, skřítek vjel již do tukana, k tomuto přiskočí neb z ruky jej vyprostí, pouta rozváže a ubohého ptáka pustí na svobodu. Rád, že zbavil se takých bláznů, kteří oloupili jej o třetinu peří, letí do lesů, doprovázen jáсотem naivních divochů, radujících se, že v těle jeho neblahý nepřítel odnesen, a tím nebezpečí že minulo. Obřad končí hody, tancem, při nichž pije se yaraque neb odvar „bruquilly“, chutnající skoro jako káva.

Piarové více nežli luku užívají foukaček, jimiž vydechují lehounké šipky se špicí otrávenou pověstným kurarem. Foukačka, ve Venezuele „servatana“, od Piaroů „uňana“ zvána, zevnitřní dřevo jmenováno „maví“; bývá dva až půltřetího metru (jinde i 3 m) dlouhá. Jest velmi umělým a důmyslným dílem jen několika kmenů guayanských. V poříčí amazonském též jen kmenové takřka privilegovaní vyznají se ve zhotovování foukaček, ještě méně však jest indiánů, jimž známa jest složitá příprava silného jedu „curare“ či „urari“. Na pohled z jednoho kusu zhotovená servatana jest 5 až 6 centimetrů v průměru široký, hladký, jak svíčka rovný kmen mladé palmy *Arecinea* neb i jiných podobných palem, který vloží se na několik dnů do vody a jehož duše, podobně jako hoši u nás z bezu bouchačky připravují, odstraní se dlabáním půldruhého metru dlouhou, tenkou hůlkou, práce to, ku kteréž mnoho trpělivosti a píce třeba, které má divoch jen tenkrát dostatek, zhotovuje-li si předměty nejnútnejší neb okrasy ke zdobení svého těla. Otvor servatany jest nyní 2–2,5 g v průměru; tam nyní vloží se snad skleněná rourka dětských našich „plozorů“?

Jak podivuhodná jest příroda ve svém tvoření a jak člověk na stupni proti naší přenížké vyspělosti technické dovedl mistrných děl jejich využitkovati! Poměrně vzácně roste v oblasti horstva Parimy ve Venezuele, v oblasti vod amazonských jen na místech některým kmenům indiánským známých *Arundinaria schomburgkii* Benth., která bez jediného hrbolu roste do výše až 5 metrů, kde teprve se rozvětňuje, kulatá, hladká, rovná a dutá, takže není lepší ani jakákoli skleněná rourka. Mladou *Arundinarii* indiáni řeží, suší nad ohněm a později na slunci, a když úplně žlutá jeví se dostatečně vysušenou, vpravují ji dle tloušťky do té neb oné pochvy duté palmečky, průměrem svého otvoru nejvhodnější.

Smrtonosná zbraň zhotovena, schází pouze násada na ústa, podobná velké násadce na plechových nástrojích hudebních, aby ústa přiložena na ni, veškerý výdech plic vnesla na bavlnku, obalující konec šipky. Násadka tato zhotovena buď ze dřeva, buď z plodů ořechovitých nebo tykvovitých. U některých kmenů i spodní část opatřena jest polokulatou menší násadkou, aby při postavení na zem otvor, „hlaveň“, nezacpala se hlinou nebo něčím podobným. Vyfukované šipky, sotva 2–2,5 g těžké a ztlouští brku ocasního péra holubího nebo slepičího, dlouhé od 30 do 45 cm, jsou řapíky listů různých palem. K účelu tomu hlavně běře se *Maximiliana regia* a *Maximiliana yagua*, ku hotovení šipek slouží někdy též pouhé trny. Na Borneu, Sumatře, Amazonu mnohdy i ze dřeva se vykrhují.

Jak jehla ostrá špice šipek potře se na 3–5 cm zdéli jedem, a kde tento končí, učiní se ostrým nožikem nebo kostí, dásní ryby karibe kulatý zářez, by šíp, do masa-li vnikne, buď již nárazem samým se zlámal, anebo při útěku, odletu, nebo kdyby poraněné zvíře chtělo se ho zbaviti, aby šipka, zlomíc se, uvízla jedovatou částí svou v ráně. Konec šípů obalen jest kuličkou pozvolna dolů ve špici vlákný „curagvy“ (*Bromeliacea*), stlačené stromovité bavlny (přejemné chmýří květu ze stromů čeledi *Bombax*). Vložená špici do servatany tak, že pouze několik milimetrů nad kuličkou volná část šípů z malého otvoru vyniká, šipka letí pouhým vydechnutím již do značné vzdálenosti, 20–30 kroků. Vyfoukne-li ji však zkušený a dobrých plic lovec indiánský, není v pralese tak vysokého stromu, by – i kolmo střelena – nevyletěla nad jeho korunu.

Šipky vložené v toulcích, mnohdy velmi pěkně a v úhledných vzorcích žluté a černé barvy pletených z rotangovitých rostlin úponkovitých nebo podobného materiálu, nosí se zavěšené přes rameno. Spodní část toulce nálevkovitého zacpána jest smůlou paramanem; v době dešťů přehodí se přes horní otvor, přes hlavice šípů dle potřeby buď marima, buď kůže ještěrek. Na zvěř, větší opice indián Piaroa neb kterýkoliv indián běře luk a šípů velké, jejichž špice se též dle potřeby otravují. Velké šípů připravuje si dvojdílné tak, že špice nejvýš 30 cm dlouhá jest dílcem samostatným, který lze vsaditi do násady šípů až i přes metr dlouhého. Tyto kopinaté špice nosí se s opatrností a chráněny proti vlhku též v jakýchsi pouzdrech. Kdežto na lehounké šipky foukačky natře se asi 0,2–0,4 g jedu, na šípů velké spotřebuje se až 2–3 g.

Velmi nebezpečny jsou šípů, jež do boje berou indiáni Guainie a vnitřní Guayany, mající osten trnuchy za špici, potřebou jen 0,75 až 1,0 g jedu kurare.

Kurare Piaroů, dle výslovnosti indiánů Makušiů lépe urari, jest destilát několika rostlin, z nichž hlavní jest úponkovitá rostlina strychnosovitá, ztlouští silného ramene, tmavé kůry, jejíž

větve mladší i listy pokryty jsou hnědými, krátkými chloupky. Rostlina ta jest dosti nápadnou, a ačkoli jest rozšířenější, nežli jak se domýšlelo, a roste i poblíž různých indiánských kmenů, jako např. Karibů, přece jsou její hrozné vlastnosti známy pouze oněm indiánům, kteří ode dávna zhotovují kurare. Není-li to zjev překvapující a záhadný, viděti, jak ukryté vlastnosti některých rostlin, k jichž využitkování třeba složitých operací chemických, a jejichž – zde např. – jedovaté účinky jeví se teprve v krvi (tedy vyloučena jest možnost, že by jedy ty byly objeveny náhodnou otravou, způsobenou pokrmem), vykořistěny byly člověkem přírodním? Objevení kávy, koly, koky atd. mohlo se státi náhodou. Jak ale zde v J. Americe a na východě v Asii domorodci napadlo zhotovovati jedy upas a urari?

Walter Raleigh byl první, který do Evropy přinesl zprávu, bájemi vyšňořenou, o hrozném jedu „curari“. Podobně španělstí misionáři, různí cestovatelé na počátku tohoto století hrůzostrašné podrobnosti o přípravě jedu, obětování se stařen, jed zhotovujících, vyprávěli naivním svým čtenářům. Nepochybuji, že lidé ti byli i pravdomluvnými a sami věřili povídkám indiánů pobřežních neb oněch, kterým bylo zábavou vetřelce obelhávati.

Věřilo se tehdy, že při zhotovování uraria vedle rostlin jedovatých upotřebovalo se jedů hadích, mravenčích atd., že stařeny kmeni již obtížné odsouzeny byly vařiti jed a výpary otráveny byvše hynuly, sotva dílo své byly ukončily. Sám viděl jsem ilustrace, hroznou tuto scénu znázorňující, v seriózních starých cestopisech. Kurare čisté vyváženo jest z látek jen rostlinných. Avšak nelze upřít, že někteří jednotlivci z připravovatelů kurara v domněnce, že sílu jedu tím zvýší, házejí do smíšeniny nad ohněm ve vodě pozvolna se vařící různé části animální. Viděl jsem tak činiti; též zesilují kurare, ač Schomburgk o tom pochybuje, jak Piaroas, tak Maquiritares šťávou pepře cayenského (paprikou). Podobně činí se staršími jedy, obnovující sílu jeho (?) šťávou jedovatou z hlízovitých kořenů manihotu, které jinak vařené v několika vodách mohou se beze škody pojídati.

Jest to několik druhů *Strychnosů*^[89], z nichž různí kmenové různě silné jedy připravují; proto kurare vždy, jsouc nejisté provenience, síly a obsahu, jako lék jest nejen nespolehlivým, ale i nebezpečným. Hlavní ingrediencí, většinou indiánů užívanou, jest kůra z *Rouhamon guianensis* (syn. *Lasiostoma cirrhosa*, Willd); strychnosovité jsou: *Str. toxifera*, *Str. schomburgkii*, *Str. cogens.*, *Str. crevauxi* a možno, že i několik ještě jiných druhů. Přípravu kurare poštěstilo se mi viděti u indiána Maquiritarce, poblíž řeky Atabapa. Obšírnější zprávu o jeho přípravě (viz ve vysvětlivkách v „Napříč rovníkovou Amerikou V., Dodatek“).

Rychlost účinků kurara neodpovídá sice představám mnoha čtenářů povrchních cestopisců, jichž obrazotvornost jest bujnější než půda tropická, ale jsou dostatečně rychlé, aby poraněný pták nebo zvíře daleko neulétli, neodběhli. Kurare piarojské, jehož já upotřebil nejednou, snad nevyrovnalo se jedovatostí pověstnému jedu indiánů Makušiů (či Makusisů) neb Tikunů, účinky jeho byly ale, jak seznal jsem – zvyknuv si lovu ptáků servatanou – tyto: papoušek, holub, menší ptáci kurovití padli strnulí dříve než za dvě minuty dolů, opičky, velký krocanovitý pauhí za 3–4 minuty, vřešťan za pět minut; nejhouževnatější byl lenochod, který po dvou šipkách teprve za deset minut upadl v agónii smrti. V případech těchto použito bylo obyčejných šipek foukačkových, při čemž asi 0,2 g jedu vniklo do rány.

Šipky ponořeny do jedu hustého jako kolomaz; když tento dolů skapal nebo přebytečná část jeho seškrábnuta, suší se nad ohněm, méně na slunci a rychle tvrdne. Vniknuc ale do rány, rozpouští se kurare nápadně rychle, jako by krev sama chtěla jej rychle do sebe vstřebati. Protijed kurara dosud není znám. Obyvatelé orinočtí i amazonští domnívají se, že rozpuštěný cukr, šťáva cukrové třtiny, do rány vkapaná a u velkém množství požitá podobně jako sůl léčí slabší otravu. Divocí indiáni užívají odvaru různých rostlin (*Eperna*, *Dimorpha*), avšak nevěřím, že s úspěchem. Kurare usmrcuje ochromením činnosti svalů srdečních, smrt není bezprostředním následkem jedu, nýbrž přerušené jím respirace. V Anglii učiněn zdařilý pokus s oslem, kurarem silně otráveným, tím, že byl mu uměle vdechován čistý vzduch atmosférický.^[90]

Nenabyl jsem nikde přesvědčení při všem ujišťování některých domorodců, že by k usmrcení člověka dostačila šipka servatani předpokládaje, že by poraněný okamžitě – což velice snadno – oblou, bez ostnů, jak párátko na zuby hladkou a tenkou špici vytáhl, ránu rozřízl a ji vyčistil.

Jakémusi cestovateli vyprávěli tuto charakteristickou událost. Dva lovci šli se servatanami na lov opic. Oba jdouce společně brzo našli kořist; – jeden však chybí a kolmo vystřelený šíp, kolmo dolů spadnuc, zarazí se do jeho ramene! Klidně vytáhl indián záhubnou špici z těla svého, sedl si na zem, rozlámal servatanu na kousky, odložil šípy a toulec řka: „Vás nebude mi již třeba,“ pozdravil svého soudruha, a aniž více slova promluvil, zemřel.

Událost nazval jsem „charakteristickou“, poněvadž v dojemném obrázku tomto, v jehož pravděpodobnost málo věřím, jinak velmi správně vyličen klid a oddanost v osud některých divochů.

Klamným jest názor o neškodném pozření kurara. Nepůsobí-li malé dávky v žaludku jako otrava, jinak tomu s dávkami většími, kde dle pokusů, na zvířatech i mnou samým vykonaných, i smrt následuje, a to za podobných příznaků jako při otravě zevnitřní, bezprostřední otravě krve. Bezpečně pojídá se kurarem usmrcená zvěř velikosti kterékoliv; jen ona část masa, kam šipka vnikla, hlavně u zvířat větších, šípem velkým střílených, se vyřezává a zahazuje nebo v ohni spálí, by psi domorodců, vždy hladoví a všežraví, se neotrávili. Nenalezl jsem rozdíl, že by pták kurarem usmrcený jinak chutnal nežli střelený broky.

* * *

Okras uzřel jsem u Piaroů málo. Ženy měly několik náhrdelníků z malých, neznámých bobů, muži dva taktéž podobné; jediný snad náčelník nosil náhrdelník ze zubů opičích neuměle sestavený. Ozdobných korunek neměli žádných, až jednu zajímavou k tanci, kterou ochotně sňali z podstřeší. Byla zhotovena velice primitivně z pletiva curaguy, spodní svou částí (ale bez drápů jaguářích) podobná guahibské (viz obr. 62), ku kteréž křížem přes sebe svázaný byly dva ohebné pruty ve dvou obloucích. Na místě, kde obloučky ty přes sebe ležely, svázaný byly kuragvou a ozdobené pérem tukaním nesly malou klíčku, zhotovenou z řapíku palem. Při tanci vkládán do klíčky velký pavouk. Originelní tato korunka koluje při tanci z hlavy na hlavu. Nepodařilo se mi vypátrati příčinu, bezpochyby pověru této zajímavé zvláštnůstky, mnou u jiných kmenů indiánských nevidané.

Řeč Piaroů zněla mi dosti příjemně. Zdálo se, že je těší, tázal-li jsem se na každý předmět v jejich chýši, jak jimi nazýván, a když slovo po nich snažil jsem se vyřknouti, smáli se radostí. Zde poprvé viděl jsem indiánské pochodně Piaroů, „tehaguare“ zvané. Přes metr dlouhé jsou zhotoveny z kůry stromu kopayového, do kteréž pochvy nasypáno vonné pryskyřice „tacamare“^[91] neb „curucaye“;^[92] dosti dobře hoří a svítí. –

S velkou opatrností podařilo se mi vzítí několik fotografických snímků chatrče i domorodců; podnik velmi obtížný, ani pověreční divoši v podivném počínání cizincově, v „příšeře“ – stroji vidí i chápou věci nadobyčejné.

* * *

S indiány, kteří se společníkem mým vstříc mi přišli, pokračoval jsem v cestě k oběma horám. Za necelé dvě hodiny cesty krajinou, kde vegetace byla hustší a hustší, travnaté savany menšími se stávaly, dostihli jsme odpoledne stráně hory Fričovy, kterou Piaroa nazývají

Payaraima, kdežto vyšší hoře Náprstkově říkali „hora ptáků pauhijů“. Slezli jsme některé její části, kde žulové skály byly po celém úpatí a kolem malého potůčku rozházeny, jakoby zde byly vedly boj celé voje titánů. Krajinka byla rozkošná, vegetace ve svém vlastním bohatém stínu přebujnou a každý strom rostlinami epifytickými obepjatý. Zde a v těchto místech hojným měl být jeden z nejkrásnějších a druhý z nejzajímavějších ptáků tropické Ameriky, skalňák oranžový,^[93] španělsky mluvícími zvaný „el gallo de los cerros“, „kohout skalňák“, a pták zvonář^[94] „el campanero“. První pověstný jest svým ohnivým peřím a tancem samečků, druhý pamětihodný čistotou svých zvuků, připomínajících zvon jasného tónu.

Poštětilo se mi uloviti několik vzácnějších hmyzů a ptáka trogona;^[95] marně ale napínal jsem zrak i sluch, nikde nezaleskla se ve slunci na balvanech se odrážejícím ohnivě oranžová barva skalňáka, nikdy mezi hlasy málo ptáků neslyšel jsem tajuplného, zvučného tonu ptáka zvonáře!

Mimo kapradí také malé palmy a velkolisté, stromové *Aroideae*^[96] dodávaly krajince onoho pravého rázu tropického, jaký v představách našich, touhách byl se utvořit. Jak šťasten cítí se cestovatel, když po únavě stepí, lesy málo vděkuplnými octne se v podobném tomto koutku! – Někde přes potok z kmene na této straně stojícího vinula se jako obrovský had liána na stranu protější, kde zachycena o korunu stromu, obemknuvši jej jednou, dvakrát ve své náruči, pouští se opět dolů, by na to snad po zemi se plazíc, jinde opět šplhala se vzhůru. A nad vodou tam, kde liána propůjčuje se za jakousi vodní houpačku ptákům, větrem zanesené semeno malých orchidejí (*Oncidia* růz. druhy) vypučelo v trsy, poseté hrstí žlutých drobnokvětých květů. Pták přiletí sem, sedne si nejdříve v paprscích slunce a pak střelmo dolů, o hladinu vodní se koupá, motýl – škoda, že jich tu bylo tak nepatrně málo – přelítne a stane se snad kořistí zeleně zlatolesklému Jakamarému^[97], na větvici dávno již jako pavouk před svou sítí na kořist čekajícímu. Jinde opět celý kmen zvrátiv se, padl do vody a potoku stal se skoro jezem. Na jeho poloshnilé, poloztrouchnivělé mrtvole rozprostírá se pažit rostlin cizopasných ve věčné páře vodní tak sytě zelených, že posměch si vede ze žáru slunce poledního a ani na minutu nepoklesne únavou pod jeho žhavými polibky!

Kráčejte napřed, dolů po balvanech aneb vodou potůčků se brodě, cítil jsem dotknutí rukou indiána za mnou jdoucího; šli jsme tiše po kořisti slídíce. Zastavil jsem a pln očekávání patřil v tvář divochovu, na níž zřejmý byl záblesk radosti.

„Tutau,“ řekl mi! Také Antonio zatím tiše se přiblížil, vzadu zrovna v zeleni, paprsky slunečními čarokrásně osvětlené, vynořila se postava indiána druhého; potok hučel a ze

stromu ozývalo se veselé hvízdnutí ptáků posměváčků, v pauzách jednodominutových – dvouminutových (minuty obraznosti cestovatele a v pralese), družkou neb kamarády ze společné kolonie opěťované.

Nade mnou klonila se palma *Bacaba* a v černém jejím zrní hroznů pobíhalo, poletovalo několik divokých včel. Vzadu zvedala se vysoká skála nad potokem a kořeny jednoho ze stromů, z půdy samé povylezlé, po kolmé stěně skalní rostly dolů. Několik žlutých květů strelitzie a rozkošné vějíře ravenaly zdobily protější břeh. Vzduch zde a nyní byl jen vlažný a prosycený vůní lahodnou.

Očima sál jsem všechnu tu krásu roztomilé krajinky letmo ji zrakem kříže a skoro zapomněl jsem, že divoch mi cosi šepce, čemuž nerozumím, že něco chce mi, na cos mne upozorňuje.

„Tutau!“ Teprve Antonio pochopil. – „Los gallitos!“ řekl. A také já sám zaslechl jsem již dole pod námi, za stromy, za balvany ozývající se hlasy „kohoutků“. Slabé zamečení, useknuté maličkého kůzlete někde daleko – neb neumělé ještě zamňouknutí kotěte prozradilo mi ihned, ač poprvé slyšel jsem je, že toužebně hledání, krásní ptáci jsou nám na blízku.

Četl jsem ve spisech Schomburgkových a Wallaceových ještě dávno před cestou, že skalňáci mají také hlas, spíše savčí nežli ptačí.

Šli jsme nyní velmi opatrně a vyplašili velkého orla, který vysoko na stromě seděl asi dříve nás viděl, nežli my jej zpozorovali. Opustivše koryto potoka, prodrali jsme se velmi nepříjemným houštím hojných, pichlavých palem „murumuru“, kde při vši opatrnosti několikrát jsem se poranil, až oklikou přišli jsme opět ku břehu potůčku, tam, kde dříve slyšeli jsme hlasy dvou sameček skalňáků. Houšť *Heliconid* umožnila nám přiblížit se až ku břehu, kde dobře ukrytí slídili jsme okolím. Brzo zhlédl jsem místo, kde skalňáci se šťuchali, a zároveň uzřel jsem výjev z nejkrásnějších obrázků života ptačího, jedno z četných tajemství pralesa, idylku rozkošnou, jejíž teplo a ohnivé barvy dosud dnes v Čechách mám v mysli svěží.

Potůček tekl tady drahou dosti volnou, uprostřed přirozené mýtiny. Jen břeh na místě, kde my dleli ukryti, byl úplně pokryt bujným rostlinstvem; na břehu protějším byla křovinatá rovinka, plná tmavých balvanů žulových, ohraničená mohutnými, roztráštěnými skalami. Jedna z těchto, v několika stupních dolů poloobloukem kolem rovinky se táhnoucí, jako poslední stupeň schodiště, končila u samého břehu potoka. Každé téměř z hořejších skal pokryto bylo dosti velkým stromovím. Na posledních dolejších asi 30 stop vysokých balvanech na větvích dvou stromů lesklo se a rdělo několik nádherných ptáků.

Pomalou plížili jsme se ještě blíž, až ptáci sotva dále než 50 metrů ode mne seděli, takže zřetelně jsem viděl každý jejich pohyb. Sedělo na větvích sedm samiček a čtyři samečkové, snad ale na jiném stromě a větvích, kam já neviděl, bylo jich ještě více, aspoň slyšel jsem skřek ptačí i odjinud. Dva samečkové na větví mně nejbližší čepýřili se proti sobě, křídélky potřásali, pak uklidnivše se dolů z větví pohlíželi. Všichni seděli na slabších větvích, volně do vzduchu vybíhajících, po očku dívali se dolů. Některý z roztomilých těch ptáků nejinak nežli jako zvědavé dítě hlavinkou krouťe, namáhal se, aby co nejlépe dolů viděl, ba i jedním rozmachem křídel, jako ohnivý záblesk záře, když vzduchem se kmitl – nervózní mé srdce pošetile radostí zabušilo – odlétl na vhodnější místočko!

Co dělo se tam dole?

A již opět nový pták odjinud přilétl, pozdraven několika ptáky; samičí, snad láskyplné „kek – kek – kek“, v řeči skalňáků snad „pěkně vítám“ rozlehlo se tichem! Za mnou šustí cosi; indián zvedal svou smrtonosnou, potměšilou zbraň, ale odmítavé mé posuňky vida, opět sklonil ji k zemi. Nadarmo natahoval jsem se, listy dlouhé ukláněl jsem opatrně, jako by to jen větřík byl, jimi kolébající, ale mimo ptáky na větvích sedících neviděl jsem ničeho!

Po čtyřech leza, plaze se skoro po zemi plížil jsem se výše proti potoku. Štěstí přece se na mne pousmálo! Naraziv na balvan, křovím porostlý, vyšplhal jsem se nahoru a odtud teprve viděl jsem, co ptáky rozčilovalo, nač dolů se dívali: na celkem hladké ploše velkého balvanu hopkoval vybarvený samec. Několik skoků dopředu, pak kolem své osy takřka otočil se jako zamilovaný holub kolem své družky, pozvedl křídla, mávl jimi několikrát do vzduchu, vymrštil se od země jako míč rukou dětskou odrážený, sklopil hlavu, křídla snížil, zavrtěl se, rozčepýřil – a hup! Opět skok dopředu, na zemi si lehl, povyskočil, drápky svými hrabal, rozčilen jako tančící derviš. A nepokojné to tělíčko v dosahu ještě slunce nad obzor se uklánějícího nezdálo se ptačím.

Živý oheň byl to, plamen lesů! Jen že báje našeho bezbarvého severu toliko slabý plamen lesní v noci míhati se vidí; zde plápolal oheň s jasem slunce o závod. Zde v denním světle, v rámci velkoleposti ráje tropů, přístupná jen očím několika nedělníčků-šťastlivců příroda pyšnila se jedním ze záhadných svých úkazu biologických. Kousek ptačí psychologie! Ješitnost? Marnivost? Volba? Rytířský turnaj samečků o přízeň samiček?

Proč jen samečkové tu tančili...? Jako uhlazený zápasník z býčí arény, jako taneční mistr po potlesku skalňák učinil něco krůčků sem, něco krůčků tam, jakoby se ukláněl, své chůze

eleganci ještě jinak chtěl uplatnit – pak odlétl. Ale již dávno byl tu druhý, ba třetí, který sebou vrtěl, a rej taneční začal znovu.

Viděl jsem skalňáky jen jednou tančiti, a nebyl tu tanečník sám, nýbrž doprovázen nebo jako nápodoben nedaleko rozčilujícím se začátečníkem. To uvádím proto, ano mé pozorování liší se tu valně od pozorování cestovatelů jiných. – Pochvalných výkřiků samiček také jsem nezaslechl, jen když sameček tancem unavený přilétl si na větev, nejbližší samečkové čepýřili se, kroutili sebou, samička si připoedla a pohyby ty doprovázeny byly zvuky mňoukavými.

* * *

V přírodě vše žije z lupu, člověk ne méně! Sběratel, lovec, cestovatel, i když podlehne na okamžik dojmům, brzy obrátí se v šelmu. Jeden výstřel, a dva z nevinných diváků skáceli se dolů; jako sen rozprchl se okřídlený život, zmizelo ptačí veselí, tanec skončil tragicky. Indián přinesl mně oba zastřelené ptáky! Dobře, že již mrtvi byli! Není hroznějšího citu pro mne než ze země zvednouti tlukoucího se ptáka, pohlížeti na vyděšená jeho očka, jak mrákoty smrti kalí jas jeho očí, kdy končí bezstarostné veselí jeho žití! Jak brání se a křídly mává, ve vzduchu, kde svoboda mu kyne, vznésti se namáhá, a nestvůra dravce, hrozná, jak strom vysoká – člověk – spáry po něm sahá! A nyní nezbude ti nic, lovče, nežli tělíčkem tím, chvějícím se a sténajícím, prudce mrštiti o zemi, máš-li zbytek citu a chceš ukončiti agónii ubožákovi!

Hrůzo, šestnácte let světem, a nikdy neviděl jsem, aby „dobré“ dítě přírodní, divoch, dorazil postřelené ptáče nebo mdlého, jemu ne nebezpečného savce! Nevšimavě sváže mu nožky a nese jej v chomáči hlavou dolů visícího! A nikdy nedivil se nikdo více nežli divoši, když rozhorlen bral jsem jim z ruky na cestě ze sloupů v chýši trápící se mučedníky a o zemi rozbíjel jsem lebky! –

* * *

Skalňák oranžový^[98] jest velikosti naší hrdličky; pouze nádherný hřebínek, záležející z jemného, ale stále vzpřímeného peří, činí jej vyšším. Barva tohoto u sameců vypeřených jest tmavý purpur, barva ostatních peří mimo tmavohnědá křídla a ocas jest světlá, ohnivá oranž. Samičky jsou špinavě hnědé, podobně mladí, nevypeření samci; u obou posledních něco živé oranžové barvy soucitně umístěno na křídlech. Korunku, či hřebínek mají menší. Také oko jest barvy oranžové, zobák žlutý, nohy načervenalé. Na vycpaných skalňácích ohnivě kdysi barvy nápadně vyblednou, jsouce slabým odleskem bývalé nádhery. Skalňák oranžový,

plamenný žije v Guayaně a horní Brazílii, jen na místech divoce skalnatých, poblíž vod. Jiný méně skvostný druh rozšířen ve východním Peru, Ekvádoru a na některých místech Kolumbie i mimoorinocké. Tento létá i hnízdí až do výše 7000 stop, jak v Peru jsem se přesvědčil. Humboldt znal hnízda jeho na ostrůvcích mohutných peřejí atursko-maypurských. Neviděl jsem tu žádného, nebyla asi doba hnízdění a plody, kterými se živí, tu nerostou!

Z indiánů jeden vrátil se domů, druhý doprovodil nás k úpatí hory, kde přenocovali jsme jako obyčejně při plápolu velikých ohňů. Piaroa indián nejvíce k němu se tlačil. Plný úžasu indián pozoroval, jak hbitě preparuji zastřelené ptactvo; neslť jsem arzenik s sebou. Spokojen byl při tom vědomím, že také my běloši „tančice zdobíme se korunkami z peří krásných ptáků“!

12. 1.

Po sedmihodinovém pochodu cestou nejkratší, nedbajíce močálů, lesů, pichlavé „picapica“, Solanej a citlivek, kterých na některých místech bylo až nemile mnoho, vedení ne hvězdou, nýbrž špicí vrchu Perika, vrátili jsme se sami dva. Indián Piaroa, sotva se rozbřesklo, pocítil touhu po domově, sebral šípy, luk a servatanu a odešel slibuje, že nás se soudruhy svými vbrzku navštíví. Slib, který ovšem nesplnil!

Manuela, Perico a pes, jehož výsadou bylo, že neměl jména a nohy oteklé blechami písečnými, byli na svém místě, Praha úplně na suchu; žádný indián neplavil se kolem, dosud žádné naděje v mé odcestování. Bylo po páté hodině, kdy v kánoi Manuely pral jsem si šátek.

Po hladině vodní se rozhlížeje, na dlouhé písčíně protějščího břehu, dále než tisíc metrů spatřil jsem skoro u vody samé a podél kraje písčiny kráčetí jakési zvíře. Měl jsem je, soudě dle barvy, za jelena. Vzkřikl jsem nahoru do chatrče na Antonia, by přišel se dolů podívat. V tom zvíře zdlouhavě krácející poněkud se obrátilo a stalo se mi okamžitě nápadným nepoměrnou délkou k výšce své. Zároveň s Antoniem rozpoznal jsem a ihned vzkřikl: „El tigre!“ Dostí jasně a nyní posledními paprsky slunce prorážejícího stromovím břehů zřetelna byla žlutá barva a kočkovitý obrys těla.

Za minutu byli jsme ozbrojeni a v kánoi, spravené opět Manuelou, statně veslovali jsme na druhý břeh. Zde rychle vytáhli jsme ji na souš, přeběhli písčinu k okraji lesa a běželi klusem, pokud tak možno bylo, směrem po řece dolů! Ven z křoví vyhlédnuvše, spatřili jsme jaguára, již jen málo set kroků od nás volně ku předu vykračujícího. Přitlačili jsme se opět do lesa a tiše zrychleným krokem chvátili tímže směrem. Opět vyhlédl jsem a rychle shýbl se za křoví:

skoro již proti nám na břehu písčiny, ovšem nejméně na dvě stě kroků, díval se jaguár na řeku, do vody; patrně chtěl si zarybařit!

Šeřilo se velmi rychle! Vzdálenost byla mi příliš velkou, bych malým kalibrem obyčejné Winchesterovky odvážil se k ráně. Několik keřů osamotněle táhnoucích se od pralesa do jedné asi pětiny jinak úplně holé písčiny hodilo se mi výtečně. Tlumeně řekl jsem Antonioví, který mou dvojku předovku, jednu hlaveň máje nabitou sekaným olovem, druhou kulí, s kohoutky neopatrně nataženými v ruce třímal, aby lesem nadběhl jaguáru ku předu! Kdyby mnou chybený nebo poraněný dravec doleji chtěl do lesa uniknouti, Antonio měl příležitost ukázati zručnost svou ve střelbě, o níž dal mi částečné průkazy, jinak, směrem jiným měl jsem jaguára ve své moci já.

Leč milý Antonio dělal se hluchým a plížil se za mnou. V písku vlekl jsem se jako had, bych dostal se nepozorovaně přes místa rostlinstva prostá z jednoho křoviska za druhé. Dosáhli jsme posledního. Opatrně zvedal jsem se a vidím nemile polekán, že jaguár zmizel. Tu strhl mne Antonio dolů a šeptal: „Tamhle leží, tamhle leží, chytá ryby!“ Na břehu v písku, skoro zapadlé, takže jen několik prstů tlustá plocha vyčnívala, ležely balvany. Viděl jsem je již dříve a teprve nyní upozorněn, poznal jsem, že černá plocha jedna není balvan, nýbrž líně ležící jaguár.

Bylo nejvýš šest hodin, ale stíny vysokého stromoví protějšiho prodlužovaly se již za okraj této písčiny; jaguár ležel již ve stínu. Nezbývalo mnoho času na rozmýšlení. Ač vzdálenost byla jen málo větší než sto metrů, přece leže neviděl jsem zřetelných obrysů šelmy, nýbrž jen nejasnou při zemi siluetu. „Pozor!“ zvolal jsem, vyskočil před houšť, mžikem přitiskl pušku k líci a vystřelil.

Jako střela vymrštil se jaguár, zapotácel se a klesl, pak opět zvedl se, klusal v dlouhých, oblých skocích šikmo do lesa; já pádil mu přímo v cestu! Za mnou Antonio. Na vzdálenost sotva padesáti metrů zastavil jsem a opět střelil, ale jaguár zrychlil jen svůj útěk. Za mnou slyším ale „suché“ dva nárazy, zaslechnu zakletí – Antonio ve běhu ztratil z pánviček zápalky a rozbaloval nyní s chvatem uzlíček, nových zápalek hledaje; já zatím spodním odmetem snažím se vyraziti patronu. Běda, patrona zpřičena, čím více se namáhám, tím hůře! Vše stalo se v půl minutě – na dvacet metrů kolem mne hopkoval jaguár, ceně se na nás: zřetelně slyšeti bylo jeho funění, ba cosi, o čemž řekl mi později Antonio, že bylo to vzteklé klepání ušních boltců o hlavu. (?) Pustil jsem pušku na zem, tasil machetu a vyndával revolver z pasu do zad se mi posunuvšího.

Zvíře ceníc se obrátilo se proti mně, šlehlo ocasem a ve dvou skocích octnulo se na pokraji lesa, přemetlo se přes vyvýšeninu starého břehu řeky a zmizelo nám s očí. Stál jsem tu jako po sprše ledovou vodou. Běželi jsme ke stopám v písku, však našli jsme jen dvě drobounké skvrny krve, za to dlouhou přetrhávanou nit močí potřísněného písku! Antonio tvrdil, že znamená to těžkého poranění, já žertovně, ač zlosti byl jsem blízek, že ze strachu tak činil. Kdo více se tu bál, zdaž „král pralesů“, či „pán přírody“?

Marně namáhal jsem se vzpřímenou slupku patrony ven z komory vyraziti, s puškou, opatřenou novými zápalkami nyní zuby smáčknutými, v ruce pozorně blížil jsem se k místu, kudy jaguár unikl. Osmělili jsme se dále, ale již dotýkala se noc svou temní, šero dávno zhoustlo i na volné prostoře písčiny, nezbývalo nežli vrátiti se domů, do chatrče. Tam Manuela vysmála se nám; vařil jsem kávu, Antonio hrůzyplnými scénami, o nichž slýchal vyprávěti, nás bavil, zatímco já do půlnoci při světle ohně a svých svíček spravoval pušku! Byl to písek, který v nemalém množství dostal se do výmetnice, když jsem se plížil po zemi.

13. 1.

Vzali jsme psa s sebou a hned ráno po sedmé hodině plavili jsme se na druhou stranu. Po písčině jdouce, našli jsme stopy druhého jaguára, který za noci šel si na lov želvy. Včerejší stopy sledující, kráčeli jsme opatrně pralesem. Jen z počátku tu šlépěj, zlomená větev, ba ohryznutá (bolestí, vztekem?) kůra tenkého stromku a jen jednou velká na listu, zaschlá již krůpěj krve vedly nás! Za půl hodinky ztratili jsme stopu, a pes – málem zapomněl bych – sotva tygří stopu v písku a u lesa očenichal, stáhl – možno-li ještě více nežli u indiánských psů zvykem – ocas pod břicho a utekl směrem k loďce, kde vracejíce se, našli jsme jej očekávati nás, an pochutnává si na lesní myši, zpola již sežrané.

Prales, jímž pídili jsme se po stopách jaguára, byl dosti temný. Vegetace vysoká, podrostu méně, takže dosti snadno bylo jím kráčet. Bez určitého plánu, křížem krážem chodili jsme již dvě hodiny v okolí místa, kudy jaguár uprchl do pralesa. Takto objevili jsme i starý opuštěný pelech jaguára, místo hladké, stromy poškrábané – činí tak šelmy kočkovité velmi rády – a prázdné krunýře želv a lebku pekariho (vaquiry). Podivuhodno, jak zmocní se jaguár želvy a malými otvory pro nohy, hlavu a zadek drápy svými vyškrabe všechno tak, že zanechá krunýř jako „vyvařený“! S mrzutou měli jsme se již k návratu; shodli jsme se, že jaguár slabě poraněn daleko uprchl. Styděl jsem se před tímto divochem – který od jiných jen tím se lišil, že španělsky mluvil a nosil mé kalhoty a flanelku – za svůj závažný neúspěch lovecký.

Bez síti zrovna vyšel jsem si, a nyní již dvakrát letěli kolem mne vzácní mi motýlové čeledi *Morphů*! Rozmrzelost stoupá! Tu zastaví se Antonio! Prstem ve vzduch mi ukazuje, nevidím, nechápu ničeho! Útrpně se pousměje a praví: „Las moscas!“ (mouchy).

Skutečně, tady letí a bručí jedna, hned druhá – za chvíli další! Inu mouchy, co s tím? Ale Antonio rozhlíží se, větrí, čenichá, vskutku teď je divoch, lesní zvíře, zvíře plné instinktu, jiných smyslů čichových nežli já se svou věčnou šňupkou. „Señor, zde jest jistě zdechlina, mouchy masařky nevidět nikde jinde nežli poblíž jich,“ praví Antonio, a já začínám chápat. – Zanedlouho v hustém močálovitém křoví, posetého mouchami, už i mravenci, našli jsme – našeho jaguára. Natažen s drápy dovnitř stlačenými v zápase se smrtí ležel tu mladý ještě, pěkně vybarvený, odrůda tak zvaná „pinta mariposa“ (kresba, barva motýlová, nevím proč na Orinoku tak nazývaný) – jaguár!

Nebyla příjemnou práce nás očekávající, odvléknouti těžké zvíře; bylť to boj s mravenci a masařkami, pak stahování kůže, měření hlavních rozměrů šňůrkou a liánami. Nad hlavami šustila nám křídla supů, kde se vzali, tu se vzali, a když po tříhodinné práci odvěkli jsme kůži, vrhlo se jich asi tucet na vítanou hostinu. V mrtvém jaguáru našel jsem jen jednu ránu; první má kule poranila ledviny, druhá minula se cílem. Když k loďce zpět jsme přišli, pokrvácení koží, kterou společně jsme nesli, pes nechal zbytků myši a za zuřivého štěkotu chtěl se spasiti útekem! Antonioví nezbylo nežli vrátiti se, když kůži na druhý břeh jsme převezli, pro psa, který teprve nyní odvážil se do kánoe vskočiti. – Dlouho do noci a za pomoci indiána čistil jsem kůži a preparoval ji kamencem se solí.

14. 1.

Opět jsem nemocen. Dostí těžce. Antonio na výzvědách na druhém břehu. K večeru, kdy – dík opiu a chininu – bylo mi lépe, třeba byl jsem velmi slabý, dal jsem se do vyvolávání snímků fotografických! Chýše, v níž bydlel jsem, hodila se k účelu tomu dosti dobře. Tmavá komora byla brzo zhotovena. Manuela již na odpočinku ani nedutala, vidouc mne ve tmě a při tlumeném červeném světélku do půlnoci pracujícího.

Všechny desky, všechny dosavadní snímky, Piarové i panoráma Orinoka, vše vzato bylo nadarmo! Již ve vyvolávači, hydrochinonu, pro tropy snad nejhůř voleném, gelatina změkla, trhala se, při ustalování ale poroučela se vrstva celá, ne-li teď, tedy v konečné lázni čistící. Zdaž kdo z vás, v pohodlí Evropy neb jinde uprostřed civilizace hrající si fotografe či amatéře, pochopíte bezbrannost proti těmto nehodám a zoufalství, které zmocní se cestovatele

na místech nepřístupných, nikdy ještě strojem fotografickým „neznesvěcených“, když pod rukou trhá se mu, bubří a mizí ona tenounká vrstva, na kterouž byl přenesl zjevy převzácné, jen jeho šťastnými zraky zřené? Kamenec nikterak mi neprospěl. Teplota vody říční v peřejích od Perika až za Maypúres byla *v noci* 28–29,5 °C při březích skalnatých, dále od břehu 26 °C, vzduch byl 25 °C. – V té vodě vyvolávací hydrochinonem neb kterýmkoliv alkalickým vyvolavačem bylo „sebevraždou“.

15. 1.

Antonio připravil se s malou kánoí svou (jen pro jednu osobu), kterou dle potřeby po souši si táhl nebo v ní se plavil z peřejí zvaných z Yabaribenu s radostnou pro mne zvěstí, že setkal se tam s indiány Guahiby uňianskými! S Manuelou, která lépe guahibsky mluvila, odplavil jsem se na druhou stranu, i podařilo se mi indiány přemluvit ku výpomoci. Přišli ve svých kánoích jen mužové – kdežto ženy zůstaly s jedním mužem a starcem na druhé straně – odpoledne k nám do Perika. Smlouva učiněna, každému jeden fuerte (5 franků) ve zboží za den a strava povolena, a já byl šťasten, vida skutečně čilost lidí a přípravy k odcestování.

Polovina zavazadel měla býti přenesena přímo odtud do Salvajita. Ovšem přes říčku Catañiapo bylo třeba je v kánoi převézt. Druhá část v kánoi Praze přes menší peřeje yabaribenské a jiné převézt měla se k tak zvanému „hlavnímu přístavu“ (Puerto principal), za výtokem Catañiapa do Orinoka, odkud všechn zbytek zavazadel po Salvajita měl býti přenesen, Praha prázdná ale raziti si měla cestu peřejemi aturskými.

16. 1.

Časně ráno počalo přenášení zavazadel. Nejdříve k břehu Catañiapa. Já šel s puškou, strojem fotografickým, Guahibové nesli menší zavazadla, nejtěžší vzali si Manuela a Antonio. Jiná musila býti dělena. Guahib jest líný a slabý. Přišel na druhé odpolední cestě ku břehu, spatřil jsem kánoi opět na druhém břehu – Manuela šla ráno s Antoniem pro aturského samba, by nás převážel do Àtures. Poslední ale loďky k přeplavbě zpáteční nepoužil, domnívaje se, že Manuela vrátí se ihned; proto vrátil se brodem, mnou nedávno též použitým. Guahib jeden, vida mé rozhorlení, marné volání – Àtures leží jen několik set metrů za protějším břehem – a sambo v chýši měl by křik můj slyšeti – vrhl se pojednou do vody a statně plavil se na druhý břeh.

Řekl jsem již, že v Catañiapu kajmanů není. Neměl jsem tedy žádných obav – tu pojednou spatřím, jak ve středu říčky – indián byl již přes tři čtvrti šíře její – rozčeří se slabě voda, a

nad touto poobjeví se hlava, vydry myslil jsem, zvedne se, nasazena jsouc na dvě, snad více stop dlouhém krku! – „Nebesa, velký vodní had anakonda!“ Ozval se výkřik vedle stojícího indiána. Winchestrovka k pleci, rána první, druhá, vtom již indián dosáhl břehu, vyletí jako střela a prchá po zemi; had zmizel, já třesu se rozčilením – vše dělo se ráz na ráz. Guahib teprve na pokřik ostatních ke mně přiběhlých a vedle stojících Guahibů vrátil se – ne hada viděl, ale nejinak domníval se, než že po něm střílím!! Teprve na velké domluvy odvážil se vsednouti do kánoe a pod ochranou mé pušky stále připravené přivesloval k našemu břehu.

K večeru plavil jsem se po Catañiapu sám, po anakondě, škoda, že nadarmo slídě, teprve na Guainii viděl jsem druhou, kterou poštěstilo se mi střeliti. Kánoe nehodí se ku převozu; zhotovili jsme prám.

16. 1.

Přenášení pokračuje! Od rána do večera dvě až tři cesty z Perika do Salvajita tam a zpět, v celku více než devět hodin denně vykonal jsem dnes, nesa si sám části zavazadel, z nichž nejmenší vážila 40 lb, jedna přes 50 lb; jednou nesl jsem si prach a patrony zajisté v tíži 60 lb. Teplota na slunci v poledne byla 44 °C, ve stínu asi 34–35 °C. Moskyti bodali nás po celou cestu. Také sambo nosil jednou, dvakrátě menší zavazadla.

Manuela dělala mi při odpočincích tlumočnici; sestavuji si malý slovník guahibský. Guahibové spatřivše některé mé láhve na hmyz, vyžádali si též skleněné zátky, jež nosili pak kolem krku uvázaný, věříce v kouzlo amuletu. I Manuelou utvrzeni byli v tom, že jsem čarodějem svého kmene. Nemalá byla jejich zvědavost seznati obsah mých beden. Ukázal jsem jim většinou jen to, co bylo jim záhadno účelem svým. Spali jsme na březích Catañiapa.

17. 1.

Jsme v Àtures a přenášíme dále do Salvajita, kde na břeh věci na písek skládáme. Přese všechno přehozena plachta z *Prahy* a na žerd' můj anglický klobouk připevněn! Manuela řekla indiánům, že to strážce věcí, který by každého usmrtil, kdo odvážil by se cos odciziti. Sambo i jeho žena jsou dnes oba nemocni: sambo ulovil si včera zimnici. Pak dle Humboldta a Choffanjonu Àtures jest místem *zdravým*!! Pohlížeje na spadlé chatrče aturské, čtu si v knize Humboldtově místa:

„Stav malé misie, jak jsme jej sledovali, byl žalostný. V době výpravy Solanovy, zvané obyčejně „výpravou pohraniční“, bylo zde ještě 520 indiánů; když jsme pak přecházeli

vodopády, toliko 47, a misionář nám tvrdil, že každým rokem úbytek vzrůstá. Ukázal nám, že za 32 měsíců zapsán byl do knihy církevní toliko jediný sňatek; dva jiné sňatky měli indiáni bez katechese v přítomnosti gubernadora indiánského, jež – jak my v Evropě říkáme – vykonány byly způsobem civilním. Při vzniku misie bydleli tu pospolu Aturové, Maypurové, Meyepurové, Abaniové a Quirupové; místo kmenů těchto našli jsme zde toliko Guahiby a několik rodin z kmene Makův. Aturové téměř docela vymizeli; dosud známi jsou toliko dle hrobů v jeskyni Atarupe, připomínajících jeskyně Guanchů na Teneriffě. Slyšeli jsme tu kdesi, že Aturové, Quaqua-ové, Makové čili Piaro-ové náleželi ku kmeni Salivas, kdežto Maypurové, Abaniové, Pareniové a Guaypumavové společného původu jsou s Cabry čili Cavery, o nichž často zmínka se činí za příčinou dlouhých bojů jejich s Kariby.“

Humboldt stěžuje si, že tu bylo jen 47 indiánů, zde našel a ochotnou pomoc, co by si podnikl nalézaje se na mém místě? V Maturinu mne, na cestu svou se připravujícího, nadchla tato místa Humboldtova:

„Tak znamenité obrazy přírodní (peřeje orinocké) budily pozornost obyvatelů Nového světa zajisté již od staletí. Když Diego de Ordaz, Alfonso de Herera a neohrožený Raleigh zakotvili v ústí orinockém, zvěděli o velkých vodopádech z úst indiánů, kteří tam nikdy nebyli; zaměřovali je dokonce s vodopády mnohem východněji ležícími. Ačkoli v pásmu horkém bujný vzrůst rostlinstva velice na překážku jest styku mezi národy, přece pověst o všem, co týče se toku velikých řek, šíří se do nesmírné dálky. Orinoko, řeka Amazonská a Uruguay, částem moří vnitrozemských se podobající, protékají krajiny lesy porostlé a zalidněné národy, již z části jsou lidožrouti. Není tomu ještě dvě stě let, co daří se kultuře a blahodárnému světlu lidštějšího náboženství na březích těchto prastarých průplavů, vykopaných samou přírodou; ale dlouho před zavedením orby, dříve nežli mezi rozptýlenými hordami, často vzájemně se vraždícími, nastal obchod výměnný, šířila se tisícerými cestami, nahodilými, zpráva o neobyčejných úkazech přírodních, o vodopádech, plamenech sopečných, o sněhu, jenž nepovoluje ani vedru letnímu. Tři sta mil od pobřeží, v samém srdci Jižní Ameriky, mezi národy, jichž putování drží se v mezích cest tří denních, nalézáme zprávu o oceánu, nalézáme slova, jimiž se označuje spousta vody mořské, jež šíří se, kam oko dosáhne. V drobných bojích mezi hordami sousedními zajatec zavlčen bývá do země cizí, kde nakládá se s ním jako s *poitem* čili *merem*, tj. jako s otrokem. Několikrát byv prodán a ve válce bojovav, unikne a vrací se ke svým. Tu pak vypravuje, co viděl, co slyšel vypravovati jiné, jejichž jazyku se musil učit. Tím se stává, najde-li se žebro, že slyšíš ve vnitrozemí vyprávěti o celých velikých zvířatech: odtud pochází, vstoupíš-li do údolí veliké řeky, že překvapen

shledáš, co divoši, po vodě vůbec se neplavící, dovedou povídati o věcech velmi odlehlých. Na prvních stupních vývoje společenského výměna myšlenek objevuje se do jisté míry dříve nežli výměna výrobků.“

A jak vše střízlivě vypadalo nyní, když unavený, nemocný, s hrstkou nespolehlivých indiánů díval jsem se na peřeje! A dále jest mi citovati Humboldta.^[99]

„Při odjezdu z ostrova Panumana spatřili jsme na západním břehu řeky oheň z tábora divokých Guahibů; misionář, který plul s námi, dal vypáliti několik ran naslepo, aby – jak řekl – je zastrašil, a najevo dal, že bychom se mohli brániti. Divoši neměli asi nijakých kánoí ani chuti uprostřed řeky k nám se přiblížiti. Při východu slunce minuli jsme ústí řeky Rio Anaveni, jež stéká z hor východních. Nyní břehy jeho jsou pustý; ale v dobách jezuitských P. Olmos učinil zde malou vesnici společným sídlem indiánů japuinských a jarurských. Úpal za dne byl tak silný, že jsme dlouho prodleli na místě stinném a chytali ryby na udici. Nachytali jsme tolik ryb, že jsme jich všech nemohli ani odnésti. Teprve velmi pozdě ocitli jsme se pod samým vodopádem v zátocce, dolejší přístavem zvané (puerto de abaxo) a šli jsme za temné noci ne bez obtíží úzkou stezkou do misie aturské, míli cesty vzdálené od břehu. Cesta tu vede rovinou, pokrytou velikými balvany žulovými.

Vesnička San Juan Nepomuceno de los Àtures založena byla jezuitou P. Frant. Gonzales r. 1748. Jest to poslední osada křesťanská, kterou na severu (po proudu) řeky založil tu řád sv. Ignáce. Osady jižněji ležící na Atabapu, Caciquiaru a Rio Negru pocházejí od observantů náležejících řádu františkánskému. Kde leží nyní ves Àtures, teklo asi jednou Orinoko, a zcela rovná lučina kolem vsi byla bezpochyby část řečiště. Východně od misie viděl jsem řadu skal, jež zdála se mi někdejší břehem. Průběhem století řeka zatlačena byla na západ, poněvadž směrem k východním horám, z nichž stéká mnoho bystřin, nánosy mohutnější jsou. Vodopád sluje, jak řečeno, Mapara, kdežto ves jméno má po národu aturském, jenž nyní pokládá se za vymřelý. Na mapách stol. 17. shledávám ‚ostrov a vodopád Athule‘; to jest Athures dle výslovnosti Tamanakův, kteří jako mnozí národové – hlásky *l* a *r* zaměňují. Ještě do poloviny stol. 18. hornatá země tato byla tou měrou neznáma, že v prvním vydání Již. Ameriky od d’Anville-a u Salto de los Àtures odštěpuje se rameno Orinoka, vlévající se do řeky Amazonské pode jménem Rio Negro.“

V Àtures bylo něco jako zbytky zdiva kostela hřbitovního. Chodě večer tudy, litoval jsem těch lidí, jichž kosti tu asi ležely, kteří vlast svou, slunné, ale zdravé Španělsko vyměnili, za

utopiemi jdouce, za katechizaci indiánů. Tuto noc strávil jsem velmi špatně. Hlava mne silně bolela a bolest cítil jsem v obou uších.

18. 1.

Rozdělili jsme si práci: Manuela šla s indiány nosit zbytek zavazadel z Catañiapa do Salvajita, já s Antoniem a třemi indiány hleděli jsme přeplaviti *Prahu* tak zvanými peřejemi malými! Jsou to „El Yabariben“ a „El Chinchorro viejo“.

S napětím veškeré síly, an Antonio v příhodný čas na balvan vyskakuje, rychle lano kolem balvanu ovíjel, soukali jsme se proti peřejím; ač Antoniem „hračkou“ zvané, již dovedly ve mně vzbuditi předchuť příštích peřejí velkých. Horečka má se pozvolna zvyšovala; časté mžítka, kruhy třásly se mi jako ve vzduchu vidiny před očima a nohy bosé, tj. bez obuvi, bych tahaje lanem na balvanech nesklouzl, pálily mne nesnesitelně, zapomněl-li jsem rychle omočiti si chodidla. Ztráty krve katarem střeavním množily se dle toho, jak pohyboval jsem se při práci. Horkost vzduchu nad rozpálenými černými balvany žulovými byla ve vzdálenosti jedné stopy nad zemí 48 °C, výše nad touto 45–46 °C. Těžký pot řinul se mi po těle. Pozvolna dostavily se mrákoty! Pot měnil se ve studený.

Byli jsme již za „Chinchorro viejo“ a přistáli k žulové skále, trčící z břehu (pravého) orinockého, nedaleko cíle cesty Puerto real. Pod carojou na *Praze* bylo mi nesnesitelné; Antoniem podpírán dal jsem se vyvésti do „stínu“ (!) holého balvanu žulového, na zem kázal jsem hoditi svou houni a malou plachtu *Prahy*, padl na ně s tělem se třesoucím, s hlavou na puknutí. Indiáni, jichž obrysy sotva zřetelně jsem viděl, mezi sebou rozčileně hovořili. Antonio, mnou požádán, podal mi sklenku vody s rumem – na neštěstí měl jsem jej ve velké láhvi v *Praze*, natrhal velkých lupenů a obvázal mi jimi čelo. Za dlouhou chvíli upadal jsem polo ve spánek, polo ve mdlobu, ztrácel jsem vědomí.

Ničeho mimo hukot vody neslyšel jsem, a i tento slabě, jen nepřetržitou bolest v hlavě cítil jsem, v těle žár, střídající se s pocity mrazivého chladu. Když tu a tam snažil jsem se oči pootevřít, hlavu pozvednuti, hleděl jsem do přítmí, v houstnoucí mlhy; pak vůbec následovala tma. Jak dlouho jsem ležel? Když opět zpola procitl jsem, mučila mne palčivá žízeň, nedaleko zřetelně slyšel jsem jekot peřejí, šumění vody kolem, Antonia volal jsem, o vodu žádal, marno – jen ona, voda sama a ozvěna mi odpovídaly!

Namáhal jsem se povstati, třeba čtyřmo doplaziti se tam, kde tušil jsem pozvolný spád „laje“ k vodě. Ji takřka cítě, ještě více jsem žíznil, pak zmocnila se mne úzkost, že bych spadnouti

musil kamsi do hlubokých vírů. Horečka asi kreslila mi všeliké hrůzy! Což vím já dnes, co tehda dělo se v mé zubožené hlavě! A bez vlády opět klesl jsem omámen. – Vše bylo mi lhostejno, úzkost minula, jen nebýti té hrozně bolesti v hlavě! Nebyla příjemnou ona noc ze dne 18. na 19. ledna r. 1893! Druhého dne k poledni probral jsem se poněkud z mrákot, sluncem upalován, ale jen stěží postavil jsem se, a opět kalil se mi zrak. Sotva dvacet kroků opodál leželo zvíře, ne, nebudu vás čtvernožci urážeti, ležel člověk, Antonio! Lekl jsem se nejdříve, že mrtev, zavražděn, zatím byl zpit a v otravě alkoholem ležel tu jako mrtvola. Špatně jsem se dobelhal k němu, klesl jsem několikrát, do mdlob nových padal, nežli podařilo mi se jej probuditi.

Krátce a stručně vypovím pořad událostí posledních 20 hodin, indiáni, domnívajíce se viděti mne již umírajícího, ze strachu před nákazou uprchli, ne však takým spěchem, aby nevzali si času z otevřeného kufu naloupiti si různého zboží výměnného. Antonio, prý, přikryl mne, obvaz na hlavu obnovil, ale použil příležitosti – přihýbal si z láhve rumu, až zpitý zůstal ležet. – Antonia ještě ne úplně střízlivého – poslal jsem do Salvajita, sám lehl jsem si, opět v mrákotách občas se vracejících, v úplně skoro slepotě, dovnitř *Prahy*. A tak dříve ještě, nežli přišli Antonio s Manuelou, ležel jsem tu opět bez vlády, horečkou zmítán; tak našli mne indiáni Baréjci, veslaři indiána Orozca ze San Fernanda, kteří v prázdné kánoi plavili se dolů a posledními peřejemi právě propluvše, přilákáni byli pohledem na *Prahu*, daleko viditelnou!

K večeru byla tu Manuela s Antoniem a se zvěstí, že všichni Guahibové uprchli, možno-li nazývati útekem to, co indiánu jest svobodným jednáním jeho svobodné vůle, který k ničemu se nezavazuje, ničím necítí se vázán ve slibu svém. Pro mne vysekána na břehu mýtina, hamaca sem zavěšena, přineseno mi zavazadlo, v němž měl jsem léky, Antonio a dva indiáni posláni hlídat zavazadla v Salvajitu a já znovu upadl v horečku, ač vzal jsem asi tři gramy chininu jednou dávkou!

20. 1.

Nemocen, Manuela mne ošetřuje; Baréjci mnou najatí přenášejí zavazadla.

21. 1.

Horečka mizí, dnes již čtvrtý den, kde mimo něco domorodé čokolády, v C. Bolívaru koupené, nic jiného jsem nepozřel.

22. 1.

Neděle, odpočinek, mohu již opět chodit. Beru třikrát denně silné dávky chininu.

23. 1.

Podnikám znovu cesty do Perika, fotografuji opětovně panorama orinocké a zhotovuji jiné snímky.

24. 1.

Pomáhám přenášeti poslední drobnůstky z Catañiapa do Salvajita. Loni téměř indiánům, kteří dnes mi pomáhají, překotila se v peřejích kánoe, rozdrtivši se o balvany. Dva lodníci se utopili. Osud můj patrně se lepší – jsme o tlupu silnější, a to o jednoho muže, dobře obeznámeného s plavbou nebezpečnými vodami peřejí atursko-maypurských. Přišelť pověstný sambo Aceituno, Venezuelan, se ženou svou, indiánkou kmene Javitanců, s mesticem kolumbijským, Pedrem zvaným, a 5 indiány, Guahiby vichadskými.^[100]

Aceituno se svými vrátil se včera večer z řeky Vichady, kde u indiánů Guahibů jsa nejen oblíben, nýbrž i ženat s Guahibkou, sestrou náčelníkovou, žil částečně jako polodivoch, částečně kramařil. Od indiánů vyměňoval smůlu paraman, serrapii, olej kopaivový, kůže; tyto dával gumařům do Ciudad Bolivaru se plavícím, by mu za ně a na zpáteční cestě přivezli jemu i Guahibům vhodné zboží. Na jeho pomoc odkázáni byli všichni peřejemi plavící se poříční kramaři, kterých za nedávných ještě dob a v sezóně plavební bylo vždy několik za měsíc! I Aceituna zahrnala nepřízeň doby mimo břehy orinocké. Nyní v předtuše, že časy selepší, vrátil se na své staré sídlo, opuštěnou chatrč v Salvajitu, nedaleko jakýchsi zbytků kolny společnosti francouzské, o které dosud nevím, kde jest; neviděl jsem nic podobného. Aceituno kdysi uprchl z pobřeží venezuelského pro maličkost dvojnásobné vraždy.

Pedro měl prý hříchů celou řadu (opilému vyčetl mu to Aceituno několikrát a mnohdy do podrobností), uprchl z kolumbijské trestnice (rozuměj z baráku, sloužícího vojsku, pochytaným a k službě válečné přinuceným indiánům, za kasárna), kde byl vězněn, tak aspoň tvrdil – jsa příslušníkem revolucionářů a chycen byv ve vzpouře. Kradl mi jako straka, nejvíce měl zaměřeno na můj rum.

Z indiánů jeden trpěl ohyzdnou nemocí, ztrátou pigmentu a ichtyózou. Moji noví pomocníci byli tedy společností velmi strakatou, nejen co do morální své kvalifikace – ale kdož by se zde pozastavil nad takými malichernostmi! Důležitější a pro mne rozhodující byla dobrá vůle

všech pomoci mi přes přeje; Aceituno nabídl se mi dopravit mne až do San Fernando de Atabapa, ovšem pomocí Antonia a Pedra a ostatních indiánů! Jsem opět pln důvěry; nabyl jsem své staré dobré mysli.

Aceituno i Pedro byli skoro nazí, z kalhot, které kdysi nosili, zbylo sotva tolik, co by cudně nejpotřebnější zahalilo. Josefita, žena Aceitunova, ještě nejlépe oděna byla malou suknicí a modrým šátkem, ovázaným kolem prsou. Fotografoval jsem skupinu nás všech. Potravin úžasně mi ubylo! Vše živí se na účet můj tak důkladně, jako by byli vesměs po dlouhém přísném postu dostali se ku hostině.

25. 1.

Antonio zůstal s Manuelou a ženou Aceitunovou v Salvajitu, podobně část Guahibů, nás ostatek, celkem 13 osob, časně dopoledne odrazili jsme s *Prahou* od břehu, jen potraviny na čtyři – pět dnů a nepatrné množství zavazadel – např. líh – s sebou vezouce.

Tři evropská a šest indiánských vesel rychlým tempem zasáhlo do vody, Aceituno a já při kormidle, ostatní indiáni lana a tyče v pohotovosti držíce – jedna, dvě minuty, tempo zrychleno, a již syčel kolem nás vztekly ku předu pádící živel, zlobou ječely, kolem vířily, o skaliska tříštily se mohutné masy vod, tu čeřice se ve vlny, onde obrovská kola na hladině tvořice neb jako šíp dále letíce, pruhy vody sta stop široké, mezi těmi stero černých skalisek – až srdce úzkostí se sevřelo, ale opět oči těšily se pohledu na hrůzo-krásnou scenérii! – – – Tři dny trval zápas nás hrstky proti majestátu veletoku. Dne 28. 1. přistáli jsme unaveni, já však snad právě tolikerym rozčilením bez horečky a bez zimnice, ale s oteklými chodidly, s *Prahou* neporušenou do Salvajita – jedny přeje byly přemoženy.^[101]

* * *

Orinoko, jehož šíře kolísá zde od 800 až do 2500 metrů, valí své vody roztráštěným pásem skalnatým; koryto jeho pokryto jest na délku 12 až 13 km asi 25–30 ostrůvky, na jichž většině převládá spíše chudá vegetace, nežli jak jsme ji očekávali, Humboldtovým líčením svedení ku větším požadavkům. Vedle těchto ostrovů a ostrůvků, jen částečně buď zarostlých, buď jen málo a jen na některých místech prstí pokrytých, celým řečištěm kupí se, vypíná, na úroveň s vodou neb pod touto ukryto jest na sta menších balvanů žulových, černých, na povrchu skoro stále ve dne i přes 40, v noci sotva pod 30 °C rozehřátých.

Přes přírodní jezy, slapy, tu širokým korytem tu mezi dvěma mocnými skalisky stísněno, Orinoko valí se v několika hlavních ne sice nesčetných, ale těžce spočítatelných průplavech, tvoříc čeřící se prahy, peřeje, spády, víry, ba i malé, ale dosti mohutně vypadající vodopády. Na některých místech hukot vod v ozvěně o skaliska tak mohutným jest, že lidská mluva zaniká utlumena, ovšem jen na místech některých, poblíž nejsilnějších peřejí. Tam, kde tříští se největší a nejvíce skalisky stísněná ramena Orinoka, daleko vše pokryto bílou pěnou, a nad zjevem z nejimpozantnějších celé Jižní Ameriky, velkolepým mohutností a velebným příšernou takřka krásou svou, vznáší se věčná pára. Nad tím vším, leč jen z některých ostrůvků – jest jich velmi málo – koruny přeštíhlých palem cucurito odrážejí se proti jasu nebes. Vlny až do výše dvou, tří stop čeří hladinu i v dáli peřejí, jejichž spád ovšem největší u ostrova El gran Salto zdál se mi asi tři metry vysokým, jak z daleka soudil jsem; jinde obnášel jen 2–3–4 stopy. Na vodopád jest to sice málo, na peřeje ale více než dosti. Celý spád 10 km dlouhých hlavních peřejí obnáší dle různých odhadů 28–35 stop, a těžko bude u laskavého čtenáře vzbuditi ze zdánlivě nepatrného tohoto spádu představu odpovídající mohutnosti peřejí atursko-maypurských, by buď nebyly podceňovány, neb aby neutvořil si představ snad Niagaře příslušných.

Kdyby Vltava u Prahy zjara po tání sněhu a ledu ještě jednou tolik vody nesla k severu a při tom stlačena byla mezi tisíce ledových na metry vysokých ker a valila se přes některé ostrovy jako jsou Žofín mocným korytem jako obrovskými vrátky a tvoříc jednou dvakrát tak vysoké jezy, pak vznikla by představa aspoň přibližná o peřejích aturských v době prvých dešťů.

Nyní za sucha polovina ostrůvků a skalisek byla obnažena nad povrchem vody, a bylo třeba nejvyšší znalosti peřejí, všech labyrintů nesčetných, aby volena byla pravá cesta, ne příliš vody prázdná, ne příliš silného proudu a spádu. Někde kánoe sotva protlačí se dvěma stěnami skalisek: kdyby byla třeba jen o půl stopy ve středu svém širší, marno bylo by se tu namáhati – kolem vysoké stěny, přes ty nelze – napříč jinam nebezpečno, vpravo, vlevo zlobí se a pění mocné proudy, při jichž pouhém zjevu trne i otužilý Evropan, pomyslí-li si, že tudy by se měl se svou lodí odvážiti, svůj život hoditi ve hře svévolné rozvířeným proudům, jen k svému prospěchu a za svými cíli bezohledně se řítícím! Nezbyvalo by tedy nežli vrátiti se a vyhledati si nové východiště k dalšímu postupu.

Aceituno a jeden z indiánů Baré potvrdili skutkem, co o sobě pochvalně řekli, že jsou dobrými „vaqueanos, vůdci“. Prvé peřeje, vlastně jen silný proud, tvořilo mohutné skalisko, ostrov „El murciélago“ (netopýr)^[102].

Tudy vrhli jsme se vší silou svých vesel šikmo na příč ke špici ostrůvku La punta de Cucurital, chráněni tímto proti silným, nepřemožitelným proudům peřejí Cayataye a El gran Salto („největší skok“, peřej), a těsně podél jeho levého břehu namáhavě posunovali jsme se proti proudu, když tu vírem odrazeni od ochranné stěny, dostali jsme se do proudu a tímto uchopení vržení byli jsme zpět dolů rovnou cestou k „vrátkům“ mezi „El Murciélago“ a „Los Muertos“ – okamžik plný úzkosti pro nás všechny, ana vrátka ta jsou plna balvanů!

V nejbližším okamžení Pedro a indián Baré vrhli se do vody, kdežto my vesly a s napětím všech sil protiveslováním mírnili jsme let kánoe – nesouce v zubech lana naší lodi, na před' a zád' uvázané, a s obdivuhodnou zručností zachytli se, vyskočili na malé, hladké, rovné skalisko. Letmo indián Baré přehodil konec lana kolem vyčnívajícího skaliska, Pedro vrhl se na zem, opřeny nohama proti balvanu držel druhé lano – stalo se tak mžikem – *Praha* byla zachycena, jiní vyskočili a lana se držíce doplávali k balvanu. *Praha* přitahovala se a uprostřed peřejí na malé skalce stanuli jsme zachráněni.

Pak zuřivě rozmávala všechna vesla vodu, letěli jsme na příč k jinému ostrůvku, „remanzem“, „tišinou“ našeho zachránce ostrůvka krytí, a počali manévr svůj znova a ještě opatrněji. Kolikráte opakovalo se totéž po celé tři dny! Kolikráte zhlédl jsem a obdivoval se chladnokrevnosti, odvaze indiánů Baréjců, dříve tak flegmatických, a doznati jim musil obětavost vůči mně samému, druha ke druhu mezi nimi! Po lenosti teď ani památky! A přece jak nespolehlivými, jak lehkomyšlnými byli, nebýti mých neb Aceitunových rozkazů! Guahibové byli k nepotřebě, zbabělí a mnohdy i zpitomělí, byli dobří jen, aby tahali lano po březích skalisek.

Z La punta de Cucurital opět jí dostihnouše, přilepili jsme se takřka k samé jeho stěně, táhnouce polovina na břehu lanem, až vírem napříč rychle veslující proti středu Cayataye, pak jen proudem nesení dostali jsme se – což přesně vypočteno – ještě v pravý čas k severnímu cípu ostrůvka Cayataye. Nyní „plazili“ jsme se opět podél jeho břehu až k nejjižnějšímu jeho výběžku. Zde měli jsme před sebou onen nebezpečný, volný, přes 1800 metrů široký pás Orinoka, valčího se z druhého patra slapů do patra prvního. Lze totiž peřeje aturské rozdělit na tři pruhy skalisek a tré pater. Tato volná (až na malá skaliska, sem tam roztroušená) část řeky sluje „La pasada de Siniquana“. Voda, která všemi možnými štěrbinami, úžlabinami a „Velkým skokem“ (vysokým prahem) vrhla se dolů, řítí se tu rychlostí několika metrů za vteřinu do prvního patra, do peřejí, kterými právě jsme se byli prodrali. Nyní nastává lodníku úkol velmi nebezpečný.

Průplavy pravého břehu, kde jsou peřeje Capurero, Piapoco Salto de la Sardina, Pesquero, Caruto, Barradero, Danta, kudy Humboldtovi indiáni od misionářů zapůjčení malou (menší než moje) kánoi proplavili za necelý den, jsou jen v době vyšší vody splavny, a to poměrně lehčeji, nežli kterýkoliv z průplavů břehu levého, kudy nám bylo se plaviti nyní, v době vody skoro nejnižší. Nutno bylo tedy pravý břeh opustiti a vrhnouti se napříč asi 1300 metrů od Cayataye k „Los Muertos“ či Siniquaně. Dvě třetiny této šíře dají se četnými vesly a silou paží přemoci, pak ale kánoe ocitne se oproti samému „Velkému skoku“ a snadno hozena bývá do samých peřejí mezi Siniquanou a Cucuritale. Tak a nejméně zahyne tu statečných plavců; loni dva soudruzi těchto se mnou plavících se indiánů, dále míšenec Aponte a jiní tři indiáni, v celku 6 osob ze 100 snad, neb i méně, za dobu celého roku tudy se plavících gumařů!^[103] Žádný z Evropanů dosud neplavil se tudy, a dalek jsem nepřiznati se, že nevalně mne těšila nemožnost jíti po souši, jako učinili Humboldt a všichni jiní, ale nechtěl jsem svěřiti loď svou jen indiánům a oběma domorodcům. Bylo mi vždy zásadou účastniti se vlastnoručně každé práce svých lidí podřízených na kterékoli z cest nebo mých podniků.

Jen slabý vítr vál, ale nyní nasadili jsme plachtu a dorazili tak k samým skaliskům Capurera, dále po pravé straně nebylo možno se dostat. Bez dalšího rozmyšlení přikročeno ku přeplavbě, či přeletu „Pasady“. Zmužilým nebe přeje! Sotva uprostřed vzdálenosti viděli jsme, že práce naše marna, ztracena: proud byl mocnějším, my proudem unášeni letěli jsme snad zkáze vstříc! I přiznávám, že cítil jsem, jak zbledly mi tváře, jak úzkostlivě tlouklo mé srdce, tak nezapně držel jsem kormidlo i plachtu, že Aceituno zpředu přiskočil, vytrhl mi vedení obého z rukou, přehodil plachtu a beze všeho respektu řval mi do uší: „¡Animo! Kuráž, pane, sletíme-li dolů proudem do peřejí, vrhněte se na dno, ať vás voda nesmeje z povrchu, držte se křečovitě lávky a třeba by se kánoe naplnila vodou, neroztříští-li se, vyplaveme do remanza (do tišiny)!“ Pěkná útěcha!

Křivdil mi ale, nebál jsem se, toliko těžkými nemocemi zeslaben a vůbec velmi nervózní byl jsem nad míru rozčilen; ale již opět ovládl jsem sebe i kormidlo – a Aceituno skokem se vrátiv, vesloval jako divý. Vítr nás několikráte plným rozmachem soucitně hodil několik skoků ku předu po hladině – ale opět bylo třeba odvahy a mistrovství v plování zloděje Pedra! Zlatá ta tvá ruka, i ve vodě tak obratně se hrabající, abychom zachytili se břehu menšího skaliska a pak teprve šťastní a za vítězného jekotu indiánů Baréjců a spokojených výkřiků poděšených Guahibů dostihli jsme cíle svého – „Ostrova mrtvých“ či Siniquany. *Praha* byla z třetiny plna vody. Byli jsme tak unaveni, že pojedli jsme studené maso, ryby s sebou vzaté a cazabe a ulehli k odpočinku, aniž jsme oheň rozdělali; nebylo také suchého dřeva po ruce.

Ostrov Siniquana jest o něco větší ostrova Střeleckého. Nalezl jsem zde předně v žulovou skálu vytesané obrazce indiánů, snad Caribů, snad Imů neb Aturců, náležející snad době vskutku prehistorické (ve smyslu místní historie, jinak sotva sto padesát let nazpět sahající) a mezi dvěma skalami, z nichž jedna tvořila střechu, malé pohřebiště, na němž nalezl jsem jen několik málo „catumare“, nůší, a v nich staré kostlivce více ztrouchnivělé nežli vlákna palmová nůší, samých, pak několik popelnic plných kostí. Některé popelnice byly tři stopy vysoké. Jiné menší zdály se mi původu piarojského. Snad indiáni tito z levého břehu sem dojížděli a mrtvé své ukládali ku věčnému odpočinku ku kmenům přátelským, dávno vyhynulým, jichž řeči dnes již ani legendární Humboldtův papoušek, jako poslední hlasatel její, nezachoval. Naleziště toto dlužno odlišovati od místa Dr. Crevauxem popsáno na ostrůvku Cucuritalu. – Později, když na sklonku naší plavby přejezemi opět ku pravému břehu jsme se dostali do přístupnější části raudalů, nalezl jsem na ostrůvku bezejmenném opět malé pohřebiště a na jiném balvanu žulovém, uprostřed nízké stromovité vegetace stojícím, iniciálky J. C. Dr. Crevauxe! S kloboukem v ruce stál jsem tu tich a bolestně dojat; indiánům vyprávěl jsem o muži vznešeném a o jeho tragickém konci daleko, daleko na jihu, ještě jižněji Brazílie, kam až jediné sahá zeměpisná představa indiánů venezuelských, španělsky mluvících, o Jižní Americe. Zde hrdina, pln důvěry v úspěch a šťasten z plodů své práce, žíznil po nových objevech, snad špicí sekerky neb kladívka hrubě vtesal si značky své v oprávněné ješitnosti, že činí tak na místech nikdy ještě nohou bělocha (leda misionáře) nedotčené, a dnes jeho ostatky mezi indiány Toby rozneseny jako trofeje, jeho kosti rozházeny, supy byvše ožrány, v sasanach řeky Pilcomayo trouchnivější nebo dávno v deštích a slunci rozpadly se v nic. Ale jméno jeho žije francouzskému lidu ku chloubě.^[104]

Druhého dne většinou pomocí lana, dříve pod cíp ostrůvku vesly v „remanzos“ se dostavše, táhli jsme *Prahu* proti proudu, při čemž musil jsem po horkých balvanech bos nebo v punčochách běhati, někde i přivázal jsem se krátkým provazem ku hlavnímu lanu. Sklouznouti znamenalo padnouti do proudu a zmizeti okamžikem v některém z vírů nebo býti roztrženo. Jinde opět seděl jsem sám v kánoji, kormidlem řídě, kdežto společníci táhli z obou stran, aby lodi dán byl jedině možný směr středem průplavu. Nebyl mi nikterak příjemným pocit, býti odkázán na pevnost jenom jednoho nebo dvou třeba provazů, na sílu několika rukou; přetrhl-li by se jeden, byl bych střelhibitě letěl s *Prahou* všemi přejezemi dolů, ač-li bych nebyl roztržěn hned o první skalisko v cestě stojící!

Malou kánoji, kterou s sebou jsme vezli, musili jsme hned v „El Murciélagu“ zanechat, vytaženou na balvan; naplnila se několikrát vodou a hrozila strhnouti s sebou zád' *Prahy*, na

niž byla přivázána. Kdyby nyní *Praha* se utrhla, bylo by dvanáct mých soudruhů uprostřed peřejí zanecháno smrti, snad hladem, snad utopením při pokusu přeplaviti se na břeh řeky. Tento byl někde ovšem na blízku, takže možnost záchrany byla dobrým plavcům dosti jistou, však jinak tomu, kde byli jsme více ve středu peřejí. Kde proud byl silný, nebylo ryb viděti, tím méně možno bylo zde také harpunovati. Proto děl jsem, že smrt hladem byla by pravděpodobnou tomu, kdo neodvážil by se do vody vrhnouti a čekal na spásu od později zachráněných. Dvakrát nuceni byli jsme vléci *Prahu* přes souš, přes krátké, ploché balvany, a to kladkostrojem, který vzal jsem z opatrnosti s sebou. Pod *Prahu* podložili jsme tenké kulaté kmeny v Periku připravené.

Kde zátoky orinocké ležely mimo peřeje nebo chráněny byly četnými balvany, tvořily tak zvané „remanzos“, tišiny, kde sice voda proudila dosti silně, netvořila ale ani vírů, ani vln. Vyčnival-li nad takou zátokou vyšší balvan, sráznou tvoře stěnu, možno bylo užití v průhledné zde vodě a kolem stěn žuly ve hloubce půl až dvou až tří metrů houfy ryb, útoky dravců větších na menší; voda doslovně hemžila se rybami, nevyhnutelně na jedno nebo dvě mrštění harpunou, třeba bez míření, jen prudce do vody – ulovila se větší, menší ryba. Sladkovodní ryby (viz ve vysvětlivkách v „Napříč rovníkovou Amerikou V., Dodatek“) orinocké a ryby řek oblasti amazonské některé, jako na př. Arapaima a Laulau,^[105] váží až 200 lb špaň. (více než 100 kg) a dosáhnou až asi 3,6 m délky. Ale i menší ryby sumcovité, velikosti našeho sumce obecného, mají dostatek síly, aby do vody strhly neprozřetelného rybáře, který motouz, provaz, na němž harpuna jest přivázána, držel by neopatrně v rukou. V těchto rybami bohatších zátokách – rozumí se samo sebou – též kajman jest velmi hojným. Ulovili jsme chutných ryb dosti, ale i v noci ze dne 27. na 28. spali jsme bez ohňů.

Tentýž den večer vlastní neopatrností byl jsem blížek smrti. Přenocovali jsme na ostrůvku za O. Salvajotem, kde na plochých březích jižního cípu leželi dva obrovští kajmani. S puškou Winchestrovkou v koženém pouzdře na zádech, když byl jsem oba postřelil, vracel jsem se, kulhaje otokem na chodidlech, ku *Praze*, lezl jsem přes neschůdná skaliska, když vyšla mi rána z pušky; rozdrtivší hlavici pouzdra, prorazila kloboukem a sežehla mi vlasy! Při zastrkování pušky do pouzdra, vzpříčil se asi a napjal kohoutek, o který jsem zavadil, sedavě s balvanu slézaje. Jen dvakrát stala se mi nehoda se zbraní stělnou na dlouholetých mých cestách, většinou lovy vyplněných.

* * *

28. 1.

Dopoledne přistáli jsme v Salvajito. Manuela a Josefita čekaly tu s indiány v chýši Aceitunově, vzdálené půl hodinky od břehu na pokraji lesíka a savany. Řeknu-li „chýše“, myslím tím čtyři koly a palmovou stříšku. Náklad *Prahy* našel jsem nedotčen, jen klobouk můj byl papoušky ožrán. Baré indiáni mnou vyplacení a obdarovaní, vrátili se do „Puerto Real“, kde zanechali kánoi svou, by plavili se dále do Urbany. Dva Guahibové nechali se Aceitunem převézt na břeh protější, posláni k Uňianě, tři zůstali s námi. Otekliny na chodidlech musil jsem si nožem proříznouti, by bolestný hnis vytekl. Chodil jsem jen ztěžka. V poledne odešel také Aceituno s oběma soudruhy a s Manuelou i se svou ženou pohřbít ženu Andresovu; umřela včera večer. Potom usadí se obě indiánky s Andresem v Periku, Aceituno, Antonio a Pedro dopraví mne až do S. Fernanda de Atabapa, načež se vrátí sem.

Obdařil jsem Manuelu nad její očekávání hojně. (Často tázal jsem se a ještě dnes tak činím, co z družky mé za trpkého pobytu u peřejí aturských se stalo). Rozloučení snad spíše se strany mé nežli její bylo srdečně vřelým; u ní vítězila radost ze získaných věcí nad bolestí z odchodu Antonia, o kterémž nepochybuji, že stal se „vdovinu“ srdci blízkým i drahým.

Úmyslem mým bylo odcestovati ihned druhého dne 29. 1. s míšenci a třemi Guahiby, vcelku tedy nás sedm, počet dostatečný, abychom dospěli a snad překročili peřeje maypurské. Leč Guahibové nechtěli odcestovati bez „yukuty“, látky ke zhotovování opojného nápoje yaraque; poslali dva soudruhy pro toto dráždidlo, Guahibům nezbytné, k Uňianě. Zůstali se mnou jen z toho důvodu, že třikrát denně, velmi nerad a vždy pln obav poskytl jsem jim něco rumu. Také jich „ňopo“ či „yopo“, šňupavý opojný prášek, zmizel příliš rychle v jich velkých nozdrách a působil jim starosti, jak dále bude, nepřijde-li z Uňiany brzo náhrada. Oba odešli indiáni dostali ode mne zboží ku výměně všeho potřebného s Guahiby. To vše prodloužilo opět dobu odcestování ze Salvajita až do 5. února.^[106]

Až dosud po celém Orinoku na řece samé aneb na březích jen za dne, a to poměrně málo, v noci skoro vůbec ne, aneb jen když vzdálili jsme se od břehů do vnitř lesů, trpěli jsme trýzní moskytovou; zde však v Salvajitu počali i v noci četní komáři a moskyti nepříjemně zlobiti. Moji Guahibové měli ve zvyku zahrabávati se do písku a hořejší vyčnívající část těla, jen rámě a hlavu, přikrýti si marimou nebo ode mne jim danou látkou. Zdálo se mi neuvěřitelným, jak možno bylo jim v poloze té setrvati většinu noci. Že vedle spáčů hořely ohně, netřeba mi dokládati; opětovně podotkl jsem, že u indiánů jest ohníček nejen nočním strážcem, nýbrž i zábavou, potěšením.

Jednomu z Guahibů, Mururovi (murura = vřešťan), náčelníku – aspoň Aceituno tituloval jej „capitano“ – byl jsem přinucen energickým zakročením zameziti nestydatost a smělost, s jakou sám si otevřel nádobu s rumem, častuje sebe a druhé své dva společníky, a podobně povstaly mezi námi různé neshody, mnou ovšem vyjadřované více posuňky nežli tlumočené nepatrnou mou znalostí několika tuctů slovíček řeči Guahibské, čehož všeho bylo následkem, že dne 29. 1. Mururo, vzav šípky jako by šel lovit, odešel. S ním oba druzí Guahibové. I zkušeného Aceituna oklamali, řkouce, že ihned se vrátí.

Dne 30. 1.

Ve společnosti Aceitunově a Pedrově, zanechavše Josefítu hlídati *Prahy*, přeplavili jsme se na druhý břeh v malé kánoi Aceitunově, hledali čerstvých vajec želvích, vedle uzeneho masa tapířího, mláděte, jež Aceituno ulovil, potravní to zásobu na cestu. Jdouce zpočátku krajinou pahrbkovitou s vegetací rázu povšechného okolí peřejí, později rovinou s travou sluncem sežehnutou i Guahiby, pustili jsme se směrem ku Guahibům posvátnému vršku Uñianě (viz obr. 69) ku chýším Guahibců, Aceitunovi dobře známých, kamž dorazili jsme dne 31. 1.^[107] k poledni. Pedro přišel, ostrým trnem agave poraněný, teprv odpoledne. Na úpatí „Vrchu měsíce“ – Uñiany, u malého morichalu bylo osm „tamar“ a čtyři „čuruaty“, obydlené asi 30–40 dospělými indiány. Z těchto přáli jsme si najmouti několik mužů k cestě do Muaypúres, by v peřejích těchto, hlavně po souši, kde toho nejvíce třeba bylo, pomáhali táhnouti lanem.

KAPITOLA VII.

Mravy a zvyky Guahibů

Guahibové uñianští ničím neliší se od Guahibů vichadských a podobně nejsou cizinci tak nebezpečnými jako Guahibové metští. Guahibové uñianští bydlí v „tamarách“ za dne, v noci spí, podobně jako Piarové a jiní kmenové indiánští v „čuruatách“. Mají svá malá konuka, kde sázejí manihot (yucu)^[108] a kukuřici, též, ale vzácně, banánovník, pepř cayenský a některé rostliny účinků dráždivých. Vichadští sázejí i hlízovité ñame, mapuey a ocumo.

Své příbytky opouštějí Uñianci a Vichadští jen na několik týdnů, v době společných lovů na želvy říční i zemní a hromadného chytání ryb kebulí v malých říčkách savanních. Mezi kmeny metskými jsou však – dle mých informací – kmenové malí, potulní, kteří jen v době

dešťů malé chatrče zhotovují, jinak stále táhnou z místa na místo, nepěstují žádných rostlin, ani tabáku, a živí se jako zvěř dravá a hlodavci tím, co uloví nebo čeho v llanech a lesích sobě natrhají! Plody palem a různé rostliny dužinaté a od tapírů až do nejnižší havěti ještěrek, hadů i žab, kobylky, mravenci, vůbec vše, co živo jest, vítanou jest krmí těmto lehce se užitelným divochům. Aceituno a náčelník indiánů uňianských namlouvali mi, že tito Guahibos savaneros a Siquanasové nedělají ani ohňů a potravu suší si na kamenech sluncem horkých. Relata refero a úplně o věrohodnosti pochybuji.

Seznal jsem, že i Guahibové uňianští jsou málo vyběračnými. Byl jsem svědkem, jak jelena ráno zastřeleného, nestaženého i s koží na kusy řezali, tlačení na břicho jen to, co přirozenou cestou ze střev dalo se vytlačiti, vymačkali, rušili zvěřinu, žaludek rozřízli a vyvrhli, a ani dále střev nečistíce, pekli a vařili to v hrncích hliněných výroby domácí. Z pouhého pohledu na taký hnus udělalo se mi nanic, ač kdysi v Africe já sám podobných hostin musil jsem se účastniti a byl jsem tedy dosti otužilý.

Guahibové věří v život posmrtný. Představují si jej jako prodloužení života pozemského, okrášleného a zlepšeného ovšem většími požitky, větší silou ke všemu a věčným mládím. Jídla a nápojů druhů nejlepších bude tu vždy dostatek a i ňopo, tabák a yaraque kvality lepší než jest pozemská. Zdaž věří v jednu vyšší bytost či v řadu nekonečnou démonů a skřítků, nemohl jsem stanoviti s jistotou. Rok dělí si jen dle období suchého a deštivého, period želvích vajec a dozrání sázených plodin, doby kratší dle úplňků měsíce. Slibují-li cosi a učiní při tom rukou nebo prstem okrouhlé znamení měsíce v úplňku, pak možno jim věřiti, že dostojí slibu danému. Guahibové počítají pouze do pěti, jako většina pravých divochů. Deset zní: dvakrát pět, dvacet znamená „obě ruce a obě nohy dohromady (součet prstů)“ větší číslici vyjádří Guahib porovnáním: „Tolik co ryb ve vodě, tolik co želvích vajec na jedné písčině,“ atd., atd.

Guahibsky zní: 1 – guarava, 2 – nahuachu, 3 – nahuachu obé, 4 – kahabú obé, 5 – kojebi, 10 – akojebi (výslovnost česká).^[109] Řeč Uňianců zněla mi příjemněji než piarojská. Uvedu některé ukázky: Dera hučaname – dej mně to. Desatu matame? – co ty dát plat? (co dáš mi za to?). Amonela pita – nedám ti za to nic. Moje ruka – mlč! Kuerebo – kopí, bisebí – luk, kuerebobí – šíp, chobochú – tabák, jajo – sůl, pebí – muž, petreba – žena, dívka, jera – kánoe, denepa – veslo, guaguay – běloch, aguiri – pes, izo – oheň, izoto – dřevo k pálení, hanépana – krásné, hanípana – ošklivé (též *hlad*), abé – špatné, kakara – slepice, gurupa – udice, pejena nagura –

modré perly, pejobia guarrua – černé perly, peja jusobia – červené perly (též žlutá barva jest Guahibům červenou) atd.

Přišel jsem do Uñiany ve vhodnou dobu ke studiím lidopisným a v nevhodnou k najímání mužstva – slavilit' divoši cosi. Bylo tak patrné nejen z okrášlených mužů, i dle hojnosti potravin a kánoe plné nápoje yaraka.

Guahibové, jsouce těla statného, zavalitého, mnohdy zdají se až přitloustlí; jsou tmavší Piaroů, barvy tmavé čokoládové, do černa přecházející. Tváře mají široké, lebku, nos více ploské nežli u Karibů, jsou bez vousu, zuby mají čisté a bílé, výraz tváře tupý nebo lstivý. Oči málo velké, černé a mdlé, vlas do širokého čela karibsky zastřižený, jest vzadu sotva píd' dlouhý. Nemocen-li Guahib, ustříhne si vlas úplně. Kmen tento nevyniká ničím, co by dalo se zváti krásným a šlechtilo špinavé, málo pružné postavy. Ani u mladých děvčat nepoznal jsem žádné poněkud líbeznější tváře nebo souladného těla. Někteří z dorostlých mužů měli korunky velmi dovedně upletené z řápků palem, buď ploché (viz obr. 60), kde kolem dokola mezi dvěma kruhy zastrkáno krátké peří žluté a červené z tukanů, neb korunky byly bez peří a široké, ne nepodobné proraženému dnu pěkně pletené kosatky. Nosí ji, např. význačný typ guahibský (viz obr. 64), kterého s ostatními indiány fotografoval jsem v Salvajitu. Jiní opět nosili z téhož materialu jako předešlé pletený pásek kolem čela, do něhož buď zastrčena byla péra, buď – a to jen u hrdin kmene a na tuto okrasu nemálo pyšných – připevněny byly drápy jaguáří (viz obr. 62). Náčelník a čaroděj měli v korunkách vsazena péra karikariho. V bolteci ušním nosilo oboje pohlaví zastrčeny buď kousky rakošů, buď péra. V celku však nebylo tu více než 7–10 úplně vyšňořených mužů.

Že u divochů většinou a u indiánů vesměs jen mužové a ne ženy se krášíl peřím, barvou aj., jest dostatek známo, tedy i zde ženy kromě korálek a obyčejných guayuc a marimy kolem těla v pasu ovinuté neměly žádných okras. Jen jedna stará žena náčelníkova a dva neb tři mužové měli „čingve“, kus látky ve čtverci a s otvorem pro hlavu, jinak mužové, děti obého pohlaví nosili pouze guayuca rozkrokem protažená a vpředu i vzadu upevněná na černé předeno, kolem boků přivázané, zdáli vypadající jako předeno černé bavlny, jaké matky nám dávaly držeti, ke svinování v klubka. Z blízka však poznáme, že předenem tím jsou tenoučké, jak slabounký motouz copánkovitě pletené vlasy, které Guahibovi ze svých vlastních, z jeho, ale nejvíce z trofejí zabitých nepřátel plete za „svatební“ dar jeho vyvolená.^[110] Před guayukem visí malá, asi 40 cm², bílá zástěrka, potřená bílou hlinkou.

Těla mužové měli pomalována červenou barvou onota a nažloutlou smolou stromu „caraña“. Někteří i barvou modrou a černou. Bylo to několik příčných čar na prsou, po břicho, na zádech a kolem paží. Ve tváři každého drobné čárky tvořily různé vzorky. Mladší Guahibové uňianští každodenně aspoň ve tvář natírají si červeň. K tomu účelu mají nádobku s červení, malé zrcátko (evropského původu) a kousek dřívka, kterým v barvu namočeným provádějí kresby. Jsou-li zamilováni, lépe řečeno ucházejí-li se o přízeň dívky, chystají-li se k ženitbě, malují se i několikrát za den, by častěji změnití mohli kresbu, hned červené čárky ve tváři, žluté na prsou – pak opět na opak. Tedy i v pralesích a u divochů skoro nahých snaha udělati se zajímavým a samičkám nápadným! Pletence kolem krku buď z černých, malých skleněných perel, získaných od gumařů za pomoc při přechodu přes peřeje, nebo z různých semen zhotovené, náramky na ruku i nohou z pletiva palem dovršovaly slavnostní úbory Guahibů.

Zbraně Guahibů jsou podobné zbraním ostatních indiánů orinockých, jen jejich provedení a okrasy jsou mnohem hrubší. Luky a šípy, méně užíváno tu „foukaček“ – jed vyměňují Guahibové od Piaroů a dostávají jej znečištěný i slabší – harpuny k rybolovu a velké, z těžkých dřev zhotovené indiánské kyje. Guahibové jsou dosti bojovní, často přepadávají slabší kmeny, sousedící na břehu protějším. Mezi zbraněmi našel jsem zde a i získal jej, velmi zajímavý šíp harpunovitý, hojný při lovu tapíra; špice jest jen nasazena, při útěku zvířete oddělí se od této silná násada šípu, k němuž připojena byla silným provazem, vzpříčí se kdekoliv v houští a zadržuje zvíře tak dlouho až jed, jímž špice obalena, počne působiti.

Podobně jako ke zhotovení svých zbraní – špice šípů jsou dřevěné, bambusové neb z kostí a ostnů trnuchy zhotovené také k vystavení svých chýší a upletení visutých hamak, „bú“ zvaných, Guahib a indián v pralesích veletoků jihoamerických vůbec bere si látky potřebné z nejbližší přírody, aniž mu třeba by procesy nejsložitějšími ze surovin vytvářel jiné látky a z těchto teprve hotovil si složitě opět a rozmanitou prací předměty potřebné.

Našemu Guahibovi i košile – či šat – roste skoro již hotový na stromě. Jemná dřevina neb lýčí stromu *Lecythis* kyji tlučená a pak vypraná dává látku vzhledu vlnovitého, dosti tlustou, ale lehkou, barvy tmavě hnědo-červené nebo hnědé, tak zvanou „marima“, z které ženy obvazují si kolem spodní části těla jako surrogat suknice, muži jako plášť (viz obr. 60) příkrývkou neb utvoří-li do středu čtverečné marimy díru – jako vrchní šat. Indiáni horké oblasti nížin, třeba by noční teplota nesklesla pod 16–17 °C jsou v noci neb za dešťů ve dne zimomřivi; přichoulí se k ohni a zabalují se do svých marim. Hřebínky ozdobné do vlasů i hřebeny k česání Guahibové zhotovují si z ostnů neb řapíků různých palem, košík a malé „bú“, kam matka

dítka své doma vkládá neb na záda připevněné nosí, střecha chýše a tětiva luku – jsou zhotoveny z téže blahodárné palmy.

Guahib má jednu ženu hlavní, zvanou „kvanua“, s níž soubydleti musí aspoň jednou v měsíci, kterou nelze mu vyhnati, vypuditi, pak ženy vedlejší, „ova“, dvě, tři i více, pokud mu to okolnosti a jeho zámožnost dovolují. Ženy i dívky dospělé mají zvláštní chýši opodál hlavních tamar stojící, kam dvanáctkrát do roka v době významné, u Guahibců „yaripo“ zvané, musí se uchýliti v ústraní na dobu několikadenní. Výhradním zaměstnáním mužů jsou: lov, rybaření, porážení a vysekávání konuk – u Guahibů „paví“ zvaných – zhotovování zbraní, šperků, kánoí a chatrčí. Dívky a ženy sázejí, čistí konuka, plody sbírají, vykopávají, domů dřevo ku pálení přinášejí, vaří, veškeré domácí práce vykonávají, tkají bavlnu nebo palmová vlákna, dítky své s sebou všude vlekouce. Jdou vždy obtěžkány nákladem, kdežto muž, pohlaví silné, jen zbraně své a maličkosti si nesa, vykračuje sobě lehce, takže poroba zotročilé ženy u divochů nejvíce uráží zrak cestovatelův.

Mladík, nežli přijat jest do kmene a prohlášen mužem, musí se podrobiti několika bolestným zkouškám, např. káže mu mrav postaviti se do mraveniště, do kůže na zádech nechati si zatnouti ostrý kolíček bambusový a podobné, aniž smí nějak najevo dáti bolest. Aceituno vyprávěl mi tak i demonstroval na dvou indiánech jizvy povstalé takým úmyslným zraněním. Chce-li se Guahib oženiti, třeba mu zaříditi si paví a uloviti tapíra – provésti tedy průkaz nejvyšší lovecké vyspělosti a způsobilost k výživě budoucí rodiny. Rodiče již v mládí vyhlédli mu děvče aneb on sám uchází se o přízeň některého, čili lépe nabídne za ni rodičům u Guahibů obvyklé „matámo“ (plat, cena), záležející z různých předmětů různé hodnoty, tak např. 1 kánoe, několik kusů látky bavlněné, nůž, tabák, perly, červeň, olej želvový apod., vesměs předměty buď vlastnoručně zhotovené, neb od gumařů a sběratelů serrapie získané. Uňianci a Vichadští musí platiti mimoto i jedním stříbrným dolarem venezuelským, který jako amulet nošen považován jest za velikou vzácnost, uchází-li se o dcerku muže „zámožného“. Taký liší se od ostatních větším počtem zbraní a předmětů Guahibům nevyhnutelných, počtem žen a tedy i velikostí svého konuka, sociálním postavením, vlivem, který tímto bohatstvím si vymohl u svých.

Sám člověk přírodní jeví se tu tedy ze stránky, proti níž nejvíce brojí nauky moderní anarchie: jeden má víc – druhý méně, závidí si vespolek a touží i po tom, čeho nepotřebují, jen proto, by nad druhem svým vynikli.

Ceremonii sňatku, velmi nepatrnou, provádí náčelník. Odevzdá budoucímu muži ostrou škebli k účelům operativním, přivede s otcem nevěstu k indiánu, jenž v koutě chýše v hamace sedí, řekne mu: „Zde tvá petriva (tvá žena), pire (vezmi ji), ataha ahibi^[111], pavi pinihiljo, tahi pinihiljo (měj velké úrodné konuko, hodně dětí!),“ a předloží jim buď maso, neb jen skořápku želvy a hrozen palmy seje, symboly plodnosti! „Pevi“ (manžel) jí se svou ženou, zvanou kvantua, je-li to první, neb ova, má-li již prvou, z jedné nádoby, a obřad sňatkový jest úplně vykonán. Slavnost končí, jako u indiánů a i jinde – třeba u nás, v „oduševnělé“ Evropě – velkou pitkou.

Ženě ve stavu požehnaném čaroděj kmene kolem chýše v noci obchází, křikem zahání zlé duchy a zpěvavým hlasem udílí rady, co činiti má, čeho pojídati a co manžel její má pro ni uloviti, nasbírat, chtějí-li se dočkati zdravého potomstva. Porod děje se v lese a za barbarské pomoci některé stařeny. Ihned potom indiánka jde se i s dítětem vykoupat, pracuje jako jindy, muži však nastane přísná doba šestinedělí, u indiánů jihoamerických rozšířený to mrav, o němž podrobněji vyprávěti budu míti příležitost u kmene jiného.

Dítky své Guahibky kojí až i do 5. roku. Guahibové vichadští^[112] a zdejší nevraždí dítek slabých, dvojčat atd., jak činí Piarové aj. Starce a stařeny, kteří stali se kmeni nepohodlnými a nemají, kdo by se o ně staral, odstraňují, prý, způsobem násilným: spícím rozrazí lebku kyjem. Mladé vdově ostříhují vlasy a přikazují půst; považována jest za nečistou po dobu jednoho až dvou období lovu želv, načež teprve sama může vyžádati si od kapitána muže. Starší vdovy vyžádají si jiného muže od kapitána hned po smrti manželově. I ženy přezralé, starší, mají tuto vzácnou zajisté výsadu, že jest povinností náčelníkovou dáti jim nového manžela. Mladík (viz obr. 60) měl jednu ženu snad jen 40 let starou, vzhledu ale babice u nás šedesátileté, vrásčité a odporné. Zpočátku měl jsem ji za matku mladíka, který dosti ochotně kolem mne se otáčel. Těchto starých svých žen Guahibové váží prý si více nežli mladíc, že snad jsou rozumnější. Kvantua náčelníková požívá patrné úcty a vážnosti nejen u žen ostatních. Po smrti svého muže ona převezme vládu, pokud o nějaké vládě u indiánů lze mluvíti, a přenáší tuto po čase buď na dorostlého svého syna aneb, je-li tento ještě nedospělým, na kteréhokoliv z mužů, kterého vybrala si za manžela.

Morálka Guahibů proti zvykům indiánů jiných jest nápadně mělká. Obé pohlaví už i před svatbou těší se velké volnosti; mužové zvyklí jsou tu pohlížeti na své ženy jako na cokoli z jejich náradí. Sami nabízejí otrocké služby svých žen i cizinci, za plat, aniž ženy nějak dají najevo nesouhlas neb odpor proti vnucené takové „službě“. Naopak jsou rády, že vydělají si

tretky, látky ap. O lásce, žárlivosti neviděl jsem u Guahibů žádné patrné známky; nepochybuji sice, že i tu v mnohém srdci klíčí zárodek čehosi podobného, ale povšechným rázem Guahibů tyto nejmocnější lidské city zajisté nejsou. Patrně, jak nízce stojí Guahib proti divochům jiným. Také zde měl Aceituno jednu ženu, ba ani mému oženění zde nic nebylo by překáželo; vždyť i přímé nabídky mi učiněny!

V malém slovníčku mnou sebraných slov guahibských mám též větu krátkou, vyznání lásky divocha divošce, lépe řečeno ucházení se o přízeň její. Jak poeticky asi stylizoval by si ji čtenář Hiavaty, jaká slova vložil by básník v ústa divokého syna svůdného a barvitého pralesa tropického? Nu, ano, poezie i u „divochů“ klíčí, ba i podaří se jí rozvíti se v květ nádherný. U „divochů“, pravím; an název „divoch“ u nás jest pojmem nejvýše elastickým, nazýváme divochem každého, komu naše kulturní potřeby jsou věcí zbytečnou, neznámou, kdo jinak myslí, tvoří, jiných věcí potřebuje. Guahib jest ale prototypem takřka divocha v pravém smyslu slova, surový, špinavý na těle i na duši a žravý jako zvíře. Zde pod jasným hávem slunce tropického, v okolí palem a bleskotajícího leskem i barvou okolí náš divoch vyjádří nejzásadnější větu nepřetržitého vývoje světa bez obalu, hnusně, chcete-li, ale doslovně a upřímně, jak si ji myslí. Úplně nahou myšlenku svou i bez obvyklého fikového listu pronese tak pádně, že zde doslovně otištěna padla by pod některý paragraf policejních zákonů!

Komu protiví se nějak naše etika, náš – pravda, uměle vypěstovaný – stud, kousek té šalby a poezie, v níž halíme všeliké to bláto lidského žití, zákonů přírodních, a on deklamuje o úplném navrácení se k životu lidí tak zvaných přírodních (a takých podivínů jest dosti): ten zajisté vyléčen byl by brzo krátkým pobytem mezi divochy rázu guahibského!

Guahibové znají a připravují si nápadně mnoho prostředků opojných. Předně kouří tabák, který sami si pěstují, za druhé šňupají látky účinků otravných, žvýkají různé kůry, pijí „pukanu“ čili „bruquillu“, působící dráždivě jako káva neb koka, a připravují si několik nápojů lihovitých. Tabák sázejí si nejen ve svých paví, nýbrž vedle chýše, takřka u samého místa, kde ve dne zavěšena jsou lože, aby pouhým nahnutím se z bu rozhoupaného utrhnouti mohli si listy. Tabák suší na slunci, řeží na kousky, dlaní po stehně svíjejí jej v roubík, obalí jej suchým listem *Heliconii* neb lýčím tavarí^[113] a doutník jest hotov. Tabák, obrovský, až přes jednu-dvě stopy dlouhý doutník „bubohoto“, foukání, řehtačka „maraca“ a velká hůl jsou hlavními prostředky čarodějů k zaklínání, vyhánění zlých duchů.

Velmi originelní jsou nástroje a prášky šňupací Guahibů. Šňupání jest u indiánů velmi málo rozšířeno, tím méně látek tak podivuhodných účinků, jakými vyznačují se guahibské „ňopo“

či „yopo“, též „diopo“ zvané, u Otomaků, Maypurců kdysi, dnes u Guahibů a Yarurů obyčejné. Lusky citlivky *Acacia niopo*^[114] namáčené a zpočátku ve slunci, pak ve stínu chované, rozkládající se, když zčernaly a nakysle zapáchají, rozmačkají se, s moučkou škrobovitou manihotu smísí a v prstech hnětou v kuličky, které nad ohněm vysušené rozetírají se kamínkem na zvláštních prohloubených dřevěných miskách (viz obr. 90) s vápnem, jež vyrábí se spalováním říčních škeblí v jemný prášek. Takto připravené ňopo Guahib nosí stále s sebou buď v bambusovém pouzdře, buď v kosti některého většího savce, nejraději jaguára.

Ke šňupání pomáhá si rozmarným, ale praktickým, na divocha zajisté duchaplným přístrojem ze dvou ptačích brků, raději ještě kůstek ve tvaru V k sobě dole přiříznutých a balatou slepených, spojených, kdežto nahoře otvor každého jednotlivého opatřen jest malou dutou kuličkou některého lesního plodu, provrtanou vprostřed jako k navlečení na šňůru. Guahib nasype si na dlaň ňopa, přidrží k němu dolejší dvojotvor, kdežto hořejší kuličky přitiskne si k nozdram a vdechne pomalu potřebné množství šňupce.

Vliv ňopa na nezvyklého jest děsivý. Kruté kýchání, hrozná bolest hlavy, oční zápal a podobné účinky v nose i v hlasivkách jsou jistým následkem neopatrnosti. Já „okusil“ pouze dávku asi 0,2 g velkou a již trpěl jsem několik hodin bolestí hlavy a kýcháním jako po veratrinu. Náruživé šňupání ňopa, časté a ve větších dávkách, přivede šňupáka až ve výbuchy šílenství, zuření – divokého opilství – stlumočil mi Aceituno. „Ňopo dodává síly a zmužilosti,“ řekli mi Guahibci, „a jest nejlepším pomocníkem v boji.“ – Guahib šňupající ňopo vypadá jako kuřák opia, umdlený, nos jeho jako oněch dětiček, které rýmou trpí a nemají kapesního šátku, aniž koho, kdo by je otíral. Jiné šňup. dráždidlo jest „Yavina“.

U žádného jiného kmene na své cestě J. Amerikou neviděl jsem podobného mravu. Dr. Crevaux popisuje takový u divokých a lidožravých Uitotů či „Witotos“ na řece Yapuře (Caqueta), kteří ke šňupání aromatického dráždidla užívají, jak vidno z ilustrace mnou v díle mém upotřebené k lepšímu srovnání (obr. 87), způsobu i nástroje ještě více komplikovaného, a kde na znamení přátelství druh druhu zároveň ústy vhání šňupec do nosu. Též Omagvům na horním Amazonu, snad příbuzným Otomaků orinockých, známo jest totéž dráždidlo, které šňupají tímže způsobem.

Kůru stromku „Capi“, nad ohněm polosušenou, Guahibové žvýkají jako příslušníci evropské rasy tabák, nepochybně za tímže účelem a se stejným ziskem. Opojné nápoje jsou: pukana, připravované z rozmělněné ve vodě kůry sázeného stromku pukany, barvy žlutohnědé, chuti silné a hořké, o níž tvrdí Guahibové, že zahání hlad a únavu, dále u většiny indiánů

jihooamerických známá „piva“ z manihotu a kukuřice. Guahibské yarake se připravuje takto: placky z moučky manihotové na plochých kamenech upečené, španělsky mluvícím obyvatelstvem Venezuely „el cazabe“ zvané, se navlhčí, čehož následkem okamžitým jest naduření houbovitě; s kousky užvýkanými v ústech indiánek shnětou se dohromady a zabalí se do listů banánovníků neb *Heliconid* a vložené v malé necky ponechávají se 8 i více dní kynouti, kvasiti. V den před upotřebením smíchá se část s vodou, do větších necek a nová část cazabe indiánkami, nejlepšími a nejzkušenějšími, bohužel, že též nejstaršími, užvýkaná vhází se do necek. Druhého dne jest nápoj hotov, a čím dále, tím bohatší lihem. Na cesty Guahib běře s sebou kus těsta, který, kdekoliv voda se mu naskytne, vodou rozmělní si na zamilovaný svůj nápoj, jímž opíjí se jako jinde lid kořalkou nebo pivem.

Podobně ze zrn kukuřičních, kamenem na kameni rozetřených, smícháním těchto s částí v ústech sežvýkanou připravují si nejen Guahibci a jiní divocí indiáni, nýbrž i míšenci a lepší třída Penianců, Bolivců, Chilenů nápoj dosti příjemné chuti, „čiča“ zvaný. Lidské sliny působí tu patrně jako kvasidlo velmi mocné, a ne neprávem tedy brojí se proti ústům jako pařeníšti četných bacilů.

Nápoje sytící a ne opojné jsou různé „yukuty“ z plodu palem seje, moriche a z mañoca, krupičnaté, slabě připražené moučky manihotu, v oblasti rionegerské a amazonské náš chléb zastupující. Guahibové, hlavně ženy, milují plody kyselé a vysávají s oblibou malé plody zdivočelých, kdysi misionáři a míšenci až sem zavlečených citronovníků.

Yarake pijí indiáni všichni hromadně při každé příležitosti slavnostní, svatbě, úmrtí, tanci atd. Jest mravem indiánským pozvati si přátel, soukmenovců z daleka široka. Pozvání děje se takto. Náčelník zavěsí ve svou chýš dlouhý provazec z „curagvy“ (vláken palmy), na němž jest např. třicet uzlů. S podobnými provazci, tímže počtem uzlů opatřenými, mladí mužové vydávají se na cestu do vzdálených vesnic, chýší. Trvá-li cesta déle jednoho dne, posel rozváže za každý den jeden uzel, pozvaní zavěsí si jej ve svou chýši a každého večera sníží počet uzlů o jeden, až dle vzdálenosti zváčů nutno jim se vydati včas a na cestu, aby přišli s posledním uzlem v ruce do chýše, kde yarake čeká již na vypití a kde také improvizátor slavnosti uzel za uzlem denně rozvazoval, by hosty své včas přivítal se vši přípravou ku pitce, tanci. Pozvaní přinesli si s sebou potraviny, v nepromokavé listy zahalené korunky, okrasy k tanci, lůžka, a barvivo; povinností hostitelů jest jen postarati se o dostatečné množství nápoje.

U Guahibů tančí obé pohlaví (u některých indiánů pouze mužové). Uprostřed velké denní chýše umístěna kánoe s nápojem yarakem; tanec, též yarake zvaný, počne zároveň s pitkou

vždy na večer. Trvá den, dva, tři nepřetržitě, pokud stačí zásoby. Při prvním úderu na buben, „vyzvání k tanci“, Guahibka vzchopí se a zvolí si svého tanečníka. Jsou ovšem tance takzvané „zvířecí“ – napodobení zvířat, kde mužové sami tančí neb teprve k závěrku zavolají si k dotančení ženy. Děvčatům nevdaným, tj. ještě nedospělým – (vdát se každá již v prvním roce dospělosti, dívky v 10–11 letech, mladíci v 13–15 letech) – není dovoleno účastniti se tance jinak nežli jako divákům. Tanečnice uchopí se levou rukou boků mužových, tento drží ji pravou v pasu; stojí vedle sebe těsně, ramenem k rameni v dotyku, současně vždy levou, pravou nohu zvedajíce, hopkují kolem středu kánoe, přesně dle taktu hudebních nástrojů: bubnů, maraky, a „carriza“, quahibsky „yiba“ zvaného.

Buben jest i tu jako všem národům celého světa obyčejný, dutý to špalek, pokrytý koží, u Guahibů jelení neb agutí (picure).^[115] Maraka jest ona chřestačka i bílých nebo skoro bílých obyvatelů pěti Bolivarových republik jihoamerických jakož i u Brazilců obyčejná, podobná tišiteli naší evropské, v plenkách ještě chované drobotiny. Dvojnásobné velikosti oranže, tykev (el totumo), ořech kokosový nebo podobný nějaký plod provrtaný na příč osou naplní se z třetiny malými kaménky nebo tvrdými semeny, načež otvorem prostrčí se a na obou koncích připevní dřevěnými hřebíky hůlka, jež slouží za rukojeť. „Suché“, syčivé chřestění tvrdí muziku tak dobře u guitarr, bandol, cuater Venezuelanů, jako u divochů doprovází pištění na „carriza“ a podobné divošské nástroje foukací. „Carrizo“, jihoamerické pojmenování rákosu, guahib. „yiba“, náhrada staré klasické flétny Panovy. Guahibové mají dvoje o třech a čtyřech píšťálách a píšťaly jednoduché jen o jednom rákosu.

Hudba jest monotónní, nekonečné opakování tří tónů flétnou, doplňované jedním tónem píšťaly obyčejné. Hudebníci, tři nebo čtyři, stojí rovněž ve středu tanečního reje, vedle nich umístěn podivuhodný nástroj Guahibů, dutý, lehký, asi metr vysoký, zvučného hlasu kmen, kterým každý z tanečníků, když v poskoku právě byl se k němu dostal, pozvedna jej levou rukou, udeří o zem (mnohdy korou pokrytou) a to právě na sklonu závěrečního jednoho taktu. Hluboký, táhlý zvuk, úderem „hmoždýře“ vzbuzený, nese se daleko do nočního ticha.

Každodenní lovení zvířat nařizuje náčelník dle pořadu střídavě několika mužům, čaroděj každý večer ve své chýši a kolem této obchází a na kost jaguáří pískaje vyvolává jména zvířat, která mají se lovcům v cestu namátnouti. Neposlechnou-li, není to vinou jeho, nýbrž nepřátelských duchů. Lovec vezme s sebou na cestu (vychází časně ráno, v 5 hodin asi) „pukanu“ a „pusanu“ – rostlinu čarodějnou, amulet lovců. Vyschlí, zubožení psi provázejí je, nadhánějí nebo sami loví, začež obdrží odměnou večer několik odpadků. Lebku zabitého

zvířete Guahib spaluje neb zakopává – pozření čehokoliv z hlavy „zvěřiny“ psem mělo by dle rozšířené pověry indiánské za následek ne-li smrt tohoto, aspoň úplnou jeho neschopnost k lovu.

Guahibové obávají se velmi zlých duchů lesních a říčních; úkolem čaroděje – po náčelníku neb snad i nad něj nejdůležitější osoby v každém indiánském kmeni – jest tedy pečovati o blaho a ochranu celého kmene vůči mocem démonickým. Čaroděj „bro“ neb „bru“ jest osobou obávanou, každodenně hledanou. Nejmocnější čaroděj^[116] Guahibů sídlí někde u Uñiany neb Vichady. Až z horního toku Orinoka, ba i z Ria Negra, jak já sám takové potkal jsem na cestě své, plaví se sem indiáni, žádajíce o radu a pomoc mocného kouzelníka.

Zemřel-li někdo z Guahibů smrtí „nadpřirozenou“, podezřelou, a u divochů mimo sešlost věkem jest každá smrt nepřirozenou, tu viní se ze skonu předčasného buď vliv neblahých mocí, buď čáry některého nepřítele. Jest povinností pozůstalých, aby smrti jeho pomstili. U valné části divochů zaplatí to podezřelá osobnost, obyčejně někdo bezmocný neb čarodějem, náčelníkem nenáviděný, i smrtí, neb kmen zemřelého vyhledává si krevní pomsty na kmeni jiném. Jinak tomu u Guahibů. Z mrtvoly uřezané nehty, vlasy, kousek kůže, někdy i vyražený zub přineseny jsou čaroději. Španělsky mluvící obyvatelé orinočtí říkají těmto ingrediencím „el sucio“ (špína, smetí). Čaroděj svaří vše v hrnci „quaquí“, vhází v tekutinu jakési byliny, fouká do ní brkem nebo rákosem a provádí řadu jiných šalebných kejklů. Interesované tazeče uspokojí věštbou mnohosmyslnou, pythickou neb oznámí věřícím svým, že působením čarů jeho ten, kdo smrt oplakávaného zavinil, sám za trest zemře v době čarodějem určené.

Onemocní-li Guahib nemocí epidemickou, např. „katarem“ nebo neštovicemi, opustí jej i jeho nejbližší příbuzní; zemře-li, spálí jeho chatrč. Nezůstane-li úmrtí ojedinělým, opustí všichni místo tak nebezpečné a vystaví si chýše na místě vzdáleném. V témže bú, v němž zemřel, mrtvola zahalena a se všemi okrasami i částí jeho zbraní zahrabe se v chatrči zemřelého. Není-li osobou váženou, pak pohřbí se v lese nebo ve skalách; své náčelníky, čaroděje, vůbec osoby třídy nejvyšší Guahibové pohřbívají v peřejích, dříve ale přechovávají je jakousi dobu „v sušárnách“, potom v chatrči dědiců. Šťastná náhoda přála mi, že mým příchodem do Uñiany byla mi poskytnuta příležitost zúčastniti se zajímavé ceremonie přenášení a oslavování kostry náčelníkovy. Přišel jsem ve výroční den úmrtí bývalého náčelníka.

* * *

Přišel se svými lidmi již poblíž k chýším, poslal jsem Aceituna napřed, aby připravil indiány na můj příchod. Byli jsme však již dávno zpozorováni, zpočátku nedůvěřivě přijati, pak podrobeni čarodějem „Bro“ – či „Kauiry'm“ ceremonii vykuřovací. Byl jsem posazen do špinavého bú, do tváře byly mi namalovány jednoduché příčné čárky červení orellanovou, okrasa, při níž zvědavé a přítomné ženy i dívky vypukly v pochvalný smích a volání „hanépana“ (krásné), „hanépaná“ (velmi krásné), čaroděj obnažil mi prsa a spodnější ještě část těla, poklepal je a dlaní třel po nich, načež vyfoukl na části obnažené z velkého doutníku „bubohota“^[117] oblak dýmu. Pak pobíhal kolem mne a Aceituna, tleskaje se rukou do steh, foukal vší silou plic do všech úhlů světa, potom opět pouštěl na mne, Aceituna a na všechny přítomné plnými ústy z bubohota nabraný kouř. Pak doutník šel kolkolem; ženy také kouří. Byli jsme hosty a odstraněno bylo nebezpečí, že by námi sem mohlo býti zaneseno „zlo“!

Dán rozkaz, aby ženy kolovaly totumu, kalabasu – polovina to vyčištěné tykve totuma, užívané za nádobu všeobecně v J. Americe a i jinde ve většině tropů – guahibské Heby nabraly do poloviny totumy yaraka, druhou rukou vzaly něco z těsta vedle ležícího a „ručkou“ svou před námi je do špinavě mlíčnaté tekutiny ponořivše, prsty svými je tak rozmělnily, že zbyla jen jakási vláknitá nerozpustná dřev, kterou vyhodily. Napivše se dřívě, podaly nám této „čiše přátelství a bez jedu!“ V takém případě přítomnému nezbyvá ovšem nežli aby pohrdaje světem a všemi jeho malichernostmi, srdečně se napil. Etiketa indiánská káže vypítí až na dno a pítí vždy, kdykoliv komu nápoj nabídnut.

Největší urážkou divochu jest, zdráhati se s ním pojídati a popíjeti. – Ubohý cestovatel, je-li statečný, snad jednou neb dvakrátě přinutiti může žaludek svůj k odporné poslušnosti napětím veškeré energie, pohoří ale i se vší svou pevnou vůlí, opakuje-li pokus ten nad známé číslo „do třetice všeho dobrého“; tu jest jedinou možností záchrany, když vymluví se, že léčí se, že si přikázal půst.

Chuť yaraka z manihotu připraveného jest natrpklá, kyselá, připomínající asi na podmásli s lihem smíchané. Věru, cestovateli třeba největší dávky sebeobětování, otupělosti a výtečného žaludku, aby pozřel podobné břečky, takým způsobem kvašené a takto podávané.

Dvě špinavé ošklivé indiánky přisedly ke mně, jedna na zem, druhá do mého lůžka, kteréž dvě a půl libry lehké, malé, s sebou jsem vždy nosíval, a umístil jsem je, bych svědkem mohl býti všeho, co dítí se bude, v hlavní chýši. Tyto dvě osůbky bavily se chytáním toho neb onoho moskyta, jenž sedl mi na ruku, tvář nebo nohy. Třeba mou krví napité, Guahibky pojídaly je s velkou chutí. Činí tak všichni divoši, tedy i zde v J. Americe indiáni; lahůdkou

jsou jim vlastní paraziti. Často vídal jsem je, dva, tři pohromadě sedící, kterak navzájem vybírali si z hlav kletbu nečistoty, nebo po těle hledali klíšťa a chroustali je mezi zuby jako mandle. Ba, matka i dítěti do úst vkládá, co právě ulovila v jeho hlavě.

Všichni mužové se zbraněmi v rukou za zvuků hudby obcházeli chatrč, pak v řadě vytáhli do roviny. Já i Aceituno přidružili jsme se, zvěděvše, oč tu jde a nevidouce žádného odporu ze strany divochů. Na místě sotva půl hodiny vzdáleném, Guahibové vykopali zbytky před rokem asi zemřelého náčelníka, vyňali jej z valně zpuchřelého katumare, očistili povrchně kostru pomocí špiček kopí, šípů, skořápek říčních škeblí, Bro-Kauiry pomaloval její lebku a část žeber červení orellanovou v oleji seje neb želvím rozpuštěnou a provedl žlutou hlinkou jiné ještě kresby na ztrouchnivělém kostlivci. Pak s novou marimou vložena do nové nůše, přiloženy k ní zbylé zbraně náčelníkovy a za zvuků a popěvek monotónních, píšťal, bubnů a maraky čarodějovy odnesena do vesnice.

Sto kroků asi před touto průvod se zastavil, propukl ve strojený nářek, na nějž očekávající zde ženy, děti odpovídaly vřavou a pláčem, v což mísilo se vytí a štěkot (rozumějmež štěkot psů divošských, nikoli známé zvuky *štěkotu* našich psů), polekaných hafanů. Kostra umístěna byla v chýši nového náčelníka, a to pod krovem na lešení dolů zavěšené. Něco potravin a nápoje vloženo do malých misek a tyto kolem kostlivce v marimu zahaleného rozestaveny. Ženy vypuknuvše v pláč, suchý vzlykot a nářek, sesedly se do středu chýše; mužové kolkolem, chlapci přinesli a po stěně umístili lovecké trofeje oslavencovy, zahájen chvalozpěv na zemřelého. Veškeré jeho ctnosti, přednosti tělesné, lovecké úspěchy a statečné skutky v boji vypočteny.

Když slunce zapadlo, zvětšeny ohně a zapáleny smolnice a pochodně piarojským podobné a tanec započal. V téže chýši, kde kostlivec takřka nad kánoí plnou yaraka visel, mužové, které náčelník dříve z opatrnosti velmi odůvodněně odzbrojil, a ženy, které též poněkud okrášlily se barvou červenou, daly se do pití a křepčení. To, co z počátku před mými zraky po celé odpůldne se odehrávalo, byl pestrý, fantastický rej a obraz velkého sceénického půvabu, kde litoval jsem, že nebylo mi možno fotografovati. Nyní ale postupně s otravou alkoholem jen surovost, sprostota a lidské nejnižší vášně hýřily kolem mne. V neustálém plápolavém světle kolem mne, pozorovatele nadšeného ještě donedávna vším, co jsem zde viděl, mihotaly se dosud postavy sice umělecky dokonalé, ovšem v přibarvení cizím našemu vkusu; dosud podivný trojtón flétny, píšťaly a bubnu, doplňovaný chřestěním maraky, plnil vzduch, splýval s teplotou pochmurného okolí, ladil duši tónem melancholickým, tvořil obraz zajímavý – již

ale oči mnohých třesly, kalily se, tupě pohlížely nebo plnily se záblesky zlé vášně. Guahibové pili spousty yaraka! Ani nescházelo tu takých, kteří podobně jako hýřilci římské dekadence ven vycházeli, prstem nebo pírskem dráždili chřtán, by ze sebe staré vydavše – mohli vlévati do sebe nové opojení. Opilé neb unavené tanečnický obého pohlaví popoháněl náčelník neb čaroděj, bičem z kuragvy je šlehaje přes záda!

Ženy starší stávaly se víc a více megerami, i mnohá mladší potácela se, dvě ke mně si přisedly, rozjařené... Uznal jsem za vhodno vytratiti se, ulehnutí si někam, kamkoliv, jen pryč od těchto špinavých, blábolících, pobryndaných nestvůr, z nichž např. Bro-Kauiry tiskl mne na svá pomalovaná prsa; náčelník vyžebrával si dary a za ně nabízel mi své nejdražší. Nepozorovaně utekl jsem ve společnosti Pedra – Aceituna odvedla si „domů“ jeho žena – do malé nejuvzdálenější čuruaty, jen psem obsazené, kterého vyhnali jsme klacky. Bránit' zuřivě vstupu do svěřeného terénu.

KAPITOLA VIII.

Přes peřeje maypurské do San Fernando de Atabapo

1. 2.

Cestou nejkratší, Guahibům známou, vrátili jsme se pozdě, již za noci, ku břehu Orinoka, kde přenocovali jsme! Noc, ač byl úplněk, byla dosti tmava, první na tuto dobu větší mraky kupily se nad našimi hlavami a my chybivše místa, kde kánoi měli jsme ukrytu, přenocovali jsme na samém skoro břehu při velkém ohni. Dnes ráno nezbyla Guahibům již ani kapka yarake, vše válelo se zpito po zemi a v bú; sám divím se, jak se mi podařilo získati si odpoledne šest indiánů a jednoho chlapce k okamžitému odchodu; ještě více jich mělo nás následovati druhého dne.

2. 2.

Fotografoval jsem Guahiby, učinil vycházku na „Horu mrtvých“. Jeskyni, o níž Humboldt mluví,^[118] nenalezl jsem, aneb byla tato vyloupena míšenci. Nedaleko Salvajita na malém ostrůvku nalezl jsem jiné menší pohřebiště a vzal s sebou zachovalou jednu kostru.

Jsem tu opět sám, Aceituno i všichni ostatní kromě Guahibů jsou v Periku, odkud Aceituno jde s Antoniem pro jed kurare ku Piaroům, mnou nedávno navštíveným. Přeji si mítí větší množství tohoto jedu.

3. 2.

Opět stížen silnou zimnicí, třepotal jsem se zimou; odpoledne následoval nával horečky. Ležel jsem v *Praze*, kde zhotovil jsem si pohodlné lože. K večeru utekli mi indiáni. Vzali s sebou dva mé nože, sekeru, láhev rumu a jiné drobnosti. Pohádka O Červené Karkulce – nekonečná. Kolikrátě ještě!

4. 2.

Vrátili se Aceituno, Pedro, Antonio a Josefita. Aceituno přinesl mi 8 tykvovitých nádobek kurare.^[119] Trpím zimnicí střídavou. Dva gramy chininu! Ničeho nejím, jen stále žízním! Nemám co pít, leda vodu orinockou, 26 °C teplou! Můj ochlazovač rozbit! Konečně jedno energické rozhodnutí! Poplavíme se sami!

Až k úpatí peřejí maypurských nějak se dostaneme! Odtamtud a po vodě i po souši v malé kánoi vydají se Aceituno a Pedro do Maypúres o pomoc; my dva zůstaneme na *Praze*. Odjezd ve 3 hodiny – spadl první deštík, blížíme se stupni a době prvních dešťů! Dosud máme stožár i plachtu nasazený; pomáhá nám třeba málo, ale přece něco slabý větřík. Až i sem za peřeje sahá pasát! Doufám, že nikdy v žití více neužřím vás, krásné, ale neblahých vzpomínek plné, peřeje aturské!

Plavba pozvolná. Tataž monotónie. Večer v malých peřejích „Isla de la Garcita“. *Praze* nákladem na zem vybraným ulehčivše, táhli jsme ji provazem proti proudu. Malý slap. Přenocovali jsme bez novinky.

5. 2.

Vědomí, že v cestě své pokračuji, sílí mne; dnes již záchvat zimnice, dostavující se dosud zrána a za večera, opozdil se a byl slabší. Nocležovali jsme na ostrůvku Tambor! Potravin mám již tak málo, že s radostí uvítal jsem zastřelení samce vřešťana Pedrem, kterému pušku jsem půjčil, kdežto sám preparoval jsem několik ryb. Mé mužstvo snědlo polovinu opičáka s velikou chutí, já churav cítil odpor proti nad ohněm upečenému „barytonu“ lesů jihoamerických, který připálený, zuby cenící, jako ve smíchu divil se svému osudu.

6. 2.

Spali jsme na písčínách ostrova Tomo. Až dosud více vesly nežli vzácným větrem plavili jsme se kupředu. Jak chuda jeví se mi tato krajina zvířenou proti řekám africkým!

7. 2.

Dlíme na velkém plochem balvanu, „vrstech“, u brány raudalů maypurských. Na masivním holém výstřelku ostrova, tvořícího El raudal del Guahibo. Přistáli jsme šťastně ve 4 hod. odpoledne a zastihli zde při poslední práci, která přenášeli lodici, několik indiánů rionegerských, z nichž dva polocivilizovaní mluvili španělsky, dva Baré nesli „el sucio“ čaroději guahibskému; zemřel jim bratr a podezírali ženu jeho, že čáry neb jedem sprovodila svého muže. Získal jsem si pomoc těchto indiánů. Sotva roznesla se zvěst, že na středním i dolním Orinoku zmizely bandy tak zvaných revolucionářů, ejhle, již nastává jakýsi obchodní ruch, a Orinoko zamaypurské nebude již Venezuele odcizeno! Poslední dobou všechna pryž, sbíraná v oblasti Atabapa, Caciquiara a Rio Negra venezuelského, plavena byla indiány do Rio Negra brazilského. Jest zde hořejší Orinoko, to jest u Atabapa a Caciquiara, Rio Negro venezuelské, tedy území vnitrozemnější nežli jest střední neobydlený skoro tok Orinoka – osazenějším, což ne více nežli 400–500 míšenci a indiány civilizovanými. Přes to platí ještě o 5/6 celé té oblasti vše to, co již Humboldt napsal, ba dnes není tu ani oněch misionářů, ani oněch osad indiánských, kterými cestoval. Humboldt píše:

„Na druhé straně vodopádů počíná země neznámá. Jest to krajina dílem hornatá, dílem rovinatá, jíž protékají pobočky řeky Amazonské a Orinoka. Pro snadný svůj styk s Rio Negrem a Gran Parem, zdá se, že náleží spíše Brazílii než osadám španělským. Žádný z misionářů, kteří přede mnou popsali Orinoko, P. Gumilla, Gili a Caulin, nevystoupili výše nad vodopád aypurský. Poslední z nich podal sice dosti podrobný místopis horního Orinoka a Caciquiara, ale pouze na základě údajů vojínů, kteří účastni byli výpravy Solana. Nad velikými vodopády podél Orinoka asi na sto mil našli jsme jenom tři osady křesťanské, v nichž bylo sotva 6–8 bělochů, tj. lidí původu evropského. Není divu tedy, že země tak pustá byla odedávna klasickou půdou pověstem a příběhům neobyčejným. Sem přísní misionáři kladou národy, kteří mají jedině oko na čele, hlavu psi a ústa pod žaludkem; zde také nalézali vše, co vypravují staří o Garamantech, Asimaspech a Hyperborejcích. Křivdy dopouštěli bychom se proti šlechetným, někdy poněkud hrubým misionářům, kdybychom je samé pokládali za vynálezce přehmatných těchto pověstí; vyňali je spíše po většině z příběhů indiánských. Na misiích vypravování jest oblíbeno, na moři i na východě, vůbec všude, kde je

dlouhá chvíle. Misionář již samým povoláním svým není nakloněn ke skepticizmu; vstíjí si v mysl, co mu domorodci tak často před tím vyprávěli a po návratu svém do Evropy, do světa civilizovaného, hledá náhrady za své útrapy v požitku, že u lidí podiv vzbuzuje vypravováním věcí, jež za skutečné události sám přijal a líčením něčeho, co jest místem tak vzdáleno. Ano, tyto cuentos de viageros y frailes pozbývají své pravděpodobnosti tím více, čím více vzdalujeme se od lesů orinockých ku pobřežím, kde bydlí běloši. Dá-li kdo v Cumaně, N. Barceloně a v jiných přístavech přímořských najevo nějakou nedůvěru, bývá umlčen krátce slovy: „Patres (kněží, otcové) to viděli, ale daleko za velikými raudaly (vodopády), mas ariba de los Raudales...“

Za sto let zhoršily se poměry, a země, která mohla by býti Venezuele tím, čím Brazílii jest část Amazonu, bohatou pokladnicí, jest z nejnepřístupnějších celé J. Ameriky.

Leč k další cestě! Pomocí nového mužstva vyložen veškerý náklad *Prahy* na laju, *Praha* pomocí kladkostroje a na kolech provazy vytažena přes celou šíři, jen asi třicet kroků laju na druhou stranu, zde opět náklad do ní umístěn, Baréjci odplavili dolů, a my pozdě ulehli, veseli, že náhoda šťastná tak nám přála, abychom se posilnili spánkem zasloužilým na druhý den, ku přechodu peřejí, mohutností svou nikterak nestojících za aturskými.

8. 2.

Balvan, na němž jsme spali, la laja de los Guahibos, jest obrovský balvan rulový, a podobně jako všechny ploché balvany v peřejích atursko-maypurských, ať žulové či rulové, má kulaté jámy až i metr hluboké, některé mají v objemu 6–10 metrů. Nemohu si vysvětliti vznik těchto nálevkovitých prohlubenin, na jejichž dně leží hromada zanesených, stálým třením okulacených křemíků. V takých děrách mnohdy našli jsme leklé nebo dávno již shnilé ryby, jednou i želvu, při opadnutí dosti náhlém Orinoka zahyne ovšem vše, co ocitlo se v těchto malých tůních. Teplota vody v jamách těchto přesahovala v poledne 46 °C.

Pokračujeme v cestě; šíře Orinoka jest tu větší než 1600 metrů, to jest šíře hlavního levého ramene. Skutečná šíře Orinoka od severního břehu malého průplavu, zvaného Brazo de Carestia, až k jižnímu břehu proudu hlavního, kudy nám bude se ubírat, odhaduji na 6000 metrů. Brazo de Garestia, „Rámě nedostatku“ (vody) jest z nejstarších a nesplavné; Orinoko později vrhlo se více na západ a prorazilo si cestu jižně pod velkým ostrovem, též Carestia zvaným. V 8 hodin ráno vzhůru kupředu! Do peřejí, do slapů!

Podobně jako aturské, peřeje maypurské, všechny ty víry a slapy tím povstaly, že Orinoko tříští se tu, cestu si razí labyrintem velkých i malých ostrůvků, tvoříc několik terasovitých spádů, z nichž největší není vyšší než tři metry, ale šíří svou, masou vody a nárazem o četné, hned zase v cestě proudu stojící ostrůvky a balvany čeří se, víry tvoří. Tím celé řečiště jeví se pozorovateli jako ohromná plocha pěnících se vod, z nichž smutně zejí černé plochy malých balvanů nebo zeleň těch neb oněch ostrovů, rostlinstvem pokrytých. Jen ostrov Carestia a břehy samy bohaté jsou vegetací.

Líčiti své vlastní dojmy bylo by nesprávným! Já byl churav, sláb i mrzut! Svým pobytem, již více než desítiletým, a cestami v krajinách tropických byl jsem částečně již otupělý vůči novým dojmům. Jinak bylo Humboldtovi! Ten poprvé na cestě své po Orinoku ocítl se v tropech vůbec; mimoto snadný jeho pochod, zdravý existenční bezstarostnost ničím nerušily mu svěžesti prvotních dojmů. Viděl a cítil takto:

„Peřeje quittunské nebo maypurské v oněch dvou okamžicích, kdy jsem je pozorovati mohl, pluje po proudu a proti němu, poskytují takového obrazu: Jest tu, jako v maparských a aturských, archipelag ostrovů, které asi na 3000 toisů^[120] řečiště naplňují, mezi ostrovy pak pnou se skály jako hráze. Nejproslulejší z těchto hrází či přirozených stavů jsou: Purimarimi, Manimi a Salto de la Sardina. Jmenuji je pořadem, jak jsem je po sobě spatřil od jihu k severu. Poslední z těchto tří přehrad jest asi 9 stop zvýši a tvoří svou šířkou velkolepý vodopád. Avšak musím opakovati zde, že lomoz, s jakým vody se řítí, na sebe dorážejí a se tříští, nezávisí tolik na absolutní výšce jednotlivých přehrad, příčných hrází, jako spíše na množství pramenů, na poloze ostrovů a útesů při dopadu peřejí nebo jednotlivých slapů, na větší nebo menší šířce průplavů, ve kterých splavná hladina často bývá toliko 20–30 stop zšíří. Východní polovina peřejí maypurských jest mnohem nebezpečnější nežli západní, proto také veslaři indiánští přepravují své kánoe většinou po levém břehu proti proudu i po proudu. Bohužel, tento břeh, je-li málo vody, zčásti vysychá, takže nutno pak piroguy přenášeti, totiž vléci je na válcích nebo na kulatých kmenech stromových. Již shora poznamenali jsme, že v době rozvodnění (avšak nikoli jindy) cesta peřejemi maypurskými snazší jest nežli aturskými.

Chceme-li najednou přehlédnouti tuto divokou krajinu v celé velkoleposti její, třeba postaviti se na žulový pahrbek Manimi, jenž severně od misionářského kostela vypíná se ze savany a není ničím jiným než pokračováním přehrad, kterými utvořen jest slap Manimi. Byli jsme na tomto kopci často, neboť není možno ani nasytiti se touto praneobyčejnou podívanou v

nejodlehlejší koutě zeměkoule. Dostoupíme-li vrcholu skály, pojednou rozkládá se tu před námi na míle cesty plocha pěnivá, z níž vyčnívají obrovské útesy barvy tmavé jako železo. Některé z nich, po dvou při sobě, zaokrouhlené skály, vypadají jako kopce bazaltové; jiné mají podobu věží, tvrzí, zřícených budov. Temné zbarvení jejich nápadně se odráží od stříbřitého třpytu pěn vodních. Kde jaký útes, ostrov, všechno porostlé jest skupinami mohutných stromů. Od úpatí těchto skal vznášejí se, pokud oko dozírá, husté páry nad řekou, a z bělavé mlhy trčí vrcholky vysokých palem. Tyto velkolepé rostliny – jak se jmenují? Jest to tuším, *Vadgiai*, nový druh rodu *Oreodoxa*, jejíž kmen jest vysoký přes 80 stop. Listy této palmy stojí v chocholech, jsou velmi lesklé a pnou se téměř do oblak.^[121] Každou hodinu mezi dnem pěnivá tato plocha má jinou podobu: brzo vysoké ostrovy a palmy cloní ji mohutnými stíny svými, brzo paprsek zapadajícího slunce láme se ve vlhkém mračnu, jímž peřeje jsou zahaleny. Barevné oblouky se tvoří, zanikají a znova se objevují a ve hře vánků vznáší se obraz jejich nad hladinou.

Takový jest ráz krajiny, jak před námi se rozkládá na vrchu Manimi, a které dosud žádný z cestovatelů nevyličil.^[122] Opakuji, co jsem už jednou pověděl: ani čas, ani zjev Kordiller, ni pobyt v mírných údolích mexických nesetřely hlubokého dojmu, jakým na mne působil pohled na peřeje. Čtu-li popis krajinek indických, jejichž hlavním půvabem jsou proudy vod a mohutný vzrůst rostlinstva, tane mi na mysli moře pělivé a palmy, jejichž koruny vypínají se nad vrstvy par. Velkolepé obrazy přírodní jsou jako arcidíla poezie a umění: zanechávají po sobě vzpomínky, které vždy oživují a v cit náš se vměšují, kdykoli dojmá ducha našeho něco velikého a krásného.“

Přeplav můj peřejemi maypurskými podstatně lišil se od cesty Humboldtovy, o níž z jeho popisu nemohl jsem si učiniti správných představ! Trvalat' celá cesta jeho ne více dvou dnů od počátku až do vesnice indiánské Maypúres, já dosáhl jí teprve pátého dne. Snad doba a znalost jeho indiánů byly plavbě jeho příhodnější! Střehu se vyličiti postupně průběh této naší části cesty, poněvadž opakoval bych více méně vše to, co řekl jsem již, když vzpomínal jsem dojmů z cesty peřejemi aturskými.

Pořadem přešli jsme tyto proudy a slapy: raudal de Camejo, raudal Sardinero, kde *Praha* tažena kus po souši, taktéž v raudalu San Francisco; pak proplavili jsme se raudalem Guayuco, Cucurital, (opakuji se pojmenování některá aturských peřejí), přenesše dříve zavazadla po ostrůvku Cucuritalu kolem balvanu „mrtvé Guahibky“ a k Puntě Cucurital,

kde *Praha* opět naplněna byla zavazadly, k čemuž potřebí bylo práce namáhavé dnů 8., 9., 10. a 11.

Dne 12. 2.

Plavili jsme se již řečištěm klidnějším, ač dosud balvany a ostrůvky přerývaným. Spatřili jsme vrch Sipapa; mohutně zvedal se tento kolos žulový jako hradba mocné tvrze z roviny východní, jsa prodloužením větve parimské. Plavili jsme se dále kolem ústí říčky Cameji (Humboldtem nesprávně zván jest jižněji za Maypúres ležící cañito de Maypúres „Camejí“, kdežto tento leží severně od vesnice, nebo snad změnila se tak dnes obě pojmenování), až opět malé proudy chorro Mantequero bránily se spojeným našim silám. Odpoledne tlupa Guahibců přišla k tišinám řeky ryby lovit; pomohli nám, když vyložili jsme něco zavazadel na souš, lanem vytáhnouti *Prahu* středem zúžené zde řeky proti silnému, ale jinak málo rozvlněnému proudu.

Tuto noc spali jsme na malém ostrůvku „de Mantequero“. V noci přišel do samého našeho ležení nás „očuchat“ mladý jelínek. Čerstvé stopy jeho v písku, na několik kroků od našich zavazadel a mého lože, upozornily nás ráno na tuto podivnou návštěvu. Hle, co více svědčeti může o rajske osamotnělosti této oblasti, těchto malých ostrůvků uprostřed břehů divých, kde zvíř sobě na vzájem se vyhýbá, v každém šustotu úhlavní své nepřátele tušíc, jaguáry a pumy; zde snad od dávných časů žije několik jedinců jelenů bez bázně, zvědavých a krotkých.

Dne 13. 2.

Odpoledne o hodině dostihli jsme „vesnice“ Maypúres, 5 baráček, obydlých míšenci a indiány; všeho ne více než tucet, a to ještě dvě třetiny žen a dětí. Ah, pocíte rozkoše a úlevy! – pevnost ztečena, aspoň nejhorší její valy! Největší obtíže přemoženy, až ku peřejím již brazilského Ria Negra, mimo malé proudy nic nestálo v cestě vítěznému postupu *Prahy* na řeku Amazonas! Kdybych tehdy v Maypúres byl tušil nepříjemnosti mne dále očekávající i zklamání velká, jistě méně byl bych jásal a méně štědrým byl se ukázal vůči obyvatelstvu maypurskému, které na kávu mou, cukr, sůl i rum padlo jako hladoví vlci na kořist!

* * *

Jak možno žít tak bídě, chudě ve středu přírody, která nemá, nezná odpočinku v tvoření, kde hůl Tannhäusrova^[123], zastrčená do této bohaté půdy, pučela by již za měsíc? Hrstka obyvatelů maypurských, ač většina španělsky mluví a stálým dlouholetým stykem s gumaři

má požadavky mesticů pobřežních, jest tak chuda, tak špinava a tak lina jako jsou indiáni Guahibové. Ni jeden z nich neumí odříkati otčenáš, nezná hlavního podkladu víry křesťanské, nazývá však sám sebe křesťanem, a když najedl se dosyta z mého pohostinného stolu, „nabízí“ mi na prodej malou roztomilou opičku „titi“^[124] a žádá za ni maličkost – 24 zlatých! Chci si tu koupiti zásobu moučky maňokové, ale žádají na mně obnos i mým vlastním průvodčím směšně přehnaný. Již druhého dne, hned ráno, odpluli jsme z nepohostinného hnízda.

14. 2.

Plavíme se jen pomocí vesel, bidla a háků. Po celý den mučí nás tisíce moskytů a černá moucha „golofa“^[125], tvrdý sosák svůj jako jehlu do těla nám vbodávající. Chci-li míti drobet klidu, chci-li čísti, ptáka stahovati, musím vynalézati prostředků ochranných. Na lodi u vchodu carozy, do její stříšky upevním hrot sáčku na motýly, přehodím si tuto velkou, třičtvrtě metru širokou síť, zařízenou na chytání obrovských motýlů *Morphu*, jako zvon přes hlavu, takže mosazná obruč leží mi přes klín, spodní část těla přehodím si látkou, ruce mám uvnitř síti.

Potím se, ale jen tak mohu pracovati, co zatím kolem mne létá a bzučí „mrak“ moskytů! Měl bych psáti „mrak“ bez uvozovek! Jest tu moskytů tolik, např. za jižním cípem ostrůvka Raton, kde jedna maypurská rodina má konuka, že otevřu-li při mluvení ústa, vletí mi do nich některý okřídlený netvor, drak en miniature, i dovnitř nosu vnikne, sebevražedně zaslepený, opilý krvežíznivostí. Moji lidé trpí velice. Jen v knihách lze se natíráním aromatickými látkami zbaviti této nejhroznější trýzně krajin tropických, i studených a močálových (např. v Laponsku, v Sibiři). Ve skutečnosti neodstrašil by se mnoho zákeřnický hmyz, a každodenně celé tělo, neb aspoň části obnažené natíratí, buďsi již čímkoliv, není nejen nemožno, nýbrž i velmi nezdravo. Skrz šaty kterékoliv látky oděvů v tropech obvyklých píchá komár i moskyt jako skrze látku závojovou! Jsou tu těž nepatrní, zrakem sotva postižitelní moskyti „jejen“ (čti chechen) zvané, Angličany správně „Sand flies“ „písečné mouchy“ jmenované, kteří hromadně jako větrem zvednutý bílý písek padnou na tělo lidské, zabodnou se a působí palčivou, svrbící bolest. Neotužilým nováčkům po každém píchnutí moskytem naskočí puchýř, ba i značné otekliny, které, jsou-li četné, v zápětí mají slabou horečku. Velcí i malí „tabanos“, ovádi, i zde na řece mnohdy dostavili se, by podíl brali na loupeživém řemesle vůči teplokrevným tvorům.

15. 2.

Slabý déšť. Ulovili jsme dva pauhí. Sipapo ztratil se v dešťových oblacích. Spali jsme na ostrovu Raton, v ranchu maypurské rodiny Gonzaleza.

16. 2.

Při ústí řeky Sipapo setkali jsme se s kánoi indiánů Piaroů, v poříčí Sipapa bydlících. Přirazili ku pravému břehu, starší muž – byli tu jen čtyři osoby – na volání naše zvedl se (my středem řeky pluli), přikročil k písčíně, nos zacpal si prsty a zvolal: „Catarro, catarro?“ Jediné slovo španělské, jež uměl; nejspíše slýchal je u obyvatelů Maypúres. Máme-li katar? Tuto vedle neštvic hroznou, děsivou příšeru, o níž tvrdí indián orinocký, že démon cizinců ji zavlékl. „Ne! Pojd'te k nám,“ volali lidé moji, mnou pobádání. Nechtělo se jim. Zvolna tedy my blížili se k hoře, která k Mohamedovi nechtěla. Vystoupil jsem na zemi a v ruce mávaje červeným šátkem, kynul jsem na starce. Přiblížil se, kdežto mladá dívka, chlapec a muž tíhli opatrně k lesu. Podal jsem mu dárek, červený šátek, malé zrcátko a tři udice. Vzal je mlčky, zabručel cosi, jistě ptal se, co za to chci: divoch darů nezná, sám jich neudílí, vše koná v plném vědomí obvyklé výměny předmětů i služeb! Po vysvětlení mými průvodčími, s nimiž guahibsky, nikoli jazykem vlastním se dorozuměl, podal mi pouzdro s troudem, doutnákem, které přál jsem si mítí a které v bambusu uschované připevněno měl kolem pasu. Pak přikročil k řece, darované předměty vymáchal, by zlo – nemoc – z nich smyl, obrátil se, šel klidně dále, neuznáváje mne za hodna dalších rozhovorů, a zmizel s družinou svou, sednuv si do kánoe ve stínu a zátočkách břehů Sipapa.

Byl to hezounký, rázovitý obrázek, škoda jen, že zůstal mi v paměti pouhé! Večer spali jsme poblíž „lajas brujas“, čarodějných balvanů, které ale neslyšel jsem „zpívatí“.

17. 2.

Zase jeden den tuhé práce! Musili jsme na mnohých místech kánoi „por la espia“ lanem soukati proti toku. V naději v možné větry, jen několikahodinové, třeba krátké, ale přece vítané, které – opětuji ještě jednou – až i do San Fernanda mnohdy vějí, ne pouze k peřejím aturským, jak nesprávně bývá tvrzeno, nesňali jsme stožáru. Vadil nám ale nemálo, kdykoliv podél břehů jsme se plížili, narážel ve větroví nad vodu se rozestírající, ba mnohdy i zavinil výstupy tragikomické.

Na větvích visel had a spadl nám dolů, čímž nastala pitvorná honba, podruhé hnízdo vos rozraženo, vychrlilo na nás tisíc zuřivých obhájců domova a rodiny své, jindy opět napadalo nám do lodi nepřijemných spolucestovatelů – mravenců. Druh „siete fuegos“,

„sedmiohňový“, poraní nebezpečně; kousnutí jeho bolí a má tytéž následky jako píchnutí velké vosy, mnohdy jako sršně. Také dnes vyrojilo se tolik vos na nás, že někteří z mých plavců do řeky naskákali, do lesa utekli, jen já s patronem, zalezlí do carozy, setrvali jsme, jak kázala nám povinnost kapitánů vůči lodi, která neřízena plavila se s námi po proudu dolů. Když opět všichni jsme se sešli – uprchlíci přiběhli pralesem po břehu, dolů za lodí – musili jsme s *Prahou* na druhou stranu. Kdo uteče...

Odpoledne dne 18. 2.

Lidé moji nasekali velkých listů palmy temiche a pokryli toldo *Prahy* novou střechou! Dosud minuli jsme ústí řeky Vichady, Zamy, Mataveni, Capiany, C. Uaca a mimo na ostrově Raton neuzřeli lidského příbytku.

19. 2.

Jsme v polovině cesty do San Fernanda. Vrchol hory opičí „El cerro del Mono“. Dnes v noci poděsil mé lidi jaguár, který k táboru našemu, k nejbližšímu roští se přiblíživ, řevem dával najevo nespokojenost s naší přítomností. Střelil jsem dvakrát do houští, odkud řev se ozýval, utichl, ale lidé moji dlouho nemohli usnouti, zvětšili ohně a vyprávěli, jak jim před lety „el tigre“ do kánoe vskočiv, psa indiánského sežral, kdežto oni do vody se vrhli a plaváním dolů po řece se zachránili.

20. 2.

Pluli jsme záhybem Maramo, ač vál dobrý pasát, jen pomocí vesel. Orinoko točíc se na východ nedalo se dobře křížovati s větrem severním. Každodenně vsedám do malé kánoe, vesluji silně hodinu cesty napřed, vystupuji na břeh, sbírám, lovím, a když zatím *Praha* doloudala se za mnou, sednu si opět s kořistí svou na obvyklé své místečko pod carozu, bych preparoval předměty nasbírané.

20. 2.

První chýše! Na levém břehu usazeni tu tři míšenci a dva indiáni, dvě ženy, ze San Fernanda de Atabapo, zabývající se sbíráním pryže. Nedaleko břehu dovnitř táhne se lesík stromů pryžových. Lenošíc nasbírá tu osada tato za 10–14 dnů až i 100 lb pryže v ceně v S. Fernandu 40 dolarů. Žena již starší, poloiindiánka, se mnou se davši do hovoru, vyprávěla mi o setkání s jaguárem, které klidným hlasem, jako událost dosti všední, podané, nejlépe potvrdilo mi opět, jak jaguár v pralese zjevu lidskému nezvyklý leká se a před ním prchá i tenkrát, kdy jediný

skok jeho zaopatřil by mu lehce ulovitelnou kořist. „Šla jsem nedávno do lesa na mléko (pryžového stromu); přiblížila jsem se ke stromu ještě ‚nenačatému‘ a sekerkou vsekla do kůry dva nářezy, chtěj připevniti nádobku sběrací. Tu zašustí mi cosi nad hlavou. Lekla jsem se a sotva na krok odskočila, když tu velký ‚tigre‘ z větví dolů skočiv octne se na dva, tři kroky ode mne! Oči jeho blýskají se, ocasem šlehá, krčí se! Bože můj! Vší silou mávnu machetem do kmene, plochou jeho, úder za úderem, div nůž nepřerazím, třesou se mi nohy, ale přimražena stojím a křičím vší silou; ‚¡bicho feo! ¡bicho feo!‘^[126] Jaguár couvá, křičím ještě více a tluku nožem o strom – pomalu obrátil se a opatrně ohlížeje se kradl se odtud. Pak dal se do skoku, co já roštím třásla a z plna hrdla křičela: ‚¡Animal! ¡Animal!‘^[127]“

21. 2.

V ohybu řeky Vuelta de ahí plavili jsme se ramenem levým od ostrova Tapara. Pravé bylo písckem zaneseno; přes proudy dostali jsme se lanem. V noci vyrušila nás společnost opic, před dravcem utíkajících, ze spánku.

23. 2.

Sta houštin a stromů ze břehu vyvrácených činilo plavbu naši obtížnou; narazili jsme na obrovského kajmana, který líně ležel na břehu, div do samé kánoe nevběhl. Odpoledne strhla se krutá bouře. První předzvěst, ba první již předvoj deštivého počasí! Po poledním žáru 42 °Celsia na slunci sytil se vzduch těžkou parou; takřka cítil jsem, čichal elektřinu ve vzduchu. Ani list se nepohnul, ani jedno ptáče se neozvalo, na obzoru jihovýchodním kupila se mračna, dlouhý pruh tmavého pláště letěl, následovaly jeden, dva slabé údery větříku, zase ticho, pak ráz na ráz mohutný rozmach vichru, několik blesků zkřížilo se nebem. Hurakán zařičel, stromoví třáslo se, někde i větve se lámaly a zloba živlu rozpoutala se nad našimi hlavami. V temnu mraků ztratila se modrá bář, spousty vody jako průtrž mračen řítily se na zem. Jaký to rej, hrůzný tanec, jak děsí se ubohý, tiskne se ku větvi pták a zvíře lesní skrývá se, tulí v houští! *Praha* zpočátku chtěla využítkovati větru, ale tento v okamžiku zmohutněl, uchopil se jí, vichr mrštil takou silou do stožáru, že hrot jeho zlámal, a sotva čas stačil nám lanoví přeříznouti, které v kladce se zadržlo; dolů sletěla plachta, a my – již po druhé na cestě – jen s nouzí vyvázli ztroskotání. Hodinu, sotva více trvala bouře, pak smálo se opět slunko, modralo se všude jasné nebe, nad námi poletovalo ptactvo, jednotlivě, v houfech, křičíc radostí a sušíc se na slunci.

24. 2.

Dnes minuli jsme podivuhodný ostrůvek, pevnosti podobný, a nazvaný proto španělskými misionáři „El Castillito“. Ve středu řeky hrálo si hejno několika tuctů vyder; svižně vystrkovaly hlavičky, potápěly se a honily. Daleko slyšitelným pískotem svým tlumočily radost ze žití svého; nebyl jsem tak krutým, bych z pouhé zábavy po nich střílel.

25. 2.

Odpoledne uzřel jsem na jihu vtok Atabapa do Orinoka. Sláva! Opět o krok dále! Ale postup zde proti proudu a lanem nebo vesly děje se velmi pomalu!

26. 2.

A zase por la espia. Ďasa, věčné to soukání se lanem, píd' za pídí jako housenka píd'alka, jest děsivě monotónní, a břehy mimo několik obyčejných ptáků neoživené, nezlepšují mé nálady, tím méně, když churav jsem. Dnes již třetí den, co opět trápí mne slabé záchvaty zimnice.

27. 2.

Ve 4 hodiny odpoledne opět u jednoho cíle, v San Fernandu de Atabapu.

* * *

Až sem čtenář laskavě sledoval mne skoro den za dnem! Od 7. prosince do 27. února, z Ciudad Bolívaru do S. F. de Atabapa. Polovina dnů těch byla většinou namáhavá práce na palubě *Prahy*. A čtenář trpělivý také zajisté unaven! Já byl více! Jestli něco oné nekonečné monotónie břehů orinockých, něco té hrůzy peřejí v duši tvou vniklo, čtenáři milý, tím lépe! Zúmyslně držel jsem se pořadu jednotvárného deníku, den za dnem více méně líčil jsem ti, a přece jen několika slovy, několika řádky. Mně hodiny, hlavně v Periku, peřejích, celými dny byly: ty čteš a sedíš v pohodlí a snad mnohdy i bez účasti pro únavu cestovatele! Dnes ovšem již jen jako vzpomínky vynikají v mysli mé dojmy krásné, velebnost a mohutnost scenérie, půvab divokého života. Tehdy bylo jinak! Nadále budu ti popisovati cestu svou více skupinami obrazů a líčeními případnými nežli jednotvárným proudem – dne po dni.

Ediční poznámka

Cestopis *Na příč rovníkovou Amerikou* vyšel jako první svazek edice *Cesty světem* v nakladatelství Bursík a Kohout již před téměř sto dvaceti lety (v roce 1900), proto jsme v našem vydání museli přistoupit k jazykovým úpravám. Respektovali jsme však stylové, morfologické a lexikální zvláštnosti původního Vrázova textu. Mnohde jsme proto ponechali

výrazy a slovní spojení, která jsou za hranicí aktuálního znění pravidel českého pravopisu, např. střední rod pro říční deltu (zde „to delta“) nebo mužský rod pro Amazonku („ten Amazon“).

Upravili jsme např. psaní slov Bolívie/Bolívie, Perú/Peru, Ecuador/Ekvádor, liana/liána, ssavec/savec, psaní spřežek při čemž/ přičemž, v pravo/vpravo, ob čas/občas, velkých písmen Indián/indián nebo -s-/-z-, např. Brasílie/Brazílie, civilisace/civilizace, filosofie/filozofie atd.

Pro snazší čtenářovu orientaci jsme se k Vrázovým přírodovědeckým popisům a poznatkům snažili doplnit vysvětlivky v duchu dnešního taxonomického zařazení.

Redakce MKP

Poznámky

^[1] Rovníkovou (rovnodenní). *Pozn. red.*

^[2] Čtenář necht' laskavě zapamatuje si z výslovnosti krásného jazyka španělského aspoň toto: samohlásky mimo *y* čtou se jako v jazyce českém; *c* jen před *e* a *i* vyslovuje se jako anglické *th* – syčené *s* (tak *i z*), jinak vždy jako *k*. *Ch* čte se jako *č*. Hlásky *y* jest ve španělštině souhláskou jako naše *j*. Španělské *j* (jota, čti chota) zní hrdelně s arabským přibarvením, asi jako temné *ch*; stejně *g* a *x* před *e* nebo *i*, je-li však mezi *g* a *i* neb *e* vsuta samohláska *u*, jako na př. *guerra*, *guia*, čte se jako *gerra*, *gia*. *R* na začátku slova i dvojitě *rr* zní vždy silně, dvojitě, tvrdě. Souhláska *h* na začátku slov neb mezi samohláskami sotva slyšitelně se vyslovuje; rovněž *b* náslovné a mezi samohláskami zní mezi čistým *v* a slabým *b*. Slabiky *gua*, *guo*, čti *gva*, *gvo*; *ll* čti *lj*.

^[3] S Bohem a s Pannou (t. Marií).

^[4] P. H. L. Borde, „Histoire de l'île Trinidad“; Paris, 1876. Aristides Rojas, „Estudios indigenas“; Caracas, 1878.

^[5] Viz: Winsor, Narrative and critical history of America.

^[6] „Objevení veliké, bohaté a krásné říše Guiany s popisem velikého a zlatého města Manoy, jež Španělé nazývají Eldorado“. Londýn, 1596.

^[7] Šťasten ten, jehož dům se plaví a moře kolébá jej v loži.

^[8] Dle Recluh; dle Villavicencia 36.000 km².

^[9] Obrázky různých ilustrátorů vegetace břehu delty Orinockého a podobné Keller-Leuzingrovy z Amazonas, které putují po všech knihách, neshodují se úplně se skutečností; jsou mnohdy příliš uhlazeny a snůškou všeho typického rostlinstva celého okrsku na jedinou malou plochu; věru není třeba takto korigovati přírodu, která nemusí místem šetřiti a nekupí šperky své na jednu velkou hromadu.

^[10] *Aroideae* – podčeleď *Araceae*, áronovité rostliny. *Pozn. red.*

^[11] Roční srážka vody páčí se dle Villavicencia na 1,60 m, číslice, kterou považují ještě za nízkou. (Obvykle se uvádí jako dolní hranice celoročních srážek 2000 mm. *Pozn. red.*)

^[12] Trubač (*Bignonia*), rod dřevin (líány a keře). *Pozn. red.*

^[13] Mauricie převislá. *Pozn. red.*

^[14] V plodech obsažený alkaloid biberin byl před lety lékem proti paludickým zimnicím; dnes však, kde chinin v ceně klesl, přestalo toto užívání.

^[15] Viz v „Napříč rovníkovou Amerikou V. Dodatek“ – *O užitečných stromech Orinoka*.

^[16] *Jacana jacana* – ostnák jihoamerický. *Pozn. red.*

^[17] 1 stopa = cca 30 cm (30,48 cm). *Pozn. red.*

^[18] 1 anglická míle = 1.609 metrů, 1 námořní míle = 1.852 metrů.

^[19] Konfiskace statku.

^[20] Dnes asi se mnoho změnilo. Český národ hanobíc, českoněmecká žurnalistika postarala se o to, aby i spravedlivěji a soudněji cítící Němec v cizině křivých a nesprávných o nás nabyt názorů.

^[21] Silovoň obecný, poskytující koření (semena), tzv. „tonkové boby“. *Pozn. red.*

^[22] Llano = rovina, tedy zde step; llanero = obyvatel roviny, v širším smyslu zván ve Venezuele tak každý, kdo zabývá se chovem dobytka, i majetník stád, i nejposlednější peon (dělník) pastvec; vesměs jest to lid otužilý a jezdecký. V Severní Americe názvu tomuto odpovídá „cowboy“, v pampách Chile, v republikách laplatských a jižní Brazílii „gaucho“, v Mexicu „vaquero“.

[23] Prezident dr. Andueza Palacios ve své pečlivosti o blaho národa seznal na sklonku svého panování v roce 1891–1892, že pro vlast svou za krátkou periodu čtyř let dosud byl málo vykonal, rozhodl se ještě nadále spravovati republiku a její poklady. Poněvadž však již také jiní čekali s hladem a dobrou chutí, kdy přijde na ně řada, aby zasedli k tabuli, zvedl exprezident a bohatý llanero G. Joaquim Crespo prapor vzpoury, vzbouřil lid proti tyranii a za nejkrásnějších hesel vedl boj proti tomuto „continuismu“, jinak v celé tropické Americe nejvýše všednímu, aby – sám chopil se otěží.

[24] Franků.

[25] Osvícený mladík.

[26] Kreolka, slovo původu španělsko-francouzského. Criollo (ze slovesa „criar“, vychovávat, roditi se), „v zemi zrozený“, říkalo se prvotně jen o dětech rodičů evropských (tedy opět bělochů), které zrozeny byly v koloniích. Později jméno to přikládáno i takým dětem barvy světlé, jichž pouze jeden z rodičů byl běloch. Dnes nazývá tak sám sebe kterýkoli míšenec, jenž by rád platil za bělocha.

[27] Prostonárodní tance, více vesnického lidu, podobné asi našim třasákům, skočným, rejdivákům, furiantům.

[28] Silnice, silnice.

[29] Kuráta americká, *Curatella americana*, stálezelený keř nebo strom vysoký 2–10 m. *Pozn. red.*

[30] Anhinga americká, *Anhinga anhinga*, vodní pták příbuzný kormoránům. *Pozn. red.*

[31] „Aus den Llanos“, Lipsko, Veit & Co., 1879.

[32] Když dlel jsem s p. J. B. v Caripe, místní starosta seznámil nás s podivuhodným případem jakéhosi stěhování duší; každý v obci zemřelý znovu zrodil se druhého dne a vřaděn s jiným jménem v seznam individuí volebního práva schopných. Z narozených příslušnic pohlaví ženského zkrácením koncovek jména křestního uděláno pohlaví silné; ba i dívky dvouleté figurovaly již na kandidátní listině.

[33] Jednotkou venezuelské měny zlaté jest bolivar v nominální ceně 1 franku, mající sice 100 centimů, ale nejmenší mince a vzácná jest 1/2 centavu čili 2,5 centimu. Další mince drobná, niklová jest 5 centimů čili 1 centavo. Stříbrné mince jsou: el fuerte (pětifrank), mající 5

bolivarů nebo 100 centavů, bolivar, real (10 centavů) a „medio-real“ čili půlreal, mající 5 centavů. Imaginární, ale v počtech obvyklé hodnoty jsou: el peso = 4 bolivarům a „el cuartillo“ = 2,5 centavům. Běžnými mincemi zlatými jsou vedle amerických, anglických a francouzských domorodé stobolivary (el callao), 25 a 20tibolivary. Dále staré španělské onzy = 82 frankům.

^[34] Odchyluji se pravopisem ve svém cestopise mnohdy od obvyklých jinde útvarů. Tak zambo a píšu sambo, drže se výslovnosti v Jižní Americe obvyklé, C. Bolivar píšu na rozdíl moderního šp. pravopisu s krátkým i, ano slovo, původem svým baskické, samým heroem Bolivarem tak psáváno bylo. Podobně i Reclus píše Caracas, kdežto já užívám starošpanělského Canzas.

^[35] Faba tonka (tonkové boby, *pozn. red.*), na pobřeží v C. Bolívaru říká se plodům těmto sarrapia. Indiáni a mestizové okolí caicarského a j. vyslovují však serrapia, kterážto výslovnost slova původu indiánského jest asi správnější.

^[36] Pravý indián, jenž v oblastech těchto nekonečných pralesů většinou vůbec čistého bělocha neviděl, nazývá každého Venezuelana, třeba míšence „bělochem“.

^[37] „Carne seca“ připravuje se v celé teplé i horké Americe všude tímže způsobem. Maso hovězí, rozřezané na pruhy 4–5 cm tenké, posype a potře se po obou stranách dosti silně solí a tak dlouho se suší, nejdříve ve stínu, pak na slunci, až nabude vzhledu sušené černé kůže. Že sem mouchy kladou svá vajíčka, že larvami těchto mnohý kus prožrán, neškodí, aby „carne seca“, s boby vařená, nebyla hlavní a nejoblíbenější krmí Jihoameričanů civilizovaných neb i indiánů, žijících v oblasti, kde skot se pěstuje.

^[38] „Hatos“ nazývají se sídla pastevců a majetníků stád, která v Jižní Americe pasou se ve stavu polodivokém; jsou to bydliště osamělá, chatrče, pak jednoduché ohrady pro dobytek, jen občas sem vháněný.

^[39] V textu jsme pro lepší srozumitelnost upravili psaní německé jednotky pfund na v současnosti používanou jednotku libra, kdy 1 pfund (1 libra) = 0,45 kilogramu. *Pozn. red.*

^[40] Divochům kromě léku s chininem nikdy lihovin jsem nepodal, až, skoro nucen, Guahibům.

^[41] Obecný lid ve Venezuele zná dle jména nejvýše Angličany, Američany, Němce, Francouze a Italy. Většinou ale spokojí se s označením „Francez“.

[42] Josef a Růženec.

[43] Petr.

[44] V Orinoku žijí dva druhy pravých krokodýlů: *Crocodylus Americanus* Laur. (synon. *acutus*, Cuv.), který zároveň rozšířen po celé střední a tropické Jižní Americe, a pak výhradně jen zde vyskytující se: *Crocodylus intermedius* Grav., s význačným, gaviálu podobným úzkým čumákem.

[45] Venezuelané, jako Jihoameričané vůbec, slova krokodýl (cocodrillo) znají jen z pověsti a myslí si jím zvíře ještě mnohem větší, jen v Africe žijící, nežli jsou ještěři jejich domácích vod, které hromadně zovou „kajmany“.

[46] „Mnoho díky.“

[47] *Inia amazonica* Desm. (syn. *geoffrensis*).

[48] Ranní to nebo večerní unikání někde v rozpuklinách vězící horké atmosféry do ochladivšího se zevnějšího vzduchu otvory, které náhodou zaujímají zde funkce varhanových píšťal.

[49] *Sterna magnirostris* Lichtenstein, *Sterna surinamensis*? *Hydrochelidon nigra*? Racek na řekách Guayany nejobyčejnější, též u nás v Evropě hojný. Má hlavu i týl, prsa a střed břicha sametově černé, zadek namodrale šedivý, kostřec bílý, křídla jsou tmavě šedá, na okrajích nabělalá, oči hnědé, zobák u kořene červený, ostatek černý, nohy červenohnědé. Délka ptáka 25–27 cm, šíře s rozpjatými křídly 62 centimetrů. Druhý zde hojný pták rackovitý patří mezi *Procellariae* a podobá se našemu *Procellaria puffinus* (viz Brehmův „Život zvířat“) a klade zde svá vajíčka beze všech příprav do malé jamky v písku vyhrabané. Exempláře mnou ulovené nedostaly se do Evropy, nemohu tedy ručiči za přesné určení těchto dvou, stále nad vodou kroužících a naříkajících, až ku předpeřejím orinockým rozvířených ptáků.

[50] Délka Vltavy jest něco více 50 mil.

[51] Cestoval r. 1855–1859, zahynul na druhé cestě své v Yavitě a vydal obšírnou, podrobnou knihu: „Exploracion oficial“, Bruselas, 1867.

[52] Některé z krásných, věrných, dle fotografií nešťastného cestovatele zhotovených dřevorytin, vzaté z posmrtného jeho díla cestopisného, zdobí můj spis. Fotozinkografické reprodukce jsou ovšem většinou dle mých původních snímků zhotoveny, podobně jsou kresby

mého cestopisu přesně dle mých snímků a údajů zhotoveny, pokud pocházejí z Orinoka a R. Negra.

^[53] *Dendrocygna* (tj. rod husička z čeledi kachnovití, *pozn. red.*).

^[54] *Vultur papa* (*Vultur gryphus* = kondor andský, *Sacroramphus papa* = kondor královský, *pozn. red.*).

^[55] *Hyptis suaveolens*, příbuzná mátě vonné.

^[56] Podobně činí Guahibové a většina indiánů pravého břehu orinockého až k Atabapu. – Pozn. překladatele.

^[57] V „Illustrazione Italiana“ ze dne 5. února t. r. Signor U. A. Moriconi z Caracasu uveřejňuje článek o „zeměžroutech orinockých“ – obsahem nesprávný, přehnaný, mírně řečeno. Článek doprovázen kresbami zhotovenými dle fotografických snímků z Ciudad Bolívaru, jejichž původních otisků použil jsem již před pěti lety a i nyní k svým článkům. Nadpis znějící: „Orinočtí zeměžrouti“ není ani správným, ani pravdivým; žádný z vyobrazených tu indiánů nebyl zeměžroutem ve smyslu Humboldtových Otomaků. Nikdo nehřeší tak na trpělivost čtenářstva jako různí „cestopisci“, uveřejňující články své v denních neb týdenních časopisech, přísné, věcné kritice nepodléhajících.

^[58] *Podocnemis expansa* Schweig., velká sladkovodní želva s dokonalými blanami plovacími, s pěti drápy na předních a čtyřmi na zadních nohou, měří až 80–85 cm délky, z kteréž asi 50 cm připadá na vlastní štít, mající 5 středních, 8 postranních a 24 okrajních desek. Barvy jest nahoře skoro černé se šedivým nádechem, dole nažloutlé, až oranžové. Dorostlé zvíře váží kolem 25 kg. Maso i vejce této (jako jí podobné, ale menší a s jiným seřaděním desek krunýřových, la terequay, *Podocnemis dumeriliana* Schweigger) jsou velmi chutnou a jednou z hlavních krmí obyvatelstva středního toku Orinoka.

^[59] Česky přeloženo v roce 1863 Vojtěchem Šafaříkem a vydáno s názvem „Pohledy na přírodu“ ve Vídni knihkupcem Karlem Goriškou.

^[60] *Polyborus brasiliensis*, pták orlovitý.

^[61] Lano, „okem“ spodní části plachty protažené, kterým se plachta přitahuje nebo popouští.

^[62] *Leporinus* sp.?, nemá ve sladkých vodách evropských podobných ani příbuzných.

[63] *Hymenaea courbaril*; dřevo i plody jeho voní podobně jako olej kajeputový. Pryskyřice ze dřeva vytékající možno jako kopalou použít. (Kurbaryl obecný patří do čeledi bobovitých. *Pozn. red.*)

[64] *Thraupis sayaca* (tangara modravá, *pozn. red.*).

[65] *Hippomane mancinella* (mancinela obecná, *pozn. red.*), mezi *Excaecariae* patřící a jinému jedovatou šťávu obsahujícímu stromu venezuelskému *Hura crepitans* (Hura chřestivá, *pozn. red.*) – („El javillo“) příbuzný, podobně jako naše jedovaté pryšce chvojkové neb „hadí mlčí“ obsahuje mléčnou jedovatou šťávu. Plody „manzanilla“ (manzana – jablko) podobají se, jak již jménem samým zřejmo, poněkud jablkům a obsahují prý prudký jed. Neviděl jsem jich nikdy. Strom více na Antilách a pobřeží nežli ve vnitrozemí Venezuely hojný.

[66] *Hapale jacchus*. (Synonyma: *Hapale rosalia* nebo též *Jacchus rosalia*, dnes *Leontopithecus rosalia*, lvíček zlatý. *Pozn. red.*)

[67] Vaků dokonalých u některých druhů, jinde jen v záhybech kůže pobřišní!

[68] „Příteli, přátelé, prodej nám tabák, sůl, za ryby, serrapii!“

[69] Cestoval jsem prvá léta Afrikou většinou jen za účely přírodovědecky sběratelskými, později kromě těchto, kdy poslal jsem na sta předmětů zoologických, mnoho nových nebo pracně biologicky sestavených, věnoval jsem pozornost svou jak zeměvědě, tak lidopisu, nasbírav tak mnoho nového i zajímavého materiálu, jehož zpracování a uveřejnění časem skutečným, maje něco již předem zamluveno i pro odborné časopisy jinojazyčné. Něco bylo již uplatněno. Např. stať o mé cestě Novou Guineou uveřejněna byla ve světovém, vedle londýnského nejvážnějším a nejcennějším „Sborníku zeměpisném“ dr. A. Petermana v Gothě, prostřednictvím sl. „České zeměvědné společnosti v Praze“.

[70] Z téže příčiny pomlčel jsem o příhodě ve svých črtách předešlých a v přednáškách.

[71] Na mapách asi 15 km před ústím Mety a po levém břehu označeno nalézáme místečko Cariben. Vesnice ta, nevím, zda ještě existovala v době mé cesty. Neviděl jsem jí; lodníci moji ničeho o ní nevěděli. Zato nazývají se prvé proudy orinocké za ústím proti toku Orinoka peřejemi caribenskými – los raudales de Cariben.

[72] Maniok jedlý, *Manihot esculenta*. *Pozn. red.*

[73] *Glaucidium passerinoides* Temm.

[74] *Canis azarae*.

[75] *Testudo tabulata* (želva lesní, pozn. red.).

[76] Rostliny z čeledi broméliovitých. Pozn. red.

[77] *Bromelia chrysantha*.

[78] *Nidularium caratas* (dnes rod *Neoregelie*, pozn. red.).

[79] Orinoko tvoří tu, dle poslední arbitrační úmluvy, hranici mezi Venezuelou a Kolumbií.

[80] „Při oklice od jihu k severu táhne se přes Orinoko řetěz hor žulových. Dvakráte ve svém běhu zastaveno, tříští se s hukotem o skály, jež trčí tu jako přehrad a příčné hráze. Není zjevu velikolepějšího nad tento obraz krajinný. Ani vodopády Tequendamy u. S. Fe de Bogota, ani mohutná přírodní scenérie Kordiller nedovedly setřítí dojmu, jakým na mne působily bystřiny aturské a maypurské, když jsem je zřel poprvé. Stojíme-li tak, že jedním pohledem postihneme netržitou, ohromnou řadu vodopádů a zároveň místa, kam voda dopadajíc pění se a kouří, při osvětlení zapadajícím sluncem, tu zdá se, jako bychom viděli celou řeku viseti nad řečištěm jejím.“ (Humboldt, III. K. 20.; p. 135)

[81] Podobná orchideji, zvané *Cattleya Gaskelliana*, nyní i v Praze dosti hojně prodávané a p. J. B. i mnou často zasílané.

[82] *Cervus humilis*.

[83] Střehu se slova orba, zemědělství; dle našich názorů o rolnictví slov těch nebylo by snadno zde užití o sázení rostlin jedlých těmito indiány, u nichž jest rolnictví na stupni nejprimitivnějším.

[84] Nemoc ta byla mi záhadou; již loni před mým odchodem z Maturinu influenza (tak zvaná) řádila všude na pobřeží a vyžádala si mnohých obětí.

[85] *Phytelephas temiche*.

[86] *Crescentia cuyete*, ve Venezuele „el totumo“ zvaná.

[87] „Conuco“, španělsko-indiánské pojmenování políček, totiž lesních mýtin, kde domorodci venezuelští, indiáni i míšenci sázejí své „frutos menores“ na rozdíl od haciendas, plantáží, kde pěstují se „frutos mayores“. „Frutos menores“, „plodiny menší“, jsou plodiny k denní potravě,

kdežto jménem „frutos mayores“, „plodiny větší“, myslí se plodiny vývozní, jako: káva, kakao, tabák, třtina cukrová, ořech kokosový. K snazšímu porozumění budu užívat slova tohoto, kdykoliv mluvit budu o sazeních domorodců.

^[88] Nohonitcovité, čeleď sladkovodních bylin, připomínajících spíše mořské řasy. *Pozn. red.*

^[89] Kulčiba, rod rostlin, většina jeho zástupců obsahuje různé alkaloidy. *Pozn. red.*

^[90] Viz: Sira Roberta Schomburgka spisy.

^[91] *Icica heptaphylla*.

^[92] *Amyris balsamifera*.

^[93] *Rupicola crocea*; v Peru, Ekvádoru i j. jemu podobný, méně nádherné barvy jest *R. peruviana*.

^[94] *Chasmarhynchus carunculatus*.

^[95] *Trogon viridis*.

^[96] Podčeleď rostlin z čeledi áronovitých. *Pozn. red.*

^[97] *Galbula viridis* (Leskovec zelený, *pozn. red.*).

^[98] Viz Brehmův „Život zvířat“.

^[99] Laskavý čtenář zajisté pochopil mé intence a nebude sobě časté citování slov Humboldtových vykládati nesprávně. Humboldtova cesta po Orinoku do Caciquiara a konečného bodu cesty S. Cárlosu i zpět do C. Bolívaru trvala 75 dnů; má cesta pouze do San Cárlosu sto šestašedesát dnů. Pobyt Humboldtův ve vých. Venezuele sotva půl léta, můj skoro 4 léta. Účelně a ve prospěch rozpoznání uvádím zde tedy líčení předchůdců spolehlivých, by čtenář např. názory správné utvořil si o oblasti orinocké za doby Humboldtovy a za doby mé cesty!

^[100] Jména zeměpisná a národopisná, pokud týkají se oblastí republik španělského původu, buďtež čtena výslovností španělskou.

^[101] Z Humboldta:

„Až dosud na celé naší plavbě po dolním Orinoku cestovateli nebezpečna jest toliko jedna věc, totiž přirozené vory (kmeny) stromů, jež řeka vyrve a rozvodněna jsouc dále unáší. Běda piroguám, které za doby noční zaplují do takového mřížoví klád a zapletou se do smeček rostlin! Ono pokryto jest vodními rostlinami, takže se zde – jako na Mississippi – podobá plovoucím lučinám, jako jsou Chinampas (plovoucí zahrady) na jezerech mexických. Chtějí-li indiáni přepadnouti hordu nepřátelskou, sváží k sobě několik kánoí smyčkami, pokryjí je rostlinami a větvovím stromů, napodobující tím skupiny stromů, které Orinoko unáší na své cestě údolím. Činí prý tak po vzoru Karaibů, kteří dříve již v této lsti válečně se vyznamenali. Nyní jest ale Orinoko uzavřeno mocnými peřejemi a činí cestovateli velké překážky.“ – – –

„Oboje mohutné peřeje, toto obojí uzavření řeky, které táhne se od břehu jednoho až ke druhému, tvoří celkem skoro týž obraz: mezi nesčetnými ostrovy, skalními hrázemi, věkovitě nakupenými, mezi balvany žuly, palmami porostlými, řeka z největších Nového světa v pěnu se tříští.“

„Bylo potřebí velmi podrobné znalosti místní, aby cestovatel mohl se odvážiti do labyrintu útesů a balvanů skalních, které vyplňují řečiště u Aturu a Maypuru.“

„Když jsme vysadili svůj člun (pirogue), zblízka pozorovali jsme odevšad, kudy mohli jsme dostat se ku břehu, úchvatný obraz veletoku stísněného a zcela v pěnu proměněného. Pokouším se líčiti nikoli naše city, nýbrž místo samo, jež mezi krajinami Nového světa tak jest proslulé. Čím velebnější, vznešenější jsou předměty, tím důležitější jest podávati je v rysech co nejdrobnějších, obrysy obrazů, jimiž mluviti hodláme k obrazotvornosti čtenářově, kresliti určitě, význačné vlastnosti velikých, nepomíjitelných pomníků přírody líčiti prostě.“

^[102] Jména staroindiánská peřejí a ostrůvků, jak Humboldt je uváděl, valnou většinou vymizela z užívání a nahrazena byla jmény španělskými neb názvoslovím řečí indiánských nevyumizelých, guahibskou neb banivskou, javitanskou.

^[103] V San Fernandu přístav, později zvěděl jsem, že z kánoe maypurské zahynula zde opět jedna osoba, míšenec, Ramon zvaný, s nímž v Maypúres byl jsem se seznámil.

^[104] Dr. J. Crevaux plavil se tudy též v lednu v roce 1882 z Kolumbie po řece dolů a s malou kánoí, mohl tedy proplouti po pravém břehu, snazšími průplavy. Jen na dvou místech zúčastnil se plavby, jinak šel po souši, podél břehů. S citem truchlivosti čtu dnes v posmrtném díle velikánově. Odvolávaje se na poznámku svou (viz pozn. 99), uvádím zde výňatky jeho líčení přechodu jedné nepatrné, na pravém břehu ležící partie aturské.

„Na druhý den, časně z rána dáme se na cestu. Mirabal, znaje způsoby indiánské, bude řídit transport zavazadel. Takto majíce práci rozdělenou, chceme se dostat na druhý břeh. Abychom ho dostihli, jest nám překročiti hrozná víry. Naše loďka letí někdy jako pířko stržena jsouc hroznými těmi proudy. Náš patron musí rozvinouti značnou obratnost, abychom se nepřekotili neb nebyli strženi slapem Salto de la Sardina. Šerední kajmani jsou tu nataženi jako strážcové, čekající na hojnou kořist, ryb i všeho, co strhnou s sebou vodopády svrchní.

2. ledna. Pokračujeme dle programu. Kdežto Mirabal nechává přenášeti zavazadla indiány, Janne kreslí slap Sardinias (pojmenování toto jest nesprávné, pozn. překl.) a střílí kachny pro naši večeři, konám dlouhý pochod doprovázen Sylvestrem. Vracím se teprv ke čtvrté hodině velmi unaven pochodem na slunci, po holých skalách. Nalézám soudruhy své v dolním přístavu. Zde totiž jest jakás jeskyně, utvořená ohromnými balvany žuly, která slouží cestovatelům za útulek. Docela blízko jest též malý chobot, obklíčený pířkem, jenž poskytuje útulku lodím. Pozorujeme, že skály několik set metrů odtud výše položené mají jako glazuru a barvu hnědočervenou. Černý povrch jistých pířkoviců tvořen jest uhličitanem vápenatým, v němž hojně jsou látky ústrojné. Kůra rudočerná jest as téhož původu přimíšením kysličníku železitého i látek organických. Kajmani jsou dosud velmi četní pod slapem. Běda cestovateli, jehož loď by se překotila v těchto nebezpečných peřejích: jest nevyhnutelně ztracen a pozřen. Mezi obědem François dostal velmi prudký nával horečky. (Zemřel před Ciudad Bolivarem, pozn. překlad.)

3. ledna. – Vyjedeme společně. Řeka se vlní; vody stříkají, stlačené v soutěškách, a proudí pohyby rozmarnými, jako by nás odpuzovaly. Loď naše drží se uprostřed řeky, řídíc se po ostří vln. *Española*, méně pojištěna, snaží se dosíci pravého břehu; vlna zasáhne ji však ze strany. Překotí se, dvě stě metrů od srážného břehu jsouc vzdálena. Slyšíme křik a spatříme nešťastníky držeti se převrácené lodi a poskakující jako zátky na povrchu vody. Obrátíme k nim špičku lodi. Naši indiáni plovou mocně. Vlna nás nakloní nebezpečně a loď se kolíbá. Konečně jich dostihneme. Apatou chopí se loďky převrácené, pozdvihne ji a kolíbaje ji, vyprázdní polovici vody. Potom indián jej podporuje a velkou kalabasou vyprázdní loď úplně. Konečně dostane se zvrácená loď na břeh i se svým mužstvem. — — —

Přistáli jsme k zemi na mělčině, s břehem příkrým. Na planině jest místy pířek rozhrabán; hluboké díry v něm pocházejí od kajmanů; našli jsme v nich 45 vajec jejich. Vejce tato jsou větší nežli vejce kachen a mají tvar prodlouženého elipsoidu. Janne ozbrojen veslem drtí všechny v hroznou omoletu, neb z každého měla vylíhnouti se nestvůra; mezi tím spatříme

blíže břehu hroznou matku, která nehybně pohlíží na masakr své budoucí rodiny. Třesu se před pohledem těchto nehybných očí, které zdají se vyjadřovati vrchol vzteku. Šťastní tonoucí! Vyvázli jste z pěkného nebezpečí!

Od našeho odjezdu ze San Fernando jsme opět denně trýzněni oblaky moskytů. K tomu ještě od našeho vkročení do slapů maypurských značný ocet blech písečných (niguas) vybralo si naše nohy za bydliště. Nejraději se zarývají pod nehty. Naši indiáni naštěstí jsou velmi obratní v jich vytahování, aniž je přetrhnou. — — —

4. ledna. — Vyrazíme velmi časně; k 11. hodině jsme docela blízko Aturů. Levý břeh, svise spadající a velmi vysoký, tvoří dlouhou čáru žlutočernou, pruhovanou svise pruhy temnými. Vypadá to jako vysoké domy nábřeží toulonského. Zakulacený ostrov ovládá vstup do zdánlivé rejdy a zdá se sám též pevností s hradbami a náspy. —

V Atures bydlel mulat ze San Carlos, otrok utečenec z Brazílie. Chvástal před mými indiány o revoluci ve Venezuele. Vyprávěl mezi jiným, že potkal na svazích Orinoka indiány ozbrojené luky a šípy, kteří dělali naň znamení, by přišel k nim, křičíce, že má dobré srdce (sic). Minul je, vyhýbaje se jim z daleka, ani prvý již přilákali cestovatele, jež pak usmrtili. Naši plavci naslouchali těmto zprávám a nezdálo se, že jim víru přikládají. Mohliť nás opustiti, kdyby věřili ve válku občanskou v C. Bolívaru. Nenít jim neznámo, že v takovýchto okolnostech verbuje se síla, tj. všichni indiáni, jichž se jen zmocniti mohou. — — —

Kapitánem v osadě byl starý indián Atchagua. Již v San Fernandu slyšel jsem o pohřebištích indiánských v Atures. Kapitán věděl i o dvou a slíbil k nejbližšímu mě dovésti. Návrh přijal jsem s nadšením a vydali jsme se neprodleně na cestu, doprovázeni synem kapitánovým a Apatou.

Překročili jsme savanu, pak rameno řeky a stanuli jsme na ostrově zvaném Cucurital. Minuvše malý příkop stromy a vysokým křovím zarostlý, našli jsme lezouce po čtyřech přirozenou jeskyni, velmi nízkou, utvořenou přečnivajícími obrovskými skalisky. Našli jsme tu veliký počet hrnců různé podoby, z nichž každý obsahoval ostatky indiána. Jiné ostatky jsou prostě zabaleny obalem z listů palmových a pocházejí patrně z Guahibů. Dal jsem stranou asi deset nejhezčích lebek a vymínil jsem si přijíti opět s Jannem pro větší zásobu těchto pokladů, když jsem dříve kapitánovi vyložil, k čemu je chci. — — —

7. ledna. Loď naše měla přílišný náklad, aby mohla pustiti se slapy (aturskými). Bylo třeba, aby dva z nás pustili se pěšky k dolejšímu přístavu. (Z těchto dvou jeden byl Dr. Crevaux.)

Vzdálenost z Atures k přístavu obnášela šest kilometrů. Pěšina vede tam velkou savanou, kterou prostupuje řeka Cananeapo (správně Catañiapo).

Za dvě hodiny jsme v přístavu. Zbývá nám projeti ještě jedním slapem. Přirazíme nad slapem ku břehu, na levém břehu, když jsme byli projeli bystřinami nejprudšími a nejnebezpečnějšími. Náš lodivod našťestí jest velmi obratný a zná co nejlépe tyto končiny, atd. Jest třeba zavazadla zde vyložit na břeh a podobně loď.“

[105] *Arapaima gigas* a *Arapaima sp.*

[106] V črtách předešlých, v časopisech před lety a později v souborné knize „Z cest E. St. Vráze“ uveřejněných, opakují se některé chyby a časové nesprávnosti. Byly zaviněny buď nejasností mého rukopisu, omylem sazečů, nebo snad i vlastní vinou. Psalť jsem např. článek „U indiánů Guahibů“ teprve v Peru, nemaje již hlavního deníku s sebou. Na stránce 90. řádce 29 stojí např. 3. února místo 5. února a na str. 91. ř. 20. budiž dne 3. února místo 1. února; další omyly snáze opravil si dávno již laskavý čtenář sám.

[107] „Z cest E. St. Vráze“ chybně 1. 2.

[108] *Manihot utilisima* a *Jatropha* sluje ve Venezuele yuca, kterýmžto slovem ovšem není míněna ozdobná yucca mexická, u nás pěstovaná.

[109] Chaffanjon ve svém spise uvádí výrazy jiné. Snad liší se některý vichadský kmen od ostatních a od Uñianců.

[110] Guahib (obr. 60) nosí také opasek, Guahiby „petamarimito“ zvaný.

[111] Nelze doslovně přeložit; asi naše „ve zdraví užili;“ nebo „budťte šťastni!“

[112] Guahibové sami vyslovovali řeku Vichada: Bizarra.

[113] *Lecythis ollaria* (hrnečník srdcolistý, pozn. red.); téhož lýčí k doutníkům a „cigaretám“ upotřebují všichni kmenové indiánští hornoorinočtí a v Guayanách.

[114] Dnes *Anadenanthera peregrina*. Pozn. red.

[115] *Dasyprocta aguti* (dnes *Dasyprocta leporina*, aguti zlatý, středně velký hlodavec. Pozn. red.).

[116] V Guayanách nejrozšířenější a mnoha cestovateli do literatury cestopisné přenesené pojmenování čaroděje indiánského jest „piay“.

[117] „Bubohotem“ Guahib nazývá nejen list obalu, nýbrž i sám „doutník“.

[118] Humboldt, „Pohledy na přírodu a cestopis“: „Na jižním konci vodopádu aturského, na pravém břehu řeky, leží jeskyně mezi indiány velmi pověstná – Ataruipe. Krajina okolní má velkolepý, vážný ráz přírodní, jenž ji činí způsobitou za pohřebiště národní. Obtížně, s nebezpečím, že zřítíme se do veliké hloubi, slézáme příkrou, zcela holou stěnu žulovou. Sotva bylo by možno pevně udržeti se na hladké ploše, kdyby, počasí vzdorující, nevyčnívaly z horniny na palec tlusté krystaly živcové.

Sotva dosáhneme vrcholu, překvapeni jsme dalekou vyhlídkou do krajiny okolní. Z pěníciho se řečiště zdvihají se pahorky lesem zdobené. Na druhé straně řeky, přes západní břeh, oko spočine na nesmírné lučině meiské. Na obzoru vystupuje jako hrozivé mračno pohoří Uniama. Tak v dále; blízko v okolí vše jest pusto a stísněno. V údolí hluboko vybrázděném vznášejí se osamělí supové a krákající kozodojové. Po holé stěně skalní vleče se poletavý jejich stín.

Zadní část skalnatého údolí pokryta jest hustým stromovým listnatým. Na tomto stinném místě otvírá se jeskyně Ataruipe, vlastně nikoli jeskyně, nýbrž klenba, daleko převislý útes; dutina, kterou vody, do této výše kdysi vystouplé, vymlely. Místo toto jest hrobkou zaniklého kmene Imů.

Napočítali jsme asi 600 koster dobře zachovaných v tolikéž koších, pletených z řapíků listů palmových. Tyto koše, u indiánů zvané mapires, mají podobu pytlů čtyřhranných, rozdílně velikých dle stáří nebožtíkův. Také novorozeňátka mají své vlastní mapires. Kostry jsou tak úplné, že neschází ani jediné žebro, ani jediná phalanga. Kosti jsou připravovány trojím způsobem: dílem bíleny, dílem onotem (barvivem z *Bixa orellana*) červeně barveny, dílem promíšené vonnou přiskyřicí vloženy do listů *Heliconid*. Čerstvá mrtvola, jak tvrdí indiáni, zakope se na několik měsíců do země, která znenáhla ztravuje maso svalové, potom se vykope a zbytek masa seškrabe se z kostí ostrými kameny. Takový jest prý ještě zvyk mnohých hord ve Guyaně. Mimo mapires čili koše vyskytují se též nádoby z hlíny polovypálené které, jak se zdá, chovají v sobě kosti celých rodin.

Větší z nádob těchto jsou 3 stopy vysoké a 5,5 stopy zděli, ladného tvaru vejčitého, barvy zelenavé, s uchy v podobě krokodýlů a hadů, na hořejším kraji zdobené meandry a labyrinty. Shledáváme je ve všech pásech, na nejrůznějších stupních lidské vzdělanosti, i mezi Řeky a

Římany rovněž jako na štítech ostrovanů Jižního moře; všude, kde oku lahodí rytmické opakování tvarů pravidelných. Příčiny těchto podobností, jak jsem ukázal na jiném místě, mají základ spíše psychický, ve vnitřní povaze našeho života duševního, než aby svědčily o stejném původu a odvěkém styku národů.

Tlumočníci naši nemohli dáti pražádné bezpečné zprávy o stáří těchto nádob. Většina koster, jak se zdálo, stářím nepřesahovala sta let. Pověst vypravuje mezi indiány kmene Guareca, že stateční Aturové, tísněni jsou lidožravými Kariby, utekli se před nimi na útesy vodopádů; smutné sídlo, kde zahynul podrobený kmen a s ním zároveň jeho jazyk. V nejnepřístupnější části vodopádu vyskytují se jeskyně podobné; ano, pravdě se podobá, že poslední rodina aturská vymřela teprve pozdě. V Maypuru totiž (událost neobyčejná!) žije dosud starý papoušek, jemuž dle tvrzení domorodců proto není rozuměti, že mluví jazykem aturským.“

[119] Část těchto i kurara „tubového“ peruánského použil sl. p. p. univ. prof. Dr. B. Rayman k obšírným badáním vědeckým.

[120] 1 toise = 1,949 m, francouzská délková míra platná do r. 1799. *Pozn. red.*

[121] Humboldt mnohdy rád si zabásní na úkor skutečnosti.

[122] Což španělští cestovatelé?

[123] Tannhauser, opera R. Wagnera, v níž má být hlavnímu hrdinovi odpuštěno, zazelená-li se papežova berla. *Pozn. red.*

[124] *Hapale jacchus* (kosman bělovousý, *pozn. red.*).

[125] *Chrysops tristis* (bzikavka z čeledi ovádovitých, *pozn. red.*).

[126] Netvora ošklivý, netvora ošklivý!

[127] Zvíře, zvíře!